

ASPECTES DEL DESENVOLUPAMENT SOCIO-ECONÒMIC: UNA POSSIBLE TEORITZACIÓ

Tesi presentada per
CARLOTA SOLE PUIG
per a l'obtenció del
grau de Doctor a la
Facultat de Ciències
Econòmiques de la
Universitat Autònoma
de Barcelona

Barcelona, primavera 1975

A la Fundació
Jaume Bofill,
sense l'ajut de la
qual, aquest treball no
s'hagués pogut aconseguir...

Barcelona, Maig de l'any 1975

Carlota plé

A G R A I M E N T S

Vull expressar la meua gratitud a les moltes persones que m'han ajudat a escriure aquest treball. He de regraciar en primer lloc, als meus col·legues i amics de la Universitat de Reading (Anglaterra) pel seu estímul i encoratjament, i al personal de la Biblioteca de la Universitat per la seva eficient col·laboració. De forma especial, estic agraïda al Dr. Anthony D. Smith (Universitat de Reading) pels seus valuosos suggeriments tot al llarg d'aquest estudi. M'he beneficiat enormement de les seves continues i estimulants crítiques, tant en matèria de contingut com en qüestions de presentació. Estic profundament reconeguda a la Dr. Maria Hirczowicz (Universitat de Reading) per la seva ajuda encoratjadora, i les seves crítiques il·luminadores, en particular pel que fa al capítol cinquè. Igualment, he d'agraïr-li al Dr. Salvador Giner (Universitat de Lancaster) els seus aguts comentaris crítics, en les primeres fases d'aquest estudi. M'agradaria d'assenyalar el meu reconeixement a la Sra. M. José Souweine i a la Sreta. Montserrat Pons per haver mecanografiat aquest treball tan eficientment. La responsabilitat dels errors, omissions i falses interpretacions és, naturalment, meua.

Astic sincerament reconeguda a les F. nacionals "Jaume Bofill" de Barcelona i "Juan March" de Madrid pel seu suport econòmic durant els meus anys d'estudi a la Universitat de Reading (Anglaterra).

He d'agrair al tribunal presidit pel Dr. Jaume Barbé, i compost per Dr. Amadeu de Sigüel, com a ponent; Dr. Claudi Esteve Ebreget, Dr. J. A. González Casanova, i **Jordi Nadal**, per la possibilitat en voler jutjar aquest treball per a l'obtenció del grau de doctor.

I N D E XINTRODUCCIÓ1. L'EXIGÈNCIA D'UNA DEFINICIÓ

1.1 Implicacions ideològiques i confusionisme al definir modernització

1.1.1. Identificació de la modernització amb progrés, evolució, desenvolupament (econòmic, polític i/o social), i canvi social

1.1.2. Reducció de la modernització als processos d'industrialització i/o urbanització

1.1.3. Etnocentrisme: modernització és igual a occidentalització?

1.2 La persistència de les tendències

1.2.1. De l'evolucionisme al neo-evolucionisme

1.2.2. Del progrés a la modernització

2. ELS CLASSICS

2.1. Introducció

2.2. Polaritat de societats

2.2.1. Classificacions cronològiques i tipològiques

2.2.2. Tipus-ideals

2.3. Mecanismes de transició

2.3.1. Explicacions científiques i religioses, explicacions polítiques

2.3.2. Evolució de les característiques estructurals

2.3.3. Canvis en el sistema de valors i creències

2.4. Conclusions i crítica

3. LA CONCEPCIÓ FUNCIONALISTA DE LA MODERNITZACIÓ

3.1. Introducció

3.1.1. Marc d'anàlisi

3.1.2. Principals concepcions funcionalistes de la modernització

3.2. Teòries de la comunicació

3.3. Teòries de la diferenciació

3.4. Conclusions i crítica

4. LA MODERNITZACIÓ DES D'UNA PERSPECTIVA ANTROPOLÒGICA

4.1. Introducció

4.1.1. Dos punts de partida: societats primitives i camperoles

4.1.2. Modernització com a tipus de procés endògen o exògen

4.2. Urbanització i industrialització

4.2.1. Desenvolupament tecnològic i industrialització

4.2.2. Canvis en el sistema de valors

4.3. Societat de classes? Elites i ideologia

4.4. Conclusions i crítica

5. UNA INTERPRETACIÓ MARXISTA DE LA MODERNITZACIÓ

5.1. Introducció

5.2. L'evolució històrica de les societats

5.3. Tres models imbricats

5.3.1. El model històric

5.3.2. El model d'industrialització

5.3.3. El model capitalisme

5.4. El "model" capitalisme a l'Occident i fora d'Occident

5.5. Conclusions i crítica

6. EL PROCÉS DE MODERNITZACIÓ: UNA POSSIBLE DEFINICIÓ

6.1. Introducció

6.2. Dues visions confrontades

6.2.1. Reconsideració de les concepcions funcionalista i antropològica

6.2.2. Reconsideració de la concepció marxista

6.2.3. Les dues visions confrontades

6.3. Cap a una definició de modernització

6.3.1. El desenvolupament i aplicació de la ciència i tecnologia

6.3.2. La seva implementació per part de la intel·ligentsia indígena

6.3.3. El rol de l'educació

6.4. Una definició temptativa de modernització

6.5. Limitacions d'aquesta definició

Apèndix 1. El sistema internacional i la modernització 282

Apèndix 2. La concepció difusionista 297

Notes 302

Nota bibliogràfica 382

Bibliografia 386

R E S U M

L'objectiu d'aquest estudi és analitzar el sorgiment de la noció de modernització i vèries de les seves interpretacions en les ciències socials, per a fornir una definició operativa d'aquest concepte tan nebulós i alhora tan freqüent en les ciències socials, ^{especialment en la} ciència política i la sociologia contemporànies. El nostre objectiu es centra en definir modernització, més que no pas explicar el procés o processos que la constitueixen.

L'estudi es compon de sis capítols i dos apèndixs. En el primer capítol, una petita ressenya de les confusions semàntiques i conceptuals, així com també de les implicacions ideològiques subjacents en tot estudi teòric o empíric de modernització, fa evident la necessitat d'una definició. Tot seguit exposem la possible línia de continuïtat entre la idea de progrés i la noció de modernització. En el capítol segon tractem de presentar el fenomen de la modernització des de la perspectiva històrica del pensament sociològic tot destacant les principals variables i característiques comunment atribuïdes a les avui dia anomenades "societats modernes" i

que hom pot trobar en les obres dels clàssics. Aquest segon capítol ha d'ésser considerat com a introductori dels següents tres capítols de l'estudi.

El nucli d'aquest estudi inclou els tres capítols centrals, els quals s'ocupen de tres de les aportacions més importants a la modernització, és a dir, la funcionalista, l'antropològica i la marxista. La confrontació de l'enfocament per excel·lència de la modernització, o sia, el funcionalista (i menys pròpiament, l'antropològic), amb una interpretació marxista de "modernització" és el primer objectiu del darrer capítol. El segon objectiu consisteix primordialment en presentar una definició temptativa (i no pas una explicació) de modernització.

L'apèndix 1 és en certa manera una ampliació del darrer capítol d'aquest treball, tot i que tracti principalment de les aportacions al tema, per part d'alguns teòrics d'Amèrica Llatina. L'apèndix 2 deu la seva raó de ser al fet de la persistència de visions difusionistes en moltes de les aportacions funcionalistes i antropològiques sobre el canvi social. Malgrat l'interès intrínsec d'aquests dos apèndixs, la seva importància en relació amb la recerca d'una definició operativa de modernització és secundària.

INTRODUCCIÓ

Malgrat la seva gran antiguitat, modern i modernització (+), són termes que s'han posat de moda a les darreres dècades no tan sols en el llenguatge quotidià sinó també en la literatura pròpia de les ciències socials. S'acostumen a emprar en frases publicitàries per a anunciar certes innovacions que eventualment produïnen una major eficàcia i posarien al dia l'objecte innovat. És en aquest sentit que parlem de la modernització d'una estació de metro o d'un pentinat modern.

En sociologia, modern i modernització s'han anat considerant progressivament com a matèria d'estudi. Des dels anys 60, sociòlegs americans i britànics, la major part funcionalistes, han dirigit la seva atenció com un esforç per a donar una definició (quan no una explicació) i un marc conceptual per a l'anàlisi de la nebulosa noció de modernització (+) (+). Aquesta tasca ha topat amb enormes dificultats ja des de bon principi.

(+) Aquests mots apareixen en escrits anglesos dels segles XVI i XVII, respectivament (1).

(+) (+) Una excepció que s'ha de mencionar és l'obra de D. Lerner "The Passing of Traditional Society", publicada al 1958, i que ha esdevingut un estudi clàssic de la modernització.

Històricament, la dècada dels seixantes, fins als nostres dies, representa l'època de la fi del colonialisme i el neixement de moviments nacionalistes a moltes parts d'Àfrica i Àsia. ^{Hi han exemples notables, Ho Chi Minh n'és un exemple} Els països de recent independència tracten de plantejar llurs economies i d'adoptar les mesures polítiques apropiades per al control de la seva nova situació d'independència. Tracten, potser, de "modernitzar-se".

Tota temptativa d'aconseguir una definició sociològica de modernització (i de modern) s'ha vist dificultada per interpretacions múltiples, confoses i vagues. Les causes són moltes i varies. En primer lloc, el terme "modern" té una clara connotació moral en el sentit que per a la majoria d'homes s'identifica d'entrada amb quelcom de bo, desitjable i digne d'assolir; no gensmenys, per a d'altres aquesta paraula pot significar quelcom de dolent i que s'ha d'evitar com és el cas de l'amenaça d'una guerra nuclear. Si més no, en ambdós casos "modern" implica una cosa nova, posada al dia, diferent de qualsevol estat i condicions prèvis. En el seu ús històric, modern equival a més recent, per contrast amb antic o medieval, o bé amb clàssic si es refereix a les llengües. Però modern s'oposa també a tradicional, i en aquest sentit es referiria, com progrés, a quelcom qualitativament superior en termes d'eficàcia per a atènyer una situació dada.

L'exàmen d'aquestes confusions semàntiques i conceptuals al definir la noció de modernització serà la primera tasca a escometre en el present estudi. Com a concepte sociològic, el terme modernització apareix en el marc de l'anàlisi funcionalista del canvi social. Per tant, el marc analític en el que s'ha situat generalment la modernització, ha d'estar tenyit pels prejudicis i judicis de valor funcionalistes, que tractarem ací de denunciar.

Un altre punt a tractar en el present estudi consisteix en demostrar de quina manera i fins a quin grau la modernització pot considerar-se l'hereva de la idea vuitcentista de progrés. El concepte i el mot progrés fou ampliament acceptat i incorporat al marxisme, i en general, al vocabulari revolucionari de l'època. Si concloïm que modernització és "l'hereu" de la idea vuitcentista de progrés, comprendrem perquè el tema de la modernització es troba avui tan oblidat entre els autors marxistes. Així doncs, el fet és que si el tema polèmic de la modernització està de moda entre els teòrics funcionalistes (de la tendència neo-evolucionista), entre els sociòlegs marxistes quasi mai és emprat o inclús se l'ignora.

Per tal de respondre aquestes i altres qüestions potser fora convenient revisar l'origen de la noció de modernització i les seves arrels en el context cultural d'Occident. Això possiblement contribuiria a escatir els trets culturals i històrics subjacents en l'aparició del concepte de modernització en la majoria de treballs sociològics recents.

Amb aquest objectiu intentaré d'escorcollar dins els trets històrics i culturals que han persistit al llarg de la història del pensament social fins arribar a la literatura més actual. Per a aquest propòsit serà útil traçar les línies de l'evolucionisme clàssic que dominava en el segle XIX i a principis de l'actual, i del recent ressorgiment neoevolucionista, després d'un període de forta preocupació per a l'anàlisi dels sistemes socials, o el conductisme (behaviourism).

Si bé la modernització ha estat tractada tradicionalment per sociòlegs funcionalistes, també el marxisme forneix una aportació implícita del procés de canvi social que anomenen modernització, en relació al desenvolupament del capitalisme. Si això és cert, estarem en condicions d'analitzar críticament el problema de la modernització des de dos angles oposats des de "dins", és

a dir, des de la concepció de modernització per excel·lència (i.e. segons els enfocaments funcionalistes amb llurs derivats, els antropològics), i des de "fora", o sigui d'acord amb una perspectiva marxista.

Així doncs, en aquest estudi exposarem tres de les concepcions més rel·levants sobre la modernització: la funcionalista, la antropològica, i la marxista. De fet les dues primeres (la funcionalista i la antropològica), no difereixen essencialment. Per tant, confrontar-les amb la concepció marxista de modernització ens ha de conduir sortosament cap a una possible definició d'aquest nebulós concepte.

Donat que el problema de la modernització és un tema i matèria d'interès quasi exclusiu del funcionalisme (al menys fins ara) és natural que les línies mestres o coordenades d'anàlisi pel tractament de la modernització hagin estat establertes per sociòlegs funcionalistes. Aquestes coordenades d'anàlisi són les que utilitzaré al presentar l'enfocament antropològic de la modernització, però també per a exposar el punt de vista marxista sobre aquest tema. En l'últim cas em desviaré inevitablement d'una concepció marxista clàssica i ortodoxa (i àdhuc puc caure en distorsions importants). Però formular un marc d'anàlisi nou (marxista, potser) de la modernització escapa, palesament, de l'objectiu del present estudi.

Un cop s'hagin establert les directrius cap a una temptativa de definició de la modernització, podrem copçar les limitacions de tot intent que es proposi definir un fenomen tan complexe. Hom es pregunta si no representa pas un esforç del tot estèril mirar de definir la modernització. Car és difícil formular una teoria general única, de modernització, sino tan sols algunes aportacions parcials (i partidistes) a l'aclariment d'aquest tema. Per a construir una d'aquestes teories parcials però, sembla indispensable o almenys útil per a futures recerques, comptar amb una definició universalment acceptada de modernització. Malgrat les limitacions de la meva modesta contribució, el present estudi està orientat cap a l'intent de desbrossar el camí cap una definició operativa de modernització.

CAPITOL I - L'EXIGÈNCIA D'UNA DEFINICIÓ

1.1. IMPLICACIONS IDEOLÒGIQUES I CONFUSIONISME AL DEFINIR MODERNITZACIÓ

És obvi que l'intent de procurar un marc conceptual per a la noció de modernització es troba clarament influenciat pel color ideològic i els instruments d'anàlisi emprats pels qui l'han tractada. Així, una tendència generalitzada, present en la majoria d'obres publicades sobre aquesta qüestió, és la de formular implícitament o explícita, la idea de modernització com un procés dirigit cap un punt final anomenat modernitat.

Ara bé, la descripció i anàlisi del punt de partida, del procés en sí, i del punt final, és a dir, dels elements que constitueixen teòricament el continuum de la modernització des d'una perspectiva evolucionista, encara es troben en la més completa obscuritat. Fruit d'un tal confusionisme, les nocions de modernització i modernitat se sotmeten a les més variades i contradictòries interpretacions, de forma que cap criteri unitari ha pogut ser escollit a fi i efecte d'oferir una definició universalment acceptada del procés de modernització, si més no de modernitat, aquest últim terme i concepte essent extremadament abstracte i de

difícil tractament sociològic. A més a més modernització i modernitat s'han utilitzat intercanviant-los amb d'altres termes com ara, canvi social, evolució o desenvolupament. És per tant imprescindible distingir entre ells i analitzar les causes d'aquesta greu confusió semàntica i conceptual.

1.1.1. Identificació de la modernització amb progrés, evolució, desenvolupament (econòmic, polític i/o social), i canvi social.

Quan es parla de modern com quelcom de qualitativament superior, hom tendeix a confondre-ho amb progressiu (1), millor o més apropiat per a aconseguir determinats objectius. És en aquest sentit que modernització apareix com equivalent a progrés. Nogensmenys, ambdós conceptes, modernització i progrés, arrossegueu connotacions ideològiques oposades, de naturalesa ètica i política, que les diferencia.

La idea de progrés s'arrela en la tradició cultural i ideològica europea del segle XIX. En aquest temps es va introduir al vocabulari marxista i en general, revolucionari, de l'època. Per això la idea de progrés té implicacions polítiques d'esquerra, cosa que el mot modernització és lluny de posseir. La modernització, en canvi, apareix a la segona

meitat del segle actual en escrits de alguns sociòlegs americans, a partir del moment en el qual el centre de la dominació política i econòmica de l'Occident s'hagué desplaçat d'Europa als Estats Units i entrà en crisi el colonialisme. Es comprèn, doncs, perquè per a molta gent el mot modernització sigui només una bonica paraula per a amagar, i fins a cert punt per a justificar, la realitat imperialista de la (encara) actual primera potència occidental.

La identificació de modernització amb els termes evolució o desenvolupament és d'una altra índole. Ambdós conceptes són d'origen biològic, organicista, d'influència darwiniana; especialment pel que fa a l'evolució. A més, la idea de desenvolupament porta implícita la idea de fases o estadis d'un procés en evolució, i freqüentment és considerada com a sumida a l'evolució mateixa. Però el que és important per al nostre propòsit de cara al problema de la modernització, és que ambdós, evolució i desenvolupament, estretament lligats en el seu origen, es refereixen al procés natural que un organisme pot experimentar.

La confusió entre desenvolupament i modernització és deguda en primer lloc al mètode funcionalista de com-

parar societats amb organismes a fi d'estudiar les primeres. D'aquesta forma, segons el mètode comparatiu, el procés de desenvolupament corporal d'un individu des de l'infantesa a la vellesa es considera idèntic al desenvolupament econòmic, polític i social d'una societat. Els biòlegs empren el terme desenvolupament per a expressar l'aparició d'un organisme adult a partir d'una cèl.lula; i és en aquest mateix sentit que els sociòlegs pretenen apropiar-se'l. L'únic punt de contacte entre els termes d'aquesta metàfora enganyosa es troba en què en els dos casos el procés de canvi social anomenat desenvolupament segueix certes fases o estadis.

En aquest sentit és possible diferenciar entre desenvolupament i modernització. El desenvolupament serveix per a designar amb paraules d'Adam Schaff, "cert tipus de canvis: aquells que al sí d'un marc de referències i escala de mesures donats, representen un increment quantitatiu d'un fenomen considerat com positiu d'acord amb un sistema de valors donat" (2), i en conseqüència és susceptible de reduir-se a un índex d'aquesta escala (3). Aleshores la modernització seria una noció més àmplia que desenvolupament perquè a més de variacions quantitatives comprén al-

tres elements qualitatius com ara els canvis en els sistemes de valors, actituds i conducta dels individus que componen una societat. Aquests elements qualitatius donen certament una connotació ideològica a la modernització, que la noció de desenvolupament pot evitar fàcilment.

Segons s'ha assenyalat, la idea d'evolució té un origen biològic. Per analogia, en sociologia el concepte d'evolució s'utilitza sota la premissa de que elements nous (especialment culturals) poden sorgir d'una pauta vella a través d'un procés de diferenciació (4). En termes sociològics, la idea d'evolució fou sistematitzada per Spencer com la transició de l'homogenitat cap a l'heterogenitat. Herbert Spencer va definir l'evolució com el procés cap a la diferenciació creixent d'una unitat, amb la conseqüent especialització de funcions i la immediata integració de les unitats prèviament diferenciades, així com una nova coordinació de les seves respectives funcions sobre una nova base; és a dir l'establiment d'una nova i mútua interdependència (5). Com després veurem, d'acord amb els teòrics de la diferenciació, un dels enfocaments més ben coneguts del problema de la modernització, la noció de modernització inclou el concepte d'e-

volució tal com el definí Spencer, encara que desposseït del caràcter mecanicista de l'evolucionisme spencerià.

Finalment donades les diferències d'origen, culturals en el cas de progrés i biològiques en el d'evolució i desenvolupament, aquests dos, evolució i desenvolupament, semblen subsumir-se o ésser concomitants a la noció de modernització, mentre que en relació amb la idea de progrés, la modernització només sembla ser un substitutiu ideològicament oposat d'aquell, des del punt de vista històric i ideològic.

Un últim aclariment semàntic i conceptual consistirà en establir els límits de modernització en relació amb canvi social. Molts sociòlegs descriuen la modernització des d'una perspectiva històrica com un procés contemporani de canvi social (6). Però des de la perspectiva històrica en que el canvi social ve definit d'habitud tot canvi social podria anomenar-se modernització en la mesura en la qual s'oposa a una situació tradicional prèvia. En conseqüència, la modernització, com el canvi social, seria un concepte extremadament ampli que comprendria tot tipus de canvi que una societat pot experimentar a cada una de les seves esferes (econòmica, política, cultural, etc.). Esdevé, doncs, un concepte

massa vague i, per tant, inoperatiu. La idea de modernització entesa com un procés de canvi social en un sentit tan ampli seria una mena de calaix de sastre.

Potser la diferència més clara entre modernització i canvi social rau en que de fet aquella porta implícita (heretada de la idea de progrés) la idea de superioritat, mentre que l'expressió de canvi social no el suggereix necessàriament. Si acceptem però, la definició de R.A. Nisbet segons la qual, canvi és la "successió de diferències en el temps d'identitat persistent" (7), la idea de modernització com a procés de canvi social perd el seu tret de superioritat, i més eficàcia, que a primera vista semblen inherents al procés de modernització. Sembla, doncs, assenyat de diferenciar ambdós conceptes.

Així doncs, quan tractem de definir la modernització ens trobem en una gran confusió. Els termes que hem vingut analitzant fins ara s'han utilitzat indistintament en la literatura sociològica sobre el tema. Aquesta confusió semàntica és tan freqüent que àdhuc dificulta poder distingir entre els teòrics d'una escola dels de l'altre. Aquest problema podria resoldre's si els termes esmentats fossin de fet sinònims; però ja hem vist la quantitat de

diferències que hi ha entre ells. És per aquesta raó que l'intent de descobrir les causes possibles d'una tal confusió semàntica i conceptual pot obrir el pas cap a una definició més operativa de modernització.

1.1.2. Reducció de la modernització als processos d'industrialització i/o urbanització.

A les publicacions de la majoria de teòrics de la modernització és freqüent que es faci referència als processos de industrialització i/o urbanització com a concomitants a la modernització.

Els sociòlegs associen modernització i industrialització, definida com la ràpida i auto-sostinguda transformació d'una societat agrícola en una d'industrial, o senzillament i en sentit més ampli, com el "pas d'una activitat agrícola o domèstica a la producció industrial en gran escala" (8). Segons aquests autors, aquest procés de transformació és condicionat a, a) un cert canvi en el sistema de valors, el qual permetria per exemple, cert grau de mobilitat social i individual en contra de

la posició i les obligacions de parentiu; b) institucions com ara la propietat privada, drets d'herència, etc.; c) cert grau d'organització, és a dir, burocratització, organització fiscal, etc., i finalment, com han assenyalat teòrics del canvi social com Everett i W.E. Moore, d) la motivació per al canvi, o sigui el desig individual d'èxit personal (9) i un ampli sentit de participació en l'ordre social canviant (10).

Conseqüències i concomitàncies del procés d'industrialització serien la transformació d'una economia de subsistència en un sistema comercialitzat d'economia nacional. Això probablement es traduiria en l'esfera econòmica de la societat en un progressiu descens de població ocupada en l'agricultura, per comparació amb els altres sectors econòmics de la indústria i els serveis; la creixent demanda de força de treball especialitzat i de professionals competents, i en una major divisió del treball entre d'altres fenòmens.

El procés d'industrialització que els autors funcionalistes col.loquen amb mires analítiques en l'esfera econòmica d'una societat (la visió d'una societat dividida en esferes és característica de l'enfocament funcionalista),

afectarà de manera immediata les esferes demogràfiques i ecològiques de la societat, de forma que tindrà lloc una altra concatenació de fenòmens, com ara, la millora del nivell de vida, el descens en la taxa de mortalitat, etc., que estimularan l'èxode dels camperols a zones industrialitzades concentrades a centres urbans. Conseqüentment, la societat rural es transformarà en societat urbana. És en aquest sentit que el procés d'urbanització es troba estretament interrelacionat amb la industrialització.

Altres conseqüències de la urbanització seran, segons els teòrics de la modernització, la debilitació dels lligams familiars i formes tradicionals de vida, l'adopció de noves actituds i conducta, etc., en síntesi, el canvi del sistema de valors, que per a alguns sociòlegs ha estat considerat com una condició prèvia per a que comenci el procés de modernització.

Tanmateix, hom pot fàcilment imaginar una societat moderna l'economia de la qual estigui predominantment basada en la mecanització del camp i l'aplicació de mètodes científics de conreu, més que no pas en la industrialització, per contrast amb el model acabat de descriure. Per altra banda, hom també pot imaginar una societat on

no hagi tingut lloc un procés intens d'urbanització en el sentit d'estar lligat a l'expansió industrial com arreu del món occidental.

Totes aquestes "desviacions" a partir del model o exemple més amunt esmentat com típic d'una societat moderna ens porten a la conclusió que la modernització no pot ésser reduïda a un sol i simple procés, sinó que representa un fenomen molt més complexe. Això ens porta a revisar la qüestió del alcanç del procés de modernització. Ara bé la primera tasca a assolir és, repetim, descobrir el possible origen de tantes confusions pel que fa al terme i concepte de modernització. Ho intentarem a la secció següent.

1.1.3. Etnocentrisme: modernització és igual a occidentalització?

Fent exàmen de les característiques que abans hem descrit com pròpies del procés de modernització, hom té la temptació de preguntar-se fins a quin punt els trets presentats com típics d'una societat moderna no són més que generalitzacions de determinats aspectes dels països

d'on provenen la majoria de sociòlegs interessats en el tema de la modernització, és a dir de les societats occidentals.

La fal·làcia es posa de manifest a la primera ullada a les publicacions sobre la modernització. Hi trobem la freqüent asserció, de vegades implícita, de vegades explícita, de que els mecanismes i condicions per a que el procés de modernització continui han d'estar "garantitzats" per un sistema polític del democràcia parlamentària (probablement d'estil occidental), capaç d'absorbir els canvis i crisis que el procés de modernització comporta (11).

En aquest sentit, la modernització apareix de fet com equivalent de l'occidentalització; i de forma més estricta, d'americanització o europeïtzació. Per tant, el concepte de modernització esdevé restringit a les societats que segueixen el model occidental de canvi social, i la condició de modernitat dependrà de les característiques socials, polítiques i econòmiques de les democràcies industrials occidentals, és a dir d'Europa occidental, Estats Units d'Amèrica, i més tard del Japó. Altres societats com l'Unió Soviètica, Xina o Cuba, que a les darreres dècades s'han convertit en un model per a molts països africans i asiàtics que lluiten per la seva indepen-

dència, no són tingudes en concepte, o en virtut de la teoria de la convergència de les societats industrials, s'estudien com a "descendents" de les societats occidentals. Tampoc es té en consideració el fet de que societats tradicionalment tingudes com a "modernes" (per exemple els Estats Units i Anglaterra) podrien continuar en el seu procés de modernització i esdevenir "més modernes", en comptes de constituir l'estat-final per a moltes altres societats.

Per altra banda, la realitat ens ensenya que països no governats per una democràcia parlamentària a l'estil occidental, però sotmesos a un fort règim militar amb cert grau d'estabilitat política amb detriment de les llibertats individuals i democràtiques, han experimentat de fet canvis en llurs esferes socials i econòmiques, (com per exemple un creixement del PNB, la reducció de la proporció de població activa ocupada en l'agricultura, el sorgiment d'un sistema comercialitzat d'economia nacional, etc.) és a dir, canvis característics del model occidental (democràtic) de modernització.

Però no són només consideracions empíriques les que sostenen l'equació de modernització igual a occidentalització. Factors conceptuals i històrics reforcen aquesta

identificació que porta a confusió. D'una banda la suposició de que la modernitat representa un únic estat-final identificable amb un cert nombre de societats occidentals que tota altra societat hagi d'imitar i emular per a esdevenir moderna; implica que les característiques de les societats occidentals es prenen com categories universals inferides de valors occidentals. Aleshores modernització s'identifica per antonomàsia amb occidentalització i així serveix per a legitimar i justificar, fins a cert punt, l'ordre social occidental, com també el seu domini polític i cultural sobre les anomenades societats no-occidentals en vies de desenvolupament.

De l'altra banda, com que ha estat precisament a Occident on el sistema de producció fabril s'ha desenvolupat per primera vegada (revolució industrial) i on els drets de l'individu han estat principalment valorats com essencials per a la creació de l'estat-nació (revolució francesa), la modernització s'ha associat amb l'occidentalització i s'ha tractat com el gairebé inevitable procés concomitant a industrialització i urbanització i/o el desenvolupament d'institucions polítiques i socio-econòmiques.

En aquest punt, hom té la temptació d'eliminar el concepte i el mot de modernització de la literatura sociològica en pes, i de reconèixer que l'etnocentrisme que arrossega la noció de modernització la fa pràcticament sinònima d'occidentalització en el sentit d'imitació de l'Occident. Tanmateix, observant la història recent dels països acabats d'independitzar-se (la independència dels quals és el que ha posat tant de moda el tema de la modernització), i analitzant llurs programes polítics, veiem que el que aquestes societats cerquen no és occidentalització en el sentit d'imitació de l'Occident (és a dir, no solament pel que fa a l'adopció de nous hàbits, maneres de vestir, etc., com també a la introducció de nous mètodes de conreu, etc.,) sinó quelcom que va més enllà de la pura imitació, quelcom d'autèntic i peculiar per a moltes societats no-occidentals en vies de modernització. És clar llavors, per què països de tradicions culturals i històriques diferents de l'Occident (nacions islàmiques, la Xina, el Japó) han mirat de conservar llurs velles tradicions tot adoptant noves tècniques d'origen occidental a fi de modernitzar-se.

Així doncs, la identificació de modernització amb

occidentalització podria explicar l'origen de tantes confusions semàntiques i conceptuals amb termes i conceptes paral·lels (evolució, desenvolupament, progrés, canvi social); així com denunciar la reducció de modernització als processos d'industrialització i/o urbanització. En aquest sentit hom podria llançar certa llum a la boirosa noció de modernització pel procediment "d'arrencar-la" del context cultural i històric del seu origen, tractant així de deslliurar-la de connotacions etnocèntriques. Aquest és, per a nosaltres, el bon camí per a assolir un resultat positiu en l'intent de definir modernització.

1.2. LA PERSISTÈNCIA DE LES TENDÈNCIES

El primer pas en aquest intent és per tant d'assenyalar ~~les~~ corrents culturals i conceptuals en la literatura sociològica sobre el problema del canvi social i dins d'aquest context, de la modernització. Després d'examinar els punts de coincidència i les diferències existents entre l'evolucionisme clàssic i el ressorgiment neo-evolucionista actual, podrem indicar les arrels comunes i les línies de continuïtat entre la idea vuitcentista del progrés i la noció de modernització.

1.2.1. De l'evolucionisme al neo-evolucionisme.

Tot i que s'atribueix a Darwin l'elaboració i formulació general del evolucionisme clàssic en el segle di-nou, la idea d'evolució social va ser donada a conèixer per Spencer, seguint les recerques en biologia de Wolf, Goethe i von Baer, i la influència de les teories Lamarckia-nes. (12) L'actual ressorgiment neo-evolucionista té un to clarament Spenciarà. Segons John Peel, això és palès en la branca d'aquest ressorgiment representada per l'obra d'alguns antropòlegs (White, Steward, Shlins, Service) i d'alguns sociòlegs de tradició Parsoniana (Smelser, Eisens-tadt, Belah entre d'altres).

Els autors neo-evolucionistes han adoptat una esca-la evolucionista per a classificar i ordenar les cultures i societats objecte del seu interès. Els criteris emprats per a l'ordenació jeràrquica de les societats són els de diferenciació i creixent capacitat d'adaptació i manipula-ció del medi ambient. De fet, el neo-evolucionisme aporta implícitament els presupòsits i instruments per a establir tipologies dicotòmiques a fi de comprendre i comparar els estadis de "creixement" dins d'un marc evolucionista (13).

Un altre paral·lelisme entre ambdós, és la funció que va tenir en les societats fins a cert punt industrialitzades del segle dinou, la visió optimista que Spencer otorgà a l'evolució social. Car aquesta idea optimista va donar lloc a l'ordre i la confiança de pensar que els objectius cap als quals la societat s'encaminava es trobaven fonamentats científicament. De la mateixa manera, el neo-evolucionisme pretén proporcionar un instrument d'anàlisi convincent per a la comprensió dels canvis que es produeixen en els països en vies de desenvolupament (14). Tant en la corrent evolucionista com en la neo-evolucionista, les connotacions etnocèntriques són clares, ja que ambdues es centren envers la civilització europea.

On el ressorgiment de l'evolucionisme es fa palès és en relació amb el tema del canvi social. Des del moment en que és demanà a la sociologia de proveir les directrius per a la restauració de l'ordre social després de la revolució francesa, el tema del canvi social es convertí en una de les preocupacions més importants per a molts estudiosos. En aquella època, la sociologia tenia com a primer problema a afrontar el de l'aparició d'un ordre social nou. Però la recerca d'un ordre social nou

implicava l'interès ulterior en la situació canviant existent en aquells moments. Clarament en els primers temps del desenvolupament de la sociologia com a ciència, ordre i canvi socials eren tan sols dues cares de la mateixa moneda.

Al segle Dinou, la corrent dins la qual s'analitzava sociològicament el problema de l'ordre i canvi socials, fou l'evolucionisme. Ordre i canvi foren estudiats pels sociòlegs vuitcentistes, com fenòmens naturals, inherents a la societat. El ressorgiment de l'evolucionisme a les dècades recents ha implicat, pel que fa al problema de la modernització, l'avanç cap a una teoria de canvi social que pretén incloure explícitament el fet del canvi (15), així com fornir una teoria tot-inclouent, global i unificada de la vida social, capaç d'embolcallar ambdós termes, ordre i canvi (16).

Així doncs, l'interès per l'ordre i el canvi socials és comú als evolucionistes clàssics i als neo-evolucionistes. Ara bé, aquest interès és ~~fàcil~~ en els escrits dels evolucionistes clàssics, mentre que els autors neo-evolucionistes l'han explicitat.

Comuna als autors evolucionistes i funcionalistes és també la seva mala disposició envers la història en re-

lació amb el problema del canvi social. Tant uns com els altres rebutgen el fet de que la història pugui oferir els elements necessaris per a comprendre i avançar les explicacions causals apropiades sobre un fet o fenomen en concret, en un temps determinat, i en un lloc particular. Encara que ni els evolucionistes clàssics ni els neo-evolucionistes funcionalistes menyspreuen els arxius històrics (17), no inclouen una dimensió temporal ~~en~~ els seus anàlisis de canvi social (ni de modernització, per tant), dimensió que podria assementar-nos de la variabilitat en les proporcions de canvi i novetat (18). En el segle XIX, la idea d'evolució sembla ser "incompatible amb la història" (19).

De manera igualment abstracte, els evolucionistes han fet una classificació de societats suposant que les diferències socials respecte al temps i l'espai representarien estadis d'un procés de creixement universal i uniforme (20). Una conseqüència fou la formulació de tipologies de societats, en simples i complexes, homogènies i heterogènies, etc., que els clàssics de la sociologia ens van lliurar i que més tard han estat adaptades pels neo-evolucionistes (21).

Però en la formulació d'aquestes tipologies, els autors evolucionistes, com després els neo-evolucionistes, el que justament feien, era aplicar el mètode comparatiu. A des-

pit de la reacció contrària al mètode comparatiu que sostingueren els primers antropòlegs funcionalistes com un "procediment enganyós per a reconstruir la història" (22), aquest mètode ha persistit en les anàlisis del canvi transicional de les societats.

Ara bé, al utilitzar el mètode comparatiu, tant els evolucionistes com els neo-evolucionistes no aconsegueixen explicar la relació entre els diferents tipus de societat. Doncs, juxtaposar tipus de societats com fan els evolucionistes i comparar "les condicions de cultures amb el propòsit d'arribar a seqüències de història cultural", és substituir el mètode històric que escatiria les qüestions referents a la successió temporal real. Igualment, els funcionalistes asseguren que es poden establir connexions causals "al descobrir relacions més o menys invariables i atemporals entre els elements d'un sistema" (23). Així és com l'anàlisi històrica ha estat reemplaçada per la utilització de categories analítiques extremadament abstractes que el mètode comparatiu aporta. Els efectes de l'aparició d'aquests instruments analítics s'ha fet notar en l'estudi del canvi social i de la modernització. El resultat ha estat la proliferació d'interpretacions dels fenòmens que teòricament constitueixen la modernització, amb total abstracció i ignorància del context històric.

Hi ha tants punts de coincidència i contacte entre l'evolucionista clàssic i el neo-evolucionisme, que es fa difícil establir diferències bàsiques que els permeti distingir, excepte en la possibilitat de reversions per part del segon. Com diu Nisbet, el que distingeix el "nou" evolucionisme del "vell" és la consciència de les divergències en el desenvolupament i de les línies (radiacions) d'adaptació que els evolucionistes del segle dinou no reixiren en tenir en compte...". Però "la visió que ens presenten, la distribució panoràmica que trobem en la formulació de tipus culturals és substancialment la mateixa" (24).

1.2.2. Del progrés a la modernització.

De la mateixa manera que no hi han diferències essencials entre l'evolucionisme com a corrent del pensament sociològic en el segle passat, i el present ressorgiment neo-evolucionista, la idea de progrés i de modernització podrien tenir arrels comunes. Però com abans s'ha assenyalat, la idea de progrés té clares connotacions morals, les quals, la noció de modernització tracta d'eludir.

Progrés implica també un canvi de tipus lineal, cumulatiu i orientat cap un objectiu, en un llarg període de temps.

La idea de progrés sorgeix al segle XVII en raó de la querella entre els Antics i els Moderns com un aparat intel·lectual en el qual el coneixement jugava un paper crucial (25). Al segle divuit la recerca d'una "lleï" del progrés és central a la idea de civilització, concepte ampli que inclou tant costums com idees, institucions com coneixements. Però, és al segle dinou quan la idea de progrés esdevé popular. Relacionada en aquell moment amb societat i cultura, la seva popularitat es degué en gran mesura "a les esperances espectaculars inspirades en els triomfs de la ciència aplicada" (26).

Així doncs, el coneixement científic i filosòfic, es troba al cor de la idea vuitcentista de progrés, o més estrictament "progrés innovatiu" com diu Sklair (27). El caràcter acumulatiu del coneixement forneix, a més a més, la visió optimista característica del segle dinou, de progrés sense fi, inacabable. El progrés resulta ser, doncs, un procés unilineal, automàtic, cert i inevitable, i per tant desitjable (28).

Ara bé, el coneixement científic s'ha anat acumulant i ha avançat de forma progressiva des de que la idea de pro-

grés fou llançada amb la querella dels Moderns. Aquest avanç depenia de dos factors principals. Primer, les implicacions ètiques de la idea de progrés que donen pas a tractar d'assolir criteris més "objectius". Segon, el pensament purament deductiu es contrarresta amb els mètodes d'observació, experimentació i inducció (29).

La naturalesa i mètodes del coneixement científic no ha canviat massa malgrat el seu ràpid i massiu augment. El que en temps recents sí que ha variat és la proporció de descobriments científics i el seu accelerat avanç en llurs aplicacions a camps més i més diversos i variats. En connexió amb aquest nou factor hi ha la qüestió de la disponibilitat del coneixement. En principi tothom pot beneficiar-se del progrés científic. Els científics ja no es troben socialment aïllats, sinó que treballen en estreta relació amb les necessitats i demandes de llurs societats.

En quant al primer factor abans esmentat, és a dir, el deslliurar-se de les connotacions ètiques de la idea de progrés i la prossecució de criteris més "objectius" de definició, hem de recordar que subjacent a la idea vuitcentista de progrés, existia la presuposició de la recerca de perfectabilitat i felicitat per part de l'home. Hom pressuposava també, que els homes farien recte ús de les forces que

l'augment del coneixement posava a la seva disposició (30).

Avui, aquesta suposició no pot sostenir-se. A les darreries de la dècada de 1940 fou clar que l'home estava capacitat per a emprar el coneixement científic en propòsits destructius, a gran escala. En conseqüència, la idea de progrés perd "popularitat", potser per la persistència de connotacions ètiques. Altres criteris varen haver d'ésser establerts. Un dels criteris més importants per a l'avang del coneixement científic i les seves aplicacions és aleshores el de l'eficàcia, en el sentit de racional (o sigui, a la recerca dels mitjans adequats a un objectiu) i secular (és a dir, lliure d'altres interessos sobrenaturals).

El criteri d'eficàcia no ocupa un lloc central en la idea de progrés doncs aquest presuposa el millorament automàtic i inevitable de la Humanitat d'acord amb determinades lleis naturals. És el descobriment d'aquestes "lleis" el que determina el control del progrés. No cal pas ponderar els avantatges i desavantatges de l'avang del coneixement científic, doncs (segons el punt principal de l'argumentació dels teòrics del progrés) el coneixement científic sempre es desenvoluparà vers el millorament de la vida humana.

És ací que la idea de modernització en relació amb el desenvolupament del coneixement científic pren relleu. L'e-

lement novell en el nostre període històric contemporani és l'elevada proporció i amplitud en l'aplicació de la ciència (en el camp de la tecnologia o d'altres) a àrees de la vida social cada cop més esteses. La disponibilitat de la ciència i la tecnologia per a la totalitat (en teoria) dels éssers humans és, doncs, un fenomen nou i recent. Si anomenem modernització al procés tot-inclouent de canvi social al que corresponen els fenòmens acabats de descriure, llavors la modernització pot ben bé considerar-se (a un nivell general), com l'hereva de la idea vuitcentista de progrés, sobre la base del continuat desenvolupament del coneixement científic.

Es pot formular però un concepte de modernització encara més restringit. Ja que modernització es refereix aproximadament al període històric contemporani determinat per la fi del colonialisme, el procés de modernització es centrarà en els canvis soferts per societats que miren d'assolir una major "eficiència" per tal d'afrontar la nova situació d'independència dins el context internacional. En aquest nivell (concret), la modernització es distancia de les seves arrels comunes amb la idea de progrés en relació amb el desenvolupament del coneixement científic.

Fins aquí, la modernització s'ha vist com un tipus es-

pecífic de canvi social històricament contemporani. Una definició possible d'aquest procés de canvi social ha d'englobar però, els dos nivells descrits més amunt (el general i el concret). El nivell general es refereix a la tendència, estesa arreu del món, de la celeritat i massivitat dels descobriments científics i la seva aplicació als afers humans. L'altre nivell, concret, fa referència a un tipus específic i nou de canvi social que afecta concretament als "vells" i "nous" estats-nacions. Ambdós nivells es troben íntimament relacionats, i per tant, tot intent de definir la modernització ha de satisfer l'un i l'altre.

CAPITOL 2.- EIS CLASSICS

2.1. INTRODUCCIÓ

Hi ha una tendència molt estesa entre les teories de la modernització que mira de col·locar el punt de partida d'aquest procés i l'origen històric de les societats modernes cap a la fi del segle divuit o a començaments del dinou. Llavors, la modernització és considerada com un procés històric de quasibé dos segles de durada, i que es desenvolupa com a fruit de les revolucions industrial i francesa a Europa occidental. Una ulterior suposició és que altres societats seguiran la pauta europea de canvi social, irreversiblement.

Sens dubte, aquesta tendència pot explicar-se pel fet que l'aparició de la sociologia com a ciència fou influenciada per la reacció contra el pregon i intens canvi produït per les dues revolucions a Europa occidental (1). Per la mateixa raó, el tema de canvi social passà a ocupar un lloc central en la sociologia.

No és per casualitat que el període més important per a la formació de la sociologia com a ciència (1830-1910), quan els fonaments del pensament sociològic contemporani foren introduïts per Saint-Simon, Comte, Tocqueville i Marx;

Spencer, Durkheim i Weber, vingués després de l'era de convulsió, transició i canvi que suposaren la Revolució Francesa i la Industrial. Ambdues revolucions produïren una profunda i intensa influència en el pensament social europeu d'aquell temps. Els pensadors socials esdevingueren ràpidament conscients de les diferències entre el que precedí i el que seguí aquests canvis socials, així com també del caràcter distintiu del nou ordre sorgit de l'ordre vell (2).

En el nou ordre social, apareixen nous fenòmens i conceptes com ara la industrialització i la tecnologia, el sistema de producció fabril, propietat, democràcia, ideologia, capitalisme, urbanització. Des de Comte i Tocqueville fins Weber, els sociòlegs vuitcentistes s'esforçaren per analitzar aquests nous fenòmens eixits del nucli del nou ordre social.

Molt aviat i degut al seu caràcter distintiu, els ordres socials nou i vell foren considerats com auto-excloents. Se'ls veia com els extrems polars del procés d'evolució sofert per les societats europees, si bé de vegades es constataren estadis intermitjos o de transició per part dels clàssics de la sociologia. Així, dins d'un context històric, foren formulades classificacions cronològiques i

tipologies de societats, mitjançant la comparació entre el vell ordre^{social} i la nova situació caòtica de desordre social deguda a la Revolució Francesa i a la Industrial, aquesta menys immediata, però no per això menys penetrant.

Les tipologies de les societats foren establertes d'acord amb trets conceptuals antitètics com homogenitat versus heterogenitat (Spencer), societats segmentàries versus societats complexes (Durkheim), règims aristocràtics versus règims democràtics (Tocqueville), comunitat versus societat (Tönnies). Aquesta llista d'atributs oposats corresponents a dos tipus diferents de societat, representa d'alguna manera, l'expressió del conflicte entre els ordres socials vell i nou. Segons la terminologia sociològica més recent, i en relació amb el procés de modernització, interès principal del present estudi, aquesta llista de característiques dicotòmiques pot ésser reduïda a la distinció entre Tradició i Modernitat.

En aquest *segon* capítol intentaré abans de res, el fer explícites les variables que apareixen en els escrits dels fundadors de la sociologia i que més tard han estat preses com a característiques definidores d'una societat moderna.

En aquest sentit, en el present capítol distingirem dos grups principals de sociòlegs. Els primers clàssics, com Saint-Simón, Comte i Tocqueville, forniren una aportació

més aviat descriptiva de la polaritat social (o més estrictament, societal) i veiren la transformació d'un tipus de societat a l'altre primordialment en termes religiosos i polítics. El segon grup (de més relleu pel present estudi) dels clàssics de la sociologia visquent a la segona meitat del segle XIX es subdivideix aquí en a) el grup d'autors que, com Spencer i Durkheim, analitzaren les característiques estructurals de les societats i la seva evolució gradual pressuposant la idea de continuum en aquesta transició; b) els qui, com Tönnies, Weber i en menys proporció, Simmel, descriuen els mecanismes de transició d'un tipus de societat l'altra de forma vaga, però la divisió de societats en dos tipus ideals es fa més explícitament.

Un cop clar el contrast entre tradició i modernitat (ordres socials vell i nou) en els escrits dels pioners de la sociologia, el meu segon objectiu en aquest capítol serà d'estudiar si i com els mecanismes de transició de societats tradicionals a modernes han estat, explícitament o implícita, considerats pels clàssics. En aquest capítol no considerarem la posició de Marx com un clàssic, en connexió amb la seva aportació sobre la transició d'un tipus de societat vell al nou, doncs tot un capítol és dedicat a la seva contribució i a la d'autors post-marxistes a l'anàlisi del canvi social.

2.2. POLARITAT DE SOCIETATS

Sota l'impacte de les noves formes d'organització de la producció (indústria), i la situació caòtica produïda per la revolució francesa, a més del exemple de la revolució americana per a molts estudiosos d'aquella època, els primers clàssics (Saint-Simon, Comte, Tocqueville) i sociòlegs vuitcentistes tardans com Spencer i Durkheim, miraren de definir l'ordre social nou, tot just emergit, i d'establir topologies de societats en contrast amb l'ordre social vell i decadent.

De forma repetida, en les obres dels clàssics, la dicotomia entre societats medievals (tradicionals) i modernes en una dimensió temporal, sembla sobreposar-se a la distinció tipològica de les societats segons característiques socials estructurals (com mida, complexitat, diferenciació). De vegades hom presenta el contrast entre societats, com a diferències entre dos "tipus-ideals", bandejant tota classificació cronològica (com és el cas de Tönnies, Weber i també Simmel).

Aquesta secció estarà dedicada a donar compte de les diverses dicotomies socials que apareixen en els escrits dels

fundadors de la sociologia. Això ens ha d'ajudar a clarificar més endavant les línies de continuïtat i canvi entre els extrems de cada una de les dicotomies contrastades.

2.2.1. Classificacions cronològiques i tipologies

En primer lloc dedicaré la meua atenció al grup de clàssics de la sociologia que consideraren el procés de transformació de les societats (tradicional-transicional-moderna) primordialment en termes cronològics, és a dir, des del punt de vista de la seva successió temporal. Per aquest grup de primers pioners, la polaritat social implicava la substitució radical de les activitats i grups socials pertanyents al tipus de societat anterior, pel nou tipus d'activitats productives i classes socials. Els principals representants d'aquest grup de pioners són Saint-Simon, Comte i Tocqueville.

a) Saint-Simon, Comte, Tocqueville.

La influència de la Il·lustració i la Revolució Industrial és palesa a Saint-Simon i Comte. Per a Saint-Simon l'ordre social nou, post-medieval, és bàsicament de naturalesa industrial. La seva filosofia de l'industrialisme im-

plicava el sorgiment d'una nova i sòlida classe (les industrials o els industrials) vinculada a la nova activitat industrial. La classe dels industrials va substituir la vella classe de militars en la direcció de la societat en benefici de tots els seus membres, especialment dels treballadors (3).

La societat militar, inactiva i decadent, se'ns presenta com oposada a la nova societat civil, on el comerç i la indústria són les activitats econòmiques més importants. Per la mateixa natura d'aquestes activitats econòmiques i les relacions socials que impliquen, la societat civil serà, segons Saint-Simon, una societat pacífica. Però encara que pacífica, la nova societat no serà igualitària al persistir la propietat privada, la qual àdhuc s'incrementarà. El treball ja no es veu com una càrrega feixuda, ans permet la participació en la nova, productiva i pacífica societat (4). Com a resultat d'això, un nou i universal sistema de valors (de llibertat econòmica, participació de tots els individus per a cercar el ben estar, etc), predominarà en lloc dels valors religiosos que sostenien la societat militar de l'Edat Mitjana.

Fins a cert punt, la polaritat entre la societat militar i la civil, sembla només una nova forma de presentar el conflicte entre els sistemes feudal i industrial,

si tenim en compte que el nou ordre social no és pas més igualitari (els industrials i científics són considerats com les élites per a governar la massa de la població), o més revolucionari (derivat del profund canvi social) (5).

En aquest punt, el pensament científic i el lloc que aplicà Saint-Simon al científic ha de destacar-se. La ciència és útil per a les noves activitats de la societat perquè suposa la possibilitat de predicció; i el científic és "superior a tots els altres homes" perquè ell és "l'home que prediu" (6). La ciència desenvolupant-se necessàriament en el sí de la nova societat, suposarà precisament la superació del vell ordre social doncs aquesta ja no correspon al nivell d'il·lustració que es requereix (7).

D'una manera molt semblant amb Saint-Simon la dicotomia de les societats tal com la fórmula Comte s'estableix en termes de la importància de la indústria i la ciència per a caracteritzar el nou ordre social, i de la substitució dels guerrers pels industrials, els aristòcrates pels comerciants i dels teòlegs i sacerdots pels científics (8).

La ciència substituirà la religió, i en conseqüència, el nou ordre social serà "positiu", és a dir, científic, en la mesura en que s'oposa a teològic. Així, el tipus de so-

cietat positiva-industrial esdevé el pol oposat del tipus teològic-militar.

La indústria, com a organització científica de treball i producció, a fi d'incrementar la riquesa s'adequava amb l'interès de tots els membres de la societat científico-industrial, ja que Comte pressuposava l'harmonia última de interessos en la societat (9). L'harmonia d'interessos en la societat és, a més compatible amb l'existència i persistència de la propietat privada. Comte afirma la necessitat de la propietat privada, no com el dret d'ús i abús, sino com l'exercici d'una funció col·lectiva en un ordre temporal, encara que regulat per un ordre i un poder espirituals (10).

Així mentre Saint-Simon, sense fer-hi esment, considera equivalents, l'ordre social en emergència amb la societat industrial, Comte és menys decidit en formular les propietats de l'ordre social modern emergent, el qual ha substituït, o és en procés de fer-ho, al tradicionalisme. De fet "l'estadi positiu de la societat" de Comte passa a convertir-se paradòxicament en una regressió cap a l'ordre social tradicional, en el sentit d'un ressorgiment religiós amb reminiscències medievals (11), un catolicisme revitalitzat (12), o bé un anacronisme (13).

La imatge de la societat moderna que tenen Saint-Simon i Comte és bàsicament no igualitària i anti-revolucionària. Saint-Simon es decanta cap a l'elitisme del nou ordre social representat pels "homes superiors", o sigui els intel·lectuals, industrials i científics. En la visió de Comte el rol de la propietat privada dins d'una societat integrada al sí d'un ordre i un poder espirituals, reforça la persistent desigualtat de la societat. Però ni Saint-Simon ni Comte emfatitzaren la dimensió política subjacent a llurs respectives descripcions de la polaritat social.

Havia d'ésser Tocqueville qui portés a terme aquesta tasca. Tocqueville es preocupà més de les diferències dels règims polítics que no pas de l'essència de la societat democràtica moderna. Malgrat ser conscient de la varietat de modalitats i trets de les societats modernes, va intentar principalment d'explorar l'avanç de les societats modernes envers la democràcia, "renunciant als avantatges de l'aristocràcia... (per a) entrar en la possessió de tots els beneficis de la democràcia" (14).

Si més no, la democràcia ve definida per Tocqueville en termes polítics molt vagues, com la participació del poble en el govern, o bé com a llibertat política en el sentit de les garanties del ciutadà enfront a l'arbitrarietat

dels governs (com ara la monarquia) (15). De la mateixa manera, la societat democràtica també és vagament definida per Tocqueville (16) com oposada a l'"Ancien Régime". L'exemple més clar de democràcia fora per ell Amèrica (17).

L'ordre social nou, exemplificat per Amèrica, es "basa en el concepte d'igualtat de tots els homes", una vegada s'ha establert el poder i la jurisdicció de l'autoritat central i s'han abolit les institucions feudals (18). Més concretament, el tret fonamental de la nova i democràtica societat és "l'igualtat de condicions", és a dir, l'absència de diferències hereditàries i la lliure accessibilitat, per a tots, d'ocupació professió i títols.

Igualtat i llibertat són per a Tocqueville els dos valors fonamentals de la nova societat (19). Són imposats pel desenvolupament de les activitats comercials i industrials, les quals disminuiran les desigualtats de condicions i impediran el restabliment de l'aristocràcia i la desigualtat en la riquesa deguda al dret d'herència (20). Per contra-partida, les activitats comercials i industrials induiran en la societat moderna, l'individualisme i el materialisme (21).

Així doncs, la societat democràtica es caracteritza pel creixement de la "igualtat de condicions (professionals i ocupacionals) i la gradual desaparició de les dis-

tincions de classe i rang. Seguint la interpretació d'Aron, la conseqüent uniformitat de condicions de vida que Tocqueville presuposa ha d'impedir que esclatin revolucions i guerres, des del moment que "creix el nombre d'aquells que tenen alguna cosa a perdre en una revolució" (22). Així per a Tocqueville, com per a Saint-Simon, la societat democràtica serà una societat pacífica per la naturalesa mateixa de les seves activitats industrials.

Fins ací he considerat la contribució del grup dels primers clàssics, que classificaren les societats polars en termes cronològics. Anem ara a analitzar un grup més tardà d'autors (Spencer i Durkheim) que establiren tipologies de societats (més que no pas classificacions) d'acord amb determinats trets estructurals inherents a elles, com per exemple complexitat, mida o diferenciació.

b) Spencer i Durkheim

Quan fou introduïda l'analogia biologista en les categoritzacions dels fenòmens socials, la comparació de les societats amb els organismes va ajudar a esbossar tipologies útils de societats fonamentat-se en certes característiques estructurals bàsiques. D'acord amb aquest criteri, Spencer i Durkheim classificaren les societats en dos tipus diferents (23).

El primer supòsit de Spencer és que "el creixement és comú tant als agregats socials com als agregats orgànics" (24). En conseqüència, agrupa les societats segons el seu grau de complexitat o integració; classificant-les en simples, compostes, bicompostes o tricompostes. Aquesta classificació pressuposa que a les societats, com als organismes vivents, l'augment de massa (mida) va acompanyat per un increment en l'estructura, i que grans agregats han de posseir lògicament organitzacions més elevades (25). Això porta a la classificació de societats segons el seu grau relatiu de complexitat i heterogeneïtat, o per dir-ho amb paraules de Spencer, d'integració i subsegüent diferenciació de les estructures en una societat (26).

Transversal a aquesta classificació, Spencer va establir una tipologia de societats en termes de formes d'activitat econòmica i diferències d'organització social. Hom pot distingir dos tipus de societat: la militar i la industrial (27). Malgrat que la dicotomia militar-industrial apareixi ja en els estudis de Saint-Simon sobre el contrast entre la vella França i el món anglo-americà, com també en la distinció que fa Tocqueville entre "l'Ancien Régime" i la Revolució Francesa, Spencer fou el primer en reeixir en "assenyalar la caracterització en dos estadis de la histò-

ria recent i fer-ne una pauta per a l'evolució social general" (28).

En el tipus militar de societat, l'organització per a la defensa i l'atac (conflicte, guerra) predomina sobre l'organització per a la subsistència, com és el cas de la societat industrial. Característic dels pobles primitius agrupats en hordes o tribus, el tipus militar de societat assoleix la seva estructura com a conseqüència de les seves activitats ofensives i defensives, i a la llarga, de l'exèrcit (29). Fins a cert punt, "l'exèrcit és la nació mobilitzada, mentre que la nació és l'exèrcit a la reserva", i el procés d'organització militar és un procés de regimentació, el qual té lloc principalment a l'exèrcit, (i)secundàriament afecta a tota la comunitat" (30).

Dins de la societat militar, l'eficient estructura de la lluita tendeix a reforçar la disciplina de parentiu i a fixar la posició de cadascú dins del seu rang, en l'ocupació i la localitat (31); els interessos individuals se subordinen coercitivament als de la col·lectivitat, i tota altra organització no pertanyent a l'Estat és totalment o parcial, reprimida (32). Encara que econòmicament autònoms, en les societats militars el poder i el control polític esdevenen centralitzats a redós del cap polític, que de vegades coincideix amb la primera autoritat eclesiàstica (33).

En el tipus industrial de societat, al contrari, les esferes polítiques i religioses estan separades (34), i l'individu ja no es troba subordinat a l'Estat, ja que l'individualitat dels ciutadans va paral·lela a "l'absència de la necessitat d'un dispositiu de control despòtic". Per altra banda, la pèrdua d'autonomia econòmica es compensa pel sistema de contracte (35).

Però el que bàsicament distingeix ambdós tipus polars de societat a la llum del criteri d'integració-diferenciació, és la cooperació. El tipus militar de societat està fonamentat en el principi de cooperació obligatòria basada en la coerció, mentre que la societat industrial es regula pel principi de la cooperació voluntària a fi i efecte d'assegurar el sosteniment i la satisfacció de les necessitats individuals (36). Cooperació obligatòria i voluntària són dos formes diametralment oposades que a l'ensens embolcallen dos tipus d'organització i societats, que sorgeixen com a resposta a pressions del medi ambient (37).

Durkheim, amb la seva divisió entre societats segmentàries i societats complexes, s'acosta a la classificació spenceriana de societats simples o altament compostes. La societat segmentària és una societat homogènia, constituïda per unitats estructuralment idèntiques iuxtaposades,

interrelacionades per la "solidaritat mecànica", i simbolitzades per lleis repressives. En les societats segmentàries hi ha un grau mínim d'especialització de rols i de divisió social de treball (diferenciació) entre els sexes i entre persones d'edats diferents (38).

En les societats complexes, altament diferenciades, la divisió del treball assoleix un nivell elevat de desenvolupament. En aquestes societats, la divisió del treball és la condició essencial per a la seva integració, i per tant per a la "solidaritat orgànica". La solidaritat orgànica representa per Durkheim l'articulació orgànica al voltant d'un únic òrgan central d'individus lliures desenvolupant funcions diferents però units per llurs rols complementaris (39).

Tal com Durkheim defineix la societat en funció dels lligams morals i legals que uneixen entre sí als individus (40), el tipus segmentari de societat es fonamenta sobre un consens moral clarament definit, "una sèrie de creències i sentiments comuns al terme mig de membres d'una societat en particular" (41), que constitueix la consciència col·lectiva. La consciència col·lectiva representa els mitjans pels quals els membres d'una societat simple s'ajusten a normes comunes i la societat com un tot es troba integrada.

El que regula la conducta dels individus en condicions de solidaritat mecànica és la similitut de consciències que donen lloc a les normes (42).

Amb el desenvolupament de la divisió del treball, la consciència col·lectiva disminueix i les diferències individuals creixen. Les relacions contractuals reflecteixen el tipus de relacions específiques d'una societat diferenciada, on la diversitat individual és creada i requerida, i on l'individualisme pot conduir a la llarga cap el suïcidi. En les societats segmentàries, les diferències individuals són, al contrari, mínimes (43). Pel que a això respecta, les societats segmentàries són comunals, tradicionals, mentre que les societats complexes són contractuals (44).

Per a concloure, Durkheim desenvolupa una tipologia de societats en simples, segmentàries (o no diferenciades), i complexes (o diferenciades) (45), sobre la base dels graus de divisió de treball existents en determinats ordres socials. La solidaritat mecànica rau al cor del tipus segmentari de societat, fusionant els seus segments iuxtaposats, mentre que a societats diferenciades i complexes apareix un alt nivell d'interdependència entre les diverses parts (46). En relació amb el problema de

la modernització que ens ocupa, el que sorprén de la lectura dels primers clàssics (Saint-Simon, Comte, Tocqueville), és que foren els primers de formular un esquema de polaritat social. Com després exposarem, d'aquest primer esquema sorgiren el "model" i el marc d'anàlisi (tradicció-vers-modernitat, model "abans-i-després"; natura endògena i exògena) característics de la concepció de la modernització per excel·lència o sigui l'enfocament funcionalista. Pel seu èmfasi sobre els trets estructurals que defineixen les societats polars, els clàssics posteriors (Spencer i Durkheim) també contribuïren a traçar les línies principals de les concepcions funcionalista, i en un grau menor, l'antropològica, de la modernització.

2) Tipus-ideals.

Passo ara a la consideració dels esquemes de tipus ideals en el sentit de Weber de "construccions analítiques unificades". El grup de pioners considerats ací, que establiren "tipus-ideals" polars de societats, són Tönnies, Simmel i Weber.

a) Tönnies i Simmel.

La tipologia de Gemeinschaft and Gesellschaft de Tönnies ha esdevingut perdurable dins de la terminologia sociològica (47), per la clara distinció que estableix entre aquests dos tipus-ideals conceptualment oposats de societat. La distinció es basa en dicotomies físiques, així com en dos tipus diferents de voluntat humana: voluntat individual i voluntat social o col·lectiva (48).

D'una mà, Gemeinschaft i Gesellschaft són construccions metals o tipus ideals abstrets de "sentiments i motivacions que uneixen els pobles, els manté junts, i condueix a accions conjuntes". El coneixement d'aquests "sentiments i motivacions" es fonamenta en el coneixement i acceptació de quatre dicotomies subjacents a les relacions socials. Aquestes relacions dicotòmiques són: a) familiaritat i desconeixement, b) simpatia i antipatia, c) confiança i desconfiança, d) dependència i independència (o com ho anomena Tönnies: interdependència) (49). Les primeres parts de les quatre dicotomies corresponen al tipus-ideal de Gemeinschaft, en canvi Gesellschaft més aviat comporta les característiques descrites per l'altre extrem de la dicotomia.

Una altra distinció sobre la qual es basa la tipolo-

gia de Gemeinschaft i Gesellschaft, és la de l'existència de dues voluntats humanes diferents. Pressuposant que totes les relacions i fets socials existeixen i es creen per la voluntat humana d'associar-se (49), Tönnies distingeix entre voluntat humana natural (Wessenwille) i voluntat humana racional (Kürwille). A més, "tots els tipus d'associació on predomini la voluntat natural (són) Gemeinschaft, tots aquells que s'han format i continuat fonamentant per la voluntat racional, Gesellschaft" (50).

Quan la gent s'associa (com fan els amics, per exemple), perquè creuen que la relació es vàlida com un fí, en, i per ell mateix, la voluntat natural predomina, i l'organització social subsegüent esdevindrà probablement un tipus de societat Gemeinschaft. Mitjans i objectius són en aquest cas indistingibles. Al contrari, quan un grup d'individus s'ha associat només per a tractar d'aconseguir una finalitat determinada, llavors medis i fins resulten pregonament diferents i preval la voluntat racional (51). Així, Tönnies introdueix la idea de racionalització al establir la distinció entre Gesellschaft i Gemeinschaft com dos tipus diferents i en termes de mitjans i objectius.

En aquest punt, hom pot descriure Gemeinschaft com el tipus de societat on les unions i associacions entre indi-

vidus es fonamenten en el veïnatge o l'amistat, mentre que el que caracteritza la Gesellschaft és la racionalització i el càlcul. En la Gemeinschaft, la voluntat social és el resultat de la concòrdia, tradicions i costums i religió. Correspon al tipus d'organització social on la vida familiar, l'habitatge rural i la vida de un poble o ciutat petits són prevalents. Per altra banda, l'economia domèstica i l'agricultura són les activitats econòmiques més importants, l'art constitueix el sistema de creències (52), i les relacions morals sancionades per la religió esdevenen la força cohesiva de la societat. Gemeinschaft implica la perfecta unitat de la voluntat humana tot i que de fet existís separació de relacions socials (53).

Per contrast amb Gemeinschaft, Gesellschaft és una espècie de muntatge artificial a partir d'un agregat d'éssers humans que romanen essencialment separats malgrat els factors unificadors (54). A la Gesellschaft, la voluntat social es considera com a convenció, legislació i opinió pública. La vida de ciutat, nacional i cosmopolita, és el bressol on el comerç i la indústria com a activitats econòmiques més importants, es desenvolupen segons càlculs racionals. La ciència esdevé llavors la font del sistema predominant de creències (55).

Simmel fou qui amb més detall analitzà, des d'una perspectiva "microscòpica" (56), les diferències entre els dos tipus de societats. Centra la seva anàlisi a objectes tals com, la personalitat humana, els sentiments i intencions dels individus que componen una societat (57). Per contrast amb Tönnies, però, Simmel exposa de forma explícita la dimensió temporal d'aquesta tipologia. Així, s'exclama que els rols de l'amistat i la intimitat, tan importants als temps medievals resulten pregonament afectats per la vida moderna, dominada per la impersonalitat, la indiferència i el individualisme (58).

La societat moderna és, d'acord amb la visió de Simmel, reduïble a la mentalitat moderna, la qual ha esdevingut cada cop més calculadora. La necessitat de càlcul es recolza en la necessària aparició de l'economia monetària resultant de "l'agregació de tanta gent amb interessos diferents, que han d'integrar llurs relacions i activitats en un organisme d'elevada complexitat" (59). Els trets de la vida moderna en les societats modernes, és a dir, el càlcul, la impersonalitat, la indiferència i l'individualisme es desenvolupen dins del marc de la ciutat, "seu de la divisió econòmica del treball més elevada" i del cosmopolitanisme (60). Aquestes característiques són producte també del desenvolupament de la cultura moderna (61).

Un altre element diferenciador entre la vida medieval i la moderna és per a Simmel la pauta d'afiliacions de grup (62). A les societats medievals o pre-modernes, els homes vivien en un nombre limitat de cercles socials relativament petits, que els envoltaven dins d'una pauta concèntrica d'afiliacions grupals (63). La personalitat dels individus no es distingia del grup, doncs era marcada per les difuses dependències i lleialtats envers el grup i per tant completament subjugada al grup.

A la societat moderna, l'individu no hi és organitzat en cercles concèntrics, però sí que és membre parcial de molts cercles. Esdevé "organitzat" en l'intersecció de diversos cercles, cada un dels quals envolta i controla només una part de la seva personalitat. A les societats modernes la personalitat de l'individu es troba altament segmentada. Com a resultat, i gràcies a la seva participació en una multiplicitat de cercles funcionalment específics, l'individu no resta totalment subordinat o dominat pels altres (64).

b) Weber.

Per a Weber, la majoria dels trets més amunt descrits com típics de la societat moderna, en contrast amb la medieval, o com oposats a un tipus-ideal ben definit, són pre-

sents a la societat capitalista d'Europa occidental. La tipologia de Weber de societat capitalista occidental contrastant amb la societat medieval es complementà per la ulterior distinció entre societats de l'Occident (és a dir, Europa) i societats de l'Orient o l'Est (és a dir, les àrees no europees de les que Weber posseïa informació fidedigna; o sigui la Xina, el Japó i el món islàmic).

La societat occidental, en la seva més gran manifestació com és el capitalisme (i també el socialisme (65)), es desenvolupa històricament des de l'Edat Mitjana, fins els nostres dies, essent el seu bressol la ciutat medieval. Per tant, la tipologia que esbossa Weber és donada com a contrast entre el tradicionalisme occidental (medieval), en el sentit d'un "standard de vida determinat que exigeix una sanció ètica" (66), que es caracteritza per un patriarcalisme, fraternitat i relacions comunes per una banda; i pel racionalisme i les relacions associatives per l'altra (67). El capitalisme modern o, en termes estrictament weberians, "l'esperit del capitalisme", com un tipus-ideal, es pot identificar amb "una certa actitud mental" (68), o una "sèries d'actituds mentals" dirigides cap a activitats econòmiques (69), que tenen lloc en l'empresa capitalista, la qual constitueix^a l'ensem la força de motivació bàsica per a l'esperit del capitalisme.

Segons Weber, l'evolució i formació primeres de les ciutats a l'Occident ha estat la condició precedent, per a l'emergència dels trets que caracteritzen el capitalisme, sense paral·lelisme amb el fenomen de la conurbia d'Orient, (70). A la ciutat occidental medieval (per contrast amb l'Est) s'han sembrat les llavors del capitalisme entès com a "l'ordre modern". Les ciutats medievals forneixen els fonaments econòmics (com a centres on s'acumula riquesa suficient per a l'equipament d'exèrcits per la defensa), socials i culturals sobre la base de la fraternització i la germanor (71). Així doncs, la ciutat és la unitat a partir de la qual neixerà l'ordre capitalista un cop les ciutats hagin estat integrades en estats-nacions més grans (72).

El capitalisme, en el sentit que té per Weber, no és pas una forma d'organització econòmica aïllada, sinó un mode o pauta distintius de tota una societat (73). Allò que caracteritza el capitalisme al llarg de la història és un "sentit manifest general d'orientació envers l'assoliment de guany monetari" a qualsevol lloc on els mecanismes monetaris s'hagin desenvolupat. Però Weber s'interessava per un tipus social especial d'organització capitalista, és a dir, el "capitalisme burgès racional" (74), definit com "la maximalització de la concepció d'efectivitat racional i eficiència

en l'organització de la producció econòmica dins d'un sistema de mercat. No tan sols inclou l'assoliment del guany, sinó també l'organització burocràtica en funció de la productivitat, a més de varies altres coses" (75).

Aleshores, el capitalisme modern és identificable amb la inacabable recerca del guany a través de la continuada activitat capitalista racional, dins d'un sistema de relacions de mercat que defineixen el capitalisme, pel que fa a l'esfera econòmica (76). L'empresa capitalista ^{burguesa, moderna} és racional per contrast amb anteriors activitats capitalistes, irracionals i especulatives, que es manifesten en d'altres formes de capitalisme com ara el "pària", l'imperialista, el colonial, l'aventurer o el fiscal (77).

El que determina la motivació bàsica de l'activitat adquisitiva en el context de l'economia de mercat és la racionalització, o sigui el càlcul racional dels guanys i pèrdues en termes de diner i expressat en les contes de capital i la tenència racional de llibres. Amb mots de Weber, "el capitalisme (modern) és present allà on l'abastament industrial per a les necessitats del grup humà depèn del mètode empresarial, deixant de banda quina és la necessitat implicada". De manera més específica, el capitalisme modern existeix arreu on hi ha un "establiment capitalista racional determinant de la renda, base de poder, mitjançant el càlcul d'acord amb els mètodes de la conta-

bilitat moderna i el balanç" (78).

El sistema de contabilitat (de capital, especialment) es desenvolupa en les mateixes circumstàncies en les que els prerrequisits del capitalisme modern són establerts (79), és a dir, gràcies a l'existència d'una massa de treballadors assalariats, al lliure canvi econòmic a través del mercat, a l'ús de tecnologia i maquinària, i finalment, a la separació de l'empresa productiva de l'economia domèstica (80). Però aquests prerrequisits econòmics no poden existir en l'absència d'una llei racional i l'administració legal i racional de l'estat modern.

La racionalització del govern implica la centralització, generalització i abstracció de poder (81), que es manifesta en el procés de burocratització. La burocràcia induïx transformacions profundes en la societat moderna, un cop ha acomplert el seu rol de fer apta a la societat per a afrontar l'especialització de les tasques i activitats de determinats individus (82), reclutats de tots els estrats socials sobre la base de selecció racional (83).

Weber no negava la possibilitat de racionalització i burocratització en altres àrees que no fossin l'Occident (com la Xina i el Japó). Però a l'Est, afirma Weber, la racionalització (com a categoria universal) no portà cap al

desenvolupament capitalista (del tipus occidental) per "l'absència d'una mentalitat peculiar", el racionalisme secular, el qual, a l'Europa occidental va aparèixer amb el protestantisme ascètic (84), de Calvino. Allò que distingeix el capitalisme europeu és el predomini relatiu d'una actitud o orientació secular cap a l'activitat mundial, bàsicament fonamentada en el "desencantament del món". A d'altres civilitzacions (confucionisme, budisme), les diferents formes de racionalitat han romàs estàtiques i confinades en un cert nombre d'accions sense convertir-se en *estímul* per a cap força interna d'expansió (85).

2.3.- MECANISMES DE TRANSICIÓ.

Fins aquí he mirat de descriure les dicotomies dels tipus socials, presents en els escrits dels clàssics. Dintre del marc general i comprensiu en termes temporals, de la societat medieval i moderna, i dins el contexte històric de l'Europa occidental, tres tipus dicotòmics principals estudiats pels primers sociòlegs (societats militars i civils per Saint-Simon, societats teològico-militars i positivista-industrial per Comte, societat aristocràtica-democràtica per Tocqueville) precedirem les dicotomies formulades per Spencer i Durkheim (societat militar-industrial i no diferenciada-diferenciada), o els "tipus-ideals" avançats per Tönnies (Gemeinschaft i Gesellschaft).

Totes aquestes distincions entre tipus de societats han estat descrites en el present estudi de forma més aviat estàtica. A fi i efecte d'equilibrar aquest estaticisme en la visió de la polaritat social (o societal), la tasca a escometre ara és la d'exposar quins són els mecanismes de transició entre un i altre extrems d'aquestes dicotomies. Hom pot distingir tres vies principals en el pas d'un tipus de societat cap a l'altre. 1.- Els primers clàssics

(Saint-Simon, Comte, Tocqueville) emfatitzaren les àmplies transformacions religioses, científiques i polítiques. Llurs aportacions s'arrelen en les tendències filosòfiques i culturals de la Il.lustració. 2.- Contribucions més precises són les que devem a Spencer i Durkheim, els quals s'esforçaren a escatir l'evolució de certes característiques estructurals. 3.- Finalment, un tercer grup de sociòlegs (Tönnies, Weber i Simmel) veieren la forma de transició d'un tipus ideal a l'altre en termes dels canvis esdevinguts principalment en el sistema de valors i creències. Aquest últim enfocament sembla bastant similar al dels primers clàssics doncs ambdós grups de pensadors emfatitzen el rol dels valors i el rerafons cultural de la societat.

2.3.1. Explicacions científiques i religioses, explicacions polítiques.

Amb Saint-Simon i Comte, la societat humana esdevé objecte d'estudi científic, i la ciència, una forma de coneixement capaç de provocar els progressius canvis en l'organització de les societats. Per a Saint-Simon, però prin-

principalment per a Comte, el lloc de la ciència i l'educació en la transformació d'una societat i dels homes en general, fou decisiva (86). Segons Comte, paral·lelament als estadis de la evolució humana existeixen formes de coneixement científic (87); és a dir, la fase teològica o fíctícia, la metafísica o abstracta, i la positiva o científica (88).

La nova societat o ordre social, la "societat positiva", és el resultat de la transformació de la fase metafísica en el darrer estadi de l'evolució de les tres formes de coneixement més amunt esmentades, dins del procés de canvi social (o progrés en la terminologia de l'època) que segueixen les societats (89). En aquest procés, no són pas les institucions socials, sinó els individus, els qui poden transformar la societat a través de la seva reorientació intel·lectual i espiritual envers la nova mentalitat "positiva", per la qual el sistema d'idees científiques governarà l'ordre social nou (90).

La ciència, i a la jerarquia de les ciències, la ciència superior "positiva" de la sociologia (anomenada per Comte ciència de la civilització (91)), aspira al coneixement complet de la natura, essent la societat part integrant de la mateixa. Un altre objectiu fou per Comte

acabar amb la crisi existent a la societat moderna. En relació amb la transició d'un tipus social cap a l'altre, són dos els camps d'estudi que s'han de distingir segons ells, en sociologia: un és el de l'estàtica social, o sigui la ciència de l'ordre o el consensus (92), i l'altre és el de la dinàmica social de la ciència del progrés.

L'estàtica social es decanta cap a l'estudi de l'estructura de la societat en un moment donat, així com a l'anàlisi de l'element o elements que determinen el consensus en un moment específic (93). La dinàmica social de l'altre mà, consisteix en la descripció dels successius estadis pels que es passen la ment humana i les societats humanes en la seva evolució. Ambdues, estàtica social i dinàmica social, s'interrelacionen de manera que "si l'estàtica social mostra l'ordre essencial de cada societat humana, la dinàmica social indicarà en definitiva les vicissituds per les que ha passat aquest ordre fonamental abans d'arribar a la meta final del positivisme" (94).

Però fins a cert punt, la dinàmica social sembla ésser subordinada a l'estàtica social, del moment que progrés o sia, "la llei de ferro de la civilització" (95), es defineix per Comte com "l'assimilació d'elements dinàmics en un nou ordre estàtic... marcat per la supremacia del positivis-

me" (96). Sobre la base de que l'home cerca l'estabilitat a través del canvi, el progrés és considerat simplement per Comte com l'assoliment d'ordre, doncs "l'ordre ha de concordar amb el progrés" i per altra banda, "el progrés sempre és l'objecte de l'ordre" (97), un cop haver-se superat el caos creat per la Revolució Francesa. Per tant, "el progrés no és més que el desenvolupament gradual de l'ordre. I a la inversa, ... ordre(represents) la manifestació última de progrés" (98). Així doncs, Comte no assenyala explícitament cap mecanisme de transició, i per tant no disposa de cap teoria (però sí d'una forta convicció) del pas vers un nou ordre social.

Per a Tocqueville el progrés és un procés irreversibile que continuarà fins que totes les "desigualtats artificials" entre els individus d'una societat hagin desaparegut, i només restin aquelles desigualtats que són "naturals" i inevitables per a protegir la propietat privada (99). Les desigualtats "artificials", és a dir, les diferències socials, desapareixeran gràcies al desenvolupament gradual de la igualtat de condicions que per a Tocqueville no depèn de l'esforç humà, doncs el ludeix qualsevol interferència humana; es tracta més aviat d'un "fet providencial" de "caràcter sagrat" que "té totes les ca-

racterístiques d'un decret diví" (100).

En el camí cap a una igualtat completa de condicions i en definitiva, de democràcia que "tard o d'hora ens arribarà (Tocqueville es refereix a França i altres societats europees), com arribà als americans", tenen lloc diversos processos enumerats per Tocqueville de la manera següent: "les divisions que abans desunien a l'humanitat es suavitzen, la llum de la intel·ligència s'estén, i les capacitats de totes les classes són cultivades igualitàriament; l'estat esdevé democràtic, i l'imperi de la democràcia és suaument i pacíficament introduït en les institucions i costums de la nació" (101).

Paradoxalment, Tocqueville assegura que el procés envers la democràcia és gradual, pacífic i originat de forma natural en el ordre social anterior. La Revolució Francesa, per molt violenta que ^{les} és considerada per Tocqueville com una revolució política i religiosa. Però ni el període de la Revolució Francesa ni el règim de Napoleó crearen la centralització administrativa o la idea de llibertat (102), sinó que aquests trets socials es van forjar per l'ethos revolucionari, un cop les institucions polítiques i les barreres feudals entre les classes foren suprimides (103).

Així doncs, a despit de les circumstàncies violentes i revolucionàries que ell visqué, i malgrat ésser conscient de l'impacte produït per la Revolució Francesa, la idea de progrés de Tocqueville (inspirada en la Revolució Americana) no és la d'un enderrocament sobtat i violent de les relacions socials ("costums", en termes de Tocqueville), condicions, lleis, opinions i sentiments dels homes com també de les institucions, sinó la d'una gradual evolució envers un model: Amèrica.

A més, els ordres socials vell i nou, no són mutua-ment auto-excloents, ans al contari, elements d'ambdós, apareixen entremesclats. La transició és descrita com segueix: "El món que comença a existir, es troba encara parcialment abrumat per les deixalles del món que està en decadència; i en mig de la vasta perplexitat dels afers humans, ningú pot dir quantes de les velles institucions i costums pretèrits restaran, o quantes acabaran per desaparèixer completament" (104). Tal com més endavant exposarem (en el capítol sobre l'enfocament funcionalista de la modernització), aquest passatge prefigura l'aportació d'alguns dels funcionalistes (Bendix, Gusfield), que són conscients de la transició gradual de la Tradició a la Modernitat, així com de la mixtura de valors i insti-

tucions "moderns" i tradicionals en un procés de modernització.

2.3.2. Evolució de les característiques estructurals.

La idea de diferenciació ocupa un lloc central en l'aportació de Spencer sobre el progrés. Per la diferenciació les societats passen de la homogenitat caòtica a la heterogenitat ordenada (105), d'acord amb el principi de que una sola causa pot produir múltiples efectes (106). Les societats desenvolupen mecanismes per adaptar-se a l'ambient i a les condicions d'una vida social perfecta, "quan tots els homes puguin ésser lliures perquè tots siguin altruistes" (107).

Per a Spencer, canvi social, o progrés en el seu llenguatge, és una necessitat derivada de la diferenciació (108) i creixent complexitat. En connexió amb el procés general de diferenciació existeix la tendència d'anar del militarisme cap a l'industrialisme. Ambdós processos són interdependents. D'aquesta manera, el tipus militar de societat no és solament un tipus classificatori o una fase per la qual les societats humanes han de passar per a acom-

plir unes funcions determinades en l'esquema evolutiu.

Així, la dicotomia militar-industrial és "una forma de caracteritzar la transició social... havent extrapolat la dicotomia a la globalitat de l'evolució social" (109).

La força directriu en les "metamorfosis de la societat" del tipus militar a la industrial és per a Spencer la lluita per la supervivència i l'espai vital. Guerra i conflicte tenen llavors un gran paper en elevar el nivell d'organització humana cap un estadi més alt (110) i per tant, només sobreviuen aquells que són aptes per a adaptar-se als canvis ambientals (111). En l'obra d'Spencer, la guerra apareix com el tret novell en la transició d'una societat militar (tradicional) a una industrial (moderna). Doncs la guerra actúa com el factor que "engega" la nova organització humana, la qual es reflecteix directament en el nou tipus de societat basada en l'intercanvi industrial.

Un cop les societats han assegurat la seva supervivència mitjançant activitats bèl·liques (ofensives i defensives), és quan avancen en el seu procés de diferenciació i especialització estructural de llurs activitats internes per el sosteniment general. El pas següent consisteix en un sistema de "distribució" (dividit en graus progressius, des del sistema de bescanvi al de mercat i crèdit), que facilita

l'intercanvi entre les diverses parts. Finalment apareix un "sistema regulador" dirigit a facilitar la cooperació entre les parts diferenciades (112).

D'aquesta manera l'estructura d'una societat es transforma d'acord amb el canvi de l'activitat dominant en ella mateixa. Increment de massa o mida (integració) i diferenciació (el canvi d'homogenitat a la heterogenitat) són les condicions estructurals necessàries, produïdes de forces internes, en una societat, per a induir la transformació d'un tipus de societat en una altra. D'acord amb Nisbet, per primera vegada en la història, Spencer convertí el progrés en una llei científica a partir d'un ideal (113). Després de Spencer, la transició d'un tipus de societat a l'altre s'enfoca des d'una perspectiva més "científica", però que fa a alguns dels autors funcionalistes tan fortament influenciats pel mateix Spencer.

Durkheim formula el progressiu afebliment de solidaritat mecànica i avanç progressiu de solidaritat orgànica com una llei històrica d'evolució social: "... és una llei històrica el que la solidaritat mecànica perdi fonament i que la solidaritat orgànica es torni, poquet a poquet, preponderant. Però quan la manera de solidaritzar-se dels homes es modifica, l'estructura de les societats no

pot fer altra cosa que canviar... Per tant... hi hauria d'haver dos tipus socials corresponents a aquests dos tipus de solidaritat" (114).

Com ja s'ha dit, la funció de la divisió de treball dins la societat és la d'integració dels individus gràcies a la seva ocupació en tasques addicionals, i a la desaparició dels mecanismes tradicionals de coartació social. La transició implica l'afebliment de la solidaritat mecànica, es a dir, la solidaritat de semblança entre els individus, i el sorgiment de solidaritat orgànica, això és, la solidaritat de la diferència (115), deguda al progressiu creixement de lligams i relacions basats en la divisió del treball i les sancions restitutives (116).

En aquest sentit la divisió del treball, el procés bàsic de la societat, és el resultat de la diferenciació, i només pot tenir lloc en el sí d'una societat "integrada" (117). La conseqüent relaxació de la consciència col·lectiva i la solidaritat mecànica afecta a la integració social i la unitat de la societat, abandonant la seva funció integrativa a la divisió de treball (118). En mots de Parsons, el fet que la solidaritat orgànica reemplaci la solidaritat mecànica presuposa l'existència de solidaritat mecànica (119).

En el pas de solidaritat mecànica a orgànica, el consensus i lligams morals s'afebleixen i donen via lliure a una individualització creixent. En el procés de transició d'un tipus de solidaritat i societat a l'altre, l'individu, de mica en mica, deixa de compartir les mateixes característiques de tots els altres individus de la seva societat (120). Tanmateix, la debilització dels lligams i creències tradicionals, morals i legals, que indueixen a la individualització (i l'individualisme) no condueix automàticament a la desintegració de la societat, ja que en la societat moderna la divisió del treball especialitzada té un efecte integrador (121). Al nivell de control social, la transició es produeix pel desplaçament progressiu de la llei repressiva característica de les societats segmentàries i tradicionals, a favor de la llei restitutiva que regula les societats complexes modernes. I segons la visió de Giddens, aquesta és una "tendència històrica que està correlacionada amb el grau de desenvolupament d'una societat: quant més alt és el nivell de desenvolupament social, més gran és la proporció relativa de lleis restitutives dins de l'estructura jurídica" (122).

La transició d'un tipus de solidaritat i societat a l'altre no és sobtada ni violenta, sinó contínua. La soli-

daritat orgànica està profundament arrelada en la continuació de la solidaritat mecànica (123), o com diu Giddens: "hi ha tant continuitat com contrast en la transició de societat tradicional a la moderna. La continuïtat es dóna en la necessària persistència d'ideals morals i codis de conducta que ordenen el funcionament de la societat. El contrast s'expressa en la transformació de la naturalesa d'aquests ideals i prescripcions que té lloc amb el canvi de solidaritat mecànica a orgànica" (124).

Per tant, la causa de la transició, és a dir de la desaparició de la societat segmentària és la divisió del treball i el procés de diferenciació que s'indueix d'ella. Però "els efectes actuen de nou sobre la causa", diu Durkheim, i aleshores "el creixement de la divisió del treball es deu a que els segments socials perden la seva individualitat, a l'esdevenir els límits entre ells, menys marcats" (125).

En relació amb l'anàlisi de la modernització, la contribució de Spencer i Durkheim és essencial perquè prefigura decissivament l'enfocament posterior a la modernització per excel·lència, és a dir, la concepció funcionalista. Com els primers clàssics, Spencer i Durkheim assenyalaren

la "reconciliació" d'elements nous i vells en un procés de canvi social. Però més important és la seva descripció en termes abstractes de les variacions i processos específics (diferenciació i integració per Spencer, el pas de solidaritat mecànica a orgànica en connexió amb la teoria de Durkheim de la densitat moral), que expliquen la transició. En aquest sentit, l'aportació del grup de funcionalistes que he anomenat (en el capítol 3) teòrics de la diferenciació, es fonamenta obviament en l'obra de Spencer i Durkheim.

2.3.3. Canvis en valors i creències.

Ens disposem ara a tractar la transició en termes de valors i creències canviants. Els principals representants d'aquest tipus de concepció són Tönnies, Simmel i Weber.

Per a Tönnies, Gemeinschaft i Gesellschaft corresponen a dos períodes diferents en la història dels grans sistemes de cultura (126). Una implicació ulterior és que a un període de Gemeinschaft segueix un període de Gesellschaft.

A les darreres pàgines de la seva obra cabdal, Tönnies descriu diversos estadis o èpoques segons el grau en

que existeixen la vida familiar i l'economia domèstica i l'agricultura (Gemeinschaft) o alternativament, el comerç, indústria i la vida urbana (Gesellschaft) (127). D'aquesta manera el veïnatge succeeix al parentiu i el poble segueix al clan, i a l'ensem, les ciutats es tornen metròpolis. Així, aquest continu desenvolupament global resulta en un creixent procés d'urbanització. L'efecte de l'urbanització en la vida dels individus és el principal interès per Tönnies (128). Nogensmenys, la seva és una aportació molt feble i fragmentària del mecanisme de transició, perquè Tönnies no enx explica com aquests mecanismes emergeixen i es desenvolupen. Per tant es fa difícil parlar d'una teoria de transició pertanyent a Tönnies.

La importància que Tönnies atribueix al desenvolupament de les ciutats com el factor causal del canvi en el sistema de valors i creències de l'individu en una societat, va ésser reprès per Simmel. Simmel veu la metròpoli com l'essència de la vida moderna (l'estructura del modernisme (129) on la vida requereix intel·ligència i una ment intel·lectualitzada i calculadora (130)), doncs l'home metropolità s'ha d'acomodar a l'incessant "estimulació nerviosa" (externa i interna) del ritme d'aconteixements metropolità" (131).

La transició del poble petit i la vida rural a la vida metropolitana és deguda per a Simmel, a l'increment de diferenciació individual. L'explicació que Simmel dona de la transició és purament psicològica i reduïble als canvis de la vida psíquica individual. No és sorprenent doncs que deixi de cercar les causes del procés d'individualització que segons ell defineix la societat moderna, dominada pel diner (132). Simmel presuposa l'ampliació de cercles en una societat moderna (una explicació possible) com empíricament constatada.

La comprensió de l'estructura social i la dinàmica de la moderna civilització occidental són la preocupació principal per^a Weber. Per això dedica poca atenció al vell ordre del tradicionalisme, excepte en la mesura en que llançava certa llum sobre els elements característics del capitalisme. Des de l'Edat Mitjana (àdhuc abans, segons Weber; cf. Ancient Judaism) fins avui dia, la força fonamental que du vers el capitalisme és la racionalització com a procés que penetra a totes les esferes de l'acció social (de les reaccions treball-management, govern, religió, cultura) i que configura una nova forma de vida en la qual els valors i relacions socials primaris, comunitaris i tradicionals, es transformen en modes de conducta social més amplis, impersonals i burocratitzats.

La racionalització, tan important pel capitalisme, la defineix Weber de diverses i ambigües maneres. Com a fenomen peculiar bàsicament de la civilització occidental, la racionalització no es considera com una força metafísica propulsora de l'evolució del món, sinó com un sub-producte de determinat tipus d'activitat humana enfocada cap a l'avanç tècnic a fi i efecte de dominar el món extern mitjançant el càlcul. En aquest sentit, la racionalització és entesa en general com la sistematització de la vida i (al començament, només teològica) recerca de fins i medis d'aplicació tècnicament correcta. De vegades associada amb la noció d'intel.lectualització, Weber també defineix racionalització com el resultat de l'especialització científica i diferenciació tècnica típiques de la cultura occidental (133).

Però la racionalització no condueix necessàriament al progrés (134), ni tampoc constitueix un mitjà per a explicar els mecanismes de transició del tradicionalisme al capitalisme racional, i.e. la societat moderna. El progrés resta confinat al reialme dels descobriments científics i tecnològics i té connotacions més aviat quantitatives que no qualitatives. D'acord amb Weber, tampoc

es pot identificar amb valors morals més importants, doncs progrés en el sentit d'increment de diferenciació de les activitats humanes i diversificació de societats no implica pas la idea de superioritat (135).

El que explica la transició evolutiva de l'ordre "establert", o sigui el tradicionalisme en termes de Weber, al nou ordre, no són només factors econòmics, sinó primordialment "superestructurals". El més important d'entre aquests factors determinants del procés de transició és per a Weber la religió. La religió és abans que res, una font de la dinàmica de canvi social, més que un element de reforç de l'estabilitat de les societats (136). A la base del contrast entre els dos ordres socials es troben les dicotomies tèoriques de Weber entre la funció del bruixot i la funció del sacerdot, o en altres mots, la dicotomia entre màgia i religió.

Les forces religioses i la funció dels sacerdots, organitzats en un culte sistematitzat i estabilitzat, esdevenen suficientment independents de l'ordre social tradicionalment establert, fins al punt d'"exercir influència en aquest ordre social i canviar-lo". Una altra distinció és entre tabú i ètica religiosa, distinció que resulta conceptualitzada a un nivell més elevat orientat de forma més universalista per a imposar una pauta generalitzada d'acció (137), i per tant, de canvi social.

Aquests elements dicotòmics expliquen el procés d'embranzida en l'avang cap a un ordre cultural i religiós de major universalitat i sistematització. El protagonista d'aquest procés és el profeta, el qual du a terme el procés al nivell de l'ètica religiosa. I aquest, al seu torn influeix la natura de tota la societat.

D'ací doncs, que la racionalitat penetri i afecti a tota la vida i societat, en la forma d'una progressiva intel·lectualització o "desencantament" de la vida i el món (138). Aquest procés penetrant i global de "desencantament" és el resultat del sorgiment a l'Occident i més específicament en determinats cercles calvinistes de Nord-Amèrica a finals del segle divuit, d'una tendència ascètica que portà cap a l'èthos econòmic subjacent a l'essència de l'esperit capitalista (139). Aquest fenomen és específic i únic de l'Occident.

La racionalitat és el que explica la singularitat i especificitat respecte a d'altres civilitzacions, i això perquè només és a l'Occident on l'Estat, les lleis, ciutats i particularment, la ciència i tecnologia s'han desenvolupat de manera racional, com un cos de coneixement de validesa universal (140). Per contrast amb d'altres societats no occidentals, la racionalitat a l'Occident no resta confinada a cap sector particular o privilegiat d'activitats humana, doncs en

principi és assolible per tothom qui vulgui aprendre i aplicar el tipus de coneixement basat en l'empirisme i el mètode científic.

D'aquesta manera Weber analitza la interrelació entre les conviccions religioses i l'orientació econòmica, a d'altres civilitzacions apart de l'occidental d'Europa i Amèrica, a fi i efecte de confirmar la singularitat de la civilització occidental, la qual ha produït l'únic tipus de racionalitat amb capacitat de fornir les eines tècniques i de proveir-se ell mateix de l'equipament espiritual necessari per a continuar el seu desenvolupament (141).

Igual que els primers sociòlegs, aquest grup de clàssics (Tönnies, Simmel i Weber) destaca la importàcia que té el canvi del sistema de valors i creències per a la transformació d'un tipus de societat a un altre. En aquest sentit, la seva descripció dels mecanismes de transició per medi del canvi de valors religiosos, culturals o polítics es pot relacionar fins a cert punt, a alguns dels enfocaments funcionalistes (els dels teòrics de la comunicació) i antropològics sobre el problema de la modernització.

L'aportació de Weber és especialment significativa des d'aquest punt de vista. Hom pot difícilment trobar un esquema de polaritat social en Weber, degut a que ell s'interessà més

en analitzar les característiques del capitalisme modern (racionalitat, secularització) que no pas en la seva antítesi com a "societat moderna" amb la "societat tradicional". Però la transició cap al capitalisme modern, racional i burocràtic fonamentat en processos "superestructurals" (com el "desencantament" de la vida o la penetrant racionalitat) en estreta connexió amb factors econòmics, esdevé clarament ressenyat per Weber. En aquest sentit, Weber és un pioner de posteriors teòrics de la modernització.

2.4. CONCLUSIONS I CRÍTICA

Hom està temptat de deduir de la lectura dels clàssics de la sociologia una progressiva elaboració de la seva anàlisi i tractament de determinades variables, reconegudes per la majoria dels teòrics de la modernització actuals, com els trets definidors d'una societat moderna i del seu procés de modernització en general. Exemples d'aquests trets són les nocions d'industrialització, racionalització, burocràcia, urbanització, entre altres.

Com ja hem dit abans, algunes de les idees més tard desenvolupades per teòrics funcionalistes de la modernització tenen llurs arrels en els clàssics de la sociologia. Aquests és el cas, per exemple, de l'aportació de Durkheim i Spencer sobre la transició (de la solidaritat mecànica a l'orgànica, diferenciació) en estreta connexió amb la contribució dels teòrics de la diferenciació sobre l'anàlisi del procés de modernització. El mateix és pot dir de l'èmfasi en el canvi de valors i creències que els primers clàssics i els posteriors feren, i l'aportació dels teòrics de la comunicació en relació a l'embranchida del procés de modernització.

Els fundadors de la sociologia forniren una aportació descriptiva d'allò que caracteritzava i diferenciava l'ordre social recentment sorgit de les revolucions industrial i francesa. S'ocuparen primordialment de comparar l'ordre social nou amb el vell. Tanmateix aquest mètode comparatiu portà cap a una visió més aviat estàtica dels canvis reals i que, de fet, es succeeixen en el pas d'un tipus de societat a un altre. El procés i mecanismes de transició no foren doncs, quasi bé analitzats pels clàssics o al menys, cap causa específica o concreta va ésser descrita per explicar el procés de canvi social que estaven observant.

Solament la idea de progrés s'esmenta en els escrits dels clàssics. Però progrés, terme relatiu en ell mateix, és vist pels clàssics, com una meta a assolir, més que no pas un estat-final d'un determinat procés històric de canvi social. Per altra banda, en virtut del mètode comparatiu, el concepte de progrés, arrelat a la tradició cultural del segle dinou a l'Europa occidental, arrossega una connotació etnocèntrica, molt sovint explícita en les obres dels clàssics de la sociologia (142).

El pressupòsit de que l'Occident és el model cap el qual ha de tendir la humanitat (i.e. la resta de les societats no europees) és implícit en l'obra dels primers clàssics. A més a més, s'assumeix que en aquestes societats, el canvi social o el progrés ha d'ésser induït des de fora, irreversiblement (143). A l'Occident, al contrari, més aviat són forces internes que no pas externes les que semblen donar raó de la tendència històrica envers el progrés.

Així, si hom accepta l'afirmació de Robert K. Merton sobre la persistència de la "metàfora del creixement" i "l'analogia de la societat humana amb l'organisme" (i el canvi social amb el cicle vital de l'organisme) (144) fonamentat en algunes de les corrents més relacionades del pensament occidental sobre la societat i el canvi, hom es sent temptat de

cercar en els escrits dels clàssics no tan sols una explicació de la diftinció tipològica entre societats, sinó de la transició d'un extrem a l'altre del continuum.

Seguint Nisbet, tots els elements o premisses subjacents a la naturalesa d'aquesta transició o canvi es troben en les obres clàssiques de la sociologia. Així, el canvi es considera natural és a dir, normal (de la mateixa manera que per Comte era "natural" la relació entre els dos camps que componen la sociologia, o per Tocqueville i, fins a cert punt per a Weber, democràcia i racionalisme emergiren "naturalment" a l'Occident), direccional (en el sentit d'una evolució tendent cap a un estadi final, com la tendència descrita per Spencer de l'homogeneïtat a l'heterogeneïtat, o el rol de la solidaritat social a Durkheim), inescapable (això és, éssent la transició o el canvi, substancial amb la naturalesa o estructura de la societat i resultant de forces internes de l'humanitat), continu (car el canvi segueix una gradació lògica d'esglaians dins d'una sèrie única), i necessari (o com Spencer proposava, beneficiós) (145). A més, el canvi procedeix de causes uniformes, és a dir, que hi ha una motivació continuada envers el canvi, la qual cosa és expressada per Tocqueville com a lluita per la igualtat i per Comte com el desenvolupament de la psique humana (146).

Per a la majoria dels primers sociòlegs, el factor distintiu de l'ordre social nou era el que una nova forma d'activitat econòmica la indústria (com a oposada a les activitats militars i de vegades, agrícoles) predominés en aquestes societats. La indústria arava acompanyada d'una creixent divisió del treball i diferenciació. Aquest procés havia d'ocórrer dintre d'un context urbà que a la vegada afectaria la personalitat dels individus i la vida social en general. El vell (tradicional) sistema de valors i creències en sentirà consegüentment la influència, de forma que ben aviat un nou èl·l·os acompanyarà el canvi de l'estat de coses en la societat. És a les ciutats doncs, on apareixen fòns nous i únics com racionalització, burocratització o urbanització. El desenvolupament de les ciutats a l'Occident és la premissa de Weber (per més que també ho prescupoaven Tönnies i Simmel) pel desenvolupament del capitalisme, o sigui, de l'estadi final en l'evolució de les societats.

La recerca de l'evolucióisme per processos generals que representen el progrés com natural, direccional, irremediable i necessari (147) és present a cada una de les aportacions dels clàssics. La conceptualització de Spencer de la transició d'un tipus de societat a l'altre, per exemple, es centra en la teoria segons la qual el canvi evolutiu consisteix

teix fonamentalment en un procés de diferenciació (148) i els mecanismes per a explicar aquest procés són: adaptació al medi ambient. D'acord amb Spencer, la necessitat d'adaptació es posa en evidència per la seva presència universal en la naturalesa (149).

Per a Durkheim, encara que aparentment s'ocupi de l'ordre, el canvi és un tema central. La seva preocupació no restava només limitada a l'anàlisi de com desapareix la consciència col·lectiva amb la transició de la solidaritat mecànica a l'orgànica o com canvia de contingut (150), sinó que també centrà la seva atenció sobre el problema bàsic de la natura del canvi (canvi institucional, segons la visió de Siddeus) d'un tipus de solidaritat a l'altre (151). Segons Bellah i Nisbet, Durkheim i Weber pensaven en termes evolucionistes; especialment en llurs estudis sobre religió (152).

Però fos quina fos de clara i definida, la forma en que els clàssics ens presentaven tipologies de societats, ordre i progrés no són concebuts per ells com a autocíclics i oposats per naturalesa, ans al contrari, com a naturalment interrelacionats. El progrés sorgint d'una societat ordenada i integrada, significa per a la majoria de clàssics la consecució d'un nou ordre social per a superar la "instabilitat" actual.

da per un període de mulestar revolucionari. Per aquesta raó, la nova ciència de la sociologia hagué d'arrossegar l'acusació de conservadorisme (153). Tanmateix, el progrés com a objectiu, com a consecució d'un ordre o equilibri nou, "natural", romangué la preocupació principal de l'evolucionisme clàssic (154).

Així doncs, la idea de canvi social (anomenat progrés) es troba a la base de l'anàlisi evolucionista clàssic² del nou ordre social. A partir dels conceptes fonamentals elaborats pels fundadors de la sociologia (divisió del treball, solidaritat, homogeneïtat), nasqueren altres conceptes (diferenciació, reintegració) i d'altres persistiren (adaptació), per a constituir més tard la concepció per excel·lència del problema de la modernització, o sigui l'enfocament funcionalista de tendència neo-evolucionista (155).

CAPITOL 3.- LA CONCEPCIÓ FUNCIONALISTA DE LA POLIFUNCIÓ

3.1. INTRODUCCIÓ

La concepció funcionalista de la modernització s'ha de situar dins del context de l'anàlisi funcionalista del canvi social (1). Apareix en escrits ^{d'autors} ~~de~~ funcionalistes contemporanis seguidors de la tendència neo-evolucionista, com a resposta a les freqüents crítiques que ha rebut el funcionalisme per ignorar el problema del conflicte i canvi social. Malgrat que molts dels supòsits dels estudis actuals sobre canvi social ja foren establerts en els segles XVIII i XIX, quan es creia que la sociologia havia de descobrir les lleis que governen el desenvolupament i progrés de les societats, no és fins més tard que les teories evolucionistes acaben per imposar decisivament llurs criteris en tots els plantejaments del problema del canvi social, i en aquest context, de la modernització.

Així doncs, la idea de modernització s'estudia dins el marc analític de l'evolució unilíneal com un procés envers la modernitat segons el model tradicional-modern de canvi social (2). Alternativament, és concebuda com el procés ineluctable de canvi que una societat experimenta. En ambdós casos, la modernització pre-suposa l'existència d'una societat tradicional i una altra moderna, o en termes al-

tractes, de Tradició i Modernitat com a categories universals.

Aquí ens encarem amb la primera dificultat del enfocament funcionalista del problema de la modernització. Parlar de Tradició i Modernitat com a categories universals mentre estudiem el procés concret i real de transformació d'una societat, no aportarà massa llum per a explicar el procés específic en ell mateix, donada la gran vaguetat i l'abstracció dels termes: Tradició i Modernitat. A més, els teòrics de la modernització han insistit en tractar de definir l'estat final de la modernitat deixant de banda la definició del punt de partida de la tradició, i sense tenir en compte les diferències cabdals que hi han entre diverses societats tradicionals, cada una d'elles un possible punt de partida de modernització.

No és, per tant, massa indicatiu generalitzar sobre el procés de modernització com si fos qualcom d'homogeni, aplicable a qualsevol societat. Això, és el que han fet precisament els autors funcionalistes al establir les coordenades del marc analític del problema de la modernització. La formulació d'un marc d'anàlisi ampli i tot-inclouent fa que moltes de les concepcions funcionalistes avui d'actualitat, resultin sobrepesades. En el present estudi, per exemple, el (o) els principals enfocaments funcionalistes que considerem, és a dir,

el de la comunicació i el de la diferenciació, s'interbeccionen necessàriament i coincideixen parcialment amb els punts de vista endogenista i exogenista de la modernització (3). D'aquesta manera, els autors funcionalistes assoleixen un grau tan elevat d'abstracció que el seu model adquireix aplicabilitat universal, malgrat que a la pràctica sigui més aviat inoperant.

3.1.1. Marc d'anàlisi.

Sota el supòsit que la modernització és un procés, s'ha acostumat a estudiar-la segons el model "abans-i-després" de canvi social. Tal com Bendix descriu aquest model, el canvi es refereix a les diferències observades en la societat sota consideració, abans i després d'un interval donat de temps, "havent distingit l'estructura social anterior de la posterior, mitjançant dues sèries d'atributs dicotòmics, cada una d'elles constituint un sistema generalitzable de variables interrelacionades" (4). La idea de model s'entén aquí en termes funcionals com "una sèrie de relacions generals que s'ajusten a les dades en el sentit de construir correlacions i prediccions fiables i rellevants" (5).

D'acord amb aquest model, les societats passen per etapes

sificades segons el grau en que exhibeixin un dels conjunts d'atributs definitoris de les categories de Tradició i Modernitat, arribant així a una classificació dels països segons la seva relativa modernització. La transició d'un extrem a l'altre d'aquest continuum vindrà caracteritzat per la "mixtura d'atributs corresponents a un i altre pol, i eventualment pel descens d'atributs del primer i l'ascens del segon" (6).

Des del punt de vista funcionalista, una altra dimensió del procés de modernització és la de la seva naturalesa. La modernització pot ésser de naturalesa endògena o exògena. Autors endogenistes (molt influenciats per l'evolucionisme social) com Parsons, Smelser, Bollen, Deutsch, Shils o Eisenstadt, entre els principals, pressuposen que les transformacions que tenen lloc en una societat en procés de modernització són degudes a la seva pròpia capacitat de canvi intern. Malvora, modernització es defineix com el tipus endògen de canvi social d'una societat tradicional. Com afirma un teòric ben conegut de la diferenciació, "el pas d'una societat d'un grau a un altre depèn del desenvolupament dins d'ella mateixa de determinats processos de canvi que provoquen un grau de diferenciació tal que no podria ésser-se en el contexto preexistent" (7).

El model endògen de modernització assumeix que:

- a) una societat és un sistema tancat (en el sentit d'autosuficient).
- b) el procés d'industrialització, requisit de la modernització, té els mateixos condicionaments i conseqüències sigui quin sigui el lloc on es presenti. Així, per exemple, la mateixa organització de producció genera a tot arreu transformacions iguals o semblants en les estructures socials o polítiques, i a la vegada induïx un procés de modernització uniforme i homogeni.
- c) la modernització és deguda a la transformació interna (endògena) de la societat.
- d) l'estat-final de modernitat és inevitable una vegada existeixin les condicions necessàries per a l'arrencada del procés de modernització.
- e) Tradició i Modernitat com a categories universals s'auto-exclouen.

Central en el model endògen de modernització es el supòsit que els canvis que porten cap a la modernització tenen lloc dins de la societat, sigui en l'estructura de la societat (com sostenen els teòrics de la diferenciació) o en els individus que la componen (segons de la partició dels teòrics de la modernització).

En aquest sentit general, T. Parsons, R.N. Bellah, N.J. Smelser, M. Levy Jr., K.W. Deutsch, L. Pye, E. Shils, o S.N. Eisenstadt, són endogenistes. Lògicament, aquests autors no neguen l'existència de factors externs en un procés de canvi social, encara que enfatitzin la influència de factors interns, endògens, de canvi. Canvis endògens són aquells que tenen lloc dins de l'articulació de rols i normes que formen el sistema social (8), mentre que canvis exògens són els que emergeixen des de fora del sistema social. Segons ho descriu Parsons, els canvis exògens s'originen en "el sistema de personalitat, els organismes de conducta "subjacents" a ell, o el sistema cultural en ell mateix... mentre que segons el sentit comú només l'entorn físic (inclouent-hi altres organismes i societats) i potser el "sobrenatural", foren realment exògen" (9). Naturalment els factors exògens i els endògens no s'exclouen totalment. Com diu Eisenstadt, "una societat pot ésser forçada a modernitzar-se sota l'impacte de forces externes, però la capacitat, d'adaptar-se a condicions i problemes constantment canviants és essencial" (10).

És obvi que aquest model històric, utilitzat i desenvolupat a l'aproximació al procés de la modernització, en el si del context de l'anàlisi funcionalista de canvi social,

sembla procedir de generalitzacions fetes a partir de societats occidentals, per a ser aplicades a qualsevol país que vulgui seguir el camí de la modernització. Tal com està formulat, assolix un alt nivell de generalització i abstracció. Tanmateix aquest model no pot amagar la idea implícita de superioritat de l'Occident. A més manté la implicació que les societats occidentals són les úniques que segueixen el procés de modernització pròpiament dit, o sigui, que només en elles té lloc el tipus endògen de procés (11). Per a la resta de societats no hi ha altra opció que imitar a l'Occident si és que volen modernitzar-se. Així doncs, els autors endogenistes cauen en el parany, més amunt ja exposat, d'identificar la modernització amb l'occidentalització.

Crítiques més concretes fan referència als dos punts primers del model endògen. D'una banda, la premissa que una societat és un sistema tancat sembla més aviat arbitrària i difícil de sostindre. Serveix al propòsit de fer el model endògen coherent amb ell mateix en tots els seus supòsits, deixant de costó la qüestió de que el model s'ajusti o no a la realitat empírica. De l'altra banda, la idea, molt generalitzada i còrrica entre els autors endogenistes, que la industrialització (i el industrialisme) destrueix o fa inoperant (per exemple) una institució de la família, cultura o el món rural,

de castes, ha esdevingut ^m exacta o al menys no aplicable universalment. Com puntualitza Gusfield, a certes societats (l'Índia n'és un exemple), el sistema de castes coexisteix amb el procés d'industrialització, sense que tota la societat es converteixi necessàriament en un sistema de classes. A d'altres societats (com el Japó i alguns països africans) l'institució de la família estesa no ha representat pas un obstacle per al creixement econòmic del país, essent un dels trets que caracteritzen una societat moderna (12).

Com alternativa a l'enfocament descrit, tenim el model exògen de modernització. Aquest és un model abstracte, multilínel i hipotètic (13). Té les següents característiques:

a) els estímuls pel canvi social poden ser endògens, però en general són de naturalesa exògena.

b) per tant, les societats no són sistemes tancats, sinó oberts.

c) hi ha un element de continuïtat que porta des de la tradició a la modernitat, essent cada una d'aquelles categories un extrem del continuum.

d) hi ha també un element d'incertesa en aquest continuum, doncs no sempre ni necessàriament la modernització acaba en modernitat.

e) l'existència d'"agents modernitzants" és crucial per a la comprensió del procés de modernització.

Aquesta és l'enfocament a la modernització sostingut per autors com ara Lerner o Gershenkorn. Ambdós són exogenistes perquè consideren la modernització com el procés que seguiran les societats una vegada s'hagin posat en contacte amb realitats socials forànies, que altres societats, "en vies de modernització", volran emular. Segons Lerner, una societat, o més estrictament, els individus que la componen, vol assolir l'estat-final de modernitat, és a dir, "un sistema de conducta interactiu" o un "estil de vida" (14). La informació i coneixença relativa de societats exteriors ve donada pels mitjans de comunicació de masses els quals proporcionen una imatge d'altres realitats (15). Gershenkorn explica la transició de la tradició a la modernitat sobre la base de la informació històrica disponible sobre el desenvolupament econòmic dels països europeus el segle XIX fins al començament de la Primera Guerra Mundial. La modernització tingé lloc un cop la industrialització sigui "inaplicable en gran escala en un país endarrerit" per part d'una societat més avançada (16).

Malgrat que el model orgànic de modernització sembla més proper a la realitat, tot i que és obvi que els autors citats

no existeix cap societat absolutament aïllada o sistema social "tancat", i que un procés de canvi social (i en aquest context, de modernització), sempre ha de tenir presents factors exògens, sobre tot en el cas d'altres societats que no pas les democràcies occidentals) no reeixix en donar una visió del procés de transformació existent en una societat concreta en vies de modernització. Com el model endògen, el model exògen de modernització^{no} té en compte el fet que tradició i modernitat com a categories universals són conceptes no susceptibles de descripció empírica. Això vol dir que l'abstracció de "societat tradicional" com un ideal separat del seu context històric i cultural específic, cau en el perill d'ignorar la diversitat de continguts de les tradicions i cultures que distingeixen les societats. També implica la suposició comuna a ambdós models, segons la qual només existeix un únic punt d'arrencada per a la modernització de la mateixa manera que també es suposa que hi ha un únic tipus de procés de modernització, el qual és precisament aquell que experimenten les societats d'Occident.

Altres fallàcies comunes als models exògen i endògen es refereixen a la consideració del procés de modernització com un continuïtat entre els dos extrems de tradició i modernitat. Tot i que hom pot admetre cert grau de continuïtat

num com a procés, el punt de partida de la societat tradicional se'l veu com estàtic, és a dir, com si les societats tradicionals haguessin existit sempre en la forma present o de recent passat, i no haguessin experimentat mai cap canvi d'estructures fins aleshores. Ultra això, el concepte de societat tradicional es confon freqüentment amb la noció de cultura tradicional en el sentit d'un cos immòbil de normes i valors (17).

Conseqüentment, ja que se suposa que l'estructura de les societats tradicionals és homogènia, la modernització només pot ésser imaginada com el desplaçament de velles tradicions pels nous valors, que causarà tensió i conflicte entre les parts de vida tradicionals i modernes. Però totes aquestes assercions contradueixen l'argument principal dels funcionalistes, segons el qual la modernització és un procés, un continuum. Per a contrarectar aquesta confusió tan estesa entre els funcionalistes, podem concloure, citant Joseph N. Gusfield, que "el vell no és substituït completament pel nou", o al menys no totalment, però que "el resultat dels processos modernitzadors i les formes tradicionals és sovint una barreja, en la qual cadascú deriva part seva, d'igual, de l'altre, més que no pas una col·lisió i un reemplaçament" (18).

3.1.2. Les principals concepcions funcionalistes de modernització.

En un sentit molt ampli, d'acord amb el marc d'anàlisi que acabem de descriure, la modernització ve tractada com un procés encaminat cap a la categoria universal de modernitat, sobre la base d'un model "abans i després" de canvi social, ja sigui de naturalesa endògena o exògena.

Amb concordança amb aquest marc analític disposem de l'enfocament per índex, el qual estudia el problema de la modernització a través de l'estadística comparativa de tipus-ídeals polars de societats. D'aquesta forma, els tractes generalis d'una economia i una societat pobres (19). Així doncs, l'enfocament per índex pressuposa el mesurament del procés de modernització de manera que la gradual aproximació d'un pol o tipus de societat (tradicció) a l'altre (modernitat) representi el grau de modernització d'una societat. Així, aquesta visió extremadament relativista tracta la modernització simplement com la gradual transformació d'un tipus de societat en l'altre.

La importància de l'enfocament índex rau en el fet que es troba a la base dels enfocaments funcionalistes més importants sobre la modernització desenvolupats per:

- 1) els teòrics de la comparació, i
- 2) els teòrics de la diferenciació.

els quals estableixen dos tipus d'indicadors, els socio-demogràfics i els estructurals respectivament, com els determinats definitoris principals de la modernització. Si bé és difícil establir una clara divisió entre els teòrics funcionalistes de la modernització, la distinció que ací avancem entre teòrics de la comunicació i de la diferenciació serà força útil a efectes analítics. Naturalment, el risc d'una simplificació excessiva només és justificable per una major claredat d'exposició.

Les concepcions basades en la comunicació i en la diferenciació analitzen el problema de la modernització des de dos punts de vista diferents. Els teòrics de la comunicació veuen el procés de la modernització des de l'angle dels individus que componen la societat que es modernitza. És una concepció conductista del problema que posa l'èssent en el canvi de valors i actituds deguts al desenvolupament del sistema de comunicació en societats tendents a esdevenir "modernes". És obvi el caràcter "intencional" o pas de d'aquesta concepció.

Segons els teòrics de la diferenciació, al contrari, el que és rellevant en el procés de modernització és el canvi en l'estructura d'una societat. Les possibles conseqüències en els individus d'aquest canvi estructural depenent de les

modernització són considerades com a secundàries o al menys, subseqüents, al procés real de transformació d'una societat.

3.2.- TEÒRICS DE LA COMUNICACIÓ

El punt central de l'argument de la majoria dels teòrics de la comunicació, consisteix en que per a què el procés de modernització comenci, cal el desenvolupament dels mass media^{de} comunicació (20). D'acord amb els seus teòrics, la comunicació és el que configura la societat. Com diu Lucian W. Pye: "La comunicació és la trama de la societat humana. L'estructura d'un sistema de comunicació... és... l'esquelet del cos social que l'envolta. El contingut de la comunicació és naturalment, la pròpia substància de tota interrelació humana". Finalment, "La influència de les comunicacions determina la direcció i la rapidesa del desenvolupament social d'una societat" (21). Així doncs, la comunicació es troba al centre o al menys és "una part de la part de canvi social que és extensa i espectacular, visible en el món o avui: el desenvolupament econòmic i social que produeix (o bé evita, torna a tornar) anomenem la modernització d'una societat" (22)

Ja que el desenvolupament dels mass media (23) és en estreta interrelació amb altres índex generals de creixement social i econòmic com són l'alfabetització, la renda per capita, o la urbanització, tots ells mesurables, el procés de modernització també pot ésser mesurat, segons l'enfocament de la comunicació (24). Així malgrat que la Tradició com un pol del continuum del model "abans i després" de canvi social sigui ben poc tractat pels principals representants dels teòrics de la comunicació, Lerner i Deutsch; la Modernitat es defineix sense recança com el punt de "màxima coherència sistè^{na}màtica" entre quatre índex íntimament associats: urbanització, alfabetització, participació en els medis de comunicació i participació política. Aquest punt de coherència sistè^{na}màtica o modernitat, per Lerner rep el nom de "estil de vida participant". En la seva persecució del dit "estil de vida participant", les societats poden ser classificades d'acord amb el grau d'interrelació entre els índex que embeïxen, en societats tradicionals, transicionals i modernes" (25).

L'aportació de Lerner és un bon exemple del model "abans i després" i de l'enfocament índex. A "The Impact of Civilization on Society" afirma que (16 pàgines) només quan un país ha assolit l'ordre del 10% d'alfabetització existeix un increm-

Després (2ª hipòtesi) urbanització i alfabetització
 ment significatiu d'alfabetització ^{alfabetització} creixent paral·lelament
 segons una relació monotònica fins a arribar al 25%. La
 tercera hipòtesi estableix que un cop les societats s'han
 urbanitzat fins un 25% aproximadament, el creixement dels
 mass media està en la relació més estreta amb l'increment
 de l'alfabetització" (26).

Ara bé, l'adopció d'aquests índex no explica massa
 res de l'exacta influència de la variació d'un índex res-
 pecte la resta dels índex que "mesuren" el grau de moder-
 nització d'una societat concreta. No està clar, per exem-
 ple, com el percentatge d'alfabetització i les seves varia-
 cions representen realment el nivell d'educació i cultura
 en una societat.

Refutacions més concretes són les que sostenen W. Behrman
 i W. Lee Ruggels a l'estudi que confeccionaren basant-se en
 les dades de 1961, és a dir, deu anys després de la recerca
 de Herner. Aquests autors han probat que les hipòtesis de
 Herner són excessivament simples i insuficients per a expli-
 car les diferències que sembla existir per regions i cultu-
 res (27). En contra de la primera hipòtesi de Herner, aquests
 autors ha constatat que l'increment d'alfabetització també
 pot tenir lloc quan una societat concreta es troba a un nivell
 molt baix d'urbanització. Pel que fa a la segona hipòtesi i

de Lerner, han trobat un coeficient de correlació molt baix (0,4). Per tant, Schramm i Ruggels arriben a la conclusió que la urbanització i l'alfabetització no sempre ni necessàriament han de créixer a l'ensens segons una relació directa i monotònica fins a arribat al 25%. Tanmateix la tercera hipòtesi ha resultat correcta un cop ha estat comprovada (28). Altres crítiques es refereixen a l'enganyosa generalització a la que Lerner és propens, segons la qual la urbanització seria el primer estímul per al "taking off" envers una major participació (social i política). En aquest punt l'alfabetització i els mass media també s'expandirien. Per a Lerner aquest és un estadi important en les sèries de transformacions socials expressades amb els índex mencionats, doncs representa la primera fase del procés de modernització (29). Però Lerner no reeixeix en explicar les diferències en el temps i el desenvolupament del procés de modernització per les diverses societats (30).

Inherent a la concepció contactista vertida pels teòrics de la modernització és el supòsit que la modernització opera a través de l'individu i al seu subjeu (31). És que les innovacions són formes rudimentàries de comunicació, contínua i lenta, la modernització veent per fases de desenvolupament és un desenvolupament del conjunt de l'individu.

En conseqüència, el que és essencial per al procés de modernització d'una societat ho constitueix el canvi dins dels individus i les institucions socials. Com Lerner diu: "... només quan els individus assagen noves formes de conducta adoptant-les gradualment, transformant-les i rutinitzant-les segons llurs noves necessitats, les institucions socials poden ser transformades i modernitzades" (32). El mecanisme intern de transformació de les institucions socials, tan decisiu per al procés envers un "estil de vida participant" (modernitat), apareix a través d'una característica distintiva de personalitat, que Lerner anomena: empatia. Tot el procés el sintetitza Lerner en els següents mots: "Si les noves institucions de la conducta política, econòmica i cultural han de variar de forma compatible, aleshores la cohesió interna ha d'ésser formada per la personalitat mateixa que governa la conducta individual. Nosaltres concebem la modernitat com un estil de vida participant; idealitzem el seu mecanisme distintiu de personalitat, com empatia. Els individus i les institucions en procés de modernització representen aquests trets recíprocament "com l'ou i el gallina". (33).

L'empatia o mobilitat psíquica (34) significa que a una societat i en un temps donat, hi ha més gent "que disposa de major mobilitat per a integrar-se albe n'altres amb la partici-

nes estranyes en situacions, llocs i temps estranys, del que existia en qualsevol època històrica passada". Això vol dir que "en la societat moderna més individus exhibeixen una més alta capacitat d'empatia que a qualsevol altra societat anterior" (35). Definint-la d'una forma senzilla, l'empatia s'entén aquí com "la capacitat de veure's un mateix en la situació de l'altre" com una facultat bàsica de comunicació (36).

La idea d'empatia aporta un element psicològic a l'anàlisi de la modernització (37). És perquè els teòrics de la comunicació s'ocupen del comportament individual com el component més important de la modernització, que tant se serveixen de la psicologia com de la sociologia per a explicar les causes i les conseqüències de la modernització.

És també en ambdós terrenys, psicològic i sociològic, que l'aportació de Leutsch al procés de modernització ha de ser entesa com dependent del indicador socio-demogràfic de la mobilització social (38). Per a Leutsch, tal com Berner en és els principals representants dels teòrics de la comunicació, en les societats que passen de formes de vida tradicionals cap a formes modernes, tant si es tracta de poblacions orgàniques de camp com són, el canvi de residència i ocupació, de relacions personals, institucionals, roles i formes de comportament, experiències i expectatives, educació i política

sitats personals, inclosa la necessitat de noves pautes d'afiliació en grups i noves imatges de la identitat personal. El procés global que agrupa aquests fenòmens és el que Deutsch anomena: mobilització social (39).

Els fenòmens més avant enumerats impliquen el desenvolupament d'un sistema de comunicació en el sentit general de "voluntat de conducta social" basat en "la capacitat humana d'admetre i rebre, de les maneres més diverses, missatges tan intencionats com no intencionats"; a més, i en un sentit més restringit, es refereix a una "institució o indústria particular com són els mass media, premsa, ràdio, periodisme i en certa mesura, les arts populars" (40). A la vegada, el sistema de comunicacions resulta activat pel fenomen de la mobilització social dins d'una societat.

La mobilització social com l'expressió de la totalitat de processos més avant mencionats té lloc en certes situacions històriques i etapes de desenvolupament econòmic. Succeeix "a un gran nombre de gent en àrees sotmeses a la modernització, és a dir, on sistemes de cultura, tecnologia i economia avançades i no tradicionals, s'introdueixen i accepten a gran escala" (41). Malgrat no ésser idèntica amb el procés tècnic de modernització, la mobilització social representa un dels seus principals efectes, o més aviat una conseqüència d'

al mateix temps, una conseqüència ineluctable de la modernització. Tant la modernització com la mobilització social apareixen tan estretament imbricades que una influeix a l'altra. Per aquesta raó la idea de modernització de Deutsch, basada en la mobilització social, condueix a una descripció a posteriori del procés de modernització, ja que constata una sèrie de fenòmens que tenen lloc a una societat ja modernitzada, sense explicar el procés que de fet hauria de seguir una societat per a modernitzar-se.

La mobilització social implica el trencament amb vells compromisos i formes tradicionals de vida i l'avang cap a noves situacions que demanen noves puntes de conducta i l'establiment de nous compromisos. Segons la definició de Deutsch, mobilització social és "el procés en més nombre de compromisos socials, econòmics i psicològics d'erosionament i interrupció, i on la gent es torna disponible per a assumir noves puntes de socialització i comportament" (42). En aquest sentit, la mobilització social pot considerar-se vinculada a la noció d'adaptació de Parson.

D'acord amb Deutsch, el procés de modernització començaria quan "qualcosa arriba a ser capaç de veure una errònia taca de la granja; el fill del pastor a veure que no hi ha ningú que pot tallar la seva cabra, o un home que veu un altre que està malalt, i ho porta a un altre que està malalt".

vestir-se bé" (43). El que estimularia al camperol seria, amb paraules de Lerner, l'empatia, la qual eventualment es materialitzaria en la mobilització social. Llavors l'empatia podria considerar-se com el primer requisit motivador i el requeriment personal al voltant del qual gira la mobilització social i el procés global de modernització, tal com el defineixen els teòrics de la comunicació.

No obstant, tots els fenòmens descrits sota el nom de mobilització social, així com la transformació caracterològica de l'empatia, semblen extrapolacions tretes de les característiques definitòries de les societats industrials occidentals. Això és obvi en l'aportació de Lerner, doncs, cas fóra d'un model occidental de modernització, essent tots els altres casos o processos que tenen lloc a societats no occidentals (el seu exemple és l'Orient Mitjà), més que una "desviació, en certa manera una deformació deliberada, del model occidental" (44).

Sorprendentment, en no ser l'unilateralista, Lerner es nega a reconèixer el seu etnocentrisme, ben pudent en la seva teoria, però en canvi admet que només "... amb una mena de diplomàtica" parla de "la modernització" en lloc de "occidentalització". Senté la seva afinitat sobre el caràcter universal del desenvolupament occidental alant que "el model occidental per a l'occident és va fer servir" i que "... el model occidental

bàsic reapereix virtualment en totes les societats que es modernitzen i a tots els continents del món, siguiu quines siguin les variacions de raça, color, creença..." (45).

Això vol dir que el model occidental, és a dir, les nacions de l'àrea nord-atlànica, on primerament es desenvoluparen els processos socials de secularització, urbanització, industrialització, participació popular, etc., exhibeixen determinats components i seqüències, la importància dels quals és global. En aquest sentit, Lerner manté que el model occidental de modernització és "occidental, només històricament", però "sociològicament és global" (46). La importància del model occidental rau, doncs, en la seva generalitat com a model de desenvolupament i no pas en la seva particularitat per a la regió geo-política que anomena "l'Occident" (47).

Així, Lerner pretén que el seu model sigui "sociològicament global" malgrat les diferències ideològiques i culturals entre les àrees ja modernitzades (per a ell, Europa occidental, Nord-Amèrica, Rússia i el Japó), doncs seguint el seu argument, existeixen certes hipòtesis conceptuals i institucionals comuns a totes elles, a pesar de la seva distanciació geogràfica. Però, una tal generalització és difícil de sostenir, doncs societats que comencen "l'Occident", com el Japó i la Unió Soviètica, desenvolupen pràcticament en curs de la darrera

no ha adoptat un sistema de producció capitalista per al seu procés de modernització, com ho ha fet el Japó. Per tant, es fa difícil de mantenir que en la seva via vers la modernització, una societat socialista com era la URSS hagi experimentat el mateix tipus de processos (de secularització, industrialització, urbanització, participació, popular, etc.), d'igual naturalesa i amb els mateixos resultats sobre la mentalitat i el comportament dels individus, que l'àrea nord-atlànica, on Berner fonamenta el seu model "universal". Una crítica semblant pot aplicar-se a les societats de tradició cultural i religioses molt antigues i diferents d'Occident (Japó i Xina), tradicions que han d'influir forçes en el procés de modernització d'aquests països. Aquests països, al seu torn, seran presos com a models de modernització a d'altres parts del món (Àfrica i Àsia).

Per a concloure, en el context d'un evolucionisme unilineal, els teòrics de la comunicació caracteritzen el conductisme com a impulsor del procés de modernització, sent ús de la modernització occidental com a model d'aplicabilitat global (48). L'aplicabilitat global del model occidental es fonamenta en el supòsit de que tots els membres de totes les societats posseeixen les mateixes característiques psicològiques i la capacitat d'"empalmar" i "adaptar-se" respectivament, no-

se essent de la influència del marc i fonament històric i cultural de les societats sobre l'individu. Aquest supòsit du cap a una concepció subjektivista de la modernització, insuficient per a comprendre un fenomen de tantes i diverses dimensions (econòmica, política, cultural, científica, etc.) com és aquest procés.

La crítica principal d'etnocentrisme contra l'enfocament a la modernització sostingut pels teòrics de la comunicació es fonamenta en la tendència d'aquests a presentar-la com una situació de facto concernint a les societats industrials occidentals. Podrien evitar aquesta confusió si en comptes de modernitat parlessin d'occidentalització. Però en la mesura que priva l'ús del terme modernització per a cobrir de forma global el procés de canvi social experimentat per les societats occidentals i que tots els casos podrien haurien de tractar d'imitar, els teòrics de la comunicació deixen de tenir en compte les vies específiques a través de les quals es modernitzen o poden modernitzar-se societats molt concretes, sense haver d'imitar (al menys en tots els aspectes) a l'Occident.

3.3. TEÒRICS DE LA DIFERENCIACIÓ

Els teòrics de la diferenciació proposen una descripció de la modernització en termes de la capacitat adaptativa de les societats respecte de l'ambient extern, a fi i efecte de sobreviure. Molt aprop de l'analogia biològica, els teòrics de la diferenciació analitzen les societats o els sistemes socials com organismes que acompleixen determinades funcions.

Prenent com a punt de partida el principi fonamental segons el qual els organismes (i sistemes) vivents es diferencien en llurs estructures com a resposta a les exigències imposades per l'ambient (49), la societat resulta definida com un tipus de sistema social que esdevé diferenciat a fi d'atènyer "el nivell més elevat d'auto-suficiència com a sistema en relació amb el seu ambient" (50). Aquesta definició es refereix a la societat com un sub-sistema abstracte de "variables funcionalment interrelacionades", per a les quals els altres tres sub-sistemes abstractes de forma semblant, és a dir, els sistemes, cultural, de personalitat i conductual, es troben en el medi ambient més immediat i principal el qual s'ha d'adaptar aquesta societat (51).

Segons el teòric de la diferenciació (o del Parens).

Smelser, Bellah, Shils i també Eisenstadt (52), la modernització s'identifica amb canvi estructural (53). La diferenciació estructural, un element important de canvi (estructural), representa l'indicador estructural de la modernització. La diferenciació "descriu el camí pel qual les principals funcions socials o les principals col·lectivitats o rols institucionalitzats, són organitzats en els marcs d'organització i simbòlics, relativament específics i autònoms, en el sí dels confins del propi sistema institucionalitzat" (54). Així, la diferenciació estructural actua en relació a l'autonomia de les diferents esferes de la vida social (econòmica, política, cultural, etc.) d'una societat "moderna", com també en la progressiva diversitat, especialització i independència d'elements estructurals, funcions i rols en l'organització interna de cada una d'aquestes esferes.

En mots de Parsons, la diferenciació és el procés mitjançant el qual "una unitat, sub-sistema o categoria d'unitats o sub-sistemes que tenen un ús i relatiu autònom definit lloc en la societat es divideix en vasis unitats o sub-sistemes, els quals difereixen tant en significació i característiques funcional pel que fa al sistema s'origina" (55), i que "funcionaran de manera més efectiva de les noves circumstàncies històriques" (56).

En virtut del procés de diferenciació estructural, unitats ben integrades esdevenen separades i realitzen diferents activitats o funcions. D'acord amb alguns teòrics de la diferenciació (Parsons, Bales, Bellah) això no du necessàriament cap a la desorganització d'una societat com un tot o en alguna de les seves esferes; mentre que per d'altres teòrics de la diferenciació (Smelser, Eisenstadt) hi du. En tot cas, la desorganització crea al seu torn la necessitat d'interdependència i integració sobre una nova base, car, tal com ho expressa Parsons, la diferenciació no pot produir-se "a menys que d'altres processos concomitants de reorganització social aportin els mecanismes i puntes de legitimitat i suport normatiu" (57). I així, la integració consisteix en l'aparició per accés de la qual dues o més categories o unitats estructurals esdevenen novament coordinades, allò on només hi havia prèviament una unitat (58). Així mateix, repetim, accentuem la quasi autoritària aparició de la integració com a conseqüència de la transformació produïda pel procés de diferenciació estructural (59).

La diferenciació estructural afecta múltiples esferes de la vida social, en les societats post-industrials. En conseqüència es produeix la separació entre els diferents roles assumits pels individus (60). Les activitats econòmiques

niques i familiars, per exemple, sofreixen canvis considerables. Mentre que l'economia es va desenvolupant, la producció i el consum ja no tenen lloc en el mateix context social. D'antuvi, la producció artesanal es fissiona per molt que freqüentment existeixi consum dins de la mateixa comunitat local. Finalment, els sistemes de producció manufacturera i fabril segreguen l'individu de la seva comunitat i família. La família, llavors, deixa de ser una unitat econòmica de producció i perd així alguns de les seves funcions anteriors, concentrant-se en la tasca de satisfacció emocional i socialització.

Bales, Parsons i col·laboradors, han analitzat de quin manera la diferenciació influeix en el canvi dels rols tradicionals de la família. Aparentment s'ha estudiat les relacions entre personalitat, sistema social i cultura en els tres punts de referència fonamentals de la teoria general de l'acció, i del procés de diferenciació (61). Dintre del marc de la teoria general de l'acció, s'ha aplicat el model de la diferenciació a l'estudi de l'estructura institucional i l'economia familiar de les classes treballadores en un cas particular (la Indústrija de Celó de Montclair, del 1770 al 1840) (62). Segons la visió de Bales, quan s'ha

plica a l'esfera industrial, la diferenciació "implica que sota certes condicions de mercat, valors i d'altres, l'estructura industrial existent esdevé inadequada per a aconseguir els requeriments productius" (63) i per això es fa més diferenciació. Així, en virtut d'una diferenciació progressiva, l'economia i les funcions de la família romanen separades (64). In-
 redoxalment, el procés de diferenciació crea mecanismes inte-
 gratius. Dóna lloc, per exemple, a dotzenes d'institucions i
 organitzacions dirigides vers aquestes noves necessitats inte-
 gratives, com les agències de reclutament de treball, sindicats,
 organismes per a la regulació de les col·locacions laborals,
 etc., típiques de les societats "modernes".

La diferenciació també afecta el sistema de valors d'una
 societat. En les primeres fases de modernització es tren-
 quen molts lligams tradicionals, o el coses es modifiquen, a
 fi d'establir estructures institucionals més diferenciades.
 En una societat "moderna", els valors que regulen les institu-
 tions socials i polítiques ja no són regulats o sancionats
 per creences religioses, però sí en general, per creences ra-
 cionalistes i científiques. Alhora s'ha introduït una sèrie
 de noves creences (com la dignitat) en oposició amb els tradi-
 cionals d'obediència a un autoritat o creences en el valor de la
 subordinació. Així doncs, la creença en el valor de la subor-

de diferenciació estructural en relació amb el sistema d'estratificació és l'increment de mobilitat ocupacional individual i social (65).

Bellah ens ha proveït amb una acurada anàlisi dels canvis desintegratius induïts pel procés de diferenciació en el sistema de valors, fent atenció especial a l'esfera religiosa. Considera la transició d'una societat no industrial a una industrial com expressat en la desviació en les puntes de valors bàsiques de la primera (66). Per a Bellah, la modernització (o en paraules seves, el "desenvolupament d'una societat industrial") fóra el procés sofert per la majoria de societats industrials europees i una societat no occidental, el Japó, o sia "un procés en el qual els valors econòmics esdevenen molt importants en determinar les condicions i l'economia, com un tot assoleix un cert nivell de diferenciació a partir del qual pot desenvolupar-se lliure i racionalment amb un mínim de restriccions" (67). És clar que per a Bellah, la modernització és força dependent de factors econòmics. La modernització és gairebé sinònim d'industrialització. Però la "modernització" no és tan sola econòmica, sinó també política (és a dir, "concernent l'increment de poder per al qual l'increment de riquesa no és altra cosa que un mitjà")... i l'adaptació a la modernització d'objectius ^a culturals, previus (o en una realitat en via de ser-ho) per a les col·lectivitats

tegratius". En el cas del Japó que Bellah analitza, la "motivació per a la modernització" precedí al procés real de modernització, car valors pro-industrialis de tipus religiós han persistit i àdhuc prevalgut per sobre de valors estrictament econòmics (68).

El procés de modernització degut al joc rutila entre diferenciació i integració, no és un procés planer. En el seu desenvolupament es produeixen insatisfaccions i trastorns nascuts del conflicte entre les noves normes i activitats, i les velles. Car, les innovacions s'oposen sovint als interessos tradicionals establerts, ja que les noves formes d'integració competeixen i col·lisionen amb el vell sistema indiferenciat. Els trastorns que es deriven de la tensió de la diferenciació de la unitat es materialitzen llavors en conflictes socials (moviments revolucionaris, milenarismes, moviments nacionalistes, etc.) que obstaculitzen l'estabilitat del sistema social emergent. Tanmateix, del si del sistema social emergent, es desenvolupen mecanismes que absorbeixen el canvi per a bloquejar els continus conflictes i canvis fonamentals a la modernització. Per tant, un altre requisit essencial del procés de modernització i la seva continuació, és, a més dels límits de la diferenciació, la creació d'una cultura política viable i un "contacte" (ovure), sufficientment diferenciada,

capaç d'absorbir, sostenir i canalitzar aquests canvis continus (69). A més, aquest centre ha de tractar els problemes socials i polítics nous (crisis o interrupcions de la modernització) (70) que sorgeixen en el camí cap a la modernització.

La presència d'un "centre", "un grup actiu o una èlita capaç d'oferir solucions a la nova sèrie de problemes" (71), representa un determinant important del procés de modernització en la seva dimensió política. El "centre" propaga poder polític potencial (participació) a grups més amplis de la societat, a l'encara que aquests grups més amplis (perifèria) pressionen sobre el centre a fi d'induir el canvi institucional que al descomposar l'estructura de la societat, es tradueix en modernització (72). Per a Kisenstadt, la modernització és bàsicament canvi institucional, encara que de manera confusa aquest autor igual canvi amb crisi (*break down*) (73).

La interrelació entre centre i perifèria, ambdós termes i conceptes emprats per Smith, és central i molt rellevant per a que continua el procés de modernització (74). És d'interès si en el cap de que, malgrat la importància atribuïda per alguns teòrics de la modernització (Smith i Kisenstadt) a l'existència d'èlites en el procés de modernització per mitjà de la realització d'innovació, aquests autors no hi veuen el factor

dent d'un "centre" capaç d'imposar objectius i estratègies de modernització, sinó que també depèn del nivell en el que aquestes èlites modernitzadores són "fortes i cohesives", i poden mobilitzar el suport adequat de diferents estrats, sense que aquest mateix procés doni lloc a nous canvis dins de la societat, tot **dèbil·litant** la cohesió d'estrats més amplis" (75).

Així, sota el comú encapçalament de la diferenciació, alguns dels seus teòrics (Parsons, Smelser, Levy, etc.) conceben la modernització predominantment com la interrelació entre els processos de diferenciació i integració (amb un cost: trajectories). A la llum d'una perspectiva més políticament orientada del procés de modernització, altres funcionalistes (Shils, Eisenstaedt, etc.) accentuen el rol de les èlites per a atenyer una diferenciació més elevada i absorbir el canvi continu inculat en el si del sistema institucional (76).

Ara bé, contràriament al que la majoria de teòrics de la diferenciació assereixen, encara que cert grau de diferenciació estructural sorgida de dintre la societat, és una condició necessària (però no suficient) per a l'aparició d'una estructura social moderna, el desenvolupament i el manteniment d'aquest indicador estructural de modernització requereixen l'impuls continuat del procés de modernització. És, doncs, erroni l'èmfasi en la que les condicions estructurals condicionen

auto-abastides, es debiliten o desintegren, però no mostra per ell mateix en quin grau es desenvoluparia una societat nova, moderna (capaç ó aquest canvi continu), o exactament quin tipus de societat apareixeria.

Els teòrics de la diferenciació són molt vagues també, al descriure com el procés de diferenciació i integració tindran lloc, i com configuraran el nou sistema social emergent. Lesent la diferenciació i la integració conseqüències d'altres processos previs (deguts presumiblement a la necessitat del sistema social a adaptar-se al medi ambient exterior per a sobreviure), els teòrics de la diferenciació no expliquen en termes concrets quin tipus de procés específic ha d'ésser la modernització, ja que, com l'ou i la gallina, el conjunt de processos que constitueixen la modernització semblen ser condició, i a l'invers, conseqüència dels processos de diferenciació i integració.

En els escrits d'alguns teòrics de la diferenciació (principalment Parsons, Smelser, Levy) hi ha implícita la suposició de que la modernització ha de ser l'objectiu d'una major complexitat i eficiència (77), una de les característiques del procés de modernització. Ara bé, els època històriques que correspon a les societats premodernes i antigues, i fins i tot modernes, hi havia i probablement hi ha un gran

diferenciació i complexitat (en el sentit ampli en que aquestes termes són entesos d'habitud) sense que per aquesta raó puguin ésser considerades societats modernes, en el sentit sociològic de modernització que estem intentant de definir aquí. Sembla obvi doncs, que el problema de la modernització s'ha de tractar com un fenomen molt més complex que no pas la visió simplista que presenten els teòrics de la diferenciació, és a dir, com un procés de canvi social redueïble a la diferenciació i més o menys equivalent a les característiques de major complexitat i eficiència.

Altres teòrics de la diferenciació com Shils o Eisenstadt, són conscients en part de l'excessiva simplicitat d'una definició de modernització basada en els processos de diferenciació i integració, conceptes per ells entesos molt amplis i abstractes. L'èmfasi de Shils i Eisenstadt en el rol de les èlites modernitzadores en relació amb el procés de modernització sembla paliar la seva vaguetat i donar certa complementació al model de modernització abans descrit (representat per Elson, Gellner, etc.). Però el model de modernització basat en la diferenciació esdevé abstracte en aquest procés més i no explicatiu o descriptiu, tant que pot acceptar-se la importància dels "grups" de la modernització, aquest grup de teòrics de la diferenciació i integració que el procés de modernització és basat

ment dependent de la voluntat i conveniència dels qui governen un país. Conseqüentment, tal com Dore diu, hi haurà "tantes formes de modernització com líders de la modernització hi hagi" (78).

Aquests autors presuposen també que el poder de les èlites per a que es modernitzi un país és conferit per l'educació, presumiblement rebuda a l'Occident (o per part de deixebles d'Occident en el cas d'alguns països africans o asiàtics). L'educació du informació, coneixement, i inductiu noves expectatives basades en nous valors i creències que els líders de la modernització imposen a fi i efecte de modernitzar la seva societat. D'aquesta manera, parafrasejant Dore, una societat no es modernitza, sinó que és modernitzada per les seves èlites (79). Aquesta visió "intraactiva" ("passiva") de modernització, porta vers el defecte d'etnocentrisme, comú a la majoria de funcionalistes que tracten el problema de la modernització, car confón el que les èlites intenten de "copiar" de l'Occident (o sia, allò que les èlites volen que sigui la modernització), amb el conjunt de canvis que actualment tenen lloc en un país en vies de modernització.

Dejats a la seva voluntat i alt nivell d'abstracció, els teòrics de la diferenciació tendeixen a formular models generalitzats aplicables a tot tipus de canvis socials en qualse-

vol període històric, passat o present. No reeixeixen per tant, a explicar què és peculiar del procés de modernització com a tipus específic de canvi social en un període històric específic. Llurs models són massa omafòdes i purament teòrics per a poder ésser operatius i aplicables. Els teòrics de la diferenciació no ens forneixen amb una descripció d'un procés, el procés de modernització, sinó amb una declaració més aviat inoperativa i inútil del que la modernització hauria de ser.

3.4. CONCEPCIONS I CRÍTICA

Les crítiques generals a la concepció funcionalista de la modernització deriven lògicament del context en el qual s'han originats, és a dir, l'enfocament neo-evolucionista del canvi social, heretat de l'evolucionisme clàssic. Molt influenciats per l'evolucionisme clàssic (20), els autors funcionalistes tendeixen a definir la modernització en termes molt amplis, com un procés o continuu entre les dues etapes més abstractes, anant de la, de Tradició i Poder, a la, de Modernitat, amb un punt mitjà que s'ha denominat amb el nom de

jeràrquica, en societats tradicionals, transicionals i modernes. Això du a una visió força relativista de la modernització, doncs parlar d'una societat "més o menys moderna" no representa cap descripció precisa del procés de modernització. A més, al establir en termes tan relativistes el "grau de modernització" la pretesa mesurabilitat de la modernització exigida per la majoria dels teòrics funcionalistes (per mitjà dels índex estructurals i socio-demogràfics) sembla més que dubtosa i arbitrària.

Un bon exemple de relativisme en definir la modernització des d'una perspectiva funcionalista és l'aportació de Alvin Tönnies i de Robert K. Merton. Tönnies és un teòric de la diferenciació excepcionalment conscient de les limitacions d'una definició funcionalista de modernització (fins aquí, la meua definició) i de la impossibilitat de mesurar aquest procés. Així i tot, encara que la seva definició giri entorn de l'ús de fonts institucionals de poder i d'èines, ambdós elements que ell anomena "neutralitat", la definició de modernització de Tönnies és essencialment relativista (81). És aplicable a societats "relativament modernitzades" i "relativament no modernitzades", i l'oposició entre termes és "proporció entre fonts de poder i funcions d'administració". Però, la qüestió de la mesurabilitat de la modernització és essencialment rebutjada per Tönnies (82).

La modernització, tal com la veuen els autors funcionalistes, pertanyents a la tendència neo-evolucionista, pateix de la vaguetat amb que aquests teòrics defineixen canvi social, un concepte molt general i comprensiu. De fet, és extremadament difícil de distingir ambdós termes i conceptes (de canvi social i modernització) en llurs escrits. Per a contrarestar aquesta vaguetat i alt nivell d'abstracció, els teòrics funcionalistes s'han decantat a considerar els aconteixements històrics com causes explicatives de la modernització. Com a resultat, a la modernització se l'ha fet sovint coextensiva amb la majoria de canvis històrics del passat o el present, en termes similars als que l'evolucionisme clàssic del segle XIX considerava la qüestió del canvi social (83).

A causa de la seva vaguetat i alt nivell d'abstracció, els enfocaments funcionalistes sobre la modernització es desenvolupen models aparentment teòrics inapropiats per a explicar un procés de modernització "empíric" (real i específic). Els models funcionalistes de la modernització són, per tant, inoperatius i inaplicables a l'unitat del procés (o processos) en particular que tenen lloc en el període històric contemporani en àrees concretes del món (i no en la seva totalitat). Com a resultat, en els teòrics funcionalistes com a la modernització (o canvi social) es fa conèixer i descriure, i s'af-

cita o explícita, a la realitat històrica d'Occident. En aquest sentit, la concepció funcionalista sobre la modernització és essencialment etnocèntrica.

El defecte d'etnocentrisme, és a dir, l'equiparació de modernització amb occidentalització, esdevé explícit (encara que no es reconegui com a defecte) en la majoria de teòrics de la comunicació. Com ja s'ha assenyalat en pàgines anteriors, els teòrics de la diferenciació descriuen la modernització com redüible al procés de diferenciació (i ulterior integració) de rols i institucions per tal d'adaptar-se al medi ambient. Malgrat ésser més "abstractes" al tractar el problema de la modernització i reclamar, doncs, que s'els hi reconegui certa "neutralitat" en el seu enfocament sobre la modernització, els teòrics de la diferenciació es refereixen de fet als processos que les democràcies occidentals ja han experimentat. Això encara és més evident en l'aportació sobre modernització per part del grup de teòrics de la diferenciació que enfatitzen un dels múltiples aspectes d'aquest procés, o sia, l'aspecte polític. Quan s'hi fa i s'hi intenta reconstruir el rol dels "centres" polítics o de comunicació institucionalitzats, es reconeix el mateix criteri que de la "modernització", reconeixen la modernització i la seva dimensió política. És el que essencialment fa i és "propaganda" socialista un autoritat que afirma el

sistema polític parlamentari occidental (24).

El reduccionisme del procés de modernització a una de les seves dimensions (la política, l'econòmica, la cultural, etc.) és paral·lela al supòsit simplista d'identificar modernització amb complexitat i heterogeneïtat com una conseqüència del procés de diferenciació. Però com ja s'ha dit abans, complexitat i heterogeneïtat han aparegut (en diferents graus) en períodes històrics passats i en societats no modernes, sense ser específics per tant, de canvis contemporanis. Aquesta crítica s'inclou en la tendència generalitzada entre els autors funcionalistes de l'escola neo-evolucionista, de considerar els esdeveniments històrics com a causes explicatives.

Encara que per motius analítics hem fet una distinció clara entre teories de la modernització basada en la complexificació i en la diferenciació, sembla que no hi ha, en diferències bàsiques entre aquests dos enfocaments funcionalistes. Ambdós veuen el procés de modernització des d'una perspectiva evolutiva i comparativa, i ambdós accentuen la importància de la transformació d'institucions i rols. Les diferències apareixen principalment en la seva àrea respectiva i en el que fa a l'aspecte conductual o estructural del procés de modernització, o en l'accent que posen sobre la interrelació endògena o exògena del procés que s'ocorreix en un sistema social.

Però àdhuc aquestes diferències no impedeixen que aquests dos enfocaments funcionalistes arribin a imbricar-se en llurs espectes principals. Si haguessim de cercar el primer exemple històric d'una societat "en vies de modernització" (potser Holanda, o el cas més ben conegut d'Anglaterra) topariem amb la dificultat de decidir si el procés de modernització arrencà gràcies a factors endògens o exògens. Hom resta temptat d'afirmar que processos de modernització aparentment exògens poden ésser, en última instància, reduïts a causes endògenes arrelades en la història. A l'encara, no seria massa realista negar la interacció de factors endògens i exògens en un procés de modernització. Així, la "circularitat" de l'argument posa en clar que les similituds entre les concepcions de la modernització basades en la comunicació i la diferenciació són grans, malgrat el fet de que les hàgim desenvolupat per raons analítiques i de característicament distintives.

Dels dos enfocaments funcionalistes, però, el model de la diferenciació apareix com la concepció funcionalista de la modernització per excel·lència, amb totes les qualitats del sistema biològic propi del funcionalisme, i amb totes les limitacions de la comunicació. Ella tendeix a la comunicació i a la diferenciació fins a tot grau del "biològic" i tendeix a ésser

enfocament estrictament funcionalista (85), degut a l'èmfasi que posen en el canvi institucional com el motor principal de modernització, dut a terme mitjançant el sistema de comunicacions.

Com que les diverses concepcions funcionalistes de la modernització són més aviat similars, si no idèntiques, hom es sent temptat d'acceptar la pretensió de la majoria de funcionalistes d'haver format una teoria de la modernització. Aquesta pretensió, però, té una base ben fràgil, donada la vaguetat de llurs aportacions sobre el tema en qüestió. És fàcil d'imaginar una única teoria de la modernització quan aquesta és confusa i molt abstracta, com és el cas de les aportacions funcionalistes. És fàcil, però inútil, car no explica, ni com a mínim descriu, cap tipus de procés o fenomen real.

CAPITOL 4.- LA ECONOMIA DEL MÓNDEU DE LA GUERRA, 1939-1945

4.1. INTRODUCCIÓ

Les aportacions antropològiques s'han concebut generalment per a l'estudi de societats "primitives", aïllades, localitzades en parts remotes del món descobertes per aventurers i viatgers. Però en dècades recents, després que el colonialisme s'estenés arreu del món, tot posant la "civilització" en contacte amb els pobles "primitius", els antropòlegs han començat a centrar la seva atenció en els conflictes i canvis sorgits de l'impacte entre civilitzacions heterogènies.

Cox a resultat involuntari del fenomen del colonialisme, els antropòlegs han deixat de considerar com la seva exclusiva àrea d'estudi a les comunitats petites, aïllades, auto-proveïdes i incivilitzades, ja que els primàries encara que aïllats han esdevingut necessàriament vinculats a societats més grans i han començat a formar part de la cultura d'un estat-nació, en el sentit europeu (occidental).

Així, el colonialisme, entre altres factors, afecta indistintament l'àmbit de l'antropologia de l'Est i que apart de l'euro-occidental, altres civilitzacions i cultures començen a mantenir o tribus existents a l'interior i a partides d'altres tipus d'estructura social desenvolupada i aïllada.

zació política autònoma. Els antropòlegs abandonaren gradualment el terme "primitiu", doncs implicava connotacions clarament pejoratives i començaren a incloure en llurs estudis, pobles de tècniques i governs rudimentaris (1).

Els antropòlegs socials (principalment britànics i francesos) intentaren llavors esbrinar com parts del món no europeu on societats tribals (Àfrica) i no tribals (Amèrica Llatina, Àsia) havien crescut al marge de les grans civilitzacions i s'havien transformat en estat nacionals nous naixents i països independents. D'aquesta manera el problema del canvi social esdevingué en tema central en l'antropologia, doncs no tenia sols *efé* centrava en l'anàlisi de com les societats primitives havien evolucionat o canviat en el període cobert per la tradició, sinó també de com canvien canviant en l'actualitat, especialment sota l'impacte dels pobles avançats del món i dins d'un context històric (2).

En les obres dels antropòlegs moderns, el canvi social i en aquest context, la modernització, se'ls considerava típicament com la conseqüència principal de la seva civilització i desenvolupar l'èmfasi de l'antropologia tradicional en el canvi social primitiu, per ser que el biòleg del "gen" i particularment receptiu d'elements nous provinents de fora, o per endover la cultura a desenvolupant auto-cultures (3). Per altra banda,

la tendència neoevolucionista, penetrant l'anàlisi antropològica i funcionalista de la societat des de finals dels anys cinquanta, afectà les posicions teòriques dels científics socials sobre la persistència i estabilitat socials (4). El canvi i conflicte social no solament s'han pres en consciència, sinó que cada cop més se'ls ha concebut, per part dels antropòlegs, com a termes centrals d'anàlisi.

En conseqüència, malgrat que la comunitat aïllada i auto-suficient continua essent la imatge abstracta o el model que els primers antropòlegs (com ara Boas, Radnowski, Redcliffe-Brown, etc.) deduien d'estudis empírics i experiències personals -el "model conceptual" de Margaret Mead- els antropòlegs moderns es desvien d'aquest "model" a causa de l'expansió notable i àmplia del seu univers de referència d'estudi a la que ells mateixos van contribuir. Com és de típic "el mateix antropòleg feu un dels instruments d'aquesta transformació" (5).

Així, la mètrica d'ordenat per a la societat d'antropòlegs ha esdevingut les "pré-estructures" (o al menys "pre-estructures") identificables amb "l'estructura", els sistemes que enten l'hipòtesis i pobles i classes, el sector i l'estructura, els mitjans de producció, etc; i que no s'ha de confondre amb les mateixes pre-estructures socials i econòmiques.

legs. A més, els antropòlegs ja no poden considerar les "part-societats" en termes holístics, tal com s'anàlizaren tradicionalment les societats primitives. Inevitablement l'antropòleg es veu forçat a adoptar el mètode cooperatiu doncs la comunitat local que està estudiant està estretament relacionada amb una unitat social més àmplia (i.e. un estat-nació).

En aquest capítol tractaré la modernització dins del marc adoptat en el present estudi (punts de partida, naturalesa), a fi d'anàlitzar els fenòmens de la industrialització i urbanització en les societats "primitives" o camperoles i la seva influència en els sistemes d'estratificació social. Després espere assenyalar aquelles factors que diferencien la concepció antropològica de la funcionalista, a la qual tant s'hi assenyalen.

Podria semblar que les concepcions antropològiques no mereixen un tractament apart i separat ja que tant ducen al funcionalisme; però, espere mostrar com, en definitiva, els antropòlegs passen i passen en factors que els funcionalistes tan sols consideren, per més que volgués compartir amb els altres el preassupòsit funcionalista bàsic.

4.1.1. Des punts de partida: societats primitives i camperoles.

Els desenvolupaments més avant esmentats han servit per a que hagi sortit en primer pla el terme de "societat camperola" per tal d'anomenar aquelles parts de totalitats socials i culturals més grans i complexes en contrast amb les societats primitives (6). Amb paraules de Redfield, "l'antropologia s'ha mogut de la tribu a la pagesia" (7). La qüestió sorgia si aquestes "part-societats" anomenades "societats camperoles" per la majoria dels antropòlegs són els punts de partida del procés de modernització. Una altra qüestió és la de si altres tipus de societats en altres àrees poden ésser subsumides al terme i concepte comprensius de societat camperola.

Una societat camperola es pot definir de forma general com una societat de subsistència i un tipus d'organització social agrícola i rural a partir d'una sèrie d'organitzacions més específiques són l'ús de tecnologia simple i l'existència ventall de relacions socials (relacions de parentiu, per exemple) a les quals resulten característics les relacions de poder local i de tecnologia simple. Les societats camperoles són també caracteritzades com a societats de subsistència que són

i cultures pre-alfabetitzades. Una altra distinció és que el diner s'empra molt poc en les transaccions econòmiques i el bescanvi no ha desaparegut del tot. Tanmateix, aquesta consideració restringiria excessivament la definició de societats corporals a àrees geogràfiques específiques (de l'Àfrica o Àsia), i exclouria aquelles comunitats o societats endarrerides localitzades en països europeus "civilitzats", en les quals si bé el diner com a medi d'intercanvi, i equivalent universal, es troba generalitzat, presenten les característiques teòricament atribuïdes a una societat corporal. Per això, es fa més evident encara, la necessitat d'una definició més clara i precisa.

Als anys 1950 i 1960, alguns antropòlegs (Rist, Redfield, Korf, Thomas, etc.) s'esforçaven per establir criteris més establerts per a comprendre el significat de les expressions corporals i societats corporals, a tantes paraules, moltes i vobes del món, i distingir-les d'altres expressions específiques i singulars.

Raymond Rist, per exemple, en algun moment de la seva obra, defineix una societat corporal com una societat que té un àrea geogràfica definida i una economia definida, i que té una cultura definida. El mot "corporal" per una societat corporal és un terme que

ballant per al seu propi consum (8). El principal mitjà de subsistència dels camperols se'l considera usualment el del conreu del sol, però Firth inclou en la categoria dels camperols "altres tipus de productors en petita escala, com ara els pescadors, o els artesans rurals, els quals comparteixen la mateixa forma d'organització econòmica simple i de vida comunitària (9). La definició de Firth esdevé llavors tot inclusiva i massa àmplia, i per aquesta raó ha estat deixada de banda per antropòlegs posteriors. Reforçant aquest tipus de definició, Daniel Thorner parla d'economies, més que no pas de societats camperoles, i considera els camperols com una categoria social (10).

Un altre criteri per a definir els camperols i la societat pagesa que posa de relleu pràcticament la contraposició o ruptura camp-ciutat, i considera la societat camperola com essencialment una "part-ecònomic" i "part-cultural", és el que dona origen a "Peasant societies and villages" (11). Segons Redfield, el que és distintiu d'una societat pagesa és que els seus mitjans de vida i cultura són bàsicament il·lignes al camp. Els camperols no solen controlar els mitjans de producció que s'encenen i controlen (se'n són propietaris o propietària en propietat), tant per il·lignes econòmiques com per il·lignes culturals i socials (12).

De la mateixa manera, Foster defineix els cooperols com comunitats que històricament podent "han crescut en una relació temporal-espacial simbòlica amb els components més complexes de la societat més gran de la que en són part, i.e. el mercat pre-industrial i la ciutat administrativa" (13).

Aquesta dos tipus de definició semblen representar dos extrems oposats. El que es recalca amb més força en un d'ells és el que manca a l'altre. Així, Pirth (i Thourar) menysprea la conducta i el sistema de valors i actituds dels membres de la societat cooperola i només considera a aquesta com un tipus d'economia; mentre que Redfield destaca l'element personal d'una societat pagosa i quasi bé identifica societat cooperola amb pagosia. A més, quan Wolf i Redfield defineixen una societat cooperola present en consideració la producció d'un excedent en l'economia agrícola i la seva distribució a través l'accés d'un grup dominant de ciutadans, l'élite d'una feu, poble o una ciutat, amb els quals els cooperols mantenen un tipus especial de relació.

D'aquesta manera, Redfield defineix els tipus de cooperols com els que s'han desenvolupats en les civilitzacions antigues, però realment que es refereix a començar la seva forma pura i solista i com part d'un sistema de vida feudal, i que són el resultat d'una evolució social que s'ha produït per la creació d'un mercat pre-industrial.

ciutat, l'estil de vida dels quals és el mateix que el d'ells, però més civilitzat" (14).

Erich Kolf, al seu torn, considera cooperols aquells que produeixen per al intercanvi. Els excedents de la seva producció van a parar al grup dominant dels dirigents, que els empen en part per a assegurar el seu propi standard de vida i en part per a distribuir els recursos entre els habitants de la ciutat. Subratlla el fet que "només quan un cooperol està integrat en una societat amb un estat -això és quan el pagès esdevé subjecte a les exigències i sancions dels detentors de poder fora del seu estat social-, es pot parlar amb propietat de pagèsia" (15).

Aquí apareix d'acord amb una perspectiva antropològica el primer element necessari per a la diferenciació entre dos punts de partida diferents del procés de modernització. La naturalesa del intercanvi de l'excedent és, segons Erich Kolf, el que diferencia les societats cooperols de les primitives. Una de diferenciar-se a més a més, en que les seves activitats formen part d'una societat més gran i complexa, mentre que el grup primitiu o tribal roman aïllat. En les societats primitives, "els productors controlen els mitjans de producció, fan el seu propi treball, i intercanvien amb un grup d'altres i amb el seu entorn". En l'equivalent de l'estat primitiu, el grup

i serveis produïts per l'altre..." Per altra banda, "els excedents s'intercanvien directament entre els grups o membres dels grups" (16).

Un altre criteri per a distingir les societats camperoles de les primitives és que les primeres formen part de cultures més grans. Redfield, (seguint l'esportació anterior de Kroeber) distingeix en les societats camperoles dues "cultures" i "tradicions" distintes: la cultura "petita" i la "gran". La primera és la cultura del grup camperol local, i la segona, la cultura de l'èlita nacional que guia o alguna forma la "cultura" pagesa. La cultura de les èlites és per altra banda, la cultura dels camperols a un nivell més alt de desenvolupament.

Una distinció important entre societats primitives i camperoles es pot formular també sobre la base de la seva respectiva organització política. Les societats primitives són autònomes, auto-governades, i no subjectes a cap forma de poder polític extern a la comunitat, tribu, o grup local, etc. (17). Les societats camperoles, al contrari, són dependents d'un poder polític, com per exemple, l'administració de l'estat nacional. El seu límit de referència a les societats primitives és la seva dependència política en la qual el poder és exercit per

una persona o grup de persones de dintre la tribu i encara menys de fora de la tribu, i on les responsabilitats del govern són dividides entre els nombrosos ancians de la tribu, de manera que ningú en particular pugui ésser identificat com a única autoritat (18).

Les societats primitives no posseeixen un estat i un territori amb lleis que regixin per tothom, sinó que són comunitats polítiques i tenen una organització política en el sentit que assenyala Schapera: "alguns dels seus membres tenen autoritat per a prendre decisions comunitàries" (19), i dictar normes, regles i deures als quals els membres de la comunitat se sentien obligats a obeir. A les societats primitives no hi ha autoritat coercitiva i l'ús de la força és desconegut i l'ordre social es manté per l'acceptació voluntària de les normes i decisions preses en comú per les persones a les quals es'ls hi reconeix autoritat. Existeixen també determinades normes de propietat, i els seus conflictes es resolten mitjançant el consens i la prudència de la praprietat, però molt simple que sigui la seva teoria i economia (20).

Una altra característica de les societats primitives és la manca d'un poder del poder de autoritat de la tribu que s'hi

entre camperols com a categoria social, i els grangers. Wolf descriu aquests darrers com la categoria de gent que s'ocupa de satisfer les necessitats de l'economia domèstica i d'obtenir un guany de la venda de productes agrícoles, en el mercat (21). Els camperols, al contrari, consideren "l'agricultura com un meï de subsistència i un estil de vida, i no com un negoci dirigit al guany", i no són homes de negocis que combinin factors de producció adquirits al mercat a fi d'aconseguir un profit (22).

Així doncs, la distinció entre camperols i grangers bandreja automàticament aquests darrers, ja que el tipus d'activitat econòmica que desenvolupen els grangers (i.e. la comercialització dels productes agrícoles, la distribució i venda del excedent a través del mercat, etc.) els inclou dins del marc de l'economia (capitalista) de mercat. Per la mateixa raó, la capacitat productiva limitada dels camperols, la seva limitada participació en el poder i en les activitats econòmiques que les societats pageses s'acoblين amb èxit als mecanismes del mercat (23). En resum, doncs, la distinció social entre camperols i grangers és una distinció que els inclou dins de la població capitalista de mercat.

Una altra distinció social és la que existeix entre els camperols i els grangers.

tat camperola i he mirat de descobrir si podria ser aquest el punt de partença del procés de modernització, des d'una perspectiva antropològica. Una possible, encara que no del tot convincent, definició, és la de considerar una societat camperola com ambdues coses: un sistema econòmic de producció en el qual l'agricultura és l'activitat predominant i el sector econòmic més voluminós (pel que fa a la producció total, així com a la població activa), i també com un estil de vida. Iltavors, societat camperola i pagesia esdevindrien tautològicament relacionades.

Es més acurat doncs, acceptar el fet de que un denominador comú per a tot tipus de societats (primitiva, tribal, camperola, etc.) tractat fins aquí es difícil d'establir. La gran variació de tipus de societats "primitives" i d'enfocaments sobre aquestes societats per part dels antropòlegs, fan que una definició tan inclusiva de l'punt de partença de la modernització, sigui extraordinàriament complicada i probablement impossible. Tothom les definicions possibles són parables en la manera de que es basen en un sol criteri i per tant de poca utilitat. Els tres elements d'importància. A més a més, tota definició de societat camperola basada en la seva difusió o en el tipus de tipus de societats podria ser molt problemàtica i difícil d'aplicar en la pràctica. El resultat seria una definició de societat camperola que seria difícil d'aplicar.

Així doncs, en relació amb el procés de modernització i la necessària distinció analítica prèvia entre societat camperola (o primitiva) a un extrem del continuum i societat moderna a l'altre, no es pot adoptar un únic i exhaustiu terme i concepte per a anomenar el punt de partida. En conseqüència des d'una perspectiva antropològica, la modernització no serà un procés unilineal (des d'una societat "pagesa" a una altra "moderna"), sinó que tindrà tots els punts d'arrencada com tipus de societats tradicionals existents. Pel que fa al nostre objectiu en aquest estudi, esmentarem dos punts de partida: la societat primitiva i la camperola (exclouent els grangers).

4.1.2. Modernització com a tipus de procés endògen o exògen

D'acord amb el model "abans i després" utilitzat en el present estudi com a marc d'anàlisi, altres coordenades per a l'estudi del procés de modernització són les que es desprenen de la naturalesa endògena o exògena d'aquest procés. Entre els antropòlegs no hi ha consens general sobre la naturalesa del procés de modernització. Els primers antropòlegs, principalment evolucionistes, tenien sobre aquesta matèria punts de vista diferents dels que sostenen els antropòlegs funcionalistes moderns (tan socials com culturals).

Malgrat que les visions dels antropòlegs funcionalistes moderns i primers evolucionistes converteixen s'indíquem i interrelacionen en molts aspectes, difereixen pel que fa al lloc que assignen a la història per a l'estudi antropològic de les societats "primitives" i no "primitives" mentre es el lloc que ocupen els antropòlegs estructural-funcionalistes s'ocupa a la part del primer històric de la seva obra "L'evolució", a l'efecte de començar el capítol (21).

En relació amb l'evolució del cervell social, els primers antropòlegs evolucionistes es donen a la història no que són

cissiu per a la millor comprensió del funcionament de les institucions. D'aquesta manera, el seu enfocament és predominantment històric, en el sentit conjuntural (i.e. no història real, en el sentit d'omprar arxius històrics). Així, els antropòlegs estudien les institucions basant-se en el seu pasat reconstruït. Per afegidura, consideren el canvi social com induït per factors i forces eixides espontàniament del si de la societat, i per tant, la "modernització" és considerada com un procés endògen.

Al contrari, els antropòlegs (funcionalistes) moderns no creuen pas que les societats hagin experimentat "canvis dramàtics en llurs passats llunyans, no registrats en els arxius". Aquests autors ja no interpreten les institucions vigents com a "reliquies de condicions anteriors, buïdes de sentit, de les que no en tenim cap evidència", però, sí s'interessen pels canvis existents en aquestes institucions. Aquests canvis es creen per factors interns tant com externs.

Els antropòlegs funcionalistes, socials i culturals, consideren que les relacions entre pobles i societats no s'han de explicar pel seu propi desenvolupament, sinó que s'han de veure com exemples de fenòmens generals. Els antropòlegs socials, però, difereixen en certs aspectes dels antropòlegs culturals. Els primers consideren la cultura desenvolupada pel grup

est per al present el qual s'ha d'entendre en termes de la seva pròpia estructura contemporània. A més, els antropòlegs socials identifiquen la societat amb la interdependència organitzativa de les parts com elements d'un tot més gran, cada una de les parts "funcionant" inexorablement per a mantenir la integritat del tot. Veuen la societat principalment com una estructura o sistema social dins d'un context atemporal, com ara l'econòmic, religiós, polític, legal, educacional, etc. La integració entre aquestes múltiples sub-estructures constitueix la principal raó d'ésser i necessitat de l'estructura social, així com la causa fonamental i funció de les institucions socials (25). En aquest context, el canvi afectarà les parts interrelacionades de l'estructura social.

Si bé els antropòlegs socials no neguen l'existència d'estímulis externs en un procés de canvi, sí que reconeixen el rol dels mecanismes interns i forces socials que actuen dins de l'interior de la societat. Així doncs, la modernització pot fer-se equivalent a "canvi estructural", segons paraules de Raymond Smith, i és llevada a terme a través d'un procés endògen.

Al contrari, els antropòlegs socials de la generació de la societat comença amb Hoell, la funció de les parts és el que es manté i es desenvolupa de tota vida. El canvi és un procés

d'individus amb necessitats específiques per a ser satisfetes. Les institucions socials són, en conseqüència, sistemes organitzats d'activitats humanes que responen i satisfan les necessitats i exigències humanes. Aleshores, la societat no es veu com a estructura social, sinó sobre tot com una "cultura" a situar en un context històric. Amb mots de Malinowski, la cultura és "el cos total d'assoliments, d'institucions dels seus grups socials, de fóces, costums i creències humanes" (26).

Donat que la cultura és l'element determinant d'una societat, els antropòlegs culturals prescopen que les societats són susceptibles d'adoptar trets culturals d'altres societats, en comptes de desenvolupar aquests trets en el seu si. En conseqüència, el canvi social comença pel contacte cultural (o aculturació) amb l'exterior, i es desenvolupa posteriorment en virtut de l'evolució de les institucions socials; o sigui, de les principals variables culturals d'una societat. Com Malinowski ho expressa: "tot impacte i interacció socialment rellevant d'organismes, així és, es produeix entre les institucions. El contacte amb la societat és el primer experiment d'interacció que es treballa per un propòsit social; simplement a través d'aquest tipus de cultura anterior; i aleshores, el contacte és el primer pas a la cultura" (27).

Aculturació significa la penetració, modificació i possible ruptura d'una pauta primitiva, sota la influència d'una societat més avançada (occidental, per exemple) en un temps històric contemporani o produïda per una conquesta militar en temps passats. La idea d'aculturació està íntimament lligada a la de difusió, o sia, la propagació continuada d'elements o sistemes de cultura cap a societats veïnes, segons varen descriure els primers teòrics difusionistes (W.J. Perry, G. Elliot, l'escola de Viena, etc.) La idea de difusió es troba clarament unida a la de tradició, en el sentit de que ambdues impliquen el travessament de material cultural d'un grup social a l'altre (26). Ara bé, la difusió es refereix a la transmissió de contingut cultural (o d'horitzó) en un espai donat, d'un poble a l'altre; mentre que, la tradició opera en temps de temps, com el pas de llegatge cultural des d'una generació a l'altre i dins de la mateixa població.

Encara que el procés del contacte cultural sigui un tractat repetidament pel antropòleg, cult. ant., etc., però, no es confon amb el contacte o l'oposició entre individuals (això, és, entre les "unitats bàsiques") ni és necessàriament un procés de canvi social. De cap a faltar és un canvi social per a la satisfacció de les necessitats bàsiques dels individus, i això és el que s'entén per a la tradició i la cultura.

questes institucions amb les necessitats humanes i deixa el seu estudi de les institucions a un nivell purament descriptiu, sense tractar de dividir-les en unitats més petites susceptibles d'anàlisi comparatiu (29).

Així doncs, segons els antropòlegs culturals, el procés global de contacte cultural pot fer-se equivalent a la modernització com a tipus de procés exògen. Malinowski descriu el contacte cultural en termes de l'impacte que la civilització occidental europea ha significat per a societats primitives, com ara l'Àfrica. En el procés de canvi social que el contacte cultural induïx hi veu tres fases: "el més africà de contacte i canvi consisteix en tres ordres diferents de realitat cultural: l'africana, l'occidental i la de transició. Cada- un d'aquests ordres està subjecte a un determinisme específic que li és propi. Al mateix temps, tots els tres ordres o fases es relacionen o depenen entre sí. L'impuls és l'iniciativa veïna de les forces organitzades de la civilització occidental. Les seves direccions cap als receptors, en diversos àmbits de la vida, és quel·l que pot ser contacte amb l'indigenat o el conflicte. Aquell procés de canvi, per tant, consisteix en interacció entre el món indígena, entre cultures orientals i tribals i el món occidental i el contacte i el canvi. Entre els dos hi ha un món intermediari, el món de la transició, i el pro-

mort del conservadorisme tribal de l'altra, hi ha la terra-de-ningú del canvi. Aquesta, no és pas una franja estreta, sinó que realment comprèn gran part del que succeeix avui dia a l'Àfrica. Fins ara el canvi només s'ha acomplert parcialment; l'adaptació és imperfecta i fragmentària; el conflicte és obert o latent; i de vegades també existeix cooperació fructífera o bé gran desorganització i decadència" (30).

Sembla, que altre cop sigui impossible l'anàlisi comparatiu i "l'àmbit del contacte i el canvi" sigui vagament definit com el tertium quid (31) lluitat per les fronteres de les cultures europees i africanes. Per altra banda, la descripció de les fases o passes separades que ha de seguir una societat si es vol modernitzar, és a dir, la societat moderna o evan- gelitzada (que històricament coincideix amb la civilització occidental), la primitiva i la transicional, sembla massa simplista: Malinowski no explica el pas d'una fase a l'altra, tot i que afirma que s'interrelacionen. Més aviat com si hi hagués una discontinuïtat entre elles. A més a més, la seva anàlisi és essencialment sincrònica, si bé paraixen a destacar la successió cronològica.

A part d'observar i descriure els canvis, el tipus d'evolució que s'està produint en la cultura primitiva i el procés de modernització de la mateixa, és interessant l'anàlisi de les condicions socials i econòmiques que permeten

tres estudis empírics (32). A més, no considera la realitat cultural en el context, o en relació amb, la "situació" on es produeix el contacte cultural, la qual podria ser la mateixa a d'altres societats (diferents de les societats africanes estudiades per Malinowski). Tampoc pren en consideració l'anàlisi de la relació i complexes interaccions que ocorren en els sistemes socials canviants (33).

Fins ací, la distinció entre els antropòlegs socials i culturals ha portat a explicacions en aparença antinòmiques de la realitat social tant des de l'angle "estructural" com del "cultural". La qüestió que sorgeix és: si la cultura o l'estructura representen una dicotomia (com tradicionalment han mantingut els antropòlegs) o més aviat es complementen entre si en la comprensió del funcionament d'unes societats i el seu procés de "modernització". Com subratlla John Lee, "tota explicació important i parcial basada en la cultura o bé l'estructura (d'una societat), com font primària d'explicació està injustificada".

Una altra, cada vegada més freqüent, explicació tal com en les regions d'habitatge, tendeix a ser una distinció de forces diferents. Les que es basen en la apropiació de la cultura tendeixen a ser més difusives, i més relacionades amb el desenvolupament i el canvi social, mentre que les que es basen en l'estructura tendeixen a ser més rígides, i més relacionades amb el desenvolupament i el canvi social.

a ser empíricament inadequades com a explicacions de fet, no expliquen suficientment bé les variacions". La crítica principal d'aquestes visions unilaterals és que els antropòlegs socials "al excloure la cultura com un determinant social seriós, assolixen paradoxalment el mateix resultat que els antropòlegs culturals, els quals veuen la cultura com un determinant total, i fan de l'anàlisi de la cultura un factor causal entre d'altres" (34).

Tant els antropòlegs socials com els culturals tendeixen a confondre aspectes de les institucions socials amb altres components distintius. Així, els antropòlegs culturals emfatitzen els valors, les actituds, o la personalitat dels individus com el fonament del sistema social, mentre que els antropòlegs socials consideren les manifestacions externes o la conducta com el determinant causal essencial. Però força sovint els aspectes dels antropòlegs socials es demostren a factors culturals s'introdueixen subrepticiament en els seus arguments.

Així doncs, per més que les postures de la antropologia nodaran especialment algunes diferències en què és la naturalesa del procés de canvi social, en tots dos casos, el canvi social que genera l'antropòleg cultural és el canvi social que genera l'antropòleg social. El canvi social és el canvi social.

culturals ni els socials han reeixit a localitzar el factor o factors causals específics del procés de modernització, d'una forma contundent. Moltes interpretacions es confonen sovint quan intenten explicar quins són els fenòmens que constitueixen la modernització.

4.2. URBANITZACIÓ I INDUSTRIALITZACIÓ

4.2.1. Desenvolupament tecnològic i industrialització.

Els estudis antropològics s'han centrat principalment en la qüestió del contrast entre el sistema i vida tribals (o de casta) per una part, i les activitats econòmiques industrials i la vida urbana, per l'altra. Especialment en estudis sobre la vida urbana a l'Àfrica, el interès per part dels antropòlegs i sociòlegs s'ha enfocat vers l'anàlisi de com la conducta dels ciutadans ha estat afectada pel context comercial, industrial i administratiu d'una metròpoli moderna.

La urbanització, però, s'ha d'entendre també com íntimament relacionada amb el procés d'industrialització, el qual correspon a nombroses parts del món amb l'aparició col·lectiva dels recursos i condicions (sines, planificació) de polítics "desenvolupats". La industrialització és la causa principal de significants canvis a cap el sistema indolent, que porta a l'habitual col·locació amb les metròpolis o a la vida.

En una altra part de la literatura que es refereix a l'urbanització i des d'un punt de vista antropològic, hi ha un estudi (1967) de l'evolució dels processos de població i desenvolupament, que tracta de la relació entre la població i el desenvolupament econòmic i social. Aquest estudi és una contribució a la comprensió dels processos de desenvolupament i de la seva relació amb la població i la cultura.

nòmica d'una societat, i més important, la influència de la urbanització en el sistema de valors d'aquesta societat, variarà extraordinàriament segons iniciï en una societat camperola o en una societat "primitiva".

L'accent que els antropòlegs moderns posen en la urbanització com el factor principal del procés de modernització, representa una desviació important de les explicacions antropològiques tradicionals sobre el canvi social fetes pels primers antropòlegs. Aquests emfatitzaren força els efectes profunds de la introducció d'una nova eina o tècnica en una societat primitiva. En conseqüència, la tecnologia es veia com la clau o factor determinant de tot canvi a llarg termini que una societat podia experimentar.

La tecnologia afectava majorment la dimensió d'un societat primitiva, de forma tal que requeria desenvolupar un sistema de producció a gran escala que depèn d'una gran quantitat de recursos en costosa expansió del que la societat primitiva era fent el seu subsistència. La introducció de la agricultura, les invencions tècniques al fer tot possible de mecanitzar l'ús de la força de l'home del sistema, i per tant obrir el camí a l'augment de producció de productes, i per tant a l'augment de la població, són exemples de canvis tecnològics que han estat molt importants en la història de la humanitat.

en la personalitat bàsica" (35). Les innovacions tècniques expandiran doncs, l'àrea de comunicacions tant geogràficament com en el temps, i incrementaran la mobilitat. Com han assenyalat Godfrey i Mónica Wilson: el canvi social és una qüestió d'expansió de l'escala de relacions materials i socials, la qual és, en ella mateixa, un problema de tècniques de comunicació (36).

En una societat camperola, la tecnologia afectarà la seva agricultura i la seva economia de subsistència. L'efecte immediat de la tecnologia serà la reconeixença de l'agricultura (o sigui, posar en pràctica noves operacions com ara, mètodes de drenatge i irrigació, aplicació de nous fertilitzants, freqüència dels conreus, etc.) i el impuls de la indústria incipient en la societat. Tanmateix, la introducció de noves tècniques en una societat camperola (bàsicament agrària) podria no portar automàticament a la industrialització, si bé a la majoria dels països l'agricultura resta, fins a cert grau i per motius d'economia política, subordinada al desenvolupament industrial del país.

Així com la tecnologia de viure com qualsevol que hi hagi progressat l'origen entre les condicions que són d'una societat camperola, la industrialització és el resultat de la introducció de noves tècniques de comunicació i de la majoria dels països l'agricultura resta subordinada al desenvolupament industrial del país.

economia mercantil al crear en la seva força de treball, un mercat pels productes de camp amb poder adquisitiu (37).

Indirectament, la industrialització (o més ben dit, el tot social, centrat en la ciutat i el mercat, del qual les societats camperoles en formen part) debilitarà l'economia familiar i el tipus de relacions socials i reforçarà el individualisme. El individu passarà de ser només un membre de la família com un tot per ardevenir unitat bàsica de la societat, lliure per a la interacció amb l'altre en el nou i enorme complex de jerarquies, estructures socials i culturals (38).

4.2.2. Servici en el camp de treball.

En els escrits dels antropòlegs, la urbanització i els seus efectes sobre el camp de treball són una de les qüestions més importants en el camp de les societats primitives. Les societats primitives, amb el contacte, servien com a font de treballadors per a les ciutats. El camp de treball era, però, un tipus de vida amb una estructura social i cultural que era prou diferent de la dels ciutadans. El camp de treball era, però, un tipus de vida amb una estructura social i cultural que era prou diferent de la dels ciutadans.

en les camperoles, ja que, com ja s'ha repetit en aquest mateix capítol, les societats camperoles comparteixen el sistema de valors d'una cultura "més gran" de la qual formen part, de manera que els canvis en la comunitat i cultura camperola "petita" penetraran a través de la societat més àmplia.

En les societats primitives, els efectes de la urbanització sobre la conducta i les actituds dels migrants i ciutadans d'origen tribal, són extraordinàriament rellevants pel que fa al procés de modernització. Olyda Mitchell dona una aportació precisa d'aquest fet al estudiar les societats tribals africanes on els ciutadans han nascut i crescut en el hinterland rural, dins d'un marc cultural diferent del que hi ha a la ciutat (32). Des a més, en un període de transició, l'organització i l'administració socials de caràcter tribal coexisteixen amb institucions més modernes (colòmbies, europees), en algun cas fins a fusionar-se.

El procés de migració tribal a les ciutats, fins i tot en el cas de l'èxode de les camperoles, és un fenomen complex i multifacètic. Aquesta complexitat es manifesta en el mateix fenomen. Per exemple, en el cas de les camperoles (33) es pot dir que el procés de migració és un fenomen que té un doble caràcter: d'una banda, és un fenomen que té un caràcter de migració, ja que implica el desplaçament físic de les camperoles cap a les ciutats, i d'altra banda, és un fenomen que té un caràcter de modernització, ja que implica el canvi de les actituds i dels valors de les camperoles.

comptes d'ésser hereditaris o segons l'edat; les practiques d'habilitat segons criteris racionals i utilitaris, aporten més profit que les antigues formes i rituals" (40).

Un aspecte important dels efectes de la urbanització en una societat primitiva, tribal, és llur efecte en l'economia domèstica i les institucions del matrimoni i la família, així com la posició de les dones en la societat. Al imposar-se el pagament per salari i debilitar-se les relacions de parentiu, la dimensió de l'economia domèstica es redueix i la família estesa es transforma gradualment en la família nuclear, típica de les societats occidentals industrialitzades. El status social de les dones passa de nivell baix a mitjà ja no se les considera com a patrimoni comunal (com era en el poble). Més important és el fet que poc a poc, però amb persistència, se'ls hi exigeix que satisfegin la demanda de treball que l'expansió de la industrialització comporta. D'aquí provenen moltes de les beneficències gradualment de la participació social i política, com tot individu en una societat, sense excepció de sexe.

En les societats primitives, especialment en les tribus, col·lectives, s'implorava un deute que s'acumulava gradualment a partir del treball en que la societat s'implorava. Els elements de la necessitat s'imploraven de manera que l'individu no podia escapar de la seva responsabilitat, però la societat no podia escapar de la seva responsabilitat, però la societat no podia escapar de la seva responsabilitat.

rola, però influirà radicalment el conjunt de relacions socials al debilitar-se els mecanismes de control social, institucions tradicionals, costums i sancions (41).

Per tant, la industrialització, més que no pas la urbanització ha causat l'emancipació de la dona (com a treballadora i com a ciutadana), segons l'estudi fet per Lasbiri sobre el impacte que ha produït la implantació d'una indústria en la ciutat corporada de Megara (Grècia) (42). En conseqüència, si bé en aquest cas la industrialització segueix a la urbanització, podem suposar que a les societats corporades (malgrat el grau d'urbanització que hi pugui existir), la industrialització representa el factor central en el procés de modernització. O sigui, que la importància que la urbanització té per part dels antropòlegs, es referirà novament al canvi social en societats primitives, les quals ja són per elles seves l'objecte d'estudi tradicional dels antropòlegs.

4.3. SOCIETAT DE CLASSES? ÈLITES I TOPOLOGIA

En relació amb el procés de modernització, les conseqüències de la industrialització i la urbanització poden ésser reagrupades d'acord amb les aportacions de la majoria dels antropòlegs, en dos grups interrelacionats: assoliment de desenvolupament econòmic que segueix a la independència del poder colonial; o bé, competència dins del conglomerat de societats, i l'aparició d'un nou sistema d'estratificació social. El segon punt és especialment intens en les societats primitives.

Com acabem d'assenyalar, la industrialització destrueix l'economia auto-suficient d'una societat primitiva o campesina, i la fa dependent d'una totalitat social més àmplia. D'aquesta manera, el desenvolupament econòmic esdevé l'objectiu immediat (43), i es reflecteix en variis i nous tipus d'organització i lloc de treball. Aquests no són, però, igualment distribuïts entre els grups ètnics de cada entorn (44).

El desenvolupament econòmic es manifesta en el increment de riquesa en la societat i per tant, en forma de consums i en el poder mitjançant un nou criteri de riquesa, és a dir, mitjançant l'organització política de la societat i per tant en el desenvolupament d'una nova forma de poder. Els processos de desenvolupament

la manera com el seu resultat, la riquesa, ha d'ésser distribuïda.

La urbanització també afecta el sistema d'estratificació social d'una societat primitiva o pagesa. En ambdues societats, l'estructura de desigualtat es basa principalment en el status social i el prestigi, més que no pas en diferències econòmiques. En les societats primitives tribals, per exemple, els grups de descendència encara romanen a la base de l'organització social i política recolzada en els vells drets de propietat i explotació de la terra que persisteixen.

Aquí s'ha de fer una consideració sobre els nous grups dominants en tota societat que segueixi el camí de la modernització. En relació amb la transformació del sistema d'estratificació social, sorgeix la qüestió de saber si la industrialització i la urbanització han modificat l'estructura de desigualtats de la societat primitiva o camperola, tal com fou el cas de l'Europa feudal preindustrial (com implícitament suposar que seria la conseqüència lògica d'aconseguir desprotecció), o segons nous criteris.

Nombrosos treballs de este tipus han estat, fins ara, que a les societats primitives i desenvolupades, la població arriba a una divisió tant per sexes com per generacions, amb una tendència a la separació i a la desigualtat. A més, el mateix autòr indica que en les societats primitives

sistema de castes), preval sobre l'organització social imposada a través del capitalisme, segons els criteris de riquesa i poder. En aquest tipus de societats, els grups de descendència, oposats a la família nuclear sobre la qual es fonamenten les societats industrials del món occidental, encara romanen a la base de llurs organitzacions socials i polítiques (45).

En conseqüència en les societats primitives on els drets i tenència de la terra tradicionals encara persisteixen i on les relacions de parentiu i els grups de descendència són forts, les classes socials tal com es troben a Europa, nordo existeixen en forma embrionària, a despit de la creixent diferenciació econòmica i social. Però en la cristallització dels grups emergents en una estructura homogènia, la categoria que està obtenint una importància creixent és la dels joves indígenes, provinents de tribus, castes o d'altres sistemes de descendència que han rebut educació. Fa una dècada o més, era freqüent referir-se a les noies "clases mitjanes" africanes; "clases mitjanes" en el sentit que els seus membres ocupaven posicions professionals i burocràtiques, estaven socialment situats entre els oficials colonials europeus i la massa indígena. Avui, el terme s'ha substituït freqüentment pel de "joves mitjans", car és més exacte en el sentit que es refereix al grup superior dels seus membres. L'ús d'aquest terme pot

clous a'infirmitat i poder més que de riquesa.

Així doncs, no podem parlar d'una "classe social dominant" com a protagonista de la socialització, sinó com fructificant autoritat i poder (és a dir, la burgesia, en conjunció amb el proletariat), així d'una èlita. La categoria de classe social en termes marxistes no és estrictament aplicable a les societats primitives donat que la veritable natura de l'estructura social d'aquestes societats no pot ésser de cap manera equiparada al tipus occidental de societat preindustrial feudal, al menys des d'un punt de vista rigorosament marxista. Per altra banda, a moltes societats primitives la indústria és propietat i està controlada, o bé, per l'estat (o famílies reals que el controlen), o bé, per companyies estrangeres; i a les àrees rurals els treballadors comencen a referençar el seu dret a la terra (46). Per tant, no existia burgesia ni proletariat en el sentit estricte dels mots, bé en el sector més modern de l'economia.

No hi ha dubte que una classe social, només pot existir en un sistema de classes; no es comprèn l'existència d'una classe superior sense que n'hi hagi una d'inferior. Per la seva homogenitat, les característiques hereditàries i la concepció de classe, les classes podrien assemblar-se una amb l'al-

tres. Però, Lloyd argüeix: "si a l'Àfrica l'èlite configura una classe superior, on són les classes inferiors?". "La pagèsia" diu Lloyd, "encara pensa en termes d'unitats ètniques amb la descendència i l'ètnia com a criteris principals d'estratificació i divisió socials. Les classes mitjanes educades, menys ètnicament orientades, aspiren activament a esdevenir membre de l'èlite. El treballador urbà roman ètnicament orientat, sovint recolzat en la seva organització ètnica per a la seva seguretat social. Un dels avantatges del mot èlite per a descriure els africans que, influents i rics, s'eduquen a l'Occident, és que la seva part contrària, o sia les masses, implica vagament una manca d'estructura, o al menys d'estructures dominants entre la no-èlite" (47). L'èlite es mantindrà distanciada socialment de les masses analfabetes, a fi d'obtenir el reconeixement del seu status especial, però políticament intentarà d'identificar-se amb la massa dels compatriotes i desenvoluparà forts lligams amb aquests, per tal de millorar la seva situació socio-política.

Segons la visió de Peter G. Lloyd, les èlites s'han de definir "en termes d'educació occidental i de riquesa". Però també, "aquells que tenen càrrecs polítics tradicionals", o els "capassos de preceir els símbols de status disponibles per a l'èlite propiament dita", o també aquells

"que mantenen els símbols tradicionals del seu prestigi, malgrat ésser pobres", són èlites (48). Les èlites en relació amb la seva contemporània, les masses, són el cos de persones "superior" o "habitables" d'una societat, que influència la conducta de les masses. Són els innovadors i creadors de noves idees i valors, i els qui redefinien contínuament les normes de la societat.

Es poden distingir dos tipus d'èlites en les societats que segueixen el camí de la modernització: l'èlite tradicional, dels detentors de càrrecs polítics en les societats tribals; i l'èlite occidentalitzada, la qual esdevindrà l'èlite moderna del país. La principal diferència entre elles és que els líders tradicionals de les èlites natives tenen status d'èlites a la seva pròpia àrea ètnica, poble o estat, en canvi, la moderna èlite és una èlite a nivell nacional. L'educació és extremadament important per a la formació de les èlites modernes i per a la consecució del seu lligam amb les masses encara analfabetes.

Malgrat que cronològicament les èlites tradicionals precedeixen a les primeres èlites occidentalitzades i a les modernes, coexisteixen durant un llarg període de transició i afebliment gradual. Durant aquest període de transició, apareixen moltes paradoxes i incongruències als ulls d'un home occidental. Aquestes paradoxes s'expliquen abans que res, per la positi-

ció ambigua de les èlites natives tradicionals dins de la "Missió colonial" (49). En general, els membres de l'èlita tradicional eren reconeguts com a tals també en llurs propis regnes i comunitats, però no adquiríren acceptació general en els territoris colonials en què aquest regne es convertí en, a segon lloc, la influència occidental i el domini colonial convergiren en l'establiment d'escoles i centres educatius (incloent escoles militars). Molts dels qui en sortiren, especialment aquells que tenien una educació superior elevada, viatjaren en les capitales colonials i a través de moviments nacionalistes intentàren fer-se amb el poder de les autoritats colonials. D'aquesta forma, s'identificaren més amb tot el territori colonial que amb llurs propis grups ètnics de les comunitats locals.

Així, amb l'expansió de l'educació i la intensificació de la lluita nacionalista per la independència i posterior desenvolupament econòmic, emergeix una nova generació de líders de la modernització. "És amb aquesta èlite, relativament petita, educada a la manera occidental" postó Lloyd, "que el futur dels estats africans occidentals assoleix un sòlid fonament. Alhora, aquesta èlite aspira a detenir el poder. És també el grup innovador responsable de la mediació entre els valors europeus i els africans tradicionals. El grau de desenvolupament

economia dependrà en gran manera de l'habilitat que tinguin els nous líders per aprofitar les oportunitats que se'ls hi presentin" (50).

Les èlites modernes poden optar per ideologies polítiques amb la intenció de formar-se ells mateixos o'una identitat en relació a les masses, i per a legitimar el seu domini. Per altra banda, reflexen el seu rol d'innovadors i sostenidors d'un sistema de valors en oposició al tradicional (51).

Resumint, podem dir que un cop les societats primitives són apartades del seu aïllament i auto-suficiència, la nova economia emergent crea funcions i llocs de treball més especialitzats i fa créixer les oportunitats de col·locació. Es llavors que els homes estableixen un ventall més ampli de relacions, i constitueixen noves associacions. No obstant, en les comunitats que passen a formar part del món modern, les estructures socials tradicionals col·lapsen gradualment, perquè la gent cerca nous interessos i valors. Les associacions indígenes, però, encara mantenen un grau de cohesió considerable. Mentre això no s'extingui, serà impossible de comprendre l'actitud de l'èlite educada a l'Occident i el seu rol en el procés polític cap a la modernització.

De la mateixa manera, s'ha de recordar que en moltes societats primitives persisteixen dos tipus d'estructures socials

o més ben dit, hi coexisteixen en el període de transició, ja que la divisió en classes de la societat talla transversalment les primitives divisions d'origen i descendent. Aquest fet explica, per exemple, la paradoxa que "malgrat els estils de vida vigents ostiguin molt influents per l'Occident, els objectius fonamentals s'expressaran sempre en valors tradicionals" és a dir, una societat pot esdevenir moderna en aparença (occidentalitzada), tot i que hi persisteixi la tradició (52).

Referent a la qüestió sobre fins a quin punt la industrialització i la urbanització han afectat el sistema d'estructuració d'una societat primitiva, i en quina mesura les èlites i les masses es transformaran gradualment en classes socials, podem concloure que només si les èlites esdevenen el tipus de grup homogeni i propietari dels mitjans de producció, que són les classes, el terme èlite no serà apropiat per a denominar el grup dominant. L'endarreriment continuat de les masses probablement inhibirà el desenvolupament de la seva consciència de classe, i facilitarà el manteniment de la ideologia sense classes per part del grup dominant (53).

Així doncs, mentre no es pugui parlar de sistema de classes com a tal, el terme èlite continua essent adequat per a descriure els homes rics i educats a la part occidental.

en una societat contemporània en transició. El procés ininterromput i irreversible, de "modernització" farà però, la seva existència, inevitablement curta. Els partits polítics representant interessos de classe i ideologies polítiques específiques, s'imposaran de forma persistent per sobre de les divisions socials en les societats primitives.

Fins aquí, només em he referit a les societats primitives i no s'ha fet cap mena de consideració sobre l'estratificació social i l'organització política de les societats camperoles. Tanmateix, ja que les societats camperoles són "partesocietats" participen clarament del sistema sociopolític d'un tot social més ampli. Per tant, no presenten cap tipus de problema especial en quant a la seva possible transformació en una societat de classes o al tipus d'ideologia que adoptaran els grups dominants. Aquesta és la raó de l'aparent "discriminació" envers les societats camperoles en aquesta secció del present estudi.

4.4. CONCLUSIONS I QÜESTIONS

En definitiva, els antropòlegs (a diferència dels autors funcionalistes i marxistes) han en consideració la gran diversitat de les societats tradicionals, fent-ne la principal premissa de tota explicació d'un procés de canvi social. D'acord amb això, la modernització com un tipus de procés de canvi social exhibirà característiques diferents d'una societat a l'altra, sobre la base dels punts de partida diferents. A la llum d'estudis antropològics recents, però, s'ha de considerar dos punts de partida ben diferenciats: la societat primitiva i la camperola. Ambdós desenvolupen processos diferents i específics de modernització. La qüestió rau en si és d'una perspectiva antropològica s'ha de tenir en compte més d'un sol i únic procés de modernització.

Els primers antropòlegs examinaren la modernització com el procés de canvi social que té lloc a societats de petita escala fins a l'adveniment de la tecnologia forçada (vinent de societats més modernes i civilitzades) i, en la majoria dels casos, imposada pel domini colonial. La tecnologia produïa transformacions profundes en la dimensió i l'economia de la societat primitiva, atjornant la mecanització intensiva de l'agricultura i la industrialització general i persistent. La urbanització s'extenia en conseqüència a tot el país.

La urbanització apareix en els escrits dels antropòlegs com un determinant causal del procés de modernització. Representa la condició necessària per al canvi de valors i actituds dels habitants del camp. A la llarga, serà responsable de la ruptura dels lligams dels nous ciutadans amb l'economia i cultura tradicionals del camp, i dels canvis en l'economia domèstica, la família, i institucions com la del matrimoni. En les societats camperoles, la urbanització seguirà en general al procés d'industrialització. Com "part-societat" que són, les societats camperoles esdevindran afectades en el seu sistema de valors a través de la societat i cultura més àmplies de les quals formen part.

La industrialització i urbanització també influïren ^{en} el sistema de desigualtats d'una societat primitiva, transformant-lo gradualment en una societat de classes. Aquestes puntes de vista sostinguts pels primers antropòlegs han deixat de rebre total acceptació per part dels antropòlegs moderns. Aquesta última subratllen l'importància de les èlites com innovadores i modernitzadores, dedicant poca atenció als efectes de la tecnologia sobre l'esfera econòmica d'una societat.

Les antropòlegs modernes també emfatitzen el paper dels factors externs com estímuls de la modernització. A diferència dels primers antropòlegs, alguns autors moderns tendeixen a con-

considerar la modernització com un tipus exògen de procés, abans que endògen. Això es fa més palès en el cas dels antropòlegs culturals, que veuen els factors externs introduïts a través de la difusió i l'aculturació com la força principal susceptible de contribuir a la modernització, deixant bandejat el rol de les èlites i el govern. Els antropòlegs socials, al contrari, quan parlen de modernització es refereixen a modernització com a canvi estructural, és a dir, canvi que es dona del tot del sistema social. És obvi que consideren la modernització com un tipus endògen de procés.

Els antropòlegs no són massa exactes en explicar i explicitar les raons (i objectius) per les quals les societats camperoles i primitives segueixen la via cap a la modernització. Desenvolupament econòmic, riquesa i benestar, són per a Guy Hunter els objectius immediats d'una societat modernitzant, que afronta una forta explosió demogràfica i l'excés de força de treball deguda de la introducció de la seguita i altres conreus. Però Hunter admet que a la llarga, la riquesa és produïda gràcies a la industrialització i cap mena de consideració es fa envers la urbanització, la qual, segons els antropòlegs culturals és el factor decisiu de la modernització (54). Però la urbanització entesa com a vehicle de transformacions pro-

genes en el sistema de valors d'una societat i les motivacions dels individus, és generalment una conseqüència de la inculturització i no explica o comença per ella mateixa, un procés de modernització.

Finalment, la idea de contacte cultural amb una societat civilitzada com inductora de modernització al si d'una societat primitiva, amaga una clara connotació ideològica; la que emana de la civilització occidental. No cal dir, que al observar una societat dita primitiva, els antropòlegs (conscientment o de forma inconscient) comparen autènticament la seva estructura i trets culturals amb aquells que configuren llinea pròpies societats occidentals. És un fet que només recentment hom pot pensar en generacions no europees d'antropòlegs que molt probablement han estudiat en països d'Europa occidental, lluec antics colonitzadors. Per això totes les transformacions experimentades en una societat "primitiva" (o camperola) s'aproximaran als standards occidentals de civilització. Per exemple, malgrat que hom no pugui parlar de societats de classes allà on persisteix el sistema tribal o de castes, els fenòmens de la industrialització i la urbanització les transformaran gradualment en un sistema d'estratificació tal com s'entén a l'Occident. For tant, els antropòlegs deriven el seu enfocament a la modernització, del model occidental.

En aquest punt, sorgeix la qüestió de si hi els antropòlegs proporcionen un model específic i únic de modernització, o si al contrari, els seus models són múltiples i bàsicament funcionalistes -potser variants millorades d'agents últims-. En virtut de la interrelació i intricació de les concepcions i mètodes de les anàlisis antropològiques i sociològiques (funcionalistes), ambdós enfocaments (és a dir, el funcionalista i l'antropològic) de la modernització tendeixen a coincidir en nombrosos aspectes.

Un punt important de coincidència entre ambdues concepcions és, per exemple, l'enfocament holista, similar, si no idèntic, que es troba a les arrels de les dues aportacions, la antropològica i la funcionalista. L'enfocament holista implica la idea de societat com un tot de parts interrelacionades i explica l'existència de cada part (institucions, creències i moral) mitjançant les lleis que fonamenten la forma en que aquestes parts coexisteixen mes amb les altres en la societat (55). D'aquesta forma, ambdós grups de sociòlegs, funcionalistes i antropòlegs, analitzen l'estructura d'una societat i la seva cultura a fi de demostrar com cadra part contribueix al funcionament del tot.

Així doncs, des del punt de vista antropològic, tota concepció de modernització difereix ben poc de la d'aparició

funcionalista. L'únic element distintiu possible és, segons els antropòlegs, que el procés exògen de modernització sigui induït per contacte cultural (implícit tant canvis tecnològics com d'altres tipus), i la urbanització esdevé un determinant causal del procés de modernització. Però el fet de que el contacte cultural estigui tan íntimament unit a l'origen històric d'Occident i al seu context, automàticament invalida tota novetat susceptible d'ésser atribuïda a una concepció antropològica de modernització com un procés culturalment induït. Al contrari, quan els antropòlegs es refereixen a la modernització com un tipus contemporani de canvi social (38) subjecte a factors ambientals molt diferents i actuant amb una celeritat molt més elevada que en períodes històrics anteriors gràcies a l'element distintiu de la urbanització, forneixen un nou element per a una possible definició de modernització distinta d'una estrictament funcionalista.

Així doncs, per més que des del punt de vista teòric l'importació antropològica de modernització hagi d'ésser considerada propera a la funcionalista, aquella té una "nova" i diferent visió del problema de la modernització: una concepció basada empíricament per mitjà de l'observació i la inducció. En aquest sentit, l'enfocament antropològic s'aparta d'una concepció estrictament funcionalista, de les conclusions a les quals ar-

riben els antropòlegs són menys fonamentades en conviccions teòriques, vagues i abstractes que no pas en ^{el} fet concret de la urbanització. Per això, allò que diferencia les aportacions funcionalista i antropològica no és només una diferència "nominal", sinó una diferència de mètode.

CAPÍTOL 5. UNA INTERPRETACIÓ MARXISTA DE LA LINGÜÍSTICA

5.1. INTRODUCCIÓ

Més aquí he tractat la concepció funcionalista i la seva subsidiària, la perspectiva antropològica, de la modernització. Únicament han estat estudiats funcionalistes (i alguns antropòlegs, influïts pel corrent neo-evolucionista) qui explícitament han tractat el problema de la modernització, per molt parcials i ideològicament parcialistes que siguin llurs formulacions. Els autors marxistes contemporanis en canvi, no s'han referit gairebé mai a la modernització com un procés específic de canvi social, en el període històric actual.

No obstant, malgrat que cap mena de formulació explícita d'una teoria de la modernització com a tal pugui ésser atribuïda a Marx o a autors marxistes, el terme "modern" apareix sovint en els escrits de Marx, tot qualificant conceptes com ara mode de producció, propietat privada, agricultura, indústria o societat burgesa. A més, la idea vuitcentista de progrés està implícita al llarg de l'obra de Marx (1). Aquesta constatació ens anima a intentar de cercar una interpretació marxista del fenomen de la modernització.

Marx emprà el mot "modern" en el sentit de nou, desitjable, quelcom a ésser aconseguït. Però Marx també utilitza "modern" per qualificar de desenvolupat fins al màxim el país, sempre

talent nou en relació amb fets anteriors, quelcom que implica una ruptura amb tota fase o situació pre-existent. Prement-ho en aquest sentit, modern podria ésser considerat com equivalent a progressiu (no com a necessàriament millor), implicent canvi d'estadis o fets anteriors.

Potser aquesta aparent confusió de significats és demanada, com suggereix Avineri, al que per a Weber constitueix el defecte d'hipòtesi de Marx. Així, a l'estudiar el capitalisme, Marx es refereix a un "model" d'aplicabilitat universal, el qual és a la vegada "un criteri per la forma d'organització econòmica prevalent en la majoria de països occidentals" (2). Aquesta contradicció aparent entre una formulació altament abstracta i una formulació basada empíricament i històricament pel que fa al desenvolupament capitalista, pot enfocar la qüestió de si el marxisme fornix implícitament una explicació de modernització aplicable tant a països "desenvolupats" com als "subdesenvolupats".

En aquest punt, recordem una segona dificultat, ja esmentada en la introducció general d'aquest estudi sobre la modernització. La interpretació marxista de la modernització ací avançada es proposa d'acord amb el marc d'anàlisi establert per alguns sociòlegs funcionalistes, els teòrics de la modernització per excel·lència, des de tots els punts de vista. Poc estu-

re doncs, en grans distorsions del punt de vista d'una explicació ortodoxa marxista, com per exemple en la utilització d'un "mòdel" per a enquadrar la "modernització" des d'una perspectiva marxista.

Però examinem d'ara endavant el que s'entén per marxisme i alguns autors marxistes són els considerats en aquest estudi en relació amb el debat sobre la modernització. El marxisme representa un mètode d'anàlisi, una construcció intel·lectual entre d'altres, que porta a l'estudi crític d'una economia i una societat com un tot. En aquest sentit hem parlat de teoria marxista. Però el marxisme també té una dimensió històrico-política. Neix com una doctrina política que assolix un lloc definitiu entre els moviments socialistes del segle dinou. Per tant, marxisme i socialisme poden ^(apart els socialismes de tipus anarc, etc) considerar-se equivalents. La "síntesi marxista" doncs, pot ésser descrita amb paraules de Michtheis, com "el contrapunt històric de la integració liberal" (3).

Pel que fa als autors marxistes considerats en aquest capítol és un fet el que els escrits de Marx (i Engels) al segle dinou, han estat objecte de nombroses i variades interpretacions per part d'autors post-marxistes. Això passa per exemple amb l'anàlisi de Marx sobre l'acumulació de capital i el fenomen de l'imperialisme. En nombrosos casos les interpretacions post-marxistes han estat sovint en grans distorsions i heretiques respecte de les aportacions del mateix Marx. Per tant, l'anàlisi metodològica

casament adequat de distingir entre la contribució de Marx a l'estudi de l'acumulació de capital i l'industrialisme, i la dels autors marxistes (Lenin, Bauer, Hilferding, Luxemburg) i neo-marxistes (Baran, Pansel, Mises) en relació a aquestes temes relacionats en connexió amb el procés de modernització.

Des d'una perspectiva marxista, la idea de "modernització" pot ser examinada des de tres dimensions diferents però superposades que convergixen en un "model" inspirat bàsicament en l'obra de Marx i Engels. Del punt de vista històric, la "modernització" s'ha de situar dins del context del materialisme històric i de la idea marxista de canvi social. Així, es pot formular un "model històric" sobre la base de l'evolució històrica de les societats. La "modernització" aleshores, consistiria en la transició cap a una nova societat en la qual apareixen nous elements desconeguts fins ara i progressius (no en el sentit de millors, sinó en el sentit del seu increment i acumulació). Un element determinant d'aquest tipus apareix en el darrer estadi de l'evolució històrica de les societats. Es refereix al fenomen de l'acumulació de capital lligada al procés d'industrialització, el qual configura al seu torn un nou tipus de societat i introdueix condicions "modernitzants" arreu on s'imposa. Aquest l'emboca el "model d'industrialització".

Ambdues visions de la transició cap un nou tipus de societat convergeixen i se superposen amb la realitat empírica de la societat capitalista, burgesa, "moderna" ("model capitalisme"). L'anàlisi del desenvolupament capitalista pot donar amb seguretat una nova perspectiva al fenomen de la modernització per a ser confrontada més endavant amb els enfocaments funcionalistes i antropològics. Ens podria conduir també a una interpretació de la "modernització" susceptible d'ésser aplicada a l'Occident (com un procés endògen), i fora d'Occident (com un procés exògen o endògen, segons es tracti respectivament de Marx o d'autors neo-marxistes).

5.2. L'EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE LES SOCIETATS

La visió evolucionista del desenvolupament històric de les societats es formula per Marx i Engels en termes del materialisme històric (4). D'acord amb la concepció de la història de Marx i Engels, les societats passen per diversos estadis de desenvolupament com a resultat de la interacció per a la producció entre els homes i la natura. La concepció materialista de la història "orgeix de la producció material per la vida immediata..." (5). Els homes "comencen a distingir-se dels animals així que comencen a produir llurs mitjans de subsistència" (6), a fi de sobreviure. A causa d'aquestes activitats productives, els homes entren en relació amb els seus semblants i estableixen relacions socials; aleshores la producció esdevé una activitat bàsica en la història humana.

Com diu Marx, "la producció i reproducció de la vida representa, una exigència dictada per les necessitats biològiques de l'organisme humà i, més important, la font creativa de noves necessitats i capacitats". Per això, l'activitat productiva es troba a la base de la societat, tant en el sentit històric com analític. La producció és "el primer acte històric", i "la producció de vida material... és... una condició forçosa per a tota la història, que, tot i així, comença

milers d'anys, ha de ser i complir cada dia i cada hora a fi de mantenir els homes en vida" (7).

La idea de canvi social té igualment les seves arrels en la concepció evolutiva de la història i del materialisme històric que Marx formulà. Segons s'ha dit més avant, la "creació, satisfacció i re-creació contínua de les necessitats humanes" és allò que distingeix els homes dels animals, les necessitats dels quals resten fixes i immobils. Aquest intercanvi creador entre els homes i el seu medi ambient natural es materialitza sobre tot en la divisió del treball i forma de propietat que constitueixen el fonament de la societat humana.

Així doncs, al centre de la concepció de la història de Marx i Engels hi trobem l'home com animal social en l'establiment del seu món real en relació amb els altres homes en la societat. Els factors clau en aquesta concepció materialista de la història són els de les necessitats materials de l'home, és a dir, queviures, habitatge, roba i la forma d'organització social que les proveeixi, car l'home organitza les seves activitats productives amb altres homes per a produir els mitjans que el permetin sobreviure. Tal com ho exposa Engels amb tota claretat, "segons la concepció materialista de la història, l'element determinant en la història és en última instància la pro-

ducció i reproducció de la vida real" (8).

D'aquí que els homes estableixin relacions específiques de producció les quals determineixen el seu torn altres tipus de relacions i la totalitat de l'ordre social dintre de la qual s'hi desenvolupa. D'antuvi, l'organització de les activitats productives requereix un tipus específic de divisió del treball i forma de propietat, que a la vegada configura un determinat mode de producció. Desenvolupaments ulteriors com ara la progressiva separació de l'agricultura i la indústria, la ciutat i el camp, i l'aparició de la divisió de la societat en classes, tenen lloc tot al llarg del procés històric d'evolució de les societats. En conseqüència, i essent la producció a la mateixa arrel de la concepció de la història de Marx, "a cada societat li correspon un mode específic de producció", el qual roman "sempre unit a un determinat mode de cooperació" (9).

La història dels diferents estadis de la divisió del treball i formes de propietat ("apropiació de les condicions objectives de vida i reproducció") correspon als estadis de les formacions històriques (europees); les quals són: la propietat tribal i l'organització social en les societats primitives, propietat comunal i estatal, i esclavatge en les societats antigues i feudals; i en últim lloc, la forma capitalista de propietat i societat (10).

Les societats primitives es caracteritzaven segons la concepció materialista de la història de Lénin i especialment Engels, per un cert grau de auto-suficiència, i pel fet de que l'estructura social es fonamentava en relacions de parentiu. La vida comunitària es desintegrà gradualment i la divisió del treball ja no existia restringida a la divisió entre els sexes. A les societats antigues, la progressiva especialització de les funcions requerí molt aviat la introducció dels esclaus. Això va portar a la primera divisió de la societat en classes (patricis, plebeis i esclaus).

Aquest procés continua en les societats feudals i assolí el punt més alt de desenvolupament en les societats capitalistes burgeses. La necessària especialització en el treball, la progressiva separació entre el productor i els mitjans de producció, la creació d'un excedent en la producció i la seva immediata apropiació per la minoria que imposa relacions de domini sobre la resta de la població, impel·leix cap a la propietat privada i la divisió de la societat en classes. A les societats capitalistes les classes són més clarament antagoniques. Com en el Manifest del Partit Comunista s'assenyala, "la nostra època, l'època de la burgesia, posseeix tan alt el grau de distinció: ha simplificat els antagonismes de classe. La societat com un tot s'està dividint més i més en dos grans camps hostils

entre sí, dues grans classes que s'enfronten directament una amb l'altra: la burgesia i el proletariat" (11).

Així doncs, una sèrie ben definida de relacions de producció determina un tipus específic de societat, i permet dir el seu posterior esvaïment, l'emergència d'un nou tipus de relacions de producció i, per tant, d'ordre social. El procés global de transició i transformació social és descrit en el ben conegut proleg de ^{la} "Contribució a la Teoria Política" de Marx:

"En la producció social que els homes fan a terra, contrauen determinades relacions que són indispensables i independents de la seva voluntat; aquestes relacions de producció corresponen a un estadi determinat del desenvolupament de les seves forces materials de producció. La totalitat d'aquestes relacions de producció constitueix l'estructura econòmica de la societat --el fonament real, a partir del qual sorgeixen superestructures legals i polítiques, a les que corresponen determinades formes de consciència social. El mode de producció de la vida material determina el caracter general dels processos de la vida social, política i espiritual. No és la consciència dels homes el que determina llur ésser, sinó al contrari, llur ésser social determina llurs consciències. A un cert estadi del seu desenvolupament, les forces materials de la societat entren en conflicte amb les relacions de producció existents o bé -- el que no és més que una expressió legal del re-

teix -- amb les relacions de propietat al sí de les quals s'havia desenvolupat fins aleshores. Les formes de desenvolupament de les forces de producció, aquestes relacions jurídiques es converteixen en llurs traves. Llavors, succeeix un període de revolució social. Amb el canvi en el fonament econòmic, tota la immensa superestructura es transforma amb més o menys cel.leritat. Al considerar tals transformacions, sempre s'hauria d'establir la relació entre la transformació material de les condicions econòmiques de producció, transformació que es pot determinar amb la precisió pròpia de les ciències naturals, i les forces jurídiques, polítiques, estètiques o filosòfiques, --en definitiva ideològiques--, al sí de les quals els homes esdevenen conscients de llurs contradiccions i lluiten per a resoldre-les. De la mateixa manera que la nostra opinió d'un individu no es basa en el que ell pensa de sí mateix, tampoc podem judicar aquest període de transformació per la seva pròpia consciència; al contrari, aquesta consciència s'ha d'explicar més aviat per les contradiccions de la vida material, per l'existència de conflicte entre les forces socials de producció i les relacions de producció. Cap ordre social desapareix abans no s'hagin desenvolupat en ell totes les forces productives que hi tenen cabuda; i relacions noves més elaborades de producció no apareixen pas abans de que les condicions materials de la nova existència pugui madurar al sí de l'antiga societat (12).

5.3. TRES SOCIETATS AMERICANES

A l'obra de Marx s'hi poden distingir tres visions superposades del procés de transformació radical que les societats han experimentat en el curs de la seva evolució històrica.

Des del punt de vista històric, aquest procés de transformació té un caràcter unilineal, donat que el "model de Marx" és abstrret de l'Europa occidental (Anglaterra és l'únic país que Marx considerava modern (13)). Així, l'anàlisi dels diferents estadis que les societats segueixen en la seva evolució du esp a un "model" històric de manera que "modernització" pot equiparar-se amb el darrer estadi d'evolució, i.e., el capitalisme.

Al ésser cada tipus de societat configurat bàsicament pel seu mode de producció, allò que caracteritza l'últim estadi d'evolució de les societats és el sistema fabril de producció, com oposat a l'agricultura, o sia, la industrialització. La industrialització i el seu requisit previ, l'acumulació de capital conforma, per tant, un nou tipus diferent de "model de modernització". Però, repetim, la societat més altament industrialitzada coincideix empíricament (per Marx) amb la capitalista.

Obviament Jones, aquests dos models (model històric i

industrialització) s'fabriquen amb la realitat empírica de la societat capitalista. Això ens du a la formulació d'un tercer model, omnímode, i tot-inclouent: el "model capitalisme", expressió de "modernització" des de la perspectiva evolucionista, i al que s'atribuirà el procés d'industrialització, com si es tractés d'un "servent" del procés omnipresent de canvi social que tant les societats capitalistes com les no capitalistes experimenten constantment.

5.3.1. El model històric

Marx assenyala diversos estudis en el procés d'evolució de les societats (o "les progressives èpoques en la formació econòmica d'una societat"), cada classificació d'acord amb els diversos llibres en els que aquests estudis ^{es} tractaran. Així, a la "Idcologia Alemanya", Marx parla de quatre estadis en el desenvolupament de les societats mentre que a "Les Formacions Econòmiques Precapitalistes" i a la "Contribució a l'Economia Política" (1859), inclou l'anomenat "mode assitíic de producció": "... en línies generals, els modes de producció assitíic, antic, feudal i el burgès modern, s'incorrien de designat com les èpoques que marquen un progrés en el desenvolupament econòmic de la societat " (14).

La tipologia marxiana de les societats es basa en la progressiva divisió de treball que les diferencia. Com Marx constata en els "Lectures Econòmiques i Filosòfiques del 1844", l'existència de la divisió de treball va de la mà del increment de la propietat privada i l'alienació. El sistema de propietat comuna és indiferenciat en el seu origen, però a partir d'ell emergeix una societat de classes, la formació de la qual és contingent respecte de l'especialització en la divisió del treball. Així doncs, "els diversos estadis de desenvolupament en la divisió del treball representen precisament altres tantes formes de propietat, i.e., l'estadi en que es troba la divisió de treball determina també les relacions dels individus entre sí amb referència al material, l'eina, i el producte del treball" (15).

Del tribalisme neixen les societats antigues (Grècia i Roma), però amb elles apareixen altres tipus diferents de societat: l'oriental (l'Índia, la Xina), i el gerànic, el qual en conjunció amb el decadent Imperi Romà forjà el nexa a partir del qual es desenvolupà el feudalisme a l'Europa occidental. Segons la visió de Marx, la societat oriental que correspon al mode asiàtic de producció es caracteritza per la seva major resistència al canvi; la seva "tendència a l'estagació no deriva tan sols del control rígid i despòtic dels representants del govern centralitzat, sinó també (i principalment) del caràcter intercon-

ment auto-suficient d'un poble". La petita comunitat del poble s'auto-posta en el sentit de que "conté en ell mateix totes les condicions de producció i de producció per un excedent" (16).

Deixant momentàniament de banda el mode asiàtic de producció per representar un tipus bàsic especial de societat a partir del qual no ha emergit cap mena de patró pre-capitalista (per comparació amb l'Europa occidental), característic d'àrees geogràfiques diferents de les europees i on no es desenvolupà el capitalisme, els quatre estadis de l'evolució de les societats són les següents. El primer estadi correspon a la comunitat tribal, que representa la forma d'economia més primitiva: caça, pesca, cria de bestiar, i on les primeres formes d'agricultura en són les principals activitats. D'aquest tipus sorgeix el mode antic de producció, essent Grècia i Roma els seus millors exemples, on el paper de l'estat esdevé molt important. En aquestes societats apareix la primera divisió de classes entre patricis, plebeis i esclaus, un cop l'excedent de producció apropiat de forma privada esdevé condició suficient per a que un grup social pugui dominar la resta de la població. És a dir, la massa de productors.

Els següents modes de producció són el feudalisme i el capitalisme. La transició d'un tipus de societat a l'altre

no és gairebé explicada per Marx pel que fa als tres estadis primers d'evolució. Al contrari, es pot comprendre plenament el naixement del capitalisme, segons Marx, a través de la seva transició a partir del feudalisme.

Aquestes diverses etapes d'evolució històrica i periodització corresponen a diverses divisions del treball, formes de propietat, i estructures socials. Així, a les societats tribals, l'estructura social es basava en el grup de parentiu (família estesa), la divisió de treball internafamíliar entre els sexes, i la distinció entre els "cabòills" i "la resta".

L'increment de la població i de les necessitats crea al si de les societats primitives una nova divisió del treball que gradualment durà cap a la separació de les activitats industrials i comercials respecte de l'agricultura, i consegüentment a l'oposició entre la ciutat i el camp. Els esclaus esdevenen propietat comunal i en aquest estadi se'ls requereix per a accomplir noves activitats productives. La institució de l'esclavatge a les societats antigues permetia el conreu de grans terres o hienes (latifundis), en les quals tenia lloc la producció agrícola en gran escala per al mercat. Però com que ni el comerç ni la indústria estaven suficientment desenvolupats, les grans plantacions començaren a dividir-se en petites hienes. L'esclavatge començà a ésser abolit. La guerra i el band-

canvi també es desenvoluparen amb l'increment de relacions exteriors i el comerç. En aquest estadi d'evolució de les societats, la propietat privada coexisteix amb la propietat comunal, i les ciutats prenen gran importància per a la vida econòmica.

La base de l'economia feudal, heretada, éncara, de les societats antigues, consisteix en l'agricultura a petita escala i els serveis a ella lligats, reforçada per la indústria domèstica i la producció manufacturera a les ciutats. Per tant, en el mode de producció feudal, coexisteixen la propietat de la terra amb manufactura gradual de petita escala. Així doncs, el sistema feudal encara és bàsicament rural, la qual cosa contrasta paradoxalment amb les societats antigues, on predominaven les ciutats: "Si l'Antiguitat neix amb la ciutat i els seus voltants, l'Edat Mitjana nasqué del camp" (17).

La ulterior separació entre camp i ciutat es desenvolupa en la progressiva divisió del treball entre ciutats diferents. La primera conseqüència d'això és l'emergència de manufactures independents dels grans i basades en el comerç exterior o el mercat interior (18). Els productes manufacturats són gradualment transformats en mercaderies, o sigui en bens per a ser comprats i venuts en el mercat. Per a que es desenvolupi el comerç es requereix la lliure circulació de dinar, i en conseqüència, l'acumulació de dinar en mans de la moneda i mercaderia. Aquest fet junt amb el desenvolupament d'unes noves tipus de relacions entre

els mateixos manufacturera, entre treballadors i propietaris, crea les condicions bàsiques per a la transició cap a una nova forma de producció, i.e., el capitalisme, en el qual la divisió de treball, forma de propietat, urbanització i la divisió de la societat en classes assolia la seva plena maduresa.

5.3.2. El model d'industrialització

Des d'una perspectiva marxista, el desenvolupament capitalista va paral·lel al procés d'industrialització. Els països econòmicament avançats són concomitants amb les societats industrialitzades. Països agrícoles i rurals, es consideren societats més endarrerides, en estagnació i que tan sols poden superar el seu subdesenvolupament mitjançant la industrialització (en el sentit de la ràpida i auto-sostinguda transformació d'una societat agrícola en una d'industrialitzada). La industrialització comportarà un nombre creixent d'oportunitats de col·locació i llocs de treball, de forma que l'atur tant parcial com total, en àrees endarrerides anirà disminuint gradualment. En conseqüència, la proporció de la població ocupada en l'agricultura disminuirà i la societat rural en retrocés es transformarà en industrialitzada, "oberna". El treball en la indústria

tria és, però, més alienador que les feines del camp, pel lloc (la fàbrica), on es fa i el tipus de relacions d'autoritat que s'hi desenvolupen, entre d'altres factors. Segueix, d'un punt de vista marxista, la industrialització és un requisit inevitable, necessari per a assolir el desenvolupament complet del capitalisme i la seva posterior transició al socialisme.

L'èmfasi en la industrialització defuig el caràcter relativista de la noció de "modernització" al analitzar-la dins el context de la evolució històrica de les societats. Doncs el grau d'industrialització es pot determinar fàcilment ans es troba íntimament lligat a la quantitat de capital acumulat. D'aquesta manera es pot establir un cert nivell d'industrialització a partir del qual una societat pot ésser considerada com a "moderna".

Així doncs, l'acumulació de capital és central pel que fa a la qüestió d'industrialització com el mitjà per a que comenci el procés de desenvolupament capitalista ("modernització"). Éssent el sistema econòmic capitalista un sistema competitiu que cerca el guany, la contínua acumulació de capital és essencial i decisiva no tan sols per a la producció de més bens i més unitats de producció del tipus antic, sinó també ^{perquè} es tradueix en l'amillorament qualitatiu de les tècniques adoptades i el increment de productivitat laboral. És a més a més, una condició essencial per a "l'existència i èxiti de la classe burgesa".

Però "la condició per l'existència de capital és la del treball assalariat" (19). Per tant, l'increment en la productivitat del treball (treball humà) trauge l'element essencial de l'acumulació de capital, llei bàsica del desenvolupament capitalista, és a dir, l'exploració del treball humà i l'extracció de plus-vàlua per mitjà de salaris baixos i d'un horari que excedeix el temps de treball necessari per a cobrir els mitjans de subsistència. L'acumulació de capital consisteix, alhora, en la transformació de plus-vàlua extreta de la força de treball, en mitjans de producció o capital (20).

Així doncs, en condicions de competència capitalista, la necessitat d'incrementar la producció de tot tipus de bens nous pot ésser acomplida a través de l'acumulació de capital, que a la vegada permetrà innovacions tècniques sense fi, per a assegurar el creixement continu i necessari en l'escala de producció, i la substitució de mitjans obsolets per altres de nous (21). Marx era molt conscient d'aquesta necessitat crucial del sistema capitalista i els seus "defensors, la burgesia". Segons diu Marx en el "Manifest del Partit Comunista", "la burgesia no pot existir sense revolucionar constantment els instruments de producció i, per tant, les relacions de producció, i amb elles la totalitat de relacions de la societat (22).

Tot aquest procés es pot resumir en mots de Manel: "A fi

d'aconseguir tal increment de producció, s'ha de millorar l'equipament, racionalitzar el procés de producció, i la divisió de treball ha d'ésser portada a un nivell més alt. Tot això exigeix un increment de capital. Però el increment de capital pot venir, en últim terme, només d'un increment en la plus-vàlua capitalitzada. Sota el flagell de la competitivitat, el mode de producció capitalista, esdevé alhora el primer mode de producció en la història de la humanitat, la finalitat del qual sembla ser el increment il·limitat de la producció i l'acumulació constant de capital mitjançant la capitalització de la plus-vàlua produïda en el curs de la mateixa producció" (23).

El capital no apareix fins que els productes als quals s'ha incorporat el treball són intercanviats i s'ha acumulat dinar (24). La plus-vàlua es produeix i s'apropia durant el procés de producció. Apareix en la circulació de dinar durant les transaccions dins el marc del mercat. En aquest sentit, la plus-vàlua és la forma monetària del producte-excedent social (25) i la font del guany. Quan la concentració de riquesa a mena d'una nova classe, propietària, burgesa, ja no anà dirigida al consum (o al atreuement, per al consum posterior) sinó a la producció, el dinar acumulat es transformà en capital (26).

En l'acumulació de capital cristal·litza l'excedent de treball mòrt. L'acumulació de capital és la principal

condició prèvia del procés d'industrialització per a desenvolupar i ésser a terme el procés de modernització. Per altra banda, és condició sine qua non del capitalisme com a mode de producció i els seus principals trets: la separació del productor dels seus mitjans de producció i la progressiva diàtonia i antagonisme entre capitalistes i assalariats. Com Marx puntualitza en "Das Kapital": així com la simple reproducció reproduïx constantment la relació de capital en ella mateixa, i.e. la relació dels capitalistes d'una banda, amb els treballadors per l'altra; de la mateixa manera la reproducció a escala progressiva, i.e. l'acumulació, reproduïx la relació de capital a una escala progressiva, amb més capital o majors capitalistes a un extrem, i més obrers assalariats a l'altre" (27).

Tanmateix, el punt de partida del procés és l'anomenada acumulació primitiva de capital. "Certa acumulació de capital a mans de productors individuals de mercaderies configura (per tant) la precondició necessària del mode de producció específicament capitalista. Per això, havien de suposar que aquest fet succeeix durant la transició de l'activitat artesanal a la indústria capitalista. Se l'anomena acumulació primitiva perquè és la base històrica, en comptes del resultat històric de la producció específicament capitalista... que constitueix el punt de partida. Però tots els mèttodes per a augmentar la força so-

cialment productiva del treball que s'ha desenvolupat sobre aquesta base són al mateix temps mètodes per a la producció creixent de la plus-vàlua o producte-excedent, que és a la vegada l'element configuratiu de l'acumulació... Si, per tant, cert grau d'acumulació de capital apareix com a condició del mode de producció específicament capitalista, el darrer provoca recíprocament una acumulació accelerada de capital... Cada acumulació esdevé el mitjà d'una nova acumulació" (23).

La formació de capital té el seu origen immediat en la circulació de diner. La circulació de les mercaderies mitjançant els mecanismes de mercat fa del diner l'indispensable medi d'intercanvi i pagament. La possessió de diner com a equivalent universal esdevé d'aquesta manera, de crucial importància (junt amb el comerç) per als productors que compren un producte d'altri en el mercat a fi de vendre'l per a obtenir un benefici. D'aquesta forma, la producció de mercaderies ja no consisteix en vendre per a comprar (com és el cas de la petita, simple producció de mercaderies), sinó al contrari, en comprar per a vendre i obtenir un guany, és a dir, per a incrementar amb la plus-vàlua el diner que hom posseeix. El capital és llavors per definició, "tot valor que s'augi incrementat a través de la plus-vàlua" (29); no és pas la mera possessió de diner, sinó la

plus-vàlua originada en el curs de la circulació del dinar com a capital (30).

Quia les mercaderies s'intercanvien en el mercat per mitjà de dinar perquè posseeixen valors a'ús equivalents i cobreixen les necessitats dels productors, el dinar no es converteix encara en capital, car allò que posseeix el productor al final de la transacció és tan sols un bé més desitjable per a satisfer les seves necessitats. Només quan el productor (i propietari de dinar) es troba ell mateix al final de la transacció havent guanyat més dinar del que posseïa al començament, podem dir que s'inicia el procés d'acumulació de dinar capital.

La fórmula ben coneguda **M-C-M'** (dinar-mercaderia-dinar) reflecteix molt clarament aquest procés. Ací, el productor o el capitalista, actuant segons la seva capacitat com a capitalista, va al mercat, compra mercaderies (força de treball i mitjans de producció) i aleshores, després de completar-se el procés de producció torna al mercat amb un producte que converteix un altre cop en dinar. El dinar roman, doncs dinar, tant al començament com al final del procés, per ésser un equivalent universal, qualitativament homogeni i apte per a satisfer qualsevol necessitat material. És obvi que si la quantitat de dinar introduïda en el mercat té la mateixa magnitud que la quantitat al final de la transacció, tot aquest procés és abstruït

ningú que podesseixi direr el tria circular per a obtenir exactament el mateix quantitat. D'això s'infereix que l'únic procés que té sentit és que M' sigui més gran que M , aquesta diferència és expressió de la plus-vàlua (31).

L'aquesta manera és com el diner penetra en el sistema de producció. Això és el que caracteritza el floreciment del capitalisme industrial, on el mode capitalista de producció domina totalment. El capitalista industrial produeix per a un mercat lliure i anònim dominat per les lleis de competència i on la venda dels productes presentats al mercat no sempre es troba assegurada. Sota la norma de competència, característica del capitalisme, l'objectiu dels capitalistes és acumular capital, capitalitzar plus-vàlua i conquerir i controlar la major part del mercat, de forma que el procés de producció continuï sense interrupció i els beneficis siguin constantment creixents.

A la llum del "model d'industrialització", una societat "moderna" fora doncs, equivalent a la més industrialitzada, on la qual la forma de producció prevalent és el sistema fabril i on els bens es produeixen en sèrie, a fi i efecte de poder-los presentar al mercat i obtenir així un guany de la seva venda.

L'existència d'una societat "moderna" en termes del model d'industrialització requereix doncs, la presència de varis elements. Al primer d'ells, l'acumulació de capital a mesura de la

burguesia fa possible l'increment de producció necessari per a cobrir les exigències i demandes noves i velles, d'una població en expansió. L'increment de població és vist aquí per Marx com a problema (37). De la mateixa forma, l'acumulació de capital és fonamenta en l'existència de l'increment "acumulació primitiva de capital" com a punt de partida.

En aquest lloc, l'acumulació de capital permet innovacions tècniques i un nivell més alt de especialització de la producció i la divisió del treball. Presuposa, a més, la circulació de diner. Com que les mercaderies es produeixen a fi d'ésser presentades al mercat per a la seva venda, cal que hi hagi un equivalent universal, el diner, com la forma més perfecta de mitjà d'intercanvi. D'aquesta manera, el diner penetra en el sistema de producció, empenyent al sistema competitiu de producció de mercaderies, i.e., el capitalisme, per a que segueixi el seu curs. Per això, les innovacions tècniques i la producció industrial ocupen un lloc central en el "model d'industrialització" avançat ecí com una directriu per una interpretació marxista de la "modernització". .

5.3.3. El model capitalista

El sistema fabril, de producció, però, no es desenvolupa en un buit de relacions socials. El sistema fabril de producció (és a dir, la indústria com a sector principal d'una economia) configura un mode específic de producció, el capitalisme, el qual constitueix "un complex integrat de forces socials productives i relacions lligades a determinats tipus de propietat dels mitjans de producció", com tot mode de producció és definit (33).

El "model capitalisme" integra i subsumeix el procés d'industrialització sota el capitalisme com un tipus de "societat moderna burgesa" que "permet que les relacions capitalistes de producció siguin les dominants" (34). Aleshores, en termes de model capitalisme, l'acumulació de capital s'accentua molt menys que no pas les relacions socials que aquesta implica.

Per tant, la industrialització representa la dimensió econòmica del capitalisme, però el capitalisme és abans de tot un sistema social en el qual el conjunt de relacions "burgeses" és el que permet al sistema econòmic (capitalista) de funcionar. Com diu Lichtheim, "la indústria moderna emergeix del nexa de les relacions burgeses i representa, doncs, l'assoliment final d'una era totalment burgesa-capitalista. Un qüestió que li cal un sistema de producció a gran escala, i per tant, concentració del

capital, l'industrialisme tendeix a desorganitzar la societat burgesa mentre que el "mode capitalista de producció" es troba encara en ple floreciment" (35). Marx situà els fonaments característics del "mode de producció capitalista" en l'"època burgesa" de la història, tot identificant capitalisme amb "societat burgesa moderna" (36).

Primordialment, el capitalisme és un sistema competitiu de producció de mercaderies. La competència és el que determina el mode de producció capitalista ja que la producció de bens es fa a terme per a la seva presentació en el mercat. La venda dels productes en el mercat aportarà beneficis als seus propietaris, guanya que els enriquiran i els permetrà d'introduir innovacions tècniques per a que el procés de producció continui indefinidament.

Donat que el capitalisme és un sistema de producció de mercaderies, requereix la concentració de medis de producció escampats i limitats, i els instruments de treball, i.e. la terra, els estris agrícoles, tallers, i eines, tot els quals pertanyien en la societat feudal a un sol individu. El "rol històric de la producció capitalista" i els seus "defensors, la burgesia", és, doncs, el de transformar els medis existents de producció en poderoses forces productives. Però la burgesia no pot accomplir les seves tasques sense transformar els medis de producció de pertanyents a persones individuals a medis de producció socials i explotats.

bles per una col·lectivitat d'homes (30).

La producció mecanitzada es desenvolupa i de la mateixa manera la pròpia producció canvia "de sèries d'actes individuals a conjunts d'actes socials, i de productes individuals a productes socials". La divisió del treball també experimenta una transformació bàsica. La vella divisió del treball, desenvolupant-se espontàniament d'acord amb les necessitats immediates de la producció i "sense seguir cap plan definit" esdevé una divisió de treball establerta "segons un plan definit, organitzada en el marc de la fàbrica", essent aquesta organització molt més sòlida i eficient econòmicament que l'antiga. D'aquesta manera, "al costat de la producció individual va aparèixer la producció social" que permeté la producció de mercaderies i revolucionà tots els antics mètodes de producció. Els mitjans de producció i la mateixa producció esdevingueren, d'aquesta forma, socialitzats" (38).

En el sistema capitalista de producció de mercaderies, el treball esdevé en ell mateix una mercaderia susceptible de ser venuda o comprada en el mercat per una quantitat de diner, el salari. La separació progressiva dels treballadors dels mitjans de producció redueix la propietat dels primers a la seva força de treball. El treball esdevé la única possessió dels indivi-

dus treballadors, l'única mercaderia de que disposa una gran proporció de la població. La immediata conseqüència d'això és l'aparició d'una nova classe d'individus, el proletariat, desposseït de qualsevol tipus de propietat, malgrat que reconegui la seva consciència d'individus lliures. En contrast amb els esclaus i els serfs, productors en societats anteriors, que, en general, posseïen lliures instruments i eines de treball però no disposaven de la seva pròpia persona, els treballadors d'una societat capitalista són individus lliures però completament desposseïts i incapaces de fer ús de la seva llibertat. Neix, doncs, un nou tipus de societat en el qual una nova divisió en classes entre propietaris i desposseïts dels medis de producció, constitueix la principal característica.

Dos nous tipus de classes, la burgesia i el proletariat, emergeixen amb el desenvolupament del capitalisme, en íntima relació i units en la confrontació de "capital" i "treball" dins del sistema de producció. Com diu Marx: "El capital presuposa treball assalariat; el treball assalariat presuposa capital. Un condiciona l'altre, cadascú fa possible l'existència de l'altre" (39). La relació capital-treball és, a més, "central en el funcionament del capitalisme en la seva fase més completa de desenvolupament" (40). Ha nascut del procés històric en el qual la propietat de propietaris i treballadors s'organitzen separatament en

llurs mitjans de producció, és a dir, de l'acumulació de capital. Això, al seu torn, significa que la divisió social del treball que juntament amb la circulació de dinar dona lloc al intercanvi de mercaderies, induïx al mateix temps una nova divisió de classes. Per això el capitalisme és troba arrelat en "una forma determinada de societat, la característica estructural principal de la qual és la relació econòmica entre capital i treball assalariat" (41).

Així doncs, d'acord amb la pròpia aportació de Marx, allò que caracteritza el capitalisme és, d'antuvi, el sistema fabril de producció (com a mitjà d'implementació o de posar en execució), i la distribució de bens a través dels mecanismes del mercat per a l'obtenció de beneficis. En segon lloc, la contínua acumulació de capital, la qual permet l'aplicació de noves tècniques i equipament requerits per a la producció sempre creixent de tot tipus de bens. Tercer, el capitalisme es caracteritza per la divisió de la societat en dos classes universals, la burgesia i el proletariat, ambdues inexistentes com a tals en tipus previs de societats, i ambdues indispensables per a que el mode capitalista de producció funcioni i es desenvolupi. Tots aquests trets creixen dins de la xarxa de relacions socials que en essència comporta el capitalisme.

La preeminència de la indústria en el mode de producció

"modern" és el resultat de l'evolució històrica d'activitats productives i innovacions tècniques. Així, la indústria passa de la manufactura a la producció mecanitzada. La producció es converteix en un procés continuat que implica la circulació de diners i l'acumulació de capital, cosa també l'expansió del comerç a nous mercats.

L'existència de treball lliure com la característica principal del capitalisme, i la dicotomia capital-treball, burgesia-proletariat són, doncs, fets històrics en el sentit de que calgué una revolució històrica per a que es donessin. El proletariat i la burgesia -el darrer terme reforçat al estrat capitalista que prengué el lloc dels grans medievals d'artesans i manufacturadors de petita escala- han sorgit gràcies al procés històric en el que la majoria de productors eren separats de llurs eines, és a dir, divorciats de llurs mitjans de producció (42).

El "model capitalisme" comprèn els models precedents (o sia, l'històric i el d'industrialització), doncs el capitalisme com sistema social característic de la societat burgesa ha de ser entès com un estudi en la història, i també com un tot social de relacions productives, i.e. un mode de producció en el que predominen la indústria i el capital industrial.

D'acord amb el "model capitalisme" tractat segons els es-

crítica de Marx i Engels, la societat "moderna" és la societat capitalista, burgesa. I és així tant des de la perspectiva de l'evolució històrica de les societats, de la qual el capitalisme representa elarrer estadi i el fonament per a la transició cap al socialisme, com des del punt de vista d'una societat que mira é industrialitzar-se per mitjà de l'acumulació de capital com a requisit previ per^a la "modernització".

5.4. EL "MOMENT" CAPITALISTA A L'OCCELLENT I FORA D'OCCELLENT

La necessitat del continua millorament i la implementació o posar en funcionament de noves tècniques i maquinària per a aconseguir els requeriments de la continua producció capitalista de bens, provoca la concentració i centralització de capital a mans d'un nombre relativament petit de capitalistes (43). El capitalisme es desenvolupa cap a l'estadi superior de capitalisme monopolista (44).

L'apertura de nous mercats apareix com el segon factor bàsic (el primer fora l'acumulació de capital) per al subsegüent desenvolupament del mode capitalista de producció envers el capitalisme monopolista. Però el capitalisme monopolista i l'imperialisme romanen relacionats (45). Els monopolis travessen les fronteres nacionals i entren en relacions internacionals d'interdependència per a esdevenir empreses multinacionals. Els països es troben units per relacions imperialistes de dependència. A més, estan dividits en uns pocs països capitalistes monopolistes i en d'altres dependents d'als que representen una font important de matèries primes i un camp d'inversió de capital. Però en els països dependents de poders imperialistes, el mode capitalista de producció i en particular, la gran fàbrica capitalista,

ha "afectat només la perifèria de l'ars vidós econòmiques". Això és, segons Manuel, "la causa del fenomen que avui concixem amb l'eufemisme de "subdesenvolupament" (46). Ací s'ha de retindre "in sente" la distinció entre les aportacions de Marx i les dels autors post-marxistes.

L'augment de la producció i la concentració de capital es tradueixen ràpidament en la necessitat de grans unitats de producció, és a dir, companyies per accions (Marx), corporacions o empreses gegants (Baran, Sweezy), o en els nostres temps, empreses multinacionals (Amin) (47). En un punt determinant del seu desenvolupament, el sistema industrial característic de societats capitalistes, requereix més quantitat de capital que les quantitats fornides pels propis capitalistes industrials. Els capitalistes tracten d'obtenir capital dels bancs, on ha anat a raure el diner de les classes productives i no productives. Així, el sistema creditici per a la producció va paral·lel al desenvolupament de la indústria. En l'estadi monopolista del capitalisme, la concentració de capital i de la producció en les companyies per accions o en les empreses gegants evoluciona ulteriorment cap a la concentració del sistema bancari. El capital es converteix en capital financer, o sia, "capital a la disposició dels bancs i emprat pels industrials" (48). Les companyies per accions i empreses gegants també s'anomenen començament, a la no de crear "cartells" i "trusts".

procés és, però, reversible: "la "cartelització" promou l'acumulació dels bancs de la mateixa manera que, a la inversa, l'acumulació bancària estimula la "cartelització" (49).

Com és aülferding, "la concentració del sistema bancari és en ella mateixa una força important per a aconseguir el grau més alt de concentració capitalista en "cartels" i "trusts", però per l'altra banda, "una condició prèvia al "cartel" és un gran banc en posició de poder suplir en cada moment donant als enormes crèdits que calen per al pagament i producció de tot el sector industrial" (50).

Malgrat la posterior separació entre l'industrial i el posseïdor de diner per invertir a la indústria, els bancs no triguen en convertir-se ells mateixos en capitalistes industrials, un cop comencen a invertir directament en el sistema industrial. Així, el capital financer o "capital bancari, és a dir, capital en forma de diner que a aquesta manera es transforma de fet en capital industrial", s'incrementa amb el desenvolupament de les companyies per accions fusionades i arriba al seu clímax amb la monopolització de la indústria" (51).

Els capitalistes seguirien produint sota condicions òptimes d'obtenir guanys, mantenint una bona posició en el mercat i expulsant-ne gran nombre de manufacturadors de petita i mitjana escala (52). Aquest és el que veiem en el curs del capitalis-

ne monopolista, on la unitat de producció és l'empresa o corporació gegant i on s'ha produït la separació entre funció i propietat del capital. (El treball ja fa temps que ha estat separat de la propietat dels mitjans de producció). Segons una interpretació marxista, aquest és el darrer estadi d'evolució del mode capitalista de producció. Com a conseqüència, eivem alguns socialismes, les societats es polaritzen en les industrialment desenvolupades, i, per tant econòmicament avançades, i les subdesenvolupades o endarrerides (53).

Donat que la producció existeix en raó de la venda de productes, el procés reproductiu continu de conversió de la plus-valor en capital per a que tot el sistema funcioni ininterrompudament depèn, com ja s'ha dit abans, de la creació de plus-valor al llarg del procés de producció, i la seva acumulació i materialització en el mercat. En aquest punt la qüestió sorgeix de si aquesta producció en expansió i sempre creixent, podria tenir lloc de forma que els beneficis fossin constants, a menys que la demanda efectiva de mercaderies s'incrementi i els mercats puguin ampliar-se per acollir les noves mercaderies produïdes. Com Marx assenyala: "En lloc de les velles necessitats, satisfetes per la producció del país, trobem noves necessitats, la satisfacció de les quals requereix els productes de terres i climes llunyans. En lloc dels mitjans de subsistència i auto-suficiència nacionals, trobem

interrelació en totes direccions i interdependència universal entre les nacions" (54).

L'ampliació del mercat (o sia, el segon factor essencial per al mode capitalista de producció) és el resultat, i a la vegada, ^{financer i la seva inversió a l'exterior. L'exportació de capital,} recolzament, del desenvolupament del capital com a emprèstit incrementa d'una banda la capacitat productiva i adquisitiva del mercat exterior (55) i per l'altra banda, representa una solució "per acabar amb la depressió industrial, estendre els períodes de prosperitat i disminuir les conseqüències de la crisi", doncs la producció en el país d'origen creix i aquest creixement crea un increment en la demanda de treball (56).

Rosa Luxemburg fou qui s'esmerçà en la tasca de relacionar la necessitat d'obrir nous mercats amb el "procés històric" de l'acumulació de capital i l'imperialisme a través del comerç internacional, "com essencialment l'intercanvi entre modes de producció capitalistes i no capitalistes" (57). El comerç internacional proveirà els nous "estrats de consumidors fora de la societat capitalistes" (58), com una primera condició per a la realització de plus-vàlua i la seva materialització en l'acumulació de capital. Així doncs, l'acumulació de capital està íntimament vinculada al comerç internacional i a l'aplatament dels guàrdos no capitalistes per part dels capitalistes.

amb paraules de Rosa Luxemburg, un aspecte del "procés històric" de l'acumulació de capital com un tot "incumbeix el comerç de mercaderies i el lloc on es produeix la plus-vàlua- la fàbrica, la mina, les propietats agrícoles. Vist sota aquesta llum, l'acumulació és un procés purament econòmic, amb la seva fase més important ^{la} d'una transacció entre els capitalistes i treballadors assalariats...

L'altre aspecte de l'acumulació de capital es refereix a les relacions entre capitalisme i els zones de producció no capitalistes els quals apareixen a nivell internacional. Els mètodes predominants són la política colonial, un sistema creditici internacional, -una política d'esferes d'interès- i la guerra" (59). L'imperialisme constituirà, doncs, "l'expressió política de l'acumulació de capital en la seva lluita competitiva per a aconseguir tot allò que encara resti disponible en l'àmbit no capitalista" (60).

Neo-marxistes com Sweezy han portat endavant l'anàlisi de les relacions entre l'existència històrica i evolució del capitalisme, i el fenomen de l'imperialisme. Sweezy relaciona imperialisme amb capitalisme monopolista, ja que el imperialisme es defineix com l'estadi del desenvolupament de l'economia mundial en el qual "a) varis països capitalistes avançats es troben competint en el mercat mundial de productes industrials b) el capital monopolista és la forma dominant de capital.

c), les contradiccions del procés acumulatiu han assolit un grau de maduresa tal, que l'exportació de capital esdevé un tret sobresortint en les relacions econòmiques mundials. Com a conseqüència d'aquestes condicions bàsiques, apareixen dos trets que són, d) una aguda rivalitat en el mercat mundial que au seguirament a incidir sobre la competència interior i internacional combinades, i e) la divisió territorial de parts del món "desocupades", entre les grans potències capitalistes, i llurs satèl·lits" (51).

Es dedueix d'aquí que per raó de la necessitat de capital i nous llocs d'inversió, el capitalisme es desenvolupa "no pas en comunitats aïllades i auto-contingudes, sinó com un sistema mundial" (52). El capitalisme (i els seus "agents", la burgesia) com a sistema mundial empeny els seus "centres més avançats" a irrompre, dominar i explotar societats "menys avançades", a fi d'expandir constantment el mercat i col·locar les mercaderies. En mots de Marx, "la necessitat d'un mercat en constant expansió per als seus productes, llença a la burgesia arreu de la superfície de la terra. Ha d'anuar arreu, afermar-se arreu, establir-se arreu". Així doncs, "la burgesia a través de la seva explotació del mercat mundial, ha conferit un caràcter cosmopolita a la producció i consum de tots els països" (53).

Per això, en els escrits de Marx i Engels, les societats

capitalistes industrialment avançades es reforçen, del punt de vista geogràfic, a l'Europa Occidental (on el progrés o la "civilització" han fet aparició), mentre que les àrees menys desenvolupades i endarrerides, la característica principal de les quals és la "estagnació", se situen a l'Orient (64). En aquest punt s'ha d'analitzar la qüestió de la inevitabilitat del capitalisme. Un cop que el capitalisme s'ha escampat arreu del món, la seva inevitabilitat efectiva de forma semblant a les societats capitalistes avançades com als països no-capitalistes i arrassats.

La inevitabilitat del capitalisme té les seves arrels en la universalitat del capitalisme. Aquí, no es pot oblidar la distinció entre ^{Marx i} els autors post-marxistes (Marx^{istes} i neo-marxistes) doncs difereixen en nombrosos punts essencials. Els post-marxistes, per exemple, tendeixen a emfatitzar l'imperialisme en el desenvolupament de les societats capitalistes, mentre que per a Marx, allò que és relevant en el procés històric envers el desenvolupament capitalista ("modernització") vé representat pel capitalisme com un mode de producció dut a terme pels seus defensors ("agents modernitzants" en el nostre argot), la burgesia segons la visió de Marx, les societats que no tingueren un passat feudal no poden evolucionar cap al capitalisme per la dialèctica de canvi intern (64), i per tant, tenen sols assolir el capitalisme per mitjà de l'afiliació de l'exterior

Discortadament, aquesta influència exterior ha consistit fins ara precisament en l'expansió colonial i l'imperialisme. Aquests dos fenòmens són per a Marx fets històrics, brutals, negatius però absolutament necessaris i inevitables per a que la societat pugui fer front a la "estagnació". Com diu Avineri, "com que Marx postula la victòria final del socialisme sobre la *prèvia* universalització del capitalisme, ha d'arribar necessàriament a la posició d'acceptar la idea de l'expansió colonial europea com un pas brutal però necessari envers la victòria cap el socialisme. De la mateixa manera que els horrors de la industrialització són dialecticament necessaris per al triomf del comunisme, els horrors del colonialisme són també dialecticament necessaris per a la revolució mundial del proletariat, doncs sense ells els països d'Àsia (i probablement d'Àfrica) no foren aptes per a emancipar-se ells mateixos del seu endarreriment estagnant" (65).

Un exemple clar és la Índia. L'imperialisme britànic devastà les florents manufactures índies i destruï tota possibilitat de creació d'una indústria indígena moderna. Tanmateix Marx tractà de pal·liar els efectes nocius de la intrusió britànica sobre la base de la llei interna del desenvolupament capitalista. Ens adverteix: "... no hem pas d'oblidar que (els efectes devastadors de la indústria anglesa a la Índia) són només els re-

sultats orgànics de tot el sistema de producció tal com ara està constituït. Que la producció es recolza sobre el domini suprem del capital. La centralització del capital és essencial per a l'existència del capital com un poder independent. La influència destructiva d'aquesta centralització sobre els mercats del món no revela, per molt gegantines que les seves dimensions siguin, les lleis orgàniques inherents a l'economia política funcionant en tota ciutat civilitzada" (36).

Les reflexions de Marx es refereixen a societats industrialitzades i llurs possibilitats de desenvolupament ulterior. Els països anomenats avui dia "subdesenvolupats" només podien entrar en consideració en la seva anàlisi com mers sub-productes del desenvolupament de les societats ja industrialitzades. Contrastant amb autors neo-marxistes (Baran, Landel, Frank, Amin), Marx mai esmentà el fet de que gràcies a la natura dialèctica del capitalisme i la seva conseqüència, l'imperialisme, el món restarà dividit en dues esferes. D'una banda, els països "rics" esdevindran "cada cop més rics", i de l'altra, els "pobres", esdevindran també "cada vegada més pobres". Marx, ben al contrari, pensava que l'Occident capitalista esdevindria finalment socialista, mentre que l'Orient es transformaria gradualment en una àrea "capitalista burgesa" gràcies a la intrusió del capitalisme, el qual "encara meravellosament xineses" i "arrastra a totes les nacions, aduoc les nés cambres, cap a la civilització" (37).

D'acord amb la posició dels autors neo-marxistes, tant les societats endarrerides com les avançades tenen la mateixa naturalesa: són capitalistes, i a més a més, estan lligades per relacions de dependència de metròpoli-satèl.lit, de forma que els satèl.lits subdesenvolupats depenen de les metròpolis desenvolupades. De manera semblant, les àrees més retrasades d'un país són la conseqüència directa del desenvolupament de llurs centres més avançats. L'origen del "subdesenvolupament" rau doncs, en una relació de dependència més aviat dialèctica que no pas dual (68).

Marx considerava les societats endarrerides orientals com de naturalesa completament diferent de les societats avançades. Aquestes (el "model" de Marx era Anglaterra) estaven en procés d'esdevenir plenament capitalistes, mentre que les societats de l'Est (ell només estudià la India i la Xina) corresponien a la formació econòmica del mode de producció asiàtic, sense cap mena de relació amb el capitalisme occidental al menys pel que fa als seus orígens. A més, segons Marx, les societats endarrerides (satèl.lits) no es desenvoluparan en absolut si s'afebleixen llurs lligams amb els centres (metropolitans) avançats, com postulen alguns autors neo-marxistes (Frank), ans al contrari, només si aquest lligam arriba a establir-se i reforçar-se a través del imperialisme. Les societats orientals segueixen la via del

del desenvolupament capitalista.

Així doncs, la concepció de capitalisme en relació amb l'imperialisme defensada pels neo-marxistes s'aparta força de la de Marx. Les raons són moltes i de diferent tipus. Des d'una perspectiva històrica, el desenvolupament del capitalisme monopolista (especialment els seus trets d'un mercat mundial i la mobilitat internacional del capital) no podia ser previst per Marx. Marx tampoc podia preveure el desenvolupament del colonialisme, propi del segle XIX, i la seva fi a mitjans del segle XX. Conceptualment, la visió unilineal de Marx del capitalisme expandint-se a partir d'un centre (les societats avançades, i.e. Anglaterra) cap a la perifèria (les colònies) de forma gairebé uniforme, hauria d'ésser confrontada amb el desenvolupament més tardà de "capitalisme perifèric" en l'anomenat "Tercer Món" (69).

Una diferència essencial entre les aportacions neo-marxistes i les de Marx és que els primers situen el capitalisme "a l'esfera de l'intercanvi de mercaderies, i no pas a l'esfera de la producció, transformant així, la presència o absència de la relació amb el mercat en el criteri decisiu per a distingir entre ambdues formes de societat" (70). Aquesta concepció difereix radicalment del concepte marxista de capitalisme com a mode de producció, la característica principal del qual és l'existència d'un productor directe com a treballador lliure que és sub-

ceptible de vendre la seva força de treball en un mercat lliure, després d'haver estat desposseït de la propietat dels seus mitjans de producció (71).

Com diu Enclau, les relacions d'exploració no són exclusives de les societats capitalistes sino que sempre han existit. "A les societats preterites, les classes dominants explotaven directament als productors -és a dir, que s'expropiaren de l'excés econòmic creat per ells- i àdhuc comercialitzaren part d'aquest excés a fi de permetre l'acumulació de grans capitals a mans de la classe comercial. Però no existia capitalisme en el sentit marxista del mot, car no hi havia cap mena de mercat lliure de treball" (72).

Per a Marx l'imperialisme era la condició necessària per a que es prolongués la vida del capitalisme. A més, Marx presuposava que el capitalisme s'establiria a les àrees endarreries a través del imperialisme. Aleshores, la conseqüència de la penetració imperialista en aquestes àrees endarreries seria precisament el desenvolupament del mode de producció capitalista, i per mitjà d'ell, la possibilitat de que es pugui iniciar la seva evolució cap al socialisme. Així doncs, en els països industrialitzats, la "modernització" ha seguit un tipus de procés endògen; les societats endarreries en canvi, només poden assolir cert

grau de desenvolupament capitalista per influència exògena (73).

Les societats on el capitalisme no emergí de dintre però fou imposat des de fora, corresponen, com acabem d'esmentar a les àrees on s'havia desenvolupat allò que Marx qualificava de "mode de producció asiàtic". Aquest mode de producció es caracteritzava per l'absència de propietat privada de la terra, l'existència d'una mena de comissió agrària i pel domini d'un poder central despòtic. La divisió de treball i de la producció agrícola i artesanal d'ins a'un mateix poble *dona lloc* al tret principal d'aquest mode de producció, el de la auto-suficiència. Els bens es produïen per a cobrir les necessitats de la comunitat, i no pas per a ser presentats en el mercat i posats a la venda per a obtenir un guany. Per això la utilització del diner és quasi bé inexistent, es practica el beu-canvi. Tanmateix, es produeix un excedent econòmic que esdevé apropiat per un grup minoritari d'individus de la comunitat que representen el poder de l'Estat. Aquesta forma d'explotació no significa però, la dominació d'un individu per l'altre, sinó per un grup d'individus, que representen i personifiquen tota la comunitat. A més el control per part de l'Estat de l'excedent de producció i de totes les funcions de producció permet la cooperació de tots els individus al si de la comunitat i entre comunitats veïnes, per a la construcció d'obres públiques, principalment les hidràuliques, les quals requereixen una orga-

nització i direcció centralitzades (74).

Marx compara aquest tipus de desenvolupament de les societats orientals amb el d'Occident (Flandes i Itàlia) en el passatge següent: "aquesta necessitat primària de l'ús econòmic i control de l'aigua que a l'Occident conduí l'empresa privada a l'associació voluntària, com és el cas de Flandes i Itàlia; a l'Orient, on la civilització era massa pobre i l'extensió geogràfica massa vasta per a donar vida a l'associació voluntària, necessità la intervenció d'un poder centralitzador de govern. En conseqüència a tot, els governs asiàtics es desenvolupa una funció econòmica, la funció de fournir coses públiques" (75).

Les societats asiàtiques resten estancades perquè el seu mode de producció no posseeix els "mecanismes interns de canvi" típics de les societats occidentals. No tenen per tant, història en el sentit occidental, i tan sols es poden desenvolupar gràcies a un estímul extern, l'imperialisme. La civilització burgesa occidental s'imposà, doncs, a les societats asiàtiques provocant el fenomen d'una "comunitat mundial recíproca -però encara negativa-" que sorgeix "de l'expansió colonial europea" i establínt relacions dialèctiques de dependència entre les societats Occidentals (i.e. industrialitzades, avançades) i les societats asiàtiques (i.e. endarrerides). Aquesta dependència dialèctica no derivarà, però, en una dualitat de societats, ans al contrari, d'a-

cord amb Marx, ajudarà a les societats endarrerides "a posar-se al nivell" dels països industrialitzats. Per tant, la "influència corrosiva de l'Occident" produeix la "necessitat dialèctica de modernització i industrialització" (76).

En la visió de Marx, el colonialisme i l'imperialisme són conseqüència del desenvolupament històric del capitalisme. D'aquesta manera, la intrusió de països avançats i desenvolupats en les àrees més endarrerides del món, i la dominació de les últimes per part de les més avançades econòmicament són fets inevitables i òhmne necessaris per al ple desenvolupament en una societat del capitalisme. És clar que Marx observava el fenomen del'imperialisme des del punt de vista d'un país ja altament industrialitzat (Anglaterra). Fins a cert grau, Marx justifica l'imperialisme sobre el fonament de que els països industrialitzats són "superiors" a les societats endarrerides, i representen els "sostenidors de la civilització". En els seus articles sobre la Índia veiem amb sorpresa com la superioritat d'Occident es dona com entesa: "Arabs, turcs, tartars i mogols, que invadeixen successivament la Índia, aviat esdevingueren hinduïtzats, essent els conqueridors bàrbers, segons la llei eterna de la història conquerits ells mateixos per una civilització superior dels seus súbdits. Els britànics foren els primers conqueridors amb una civilització superior a la hindú, i per tant, inaccessible als hindús" (77).

Així, el mode capitalista de producció, o sia, el mode de

de producció més avançat en comparació amb els tipus anteriors de societats i amb altres àrees del món, correspon en la concepció de Marx a les societats avançades. De la mateixa manera, la burgesia, protagonista del desenvolupament a les societats ja industrialitzades, és al seu torn l'"agent modernitzador" de les societats encarrerides. Com ja hem dit abans, en el "Manifest del Partit Comunista", Marx assenyalava explícitament que la burgesia gràcies al ràpid millorament de tots els instruments de producció i dels mitjans de comunicació arrastra a totes les nacions, àdhuc les més bàrbares cap a la civilització. El raó per a que això succeeixi és de naturalesa purament econòmica: "Els preus barats de les seves mercaderies són l'artilleria posada amb la qual es derruïben muralles xineses, amb la qual es força a que capitulin els bàrbars més obstinadament hostils als estrangers. Engany totes les nacions, sota perill d'extinció, a que adoptin el mode de producció burgès; les obliga a que introdueixin allò que s'anomena civilització, és a dir, a que esdevinguin burgeses elles mateixes. En una paraula, crea un món "a la seva pròpia imatge" (78).

La forma com la burgesia imposa el capitalisme a les àrees més encarrerides del món es fa, doncs, "a la seva pròpia imatge", o sia, mitjançant la industrialització. Però la industrialització de patró occidental requereix un tipus específic d'infraestructura econòmica, la construcció de la qual implica la destrucció i arrasament d'obres anteriors. Així, a la Índia, la indústria

moderna resultat de la xarxa ferroviària creada pels britànics, essent els trens "els veritables pioners de la indústria moderna" (79), doncs ajudaran a dissoldre "les divisions de treball hereditàries sobre les que es recolzava el sistema de castes indi, impediment decisiu per al progrés i poder indis". L'efecte del imperialisme britànic en impulsar la India cap a la industrialització (i "modernització"), era per a Marx, doble: "l'un destructiu, l'altre regenerador -l'aniquilació de l'antiga societat asiàtica, i la col·locació dels fonaments materials de la societat occidental a l'Àsia" (80).

Retornant a la qüestió de la inevitabilitat i universalitat del capitalisme per a explicar l'expansió mundial del capitalisme (i per tant, de la "modernització"), la posició de Marx difereix de les aportacions neo-marxistes. Des de la perspectiva dels propis escrits de Marx, la naturalesa universalista del capitalisme implica que tots els homes resten subsumits sota la divisió del treball capitalista i la mateixa forma de propietat (privada) i control dels medis de producció. Propietat privada i divisió de treball esdevenen doncs, universals, i per tant, l'emancipació dels homes d'aquest tipus de societat gràcies a la revolució i per a la construcció de la nova societat socialista, serà igualment universal doncs afectarà a la totalitat dels homes. La supressió posterior de la propietat privada en la futura societat socialista produirà superació de l'alienació (81) de

tan sols dels treballadors, respecte del seu treball, sinó àdhuc del capitalista respecte del capital (32). La burgesia és doncs una classe universal, una classe poderosa que fa ús de la industrialització com a mitjà de desenvolupament capitalista ("modernització") en el seu país, i expandeix el capitalisme a través de l'imperialisme a d'altres països.

La naturalesa universalista del capitalisme es reflecteix també en l'omnipotència de totes les seves contradiccions a través del desenvolupament dialèctic del capitalisme. En un cert estadi, totes les contradiccions sorgeixen; no tan sols la polarització treball assalariat-capital, sinó també la creixent especialització de les funcions i la divisió del treball, i la separació del management de la propietat de la unitat econòmica de producció i del capital. Al mateix temps, l'alienació és més gran, i la dependència de l'home respecte de l'home es fa més acusada (33).

Així doncs, el problema de la inevitabilitat i universalitat del capitalisme i la seva conseqüència, l'imperialisme, són tractades per Marx i els autors post-marxistes (tan marxistes com neo-marxistes) des de dos punts de vista extrems de la qüestió. Marx explica l'imperialisme des del punt de vista de les societats ja altament industrialitzades, i suposa que les conseqüències o efectes de la industrialització en aquest tipus de societats seran igualment aplicables a les societats endarrerides. Segons Marx, un cop

una societat oriental estancada entra, en contacte amb "l'esperit empresarial" burgès, occidental i rep un grau mínim d'infraestructura econòmica, el país seguirà la via cap al capitalisme o sia, que les societats sofriran uns canvis que nosaltres anomenem "modernització". Alleshores "modernització" serà un fenomen exògen pel que fa a societats no capitalistes, i en canvi, endògen en els països capitalistes ja altament industrialitzats.

Els autors post-marxistes, al contrari, enfatitzen els efectes negatius de l'imperialisme, per sobre dels seus possibles efectes constructius. Per a ells, la qüestió primordial és l'imperialisme, i no pas el capitalisme com a mode de producció. La única conseqüència de l'imperialisme és, a més, la repressió de qualsevol esclat o canvi potencial que broti directament de les societats colonitzades endarrerides. L'imperialisme és doncs, més aviat un obstacle que no pas un esglai inevitable envers el desenvolupament del capitalisme i en definitiva, de la "modernització", que implícitament es considera pertanyent al tipus endògen de procés tant en societats capitalistes, com en les no-capitalistes.

Val la pena fer aquí una consideració final sobre la idea de Marx sobre el rol progressiu (en el sentit de "desplegament potencial de poders latents en els homes: ... creixement i desenvolupament humà" (34)) del capitalisme occidental per interrompre

l'estagnació a l'Orient, punt de vista sostingut als anys 50 del segle passat. Deu anys més tard, la posició de Marx sobre aquesta qüestió fou més ambivalent, quan s'aprofondí la seva hostilitat al capitalisme (85).>

Però, de totes maneres, no pot en dubte la universalitat del capitalisme i les conseqüències uniformes de la seva propagació arreu del món.

Això havia d'ésser aconplert més tard pels autors neo-marxistes, un cop el capitalisme s'havia desenvolupat en un sistema mundial, i les nacions restaven lligades per relacions dialèctiques de dependència econòmica i política.

5.5. CONCLUSIONS I CRÍTICA

La ben coneguda afirmació de Marx en el prefaci de la primera edició alemanya de "El Capital", que diu:

"El país que és més altament industrialitzat només fa que mostrar als menys desenvolupats la imatge del seu propi futur", resumeix els trets principals de la interpretació marxista de "modernització" segons el marc d'anàlisi avançat al començament d'aquest estudi, és a dir, a partir d'un model "abans-i-després" de canvi social tant de naturalesa endògena com exògena.

D'antuvi, la cita més amunt esmentada pressuposa l'existència de dos extrems d'un continuu, o sia, "menys desenvolupament" i "més desenvolupament", ambdós definits en termes molt relativistes. Llavors la "modernització" seria el procés que du cap a "més desenvolupament" com a condició necessària per a l'assoliment d'un nou tipus (ideal) de societat (i.e., la societat socialista). En segon lloc, en l'afirmació més amunt citada, s'emfatitza la funció de la indústria (com oposada a l'agricultura i per tant, a l'endarreriment) com el medi principal que una societat té per a transformar-se en una societat burgesa moderna, una societat capitalista. Ací és clara la referència al component econòmic del procés de modernització. En tercer lloc, la cita reflecteix d'una manera disfressada, però antenedora, el

determinisme històric de Marx aplicat a tota societat que intenti "modernitzar-se". Doncs, el procés seguit pels països ja altament industrialitzats (capitalistes) és la via cap a la "modernització" que han de seguir els "menys desenvolupats".

Per tant, podem assumir que en el marc de l'evolució històrica de les societats, tot país esdevé compel·lit a passar per l'estadi del capitalisme a fi i efecte d'assolir el socialisme. Es podria establir una escala jeràrquica de països d'acord amb el seu grau de desenvolupament i proximitat al estat-final ideal de "modernitat", ací implícitament equiparat amb el socialisme. En aquest punt és prudent aclarir que no pretenc negar la possibilitat del socialisme com una realitat política concreta per a una societat en particular o per a la humanitat com un tot. Ara bé, la qüestió de l'existència del socialisme com una realitat econòmica, social i política o la cristallització d'una doctrina o un programa polític, és marginal a aquest estudi.

El caràcter relativista de la interpretació marxista de la "modernització" ací avançada es fa més pal·liat si hom pren en consideració dues característiques bàsiques del desenvolupament capitalista. Es refereixo a l'acumulació de capital i la industrialització. Des d'una perspectiva històrica, aquests dos elements representen els elements de novetat en un mode de producció i un tipus de societat fins ara desconegats. Per a elu-

dir la naturalesa relativista de la "modernització" és crucial el fet de que aquests dos nous trets siguin mesurables, ja que és fàcil de determinar el muntant d'acumulació de capital o el grau d'industrialització per a que una societat arrenqui en el procés de "modernització". A més dels elements susceptibles de mesurament, fets històrics tals com la separació del treballador dels medis de producció i l'existència de treball lliure, així com el sorgiment d'una classe "emprenedora", "moderna", o sia la burgesia, són característiques perfectament diferenciables en el desenvolupament capitalista, malgrat no ésser quantitativament mesurables.

Se segueix del que hem dit que estem equiparant el mode de producció i tipus de societat fins ara desconeguts i on nous elements tals com l'acumulació de capital i la industrialització hi són decisius, i.e. una societat capitalista, amb societat "moderna" o en "vies de modernització". En els escrits de Marx, la societat capitalista és la societat burgesa, "civilitzada", i el terme: burgès, no arrossega cap mena de connotació pejorativa com succeeix amb els marxistes posteriors i que la vulgarització del terme ha accentuat freqüentment. Del punt de vista de l'estricta aportació de Marx, el procés de modernització correspondrà, doncs, als canvis que ocorren en les societats en el curs del seu desenvolupament capitalista. Però com han demos-

trat els neo-marxistes el capitalisme és capaç de superar les seves pròpies contradiccions.)

En elarrer estadi del capitalisme monopolista, el capitalisme perd la "bondat" que Marx atribuí a aquest mode de producció.

Així doncs, el procés cap al capitalisme i el desenvolupament intern del capitalisme han estat considerats a la llum dels escrits marxistes d'una forma força diferent a la del propi Marx. Per tant, no existeix cap concepció monolítica de "modernització", sinó que hi ha diverses teories del desenvolupament capitalista i la seva conseqüència, l'imperialisme, d'acord amb les aportacions de Marx, dels marxistes i dels neo-marxistes.

Les aportacions de Marx i dels post-marxistes difereixen principalment en la importància que donen al imperialisme com a medi o obstacle de desenvolupament capitalista. Sota el supòsit de que el capitalisme es propagarà per tot el món de manera unilíneal i uniforme perquè l'acumulació de capital i la industrialització seran del mateix tipus i tindran els mateixos efectes, arreu on s'imposin, Marx veié l'imperialisme precisament com una conseqüència del capitalisme i, per tant, com un medi de dur el capitalisme (i d'aquí, la "modernització") als països subdesenvolupats.

Per als neo-marxistes, en canvi, la industrialització, i en general la producció i expansió capitalistes, beneficiarà

tan sols a la metròpoli (és a dir, en paraules de Marx, a les societats avançades, ja industrialitzades) i no pas a les àrees endarrerides on el capitalisme s'ha estès. En conseqüència, països endarrerits, subdesenvolupats, es converteixen en dependents de les potències capitalistes-imperialistes. Aquestes societats esdevenen la font de matèries primeres i treball per al continu desenvolupament de les societats explotadores. Recordem que les aportacions dels neo-marxistes es centren en l'anàlisi del capitalisme monopolista, estadi posterior en el desenvolupament del mode de producció capitalista que Marx no podia preveure. El capitalisme monopolista i l'imperialisme es troben íntimament vinculats de forma que l'imperialisme no és pas un mitjà però un obstacle, per al desenvolupament del capitalisme (i de la "modernització") en els països subdesenvolupats.

Respecte de la naturalesa endògena o exògena del procés de modernització, les aportacions dels marxistes també difereixen. En les societats ja avançades, industrialitzades, tant Marx com els autors post-marxistes consideren el desenvolupament capitalista com un procés endògen. No obstant, quan es refereixen a àrees del món subdesenvolupades, no capitalistes, els autors neo-marxistes divergeixen molt de les aportacions de Marx i els primers marxistes. Per a Marx, la "modernització" de països endarrerits, estancats, és un procés exògen, imposat

per les societats ja industrialitzades a través de l'imperialisme. Autors neo-marxistes (com ara Baran, Mandel, Frank) condemnen, però, l'imperialisme perquè impedeix el procés endògen de canvi social que podria floréixer en aquestes àrees, ja que l'imperialisme només beneficia al país-metròpoli.

És interessant de destacar l'èmfasi que els neo-marxistes donen al necessari caràcter "indígena" per a que el capitalisme -i ulterior "modernització"- es desenvolupin en una societat endarrerida. Encara que alguns elements "modernitzants" com les noves tècniques o mètodes podrien ser introduïdes des de fora i per a l'únic benefici de la metròpoli, els neo-marxistes accentuen implícitament la necessitat de que aquestes noves tècniques o mètodes científics s'implantin gràcies a una classe o grup "indígena", si és que una societat s'ha de "modernitzar". Per tant, l'imperialisme i la "modernització" s'auto-exclouen. El desenvolupament del món cap un sistema econòmic internacional de relacions de dependència, el sorgiment del capitalisme monopolista i l'imperialisme econòmic, expliquen la seva incompatibilitat.

La raó de les diferències en les perspectives de Marx i dels neo-marxistes podria ser la noció de capitalisme de Marx com a formació social única en una àrea geogràfica concreta, i. e. Europa occidental. L'aparició del capitalisme a Occident fou

històrica en el sentit de que tingué lloc sota determinades condicions, l'absència de les quals expliquen amb seguretat que desenvolupaments semblants no es donin en circumstàncies menys favorables (86). D'aquí ve la visió etnocèntrica del desenvolupament capitalista, de Marx. Les societats endarrerides, nascudes del mode de producció asiàtic, completament diferent de la societat (occidental) capitalista, no podien esdevenir, segons la línia de pensament de Marx, capitalistes si no era per medi de l'expansió colonial. Al contrari, els autors neo-marxistes consideren les societats endarrerides com a feudals o com formacions socials en el sentit occidental, d'un capitalisme primitiu. En conseqüència, aquestes societats posseeixen en elles mateixes la llavor del desenvolupament capitalista (i per tant, de "modernització"), la qual només es destrueix per la intrusió imperialista.

Per a concloure, la interpretació de Marx -parlant estrictament- (i la dels primers marxistes) sobre la "modernització", expressada en termes molt amplis i generals, podria formular-se com el procés de canvi social en el qual la industrialització (i acumulació de capital) juga el paper fonamental tant en els països capitalistes com en els no capitalistes, doncs forneix el tipus de societat abundant necessària per a la transició cap al socialisme. Un cop s'han assenyalat els efectes i la natura "ma-

ligna" (per impedir el desenvolupament econòmic i el canvi social en àrees "colonitzades") del capitalisme com sostenen els autors neo-marxistes, la "modernització" ja no apareix com un procés homogeni de canvi social capaç d'incloure tant les àrees del món desenvolupades com les subdesenvolupades. Així, la idea d'un únic procés de desenvolupament capitalista (i "modernització") s'enfonsa ja que cada país subdesenvolupat haurà de cercar la seva "modernització" pels seus propis mitjans i d'acord amb la seva pròpia dinàmica.

CAPÍTOL 6. EL PROCÉS DE MODERNITZACIÓ: UNA POSSIBLE DEFINICIÓ

6.1. INTRODUCCIÓ

Ens encarem ara amb la proposta que feiem a la introducció d'aquest estudi, de donar una definició de modernització. L'extensió limitada del present estudi redueix aquest ambiciós intent a avançar una definició temptativa (o al menys algunes directrius) del procés de modernització.

Malgrat la manca d'acord per que fa al que s'entén per "modernització", aquesta ha esdevingut un dels principals focus d'interès entre sociòlegs i científics polítics (la majoria d'ells americans) des del 1960. La noció de modernització ha estat sobrecarregada d'interpretacions múltiples i confuses des de la seva aparició en els escrits d'autors funcionalistes. Com a concepte sociològic, la "modernització" va aparèixer per primer cop en el context de l'estudi funcionalista neo-evolucionista de canvi social. Conseqüentment, el marc d'anàlisi en el qual s'ha tractat habitualment aquesta noció tan nebulosa porta molts prejudicis funcionalistes.

L'aparició de la noció de modernització en la literatura sociològica gira entorn un esdeveniment històric recent, que és el de la fi del colonialisme i la propagació de moviments nacionalistes per a la independència en els països del "Tercer Món", durant les ^{er} darreres dues o tres dècades, aproximadament.

De forma conscient o inconscient, els teòrics socials occidentals duen "in mente" aquest fet històric a l'hora d'enfocar el problema de la modernització. Implícitament o explícita, comparen els països recentment independents, amb llurs pròpies societats occidentals. Per això llurs aportacions sobre la modernització esdevenen etnocèntriques i ideològicament partidistes.

Sembla clar que per a que una definició de modernització sigui operativa i universalment acceptada, ha d'estar lliure de connotacions etnocèntriques. La noció de modernització hauria d'ésser separada del context cultural i ideològic dels seus orígens històrics occidentals. Com ja ha estat dit més amunt en aquest estudi, la habitual equiparació entre modernització i occidentalització ha estat la font principal de confusions semàntiques i conceptuals en definir la modernització. D'altré sense excepcions, l'etnocentrisme ha portat a que els sociòlegs tractin la modernització en termes de model endògen de canvi social. Desfer-se de la càrrega d'etnocentrisme podria dur eventualment cap al model de modernització de naturalesa contrària; un model exògen de canvi social, com una aportació més operativa. Però ni una interpretació marxista de la modernització, ni un enfocament funcionalista o antropològic del mateix han reeixit a trencar el cercle viciós de l'endogenisme. Doncs, les acusacions d'etnocentrisme i endogenisme afecten les tres visions de "mo-

modernització" ací presentades, (excepte, potser, en el cas dels antropòlegs culturals).

La modernització ha estat descrita dins d'un context funcionalista neo-evolucionista, com un procés de canvi social que arrenca de la Tradició i du cap a la Modernitat en termes d'un model "abans-i-després" (Bendix). És obvi que la suposició bàsica subjacent en el model "abans-i-després" és la de que la modernització segueix un procés, o sia, quelcom que s'esdevé i avança continuament. Aleshores la modernització es converteix en un concepte per se extremadament relatiu. Aquest caràcter relativista neix del mateix context en el que es defineix la modernització, així com de l'ús del mètode comparatiu mitjançant el qual les societats poden ser agrupades segons el grau en que exhibeixin el conjunt d'atributs definitoris d'una societat "moderna" o "tradicional".

Al primer cop d'ull, el relativisme inherent a la modernització com un procés, desanima tota temptativa de definició. El relativisme, com l'endogenisme o l'etnocentrisme, apareix, doncs, com una desavantatge considerable si és que hom pretén furnir una definició operativa i universalment acceptada de modernització. Tanmateix, les ciències socials estan plenes de conceptes relativistes. Conceptes com progrés, evolució o desenvolupament, relativistes com són ja d'ells mateixos, han estat

ampliament acceptats en les ciències socials (i naturals), sense més discussió sobre la major o menor exactitud o adequació de llurs formulacions o utilitzacions. Els conceptes acabats d'esmentar són "més antics" que el de modernització, i més freqüents en el vocabulari quotidià. Per això s'ha criticat amb menys intensitat la seva utilització en la literatura sociològica.

L'acusació de relativisme cau per la base, però, si l'element (o elements) que donen raó de novetat en el procés de modernització poden ésser identificats, per la qual cosa cal cercar els elements nous en el tipus contemporani de canvi social que nosaltres referim com modernització i que configuren la modernització com a procés específic, per contrast amb els processos de canvi social anteriors.

Conseqüentment, la especificitat del procés de modernització rau en els seus elements nous, més que no pas en el seu contexte històric com a tipus de canvi social confinat en el període, històric contemporani després de la fi del colonialisme. Desconsiderem la possibilitat d'una definició històrica de modernització, perquè resultaria massa àmplia i, per tant, inoperativa. Si bé la noció de modernització surtí a l'escena de la literatura sociològica precisament amb la fi del colonialisme i el naixement de moviments nacionalistes d'independència en nombrosos països del "Tercer Món", d'això no s'ha pas de deduir que allà on (i quan)

s'aboleix el colonialisme, comença automàticament la modernització. És ben cert que els programes polítics de la majoria dels països recentment independents a l'Àsia i l'Àfrica després de 1950, reflecteixen el "desig" de modernitzar-se, i no tan sols en el sentit d'imitar l'Occident. Hogensueuys, el contingut de "modernització" resta encara per definir.

Segons aquesta visió "programàtica", la modernització hauria d'explicar els canvis concrets que actualment succeeixen (o que es desitgen) en els països de recent independència, sense fer atenció a l'origen històric o el punt de partida del procés de modernització, tal com una construcció intel·lectual occidental a la fi del colonialisme. La qüestió que es planteja llavors és la de com es defineix la modernització per a societats com Anglaterra o els Estats Units, exemples clàssics de societats "modernes" abans ja de la fi del colonialisme. Això recolza una altra raó per a rebutjar una definició històrica, en termes del model "abans-i-després", que pogués donar compte del punt de partida (on situar el "abans"?) i l'estat-final (hi ha un "després"?) d'un procés. També fonamenta l'exclusió d'una definició programàtica de modernització, doncs si una tal definició depèn dels propòsits, desitjos i concepcions de les èlites "modernitzants" (africanes, asiàtiques) que presenten els programes de "modernització", hi haurà tantes definicions de modernització com modernitzadors o

líders de la modernització, existeixen tal com diu Dore. Una definició programàtica és també, per tant, inoperativa.

Tomem, ara, a la principal dificultat en definir la modernització, és a dir, l'acusació d'etnocentrisme. Per tal d'afinar la noció de modernització de les seves connotacions culturals i ideològiques occidentals i arribar així a una definició operativa i universalment acceptada d'aquesta noció, cal que cerquem els elements que representen novetat i configuren un tipus específic de procés. Sigui quin sigui el seu origen geogràfic o històric, aquests elements han o haurien de ser universalment aplicables i "neutrals", lliures de les implicacions ideològiques d'occidentalització. D'antuvi, hem d'analitzar les diferències i semblances entre les tres concepcions aquí avançades, i veure si defugen la càrrega d'etnocentrisme.

6.2. DEES VISIONS CONFRONTADES

Les conseqüències de la propagació dels moviments d'alliberació nacional en els països del "Tercer Món" des del 1950s (L'Índia rebé la seva independència el 1947) havien d'ésser sentides pels pensadors socials de l'Europa comunista oriental. Tanmateix, com ja s'ha dit al començament d'aquest estudi sobre la modernització, tan sols una minoria de sociòlegs comunistes dedicaren la seva atenció a aquest fenomen (1). Doncs hi ha una tendència generalitzada de no considerar l'anàlisi de Marx sobre el desenvolupament capitalista com una explicació possible del tipus específic de canvi social (contemporani) en termes de "modernització".

Les raons per les quals els autors marxistes tendeixen a ignorar el problema de la "modernització" no es poden pas trobar en el mateix marxisme vist com a cos o doctrina teòrica que no tingui en compte el fenomen de canvi social. Ans al contrari, l'objecte fonamental de l'anàlisi de Marx sobre el desenvolupament capitalista, és el canvi social, revolucionari, com a conseqüència de la lluita de classes. Ara bé, quan l'anàlisi del canvi intern revolucionari s'aplica a societats tradicionalment considerades com endarrerides, els autors marxistes es desvien considerablement de la aportació pròpiament marxiana sobre el des-

envolupament capitalista (a través del'imperialisme) en àrees no europees. Aquests autors estudien situacions històrico-socials que no podien ésser previstes en el temps en que Marx i Engels estaven analitzant fets coneguts de la seva època i societat.

No són sols raons teòriques les que expliquen el rebuig del tema de la "modernització" en els escrits marxistes, sinó també històriques i polítiques. En primer lloc, la forçada identificació entre sociologia i materialisme històric, proposada per Bukharin després de la Revolució Russa, fou totalment acceptada a la Unió Soviètica durant el període stalinista. Més tard aquest fet determinà el desenvolupament de la "ciència sociològica" en l'àrea política d'influència directa de la Unió Soviètica, així com entre els estudiosos marxistes d'Occident (2). La conseqüència, un dels temes centrals de la sociologia (occidental, al menys) com és el canvi social (i dins d'aquest context, la "modernització") ha estat menyspreuat pels estudiosos marxistes per trobar-se auto-explicat en el materialisme històric que serveix de base a la "sociologia marxista" (3).

En segon lloc, com que la fi del colonialisme a l'Àfrica i l'Àsia (que posà tant de moda el tema de la modernització) no afectà directament la Unió Soviètica, no hi havia cap necessitat aparent per a que aquests altres països comunistes elaboressin una justificació ideològica del'intervencionisme (econòmic, de vegades

des polític) en els països del Tercer Món, tal com ho van haver de fer les potències occidentals (4).

Probablement, els sociòlegs i científics polítics ^{occidentals} giraren llurs ulls cap al caràcter potencialment "intervencionista" de la sociologia com un medi de justificació política, una vegada la pèrdua de les colònies europees fou un fait accompli, des del punt de vista polític, si bé cert grau d'intervenció econòmica era encara permesa. D'ací que sempre es trobin implicacions ideològiques influenciant qualsevol aportació al problema de la "modernització".

No es pot oblidar un altre fet històric. L'aparició dels moviments independistes, nacionalistes a l'Àfrica i l'Àsia va coincidir amb el període de la Guerra Freda i la divisió del món en dues àrees d'influència política i ideològica (la Xina entrà més tard en l'arena política). Així doncs, la idea de "modernització" podria haver sorgit durant aquesta època i en el món occidental per a contrarrestar l'atracció que tinguera el socialisme pels estats-nació de recent independència.

El caràcter intervencionista de la sociologia emergí junt amb l'origen de la sociologia com ciència (5). Se suposava que la sociologia havia de "portar ordre" a la situació caòtica causada per la Revolució Francesa. Però els marxistes sempre han en-

comiat la Revolució Francesa i condemnat la reacció conservadora que desvetllà. Del moment que el marxisme, o més estrictament, el materialisme històric, evoca el canvi revolucionari en comptes de l'ordre social, s'oposa a la ciència sociològica tal com ha estat entesa (acadèmicament, sobretot) des dels seus orígens històrics. D'ací, la manca aparent de caracter "intervencionista" en el marxisme com una doctrina o en la sociologia marxista com un cos de coneixement.

A més, és en el camp del canvi social que el caràcter intervencionista de la sociologia sembla més obvi. En conseqüència, els estudiosos marxistes tendeixen a mantenir una actitud "no compromesa" davant d'un tipus contemporani de canvi social, i.e., modernització. Ho deixen en mans dels seus "oponents" ideològics, els pensadors socials occidentals.

La qüestió segueix plantejant-se, però, en quina mesura el marxisme pot proveir-nos una perspectiva alternativa per a l'anàlisi d'un tema tan polèmic i un procés existent i tan complex com el de la modernització. Tot confrontant les dues visions oposades principals sobre el problema, és a dir, la funcionalista i la antropològica d'una mà, i la marxista de l'altra, és d'esperar el que poguem escatir la possibilitat d'una definició de modernització.

6.2.1. Reconsideració de les concepcions funcionalista i antropològica.

Com ja ha estat dit prèviament, podria semblar que l'enfocament antropològic de la modernització no mereixi un tractament particular, doncs no es diferencia bàsicament de la perspectiva funcionalista. Pel que fa als antropòlegs socials, aquests deuen tant al funcionalisme (i viceversa) que es fa difícil d'establir una línia divisòria entre ambdues aportacions a la modernització. D'altra banda, els antropòlegs culturals difereixen més clarament dels funcionalistes en llurs anàlisis de la modernització.

La semblança bàsica entre els enfocaments funcionalista i antropològic es deu a la seva mútua participació en el revifament de l'evolucionisme en les darreres dècades. A despit d'alguns punts essencials de similitud, hi ha però, alguns aspectes que diferencien ambdues concepcions. Ens ajudarà assenyalar les similitats i diferències entre ambdues, abans de confrontar-les amb una interpretació marxista de modernització.

A primera vista, una distinció menor entre les aportacions funcionalista i antropològica de modernització és la de que la majoria de funcionalistes dediquen una atenció especial a l'estat-final de modernitat (Eisenstadt n'és una excepció), mentre que els antropòlegs posen l'accent en el punt de partida de la tradició

(o tradicions). La modernització ve definida pels funcionalistes d'una manera molt vaga i abstracta, com un procés de transició entre la Tradició i la Modernitat. Tant la Tradició com la Modernitat són termes molt abstractes en ells mateixos. I, igualment abstractes són els factors que expliquen la transició d'un estat (Tradició) a l'altre (Modernitat), com ara els processos de diferenciació, integració, etc.

A més, l'èmfasi sobre la Modernitat (i.e. el tipus de societat resultant de l'acompliment del procés de modernització) fa que l'anàlisi dels funcionalistes sigui més aviat especulatiu. Al contrari, els antropòlegs estan més interessats en les societats tradicionals (primitives, camperoles, "folk", etc.) en les que té lloc alguna mena de canvi social (i que eventualment, els antropòlegs anomenen "modernització"). Les aportacions antropològiques resten, doncs, més empíricament orientades i menys abstractes que les purament funcionalistes. Així, malgrat que del punt de vista teòric l'aportació antropològica sobre la modernització hagi de ser considerada dins del corrent funcionalista, s'aparta d'un enfocament estrictament parlat, funcionalista, per una diferència de mètode. Contrastant amb les conclusions vagues i abstractes defensades pels funcionalistes pel que fa al canvi social i la modernització, els antropòlegs basen llurs estudis en l'observació i en mètodes inductius. Llurs anàlisis són, doncs, més empíriques.

L'èmfasi que posen els antropòlegs sobre la varietat de punts de partida (i.e. les societats tradicionals) del procés de modernització eludeix la unilinealitat de la modernització que pressuposen els funcionalistes. En conseqüència, els antropòlegs contempen vàries vies de modernització. Això podria dur cap una visió relativista del procés de la modernització en termes antropològics. El relativisme, però, no és pas bandejat pels funcionalistes malgrat l'abstracció de llurs aportacions. Adhuc una definició funcionalista de modernització que redueixi aquest complex procés de canvi social a elements purament tecnològics, com la de Levy, és formulada en termes de societats "menys modernitzades" i "més modernitzades" (24). Per tant, ni els funcionalistes ni els antropòlegs eludeixen la càrrega de relativisme al tractar de definir la modernització.

Tampoc reixeixen en eliminar l'acusació d'etnocentrisme. Aquest està lligat a la naturalesa del procés de modernització. Els funcionalistes i els antropòlegs socials veuen la modernització com un procés endògen. Tan sols els antropòlegs culturals emfatitzen el rol dels estímuls externs en la prossecució del canvi. Però els estímuls externs que penetren en una societat "primitiva" per mitjà de la difusió i l'aculturació, provenen de societats ja "modernitzades". Donat que els antropòlegs culturals ignoren el cas del canvi social en les societats ja "moder-

nitzades", com a objecte propi d'estudi, la naturalesa del procés és considerat com exògen. Tanmateix, si els antropòlegs fossin instigats a explicar la modernització fora de les societats "primitives", potser considerarien (tàcitament) la modernització com un tipus endògen de procés.

Així doncs, les acusacions d'etnocentrisme i endogenisme poden ésser, implícitament o explícita, cercades en els estudis dels funcionalistes i antropòlegs sobre la modernització, representant els obstacles principals per a una definició de modernització. Si una visió marxista de la modernització pogués eludir l'etnocentrisme i l'endogenisme, es garantiria probablement una visió alternativa de la modernització.

6.2.2. Reconsideració de la concepció marxista.

A primera vista, l'acusació de relativisme es podria atribuir a l'aportació de Marx sobre la "modernització". En "El Capital" parla de societats industrialment "més o menys desenvolupades", quan es refereix al procés de transició que les societats cal que segueixin per a arribar al socialisme. Però en línees generals, el desenvolupament (és a dir, el desenvolupament *capita-*

lista) roman bàsicament determinat per dos factors: l'acumulació de capital i la industrialització.

En funció d'aquests dos elements, el concepte de "modernització" tal com ens l'exposa Marx, perd molt del seu caràcter relativista, ja que tant l'acumulació de capital com el grau d'industrialització poden ésser determinats. Nogensmenys, altres aspectes crucials del capitalisme com són la separació del treballador dels seus medis de producció, i el treball aparentment lliure, per molt definits que estiguin dins del sistema capitalista, no són mesurables quantitativament. Altre cop, la omnímoda noció de "modernització" esdevé relativista en un grau força alt.

Pel que fa a l'obstacle de l'endogenisme i l'etnocentrisme en relació amb una possible definició de "modernització", Marx i els post marxistes divergeixen. Difereixen bàsicament sobre la naturalesa del procés de modernització en els països no capitalistes (endarrerits) i en les societats capitalistes ja avançades.

Tant els escriptors post-marxistes com Marx consideren la "modernització" com un tipus endògen de procés en les societats capitalistes. Però quan es tracta de referir la "modernització" a àrees endarrerides, subdesenvolupades, aleshores els autors post-marxistes s'aparten força de la pròpia aportació

de Marx. Aquells consideren la "modernització" com un procés endògen per ell mateix, el qual pot ésser obstaculitzat o aturat en el seu desenvolupament per l'imperialisme. Al contrari, segons Marx, l'imperialisme imposat per les societats industrialitzades a països endarrerits pot dur "elements modernitzants" en la seva propagació. En àrees endarrerides no europees (l'Índia, la Xina), la "modernització" és un procés exògen de canvi social.

Una altra diferència entre les aportacions de Marx i les dels post-marxistes respecte de la modernització està en connexió amb l'acusació d'etnocentrisme. En ambdós casos els enfocaments són abstraccions del tipus de desenvolupament capitalista d'Europa occidental. En Marx, això és obvi, doncs per ^aMarx, Anglaterra fou l'únic país industrialitzat de la seva època. Ho diu explícitament quan compara l'Occident amb l'Orient, i els modes de producció precapitalistes amb els "asiàtics", en relació amb la possibilitat de desenvolupament capitalista en les àrees endarrerides del món.

Per contrast, en els escrits d'autors post-marxistes es posen de relleu, les possibilitats de desenvolupament "indígena" com a via cap al capitalisme i el socialisme. Sota el supòsit de que l'imperialisme és el principal obstacle per al ple desenvolupament i, com del capitalisme en tota societat endarrerida-

da, el procés de modernització (i la transició envers el socialisme), ha de ser "indigenitzat" d'alguna manera.

L'enfocament post-marxista de la "modernització" (més estrictament el dels neo-marxistes, i.e., Baran, Mandel, Frank, Amin) sembla, doncs, que bandegi l'acusació d'etnocentrisme, tot rebutjant (al menys implícitament) l'equiparació de "modernització" amb occidentalització. En aquest sentit la concepció neo-marxista de la modernització aspira a cercar una visió alternativa, no etnocèntrica del problema de la modernització. Es fa difícil però, d'afrontar una teoria general de la "modernització" des del punt de vista marxista, car no hi ha un enfocament marxista únic i monolític dedicat al desenvolupament capitalista o "modernització", fruit de la manca d'homogenitat en el pensament marxista (7). Potser tot confrontant les tres concepcions de modernització ací estudiades, estarem en condicions d'escollir quins elements s'han de tenir en compte com a components d'una definició temptativa.

6.2.3. Les dues visions, confrontades.

És obvi que les diferències principals entre la visió funcionalista-antropològica i una interpretació marxista de la moder-

nització depenen dels trets essencials que defineixen ambdós coses teòriques de coneixement. L'aportació antropològica s'ha de tornar a distingir de la purament funcionalista, en quant que utilitza el mètode empíric i la inducció. Tenint present aquesta consideració, la concepció antropològica de modernització podria fornir-nos una visió alternativa del problema tractat. Tanmateix, això es troba, més enllà dels objectius del present estudi sobre la modernització.

Una primera distinció entre les aportacions funcionalistes-antropològiques i les marxistes es refereix a la seva relació amb el historicisme. Com abans ja ha estat dit, l'enfocament marxista al problema del canvi social és bàsicament històric. Apareix com oposat a les concepcions funcionalista i antropològica de canvi social, les quals estudien les societats dins un context estàtic-comparatiu, fent abstracció de la històrica. Tal com ha advertit un sociòleg funcionalista ben conegut, "... el funcionalisme començà com una revolta contra l'historicisme... la revolta no es feia contra el mateix canvi, sinó contra la omisió en aquest estudi d'una anàlisi sociològica"(8).

El marxisme, al contrari, "a diferència de la majoria de sociòlegs occidentals, no ha perdut el seu interès filosòfic i històric malgrat el fet de que moltes de les seves concepcions filosòfiques i històriques tradicionals necessitin segons molts

marxistes, un urgent "aggiornament" (9).

En conseqüència, llurs respectives visions del canvi social (i "modernització") difereixen. Els funcionalistes (i amb menys grau, els antropòlegs) no poden evitar prou fàcilment ésser acusats, d'etnocentrisme en llurs aportacions (principalment, teòriques) sobre la modernització. En virtut del mètode estàtic-comparatiu, aquests prenen com ^apunt de referència per a llurs anàlisi les societats occidentals "modernes" i equiparen implícitament la "modernització" amb occidentalització (10).

La visió (històrica) marxista del desenvolupament capitalista per altra part, ha portat cap a una explicació oposada (completament diferent) del procés contemporani de canvi social que anomenem "modernització". Especialment (pel que fa a àrees del Tercer Món, com Amèrica Llatina), els neo-marxistes han repetit i emfatitzat que la explosió de moviments revolucionaris anti-imperialistes constitueix una condició prèvia per al "desenvolupament" i la "modernització" (11). Ací, la relació entre nacionalisme i modernització (12) i l'importància del caràcter endògen per a que el procés de modernització reixeixi, es donen com suposades. La modernització comença la seva embranzida un cop el moviment d'alliberament nacional en contra del imperialisme econòmic i polític, i l'adopció de mesures "revolucionàries", s'han intentat d'escometre. Sembla ser doncs, que l'existència d'un

estat-nació precedeixi la "modernització", pel que es desprèn de la majoria d'escrits ^{de} teòrics sobre aquest tema.

6.3. CAP A UNA DEFINICIÓ DE MODERNITZACIÓ

La primera tasca a ésser escomesa serà la de tractar d'eliminar els principals obstacles en definir la "modernització". Les acusacions de relativisme, etnocentrisme i endogenisme desapareixen una vegada s'introdueixen els "elements modernitzants" que donen raó de novetat. Tres són al menys, les qüestions que s'han de contestar per a arribar a una possible definició de modernització.

- 1) Què és el que representa la novetat, en el procés de canvi social que anomenem "modernització"?
- 2) Qui implementa o posa en funcionament aquests elements novells?, i
- 3) Com?

Les respostes són, esquemàticament:

- 1) Ciència i tecnologia
- 2) La "intelligentsia" indígena d'una societat, i
- 3) Mitjançant l'educació.

Un cop s'han donat les respostes, la tasca següent serà la de comprovar si la nostra definició temptativa eludeix les connotacions relativistes i etnocentristes que tant sovintegen en tots els intents de definir la "modernització".

6.3.1. El desenvolupament i l'aplicació de ciència i tecnologia.

A partir de les revolucions científica, industrial i francesa les societats de l'Europa occidental han experimentat profunds canvis científics, tecnològics, culturals i polítics. Els descobriments científics i la tecnologia no són fenòmens nous, però han avançat gradualment en les darreres centúries.

Ara bé, el que sí sembla novell en el període històric (contemporani) ^{o el} *quel* definim modernització és l'ampli ventall de descobriments científics a partir de la revolució científica, i sobretot el ràpid i massiu desenvolupament, sense precedents, de la ciència i la tecnologia, i la seva propagació i aplicació accelerada en els afers humans (13).

Alguns sociòlegs i historiadors arriben a definicions "històriques" de modernització, tot fent el procés co-extensiu a un període històric. Una de les definicions més representatives d'aquesta tendència és la de Cyril E. Black. Defineix la modernitza-

ció com "el procés pel qual institucions històricament desenvolupades s'adapten a les funcions ràpidament canviants que reflecteixen l'increment sense precedents del coneixement humà, permetent així el control sobre el seu medi-ambient que acompanyà la revolució científica" (14).

La visió de modernització com a canvi institucional per tal d'adaptar-se a noves funcions, és típica d'una aportació funcionalista al tema de la modernització (Eisenstadt, Shils). Allò que és novell en la definició de Black roman en que, emfatitza

l'increment sense precedents del coneixement científic i la seva "aplicació als afers pràctics de l'home en forma de tecnologia" (15), més que no pas l'importància de processos com ara la industrialització o la democràcia parlamentària, la diferenciació o l'increment en els mitjans de comunicació. La ciència i la tecnologia resten lliures de les connotacions etnocèntriques que aïroseguen pels fonaments acabats d'esser. Posar l'accent en elles potser podria dur cap a una definició més operativa, àdhuc temptativa. Però la modernització definida en sentit "històric", pel fet de fer-la co-extensiva amb un llarg període històric, amplia excessivament una possible definició. Per tant, doncs, la definició de Black hauria de restringir-se.

Sota el supòsit de que allò que dona compte de novetat en el període històric contemporani en el qual s'ha posat de

moda el terme de modernització, és el desenvolupament sense precedents i accelerat del coneixement científic i tècnic, Anthony D. Smith emfatitza l'aplicació propiament dita d'ambdues, ciència i tecnologia, als afers humans. Segons la seva definició, "la modernització és l'aplicació d'aquest nou tipus de coneixement (fonamentat en "la cognició efectiva basada en l'observació, l'experiment i la inducció") en els afers pràctics, i el ventall de possibilitats tècniques que aquesta fa accessibles". I, adverteix A.D. Smith: "el decisiu no és tant el fet dels descobriments científics o la formació i preparació de científics, com la utilització d'aquests darrers i de llurs descobriments" (16).

Com és natural, l'aplicació de la ciència i la tecnologia implica el seu previ desenvolupament. Però el desenvolupament de la ciència i la tecnologia, encara que no tingui precedents, no és exclusiu ni nou del període corresponent en línees generals a la modernització, car la ciència i la tecnologia s'han desenvolupat gradualment des de Copèrnic, Galileu i Newton, fa ja tres segles. L'aplicació de la ciència i la tecnologia en els afers pràctics tampoc és nova, doncs ha existit al llarg de la història a nivells variables, encara que amb diferents efectes i funcions.

Una definició encara més restringida i que s'enfoqui més cap a l'aspecte purament tecnològic del procés de modernització

és la de Marion Levy Jr: "Una societat es considerarà més o menys modernitzada segons el grau en que els seus membres usin fonts de poder inanimades i/o eines per a multiplicar els efectes de llors esforços" (17). Aquesta definició relativista gira entorn de la possessió i ús d'eines com l'element novell que explica la modernització d'una societat. Però, la utilització d'eines no és exclusiva del període de "modernització", puix que allò que caracteritzà la Revolució Neolítica fou també i precisament, l'ús de noves eines.

Ambdues definicions, de Smith i Levy, semblen doncs, massa restringides per a descriure el complex fenomen de la modernització. Són massa mecanicistes per a demostrar com el procés estructural de modernització afecta la vida social *d'una* societat. Si per a que la "modernització" sigui continua, és necessari l'ús d'eines i fonts inanimades de poder (Levy) o l'aplicació de mètodes científics i tecnologia basada en la força motriu de les màquines (machina-power technology) en els afers pràctics (Smith), resulta aleshores, una definició fonamentada en aquests elements massa restringida per a descriure tot el conjunt de canvis que la "modernització" implica.

A més, ambdues definicions giren exclusivament entorn de la dimensió tecnològica del procés de modernització. Accentuen el rol de la ciència i la tecnologia sense aprofundir i preguntar-se pels "agents" o els medis per el desenvolupament i aplicació dels

mètodes científics i tècniques per a produir d'aquesta manera la "modernització".

6.3.2. La seva implementació per part de la intel·ligència "indígena".

El que sembla que manqui en les definicions de "modernització" fins ací avançades, és el component humà. Encara que la "modernització" ha de ser analitzada com un procés estructural de transformació d'una societat, hom ha de tenir en compte que la modernització afecta directament la vida dels membres d'una societat.

El que és realment un nou fenomen per la "modernització" és l'acceleració i la massivitat dels descobriments científics i l'aplicació de mètodes i tècniques en els afers humans. No és també la progressiva disponibilitat dels beneficis que l'aplicació de mètodes científics i sistemes tècnics aporten, afectant teòricament a tots els membres d'una societat. Per part d'aquests ha d'haver-hi però, predisposició per a beneficiar-se de les innovacions científiques i tecnològiques que aporta la modernització. La racionalització i la secularització són ací crucials per a definir aquest fenomen.

Així, el desenvolupament i l'aplicació de la ciència i la tecnologia implica l'assimilació i implementació o utilització subsegüent d'aquest nou tipus de coneixement científic i tecnològic per part de la població indígena de la societat que es "modernitza". Aquí juga un paper crucial el rol dels membres de la societat, formats o educats per a accomplir les tasques d'una societat en vies de modernització, i que formen un grup social: la "intelligentsia". Els professionals, els tècnics, els científics, és a dir, la intelligentsia, han d'ésser sostinguts per d'altres grups socials i polítics, o sia, les èlites nacionals, els líders de la modernització, el govern, etc., que sustenten el poder a fi d'assegurar i impulsar l'aplicació pràctica dels mètodes i tècniques científics, dins d'una societat. En conseqüència, s'expandirà la burocràcia. Els buròcrates i els grups socials (no exclusivament, classes socials) que detenten el poder polític apareixen com "flanquejats" la intelligentsia, és a dir, "l'agent modernitzador" per excel·lència.

Així doncs, i encara que el desenvolupament i l'aplicació de la ciència i la tecnologia als afers pràctics és un pilar central per una definició de "modernització", no per això signifiquen i es tradueixen automàticament en modernització. Hom pot fàcilment imaginar una societat on les eines, les fonts inanimades de poder o àdhuc els científics hagin vingut de fora, hagin

estat "importats", i no per això esdevé aquesta societat "moderna", o bé sofreix un retrocés en el procés de "modernitzar-se", quan aquells factors desapareixen de la societat (18).

Apart de la necessitat de desenvolupar i aplicar ciència i tecnologia, una segona qüestió per a ser contestada és la de qui impel·leix la "modernització", o més aviat, qui implementa o posa en pràctica l'increment (ràpid massiu) de la ciència i la tecnologia i la seva aplicació, als afers humans. La resposta és doncs que el desenvolupament i l'aplicació de ciència i tecnologia ha de ser duta a terme per la població indígena de la societat que es vol "modernitzar", i estrictament parlant, per un grup social: la intelligentsia.

Per intelligentsia entenen el grup de gent les tasques del qual comporten cert grau d'habilitat i formació intel·lectuals. En aquest grup social incloum a professionals, tècnics científics i intel·lectuals en general. Els funcionaris i buròcrates podrien ésser inclòsos en aquesta definició com intelligentsia de "segona categoria". La intelligentsia es compona per gent que desenvolupa una activitat purament intel·lectual, així com també per aquells la activitat dels quals és parcialment manual o tècnica, però per a la qual cal un cert grau de formació i educació intel·lectual (19).

Una definició de "modernització" que emfatitza el rol d'un

component humà "indígena", la intelligentsia, sembla que arribi a pal·liar el reduccionisme tecnològic d'una definició tan sols basada en l'ús d'eines o en l'aplicació de mètodes científics i tecnologia basada en la força motriu de les màquines (machine-power technology). Fa més efectiva una definició (temptativa) de modernització pel que fa a la descripció dels canvis que succeixen de fet en les societats "en vies de modernització".

6.3.3. El rol de l'educació.

D'això s'infereix que la formació i educació de la població indígena (o de certs grups) és extremadament important per al procés de modernització. L'educació en un sentit ampli (és a dir, inclouint-hi l'alfabetització, profilaxi social, educació "política", etc) ha de seguir les directrius de racionalització i secularització (en el sentit que Weber definí racionalisme, racionalització i secularització) (20), les quals, al seu torn, configuraran la nova mentalitat de l'home "modern". És específicament l'educació ha de seguir l'aspiració d'"il·lustrar" a la manera d'una ideologia, als membres d'una societat.

Així doncs, el corrent general de "racionalització se-

cular" motivarà el canvi d'actituds i mentalitat que Weber anomenà, segons la frase de Friedrich Schiller, el "desencantament del món". La secularització, en estreta relació amb la racionalització, ve donada per l'abast en que elements de pensament màgics sobre-naturals són substituïts pel grau en que les idees guanyen en coherència sistemàtica i consistència (21). Així doncs, la racionalització és l'element necessari per a la "modernització", però, la secularització en el sentit de "desencantament del món" és el factor necessari i suficient. Doncs la racionalització, ha existit des del començament de la història de l'home. El que hi ha de novell és "saber o creure que el que hom desitja es pot aprendre en qualsevol moment. D'ací que el increment d'intel.lectualització i racionalització signifiqui que no hi han forces misterioses incalculables que entren en joc, ans al contrari, hom pot dominar, en principi, tot mitjançant el càlcul. Això vol dir que el món està desencantat" (22). Per tant, els processos de racionalització i secularització inclouen 1) la sistematització del pensament religiós, 2) la calculabilitat de mitjans apropiats per a l'assoliment d'un objectiu, i 3) la subjecció de la conducta a un plan (23).

L'educació és un aspecte crucial de la "modernització". L'aplicació de tècniques i mètodes científics altament desen-

volupats donarà resultats estèrils o fracassarà, si la societat no es fa receptiva d'aquells. L'aplicació de ciència i tecnologia en la prossecució de la modernització tindrà éxit sempre que sigui "assimilada" pels qui "imposen" (èlites nacionals, govern) i els qui "reben" (el grup social de professionals, intel·lectuals, etc, o sia la intelligentsia) la modernització. Així doncs, l'aplicació de mètodes científics i tècniques ha de tenir resposta en els (alguns dels) membres d'una societat.

Ací, les nocions de racionalització i secularització són centrals per la nostra definició de modernització, car en definitiva seran elles les qui configuraran la mentalitat de l'home "modern" i encoratgeran l'ulterior desenvolupament i aplicació de la ciència i la tecnologia en termes d'una major eficàcia en totes (o algunes, totalment o parcial) les esferes de la vida social (producció, exèrcit, educació, sistema electoral, etc.)

Per molt vaga que sigui, la noció d'eficàcia (i perícia tècnica), subsumeix els objectius que en última instància persegueixen els teòrics de la modernització (funcionalistes o marxistes). Per als funcionalistes, aquesta meta final és el major control del medi-ambient, i per als marxistes és el continu increment de la producció (i acumulació de capital) a fi i efecte d'assolir el tipus de societat abundant, premissa per a la transició cap al socialisme.

En ambdós casos, hi ha implicada una manera més eficaç de tractar els afers pràctics dels homes en el sentit de racional (és a dir, una via més conscient en la recerca dels medis adequats per un fi) i secular (o sia lliure interessos sobrenaturals). Ací és quan s'ha d'emfatitzar el rol de l'educació. Per a aprendre a tractar amb eficiència els afers humans cal que s'eduqui i formi als "actors" és a dir, la intelligentsia, en el coneixement científic i tecnològic acumulat a partir de la revolució científica i aplicat àmplia i ràpidament en temps recents a totes les esferes (totalment o parcial) de la vida social.

L'increment accelerat pel que fa a l'aplicació dels descobriments científics i tecnològics apareix com inacabable. Paral·lelament l'educació i formació de la població "indígena" (de fet, l'emotllament d'un ampli grup social, la intelligentsia indígena) haurà d'ésser continuat de forma que tant el "control del medi-ambient", com la "producció de vida material", no s'aturin.

6.4. UNA DEFINICIÓ TEMPERATIVA DE MODERNITZACIÓ

Dos elements "materials" són els centrals en la nostra definició de modernització. D'antuvi, l'element que representa

novetat en aquest procés de canvi social és el continu, ràpid i massiu desenvolupament i aplicació de ciència i tecnologia, basada en la força motriu de les màquines (machine-power technology) (total o parcialment), a les esferes (totes o algunes) de la vida social. Aquest és un element necessari però no suficient per a una definició de modernització que vulgui ser operativa.

El segon element bàsic per a definir la "modernització" és la implementació de mètodes científics i tècniques per obra d'un grup social "indígena", la intel·ligentsia d'una societat. El paper de l'educació i la formació de la població d'una societat és doncs, crucial per a que el procés de modernització arrenqui i continui tant en els estats-nació "vells" com en els "nous". La independència territorial i política apareix com una condició prèvia de modernització.

El sorgiment de la intel·ligentsia és, també, un nou element en la nostra definició de "modernització", ja que representa un grup social novell (no una classe social en el sentit de Marx) l'existència del qual era prèviament desconeguda. Paral·lels a aquests dos elements són els processos de racionalització i secularització que acompanyen i impel·leixen el desenvolupament del coneixement científic i la seva aplicabilitat. La secularització i la racionalització són elements ideològics, "motivacionals" que jueuen en la base^{del} procés de modernització i que

duen cap a una Weltenschaung secular i de major eficiència (o tan sols, perícia tècnica), per molt relativistes i vagues que aquestes aspiracions puguin sonar.

Així doncs, la "modernització" es podria definir com la (ràpida i massiva) aplicació de ciència i tecnologia basada en la força motriu de les màquines a les esferes (totalment o parcial) de la vida social (econòmica, administrativa, educacional, defensiva, etc) i implementada o posada en pràctica per la intel·ligència indígena d'una societat.

Els elements nous d'aquesta definició són 1) l'accent sobre el caràcter indígena del procés de modernització (implícit en les publicacions d'alguns sociòlegs neo-marxistes (d'Amèrica Llatina), 2) el rol d'un grup social prèviament desconegut, la intel·ligència, i 3) el rol "revolucionari" de l'educació com un mitjà per a dur a terme les innovacions científiques i tecnològiques crucials per a la modernització d'una societat, així com la formació de les actituds i mentalitat dels homes "moderns".

Fins ací hem definit la modernització com un procés continu de canvi social. Els començaments i la fi del procés o continuu no afecten però el procés de canvi en ell mateix. No té doncs massa importància insistir en el fet de que la modernització arrencà després de les revolucions científica i industrial (24) i s'ha acabat pel que fa a certs països, quan d'altres so-

cietats comencen a "modernitzar-se". Per tant, les categories universals de Tradició i Modernitat com els dos extrems de la modernització esdevenen expressions absolutament inapropiades. Altres expressions com "societat tradicional" i "societat moderna" seran igualment inútils, si assumim que des d'una perspectiva estrictament sociològica i històrica només existeixen societats en vies de modernització, o societats "modernitzants".

6.5. LIMITACIONS D'AQUESTA DEFINICIÓ

El rol de la intel·ligència i l'educació resulta central pel que fa a la definició de modernització ací presentada. Tot emfatitzant el caràcter indígena del procés de modernització i els seus principals "agents", la intel·ligència, aquesta definició podria semblar chauvinista i elitista. Tanmateix, és important de no oblidar que encara que en una societat es puguin introduir des de fora innovacions científiques i tecnològiques, els efectes d'aquestes innovacions no es traduiran en "modernització" a menys que siguin internalitzades i aplicades per la població "modernitzadora" indígena d'una societat, o estrictament parlant, la intel·ligència. Si no és així, tal com han subratllat alguns neo-marxistes (la majoria, d'Amèrica Llatina), la "modernització"

no beneficiarà la societat que tracta de desenvolupar-se, sinó que caurà en un nou neo-colonialisme científic, tecnològic; breu econòmic, doncs l'aplicació de mètodes científics i tècniques es durà a terme per al sol benefici de la metròpoli.

Aleshores, l'educació de la població indígena d'una societat té una part important en el procés de modernització. Com ja s'ha dit l'educació no s'entén ací en termes elitistes, sinó en un sentit omnímode. No ens referim exclusivament a l'educació superior, sinó que més aviat posem l'accent en la formació dels tècnics i els professionals intermitjos de totes les rames. L'educació juga un paper "revolucionari" en el procés de modernització pel fet d'obrir un nou ventall de fonts d'informació i possibilitats tècniques (25).

La definició de modernització ací avançada cludeix però amb prou feines l'acusació de relativisme tant corat en la literatura sobre aquest problema. Potser això és degut a la manca de mesurabilitat de les nocions de secularització, racionalització, eficiència o perícia tècnica, assimilació i receptivitat de la població, etc., subjacents en el complex fenomen de la modernització. Resulten tan vagues que la qualsevol definició de modernització massa imprecisa. Però un cop més, és menys important (i plausible) conèixer el grau exacte de modernització d'una societat, que cercar de definir el tipus específic de can-

vi que aquesta societat està desenvolupant.

Una tercera qüestió a escometre es refereix a l'acusació d'etnocentrisme. Les nocions de secularització i racionalització subjacents en la nostra definició de modernització poden implicar comotacions etnocèntriques, ja que són conceptes d'origen occidental (definites per Weber) amb una càrrega ideològica important. Es fa difícil, però, definir un concepte fora dels seus límits culturals. A més, l'origen històric (i cultural) d'un concepte (no però, la seva formació)^{no} determina necessàriament la seva posterior definició i aplicabilitat.

Com ja ha estat dit abans, malgrat l'estés ús avui dia de criteris racionals en la vida "moderna" dels dies presents, la racionalització no és històricament exclusiva dels homes i temps "moderns" (occidentals), puix que els homes "primitius" també coneixien la manera d'obtenir els mitjans adequats a llurs objectius. Aquest però, no és el cas pel que fa al procés de secularització. La tendència cap al gradual desencantament del món correspon en general al període històric modern, a l'endènè de la revolució científica. L'aplicació de mètodes científics i tècniques segons criteris racionals s'interrelaciona (de vegades es subordina) amb la secularització com a tendència característica i el mateix temps determinant del període històric modern (25).

L'extensió i el grau en el que les eines i les tècniques

són utilitzades, i els criteris racionals són aplicats avui dia, no tenen precedent i representen sense dubte un nou fenomen. Apart de l'ús de tecnologia basada en la força motriu de les màquines, allò que conta com ^a novetat en el període històric modern sembla ser la progressiva secularització del món (malgrat l'existència de religions i creències sobrenaturals, les quals no predominen en quant a ideologia en la majoria de les societats actuals que es consideren "modernes" o "modernitzants"). Una societat moderna serà doncs, predominantment secular.

Una qüestió encara sense resoldre es planteja pel que fa a la relació entre mitjans i objectius en el procés de modernització. Ens referim al grau en que els objectius proposats pel govern, les èlites nacionals i altres grups polítics d'una societat en vies de modernització determinen la implementació de la ciència i tecnologia basada en la força motriu de la maquinària (machine-power technology) per la intel·ligència. Ací hem d'emfatitzar que independentment dels objectius polítics, econòmics, educacionals, defensius, administratius, etc., dictats pel grup social en el poder, l'aplicació de la ciència i la tecnologia basada en la força motriu de les màquines implementada per la intel·ligència podria resultar en "modernització" (28).

Una nota final sobre les implicacions ideològiques de tota definició de modernització. Probablement existeixen connota-

cions ideològiques en la nostra definició de modernització en relació amb les nocions de secularització i racionalització. L'elecció d'objectius per part del govern o les èlites nacionals d'una societat podrien ser novament una font d'implicacions ideològiques. Tampoc la educació és lliure d'infiltracions ideològiques quan ve programada (com és actualment el cas en la majoria dels països, si no tots) a partir de les directrius del grup polític en el poder (28).

Raons polítiques i ideològiques expliquen *també* perquè la noció de modernització s'ha posat tant de moda entre els científics socials occidentals (principalment funcionalistes) i en canvi ha estat tan ampliament bandejada pels marxistes tant en els països comunistes o com en la resta del món.

Del punt de vista marxista, la idea i doctrina del socialisme implica progrés en el sentit ampli d'amillorament social. És cert que en els països comunistes l'educació científica, tècnica i humanística de la gran massa ha estat acomplida, i que el rol de la intel·ligentsia pel que fa a l'evolució de la societat ha estat accentuat (29). Així doncs, sembla com si des de la perspectiva marxista cap definició de "modernització" té raó d'ésser, car apareix subsumida en la idea general de socialisme. A més, la modernització sembla implicar un tipus de canvi polític reformista que és absolutament incompatible amb la idea mar-

xista de revolució.

Per tant, el concepte de "modernització" és entès pels marxistes com una construcció ideològica occidental, la finalitat de la qual és justificar la realitat política del imperialisme occidental. Però com un "paraigua ideològic", la modernització s'ha de considerar com un substitut de la idea de progrés i un procés, ubieu però específic, de canvi social que afecta en diferents graus a totes les societats del món. Històricament, la idea noucentista de progrés fou de gran utilitat per a descriure i justificar ideològicament les nacions colonialistes d'Occident. Però no és apropiada pels estats-nació nascuts a la fi del colonialisme a mitjans del segle XX, o a la nova situació política internacional.

Com un substitutiu de la idea *vuitcentista* de progrés, la definició temptativa de modernització ací presentada, intenta d'excloure el subjectivisme i les concepcions ideològiques que arrossegueu el "progrés", i altres definicions de canvi social degudes als teòrics socials occidentals. Aquest ha estat el propòsit d'aquest estudi sobre la modernització. Totalment conscient de les noves pròpies limitacions i prejudicis ideològics, tinc l'esperança de no haver malmès del tot aquest intent.

APÈNDIX 1: EL SISTEMA INTERNACIONAL I MODERNITZACIÓ

Per què les societats "es modernitzen", i quins són els factors que duen cap a la "modernització", romanen encara qüestions per a respondre. Tanmateix, existeix una tendència força estesa especialment entre els científics socials del Tercer Món" -Amèrica Llatina i Àfrica-, però també de països "desenvolupats" (com Anglaterra) a col·locar la "modernització" en el marc internacional. Aleshores es defineix modernització en relació amb el sistema d'estratificació internacional en el qual els diversos estats-nació del món hi participen en diferents proporcions.

La relació entre l'estratificació internacional i els països subdesenvolupats fou primerament analitzat per Gustavo Lagos (1). Després, els estudis sobre la matèria s'han multiplicat i diversificat. Com a reacció contra les "teories desenvolupistes", alguns científics polítics i socials, principalment d'Amèrica Llatina (i també d'alguns països africans) han condemnat la situació de "dependència" que els països subdesenvolupats integrats en el sistema internacional han de suportar com a conseqüència de la seva participació en el mercat internacional i les polítiques econòmiques imperialistes que les potències els hi imposen. La contribució d'alguns teòrics socials anglo-saxons a l'estudi de la modernització i el sistema internacional difereix enormement de les concepcions dels sociòlegs d'Amèrica Llatina. D'antuvi passem a

examinar la ben coneguda contribució de Nettl i Robertson, abans d'entrar en la discussió sobre "desenvolupament" (i "modernització") com un problema internacional.

D'acord amb Nettl i Robertson, els nous estats-nació cerquen l'afirmació de la seva identitat nacional, un cop han obtingut la independència territorial i política. El pas següent en el procés d'auto-afirmació és l'assoliment de desenvolupament econòmic i d'"equivalència internacional" respecte de la resta de societats "desenvolupades" (2). La modernització és, llavors, la "via per a atènyer una posició de paritat o "equivalència" amb d'altres nacions" (3).

Així doncs, en el camp internacional, la modernització implica la recerca d'algun tipus de paritat o "equivalència", o dit d'altra manera, significa reduir la "deprivació internacional" d'una nació (4) respecte d'altres "societats nacionals". Les "societats nacionals" posseeixen característiques que els països en vies de modernització haurien d'emular, per a poder participar en el complex internacional de nacions. La informació sobre els trets que caracteritzen les nacions que serveixen de punts de referència per a d'altres països menys rics, poderosos i amb menys prestigi, ve donada pel sistema internacional i s'estén dins de tot país en vies de modernització gràcies a les èlites nacionals.

Per tant, l'objectiu de l'auto-afirmació i d'identitat

nacional du les societats "modernitzants" a que "redueixin el seu status atímic i avancin cap a l'equivalència respecte d'altres nacions "ben col.locades". L'objectiu de l'equivalència no és una meta fixa sinó una "meta mòbil", i la seva percepció dependrà dels valors i les exigències del sistema internacional i els valors, disposicions i capacitats de la nació en qüestió, tal com particularment ho experimenten les èlites nacionals" (5) o grups molt més estructurats com ara un partit o un exèrcit (6).

Per sistema internacional, Nettl i Robertson entenen el sistema "on els valors de (gairebé) cadascú i els objectius són formulats (d'habitud) en relació amb els d'algu altre". Si aquest criteri l'apliquem a les nacions, el sistema internacional pren en consideració (al menys implícitament) les relacions entre les nacions i les "relacions socials, culturals, econòmiques, militars i altres de coordinació, interdependència, integració o focus d'acció compartits (sovint conflictius)" (7) per les diverses nacions.

En el context internacional, les societats configuren lliure objectius d'identitat nacional i desenvolupament econòmic subsegüent, fent referència a d'altres societats jerarquitzades segons una línia d'estratificació sobre la base de riquesa -ordre- prestigi. Aquest sistema jeràrquic de nacions, o model d'estratificació internacional (8) és important pel que fa a les estratègies

de "modernització" des de la perspectiva de les èlites nacionals que s'esforcen en assolir paritat o "equivalència" i adquirir els atributs socials posseïts per les nacions considerades com d'especial prestigi (9).

Però la "pre-condició" per a que una societat participi en l'arena internacional i es situï en el sistema d'estratificació internacional, és la de ser un estat-nació i posseir "sobirania nacional". Com clarament diu Shils, una societat per a ser "moderna" requereix d'una sobirania nacional. Però això, en opinió dels seus protagonistes, pressuposa l'existència d'una nació que es governi a si mateixa gràcies a òrgans i persones indígenes. Amb institucions representatives o sense elles, a l'estat sobirà modern se'l destaca com l'encarnació de l'essència de la seva societat. Per a les èlites dels nous estats, la sobirania nacional no tan sols representa l'autonomia interna en relació amb normes o influències estrangeres, sinó que també significa jugar un paper en l'àmplia arena de la política mundial. Ser sobirà és tenir una posició d'influència i ésser respectat com a nació (moderna) en l'escena mundial (10).

Tant les aportacions de Hottel i Robertson com la de Shils, sobre la modernització en el context internacional semblen estar concebudes com implicant la decisió de modernitzar-se, és a dir, d'arribar a assolir països més desenvolupats i de superar el re-

tard relatiu del propi país en comparació amb els més desenvolupats. D'ací que la importància de les èlites modernitzadores, s'accentui altre cop. El concepte de modernització esdevé força subjectiu (o "transitiu", passiu, en el sentit de Dore) doncs gira entorn de la decisió de les èlites per a "modernitzar-se" (11).

A més, les definicions de "modernització" i "societat moderna" fins ací esboçades amb referència a d'altres societats dins del sistema d'estratificació internacional són extremadament relativistes i etnocèntriques. Prenen com a punt de referència una "meta mòbil" i venen formulades del punt de vista de societats ja "desenvolupades" en termes funcionalistes. En contrast, els escrits marxistes recents sobre el tema, emfatitzen la relació de dependència dels països subdesenvolupats respecte dels desenvolupats (i de "colonialisme intern" entre les àrees endarreries i les avançades d'una societat), a fi i efecte de comprendre les transformacions presents i les perspectives futures per aquests darrers.

D'acord amb aquest enfocament, aquestes transformacions formen part de l'expansió del capitalisme i el conseqüent establiment d'un nou sistema internacional compost de societats homogènies i dependents (12). Alguns sociòlegs d'Amèrica Llatina com Guerreira Ramos, Enzo Faletto, F. H. Cardoso, R. Stevenhagen o T. dos Santos, per a esmentar-ne uns pocs, sociòlegs i econo-

mistes egipcis com ara Anouar Abdel-Malek i Samir Amin, ultra un "clàssic" d'aquesta matèria, A. Gunder Frank, no s'han cansat de condemnar la fal·làcia segons la qual els actuals països pobres sempre ho han estat, i que per tant han d'"imitar" l'Occident i el seu desenvolupament econòmic i polític si volen sobreviure en l'arena internacional.

Aquests teòrics socials afirmen tot just el contrari, doncs moltes societats abans pròsperes són ara ^{sub-}desenvolupades com a resultat de la intervenció d'interessos imperialistes en llurs economies. De fet, el comerç i programes d'"ajuda" actuals, (tan pregonats i programats pels polítics d'Estats Units) estan eixamplant la fossa entre els països "pobres" i els "rics". La integració en el comerç internacional significa tan sols l'expoliació de matèries primes per obra de les potències imperialistes, sobre la base de la relació colonial-imperialista entre països "desenvolupats" i "subdesenvolupats" (13).

D'aquesta manera, l'imperialisme reforça la ductitat pre-existent entre societats riques i pobres, Occident i Orient, desenvolupat i subdesenvolupat, capitalista i no capitalista, car gràcies a l'imperialisme "els països rics esdevenen més rics, mentre que els pobres esdevenen més pobres" (14). A més, les mateixes societats es divideixen en àrees de diferents graus i tipus de desenvolupament.

Però aquests dos tipus de societats o aquestes dues parts en una mateixa societat no es troben oposades o "aïllades" una respecte de l'altra. Al contrari, estan interrelacionades. Així doncs, com diu A. Gunder Frank, el desenvolupament "lluny d'ésser degut a un suposat aïllament de la majoria d'habitants del món en relació amb l'expansió moderna del capitalisme, o àdhuc a algunes relacions o modes feudals encara existents, és el resultat de la incorporació integral d'aquesta gent dins del sistema capitalista, completament integrat, però contradictori, i que des d'aleshores ha abarcat globalment a tots". Per tant, "és la contradicció interna essencial del capitalisme imperialista entre països explotadors i explotats allò que ha estat i encara és la font i la causa del desenvolupament, relacionant simultàniament i dialècticament, el desenvolupament i el subdesenvolupament econòmic" (15).

Tot analitzant els efectes de l'imperialisme en les societats d'Amèrica Llatina, Frank afirma que el seu desenvolupament és el resultat de la "expansió mundial del mercantilisme, capitalisme i imperialisme "occidentals". Arreu del món, aquesta expansió va prendre la forma d'un desenvolupament simultani i dialècticament interrelacionat, les manifestacions del qual són a l'ensens "resultat" i "causa" una de l'altra. Així, el subdesenvolupament econòmic i l'enderreniment d'algunes àrees són el

resultat (i la condició) de desenvolupament en altres parts del món i en una societat (16).

El desenvolupament econòmic i el subdesenvolupament són d'aquesta manera "les cares oposades d'una mateixa moneda", ja que són productes d'una estructura econòmica i procés capitalista únics, però dialècticament contradictoris. El sistema capitalista té, doncs, una estructura de base: metròpoli-satèl.lits. Però les dues "caves de la moneda", és a dir, desenvolupament i subdesenvolupament, no són merament quantificables i relatives (en el sentit de que una societat és més desenvolupada que una altra), sinó que són "relacionals i qualitatives en quant (una societat) és estructuralment diferent de l'altra, però originada per la seva relació amb l'altra" (17).

Per tant, la relació dialèctica entre països desenvolupats i subdesenvolupats, per la qual l'estancament i cançament dels darrers és condició per que existís progrés en els primers, ha d'ésser entesa en funció de l'estructura internacional del capitalisme tardà, que "no s'ha de comprendre com merament una col·lecció de capitalismes nacionals". D'acord amb Swamy i Moran, el sistema internacional és un sistema jeràrquic amb algunes "metròpolis dirigents, colònies completament dependents a la base, i diversos graus de superordinació i subordinació entre aquests nivells" (18). La jerarquia de nacions que perfila el sistema capitalista es caracteritza per un conjunt de relacions d'explota-

ció. Els qui romanen "a dalt de tot" exploten "en diversos graus als qui romanen a llocs inferiors, i similarmet, els situats en algun nivell donat exploten tots als qui tenen a sota, fins a arribar al darrer de tots, el qual ja no disposa de ningú per a explotar. Els "de dalt de tot" són les "metròpolis", i els darrers s'anomenen "colònies". L'esfera d'explotació és el "imperi" (19).

La principal conseqüència d'aquesta relació imperialista d'explotació pel que fa a les "colònies" és a dir, als països subdesenvolupats", consisteix en el drenatge per part dels països metropolitans de l'excedent econòmic, i la seva apropiació. En països ja "desenvolupats" el problema rau en l'absorció dels excedents creats. Això és, però, el que dona lloc a una de les principals contradiccions del capitalisme monopolista: el creixement del monopoli genera una forta tendència a que s'incrementi l'excedent sense que a l'ensem forncixi els mecanismes d'absorció adequats. Però, com diuen i Sweezy i Duesenberry, l'"excedent que no és absorbit és per tant excedent no produït: és un ver excedent potencial, i deixa les seves petjades estadístiques, no pas en les xifres de guanys i inversions, sinó més aviat en les xifres d'atur i capacitat productiva i utilitzada". A fi de solucionar aquesta incongruència, el capitalisme monopolista "només pot cercar estímuls externs més intensos", els quals reforçaran les tendències expansionistes en el país-metròpoli (20).

La relació imperialista de dependència entre països desenvolupats i subdesenvolupats afecta la formació de capital en àrees subdesenvolupades. Això es deu a la baixa productivitat en les activitats econòmiques bàsiques del país (agricultura i manufactura, per exemple), als obstacles als estalvis privats i inversions (21), i al fet de que l'exportació de bens i capital a àrees endarrerides evita l'acumulació de capital d'aquestes de forma suficient. El capital estranger s'inverteix en països subdesenvolupats sense "cap connexió amb les necessitats del país en qüestió pel que fa al seu desenvolupament econòmic i industrial, ans al contrari, d'acord amb els interessos de la burgesia imperialista i el mateix país-metròpoli" (22).

Com que la burgesia dels països imperialistes cerca exclusivament l'increment dels seus beneficis a expensas dels països colonitzats, inverteix capital de forma que en aquestes colònies es construeix ^{en} obres d'infraestructura per a una producció que beneficiarà majorment a la metròpoli. Al mateix temps, la competència amb la metròpoli és acuradament eludida tot controlant les inversions en les obres d'infraestructura. Així doncs, la producció en països subdesenvolupats complementa bàsicament la producció dels països metropolitanans (l'exemple típic és la producció de matèries primeres agrícoles i minerals per a suplementar les activitats industrials de la metròpoli).

El resultat és el desenvolupament econòmic unilateral de l'àrea endarrerida o la societat subdesenvolupada. La seva pro-

ducció es limita a un baix nombre de productes (agrícoles, usualment), o a un sol producte, industrialitzat o comercialitzat (monoproducció, monocultiu). Una conseqüència ulterior és la divisió del treball a nivell internacional i la internacionalització del capital monopolista.

La divisió internacional del treball es reflecteix en el fet de que països subdesenvolupats produeixen i exporten de manera creixent "productes bàsics" (productes agrícoles, matèria prima, etc.), mentre que països capitalistes industrialitzats cada cop més produeixen i exporten bens manufacturats. Així doncs, les relacions comercials i d'intercanvi esdevenen menys i menys favorables per als països subdesenvolupats, i els capitals invertits van primàriament dirigits a l'extracció de plus-vàlua (23). La plus-vàlua creada en els països subdesenvolupats reverteix en el país d'origen i repercuteix en la balança de pagaments. Això retarda el desenvolupament econòmic d'un país subdesenvolupat (24).

Alguns teòrics socials d'Amèrica Llatina, tant els que estan a favor com en contra de les "teories desenvolupistes" preconitzades pels USA, i les aportacions acadèmiques sobre la modernització per part de teòrics anglosaxons, tendeixen a restringir la noció de modernització a la seva dimensió econòmica. Els qui sostenen una visió explícitament etnocèntrica de la modernització al prendre a societats avançades (occidentals) com a punt de

referència, es refereixen al "desenvolupament" com a "canvi estructural", o canvi en la infraestructura econòmica d'una societat. La modernització és llavors un procés de "desenvolupament social" o procés superestructural de canvi que determina la mentalitat de l'home "modern". En mots de Costa Pinto, la modernització indica l'adopció (principalment pels estrats superiors dels membres d'una societat) de pautes de consum i conducta, valors, idees, etc., pertanyents a països més avançats (25). Però com hem intentat de demostrar al llarg d'aquest estudi, una definició tan obviament etnocèntrica de modernització (com una paraemulació de societats més avançades i bandejant els valors, les idees i les pautes de consum característiques d'una societat endarrerida) no es pot mantenir per la seva vaguetat, relativisme i subjectivisme.

Hi ha un grup important de teòrics socials d'Amèrica llatina que rebutgen de socarrel la noció de modernització. Centren la seva atenció en les relacions dialèctiques entre desenvolupament i subdesenvolupament. El seu interès es dirigeix però cap el "subdesenvolupament", més que no pas en el "desenvolupament". Stavenhagen, per exemple, denuncia la "intensió" del capitalisme com la causa de subdesenvolupament en societats no industrialitzades. Les estructures econòmiques i socials tradicionals no són per elles mateixes un obstacle per al desenvolupament, sinó que

es transformen en "estructures subdesenvolupades" un cop entren en contacte amb el sistema econòmic capitalista "importat" o introduït per les societats més avançades. El contacte amb el sistema capitalista determina també l'evolució històrica ulterior d'una societat endarrerida (26).

Aquesta tesi s'oposa a l'aportació de Marx sobre la penetració capitalista a través de l'imperialisme com a medi d'induir "modernització". Certament, Marx contemplà una realitat social diferent (les societats asiàtiques), i per això les seves tesis no poden aplicar-se mecànicament a una altra part del món, com Amèrica Llatina (27). En conseqüència, els científics socials d'Amèrica Llatina s'han resistit a aplicar enfocaments marxistes ortodoxes (com també funcionalistes, estructuralistes, neo-liberals o neo-clàssics) al problema del canvi social a Amèrica Llatina, tot i que fan ús d'una metodologia marxista (28).

Per a alguns teòrics socials d'Amèrica Llatina com Falo-
to i Cardoso, la dicotomia entre societats "tradicionals" i "modernes" característica de la concepció dualista de canvi social, és tan supèrflua com la distinció entre modernització i desenvolupament. El desenvolupament en ell mateix és un procés social, diuen aquests autors, i per això els aspectes purament econòmics del procés transcendeixen la xarxa de relacions socials subjacents al procés. Allò que diferencia el desenvolupament de la modernització és la participació per part dels "grups tradicionals"

en el control i la dominació (polítics) de la societat. Per a una societat és possible de modernitzar-se pel que fa a les seves pautes de consum, educació, etc, com Cardoso i Faletto assenyalen, però no es desenvolupa efectivament, si el sistema econòmic de la perifèria no és menys dependent del centre (29).

Aleshores la modernització es redueix a l'"efecte demostració", especialment en l'esfera econòmica d'una societat. Aquests autors rebutgen aquesta visió i proposen un tipus de canvi centrat en la integració de classes i grups socials per a aconseguir "desenvolupament". Des d'aquesta perspectiva, l'"efecte demostració" se subordinaria a les relacions entre els grups socials i les institucions a nivell nacional, així com la tensió entre ells, i als d'altres països a nivell internacional (30).

La manera com convergeixen aquests dos nivells és explicada per la "situació de dependència", per la qual, les economies nacionals s'integren en el mercat internacional i els grups socials i institucions d'un país s'interrelacionen i es lliguen amb grups i institucions foranis. Però l'imperialisme, com a sistema de relacions econòmiques i polítiques (32) ha estat analitzat tradicionalment des de la perspectiva dels països imperialistes. La noció de dependència estructural fa referència a la relació imperialista de subordinació-dominació, des d'un nou punt de vista, el del país subordinat. No és però, un substitut del

terme i concepte de capitalisme (33).

Així doncs, els sociòlegs d'Amèrica Llatina dirigeixen la seva atenció a la situació imperialista de dependència estructural i la situació de subdesenvolupament que d'ella es deriva. Tal com aquesta relació imperialista és sentida principalment en l'economia d'Amèrica Llatina, el que aquestes societats cerquen és la "situació de desenvolupament". Aquesta situació s'ha d'entendre tant en termes econòmics, com també en els socials i polítics (34), si és que ha d'incloure aspectes com el del control polític per l'Estat nacional, participació per la massa de la població, renovació del sistema socio-polític, etc. El desenvolupament autònom és per tant, l'alternativa de la situació de desenvolupament estructural.

Així, "desenvolupament" rep una definició vaga en termes econòmics (inclouent alguns cops altres aspectes socials i polítics). Ara bé, per molt exactes que siguin els teòrics i els d'Amèrica Llatina en condemnar la insuficiència i vaguetat de les aportacions actuals sobre modernització aplicades a les societats d'Amèrica Llatina, tampoc reeixen a proveir-nos una descripció concreta dels canvis que aquestes societats protagonitzen. L'èmfasi sobre el "desenvolupament" centrat en la dimensió econòmica del procés general de canvi, resulta insuficient per a comprendre el complex fenomen de la modernització, si com hem assenyalat, afecta a Amèrica Llatina i a la resta del món.

APÈNDIX 2: LA CONCEPCIÓ DIFUSIONISTA

La importància que certs sociòlegs o antropòlegs concedeixen a la dimensió endògena-exògena del model funcionalista de modernització, més que no pas la dimensió "abans-i-després", ha dut a la formulació d'un enfocament "neo-difusionista" de la modernització. Aquesta concepció és oposada a la perspectiva neo-evolucionista comuna a les aportacions funcionalista i antropològica sobre modernització, ací presentades. Doncs, el difusionisme neix com una teoria anti-evolucionista.

La diferència principal entre els difusionistes i els primers evolucionistes és la opció dels primers segons la qual l'home fou essencialment "no-inventiu" i que per això les innovacions tècniques i culturals en general hagueren de provenir de l'exterior. Neguen que innovacions semblants donin raó de similituds d'abast mundial. Els primers evolucionistes rebutjaren la visió oposada sobre aquest problema però mai acceptaren com qüestió de principi que les similituds s'haguessin desenvolupat més sovint a partir d'invencions independents que per difusió (1).

Els difusionistes germànics i britànics es van categoritzar ells mateixos com a "anti-evolucionistes", malgrat que el enfocament del Kulturkreis (cercle cultural) de l'escola alemanya, així com els esquemes d'alguns antropòlegs britànics de primera

hora, posseeixi un caire evolucionista. La noció de Kulturkreis a Europa anà paral·lela al concepte d'àrees culturals elaborada pels etnòlegs nord-americans. Les àrees culturals es refereixen a unitats geogràfiques relativament petites basades en la distribució contínua d'elements culturals. Per cercles culturals, els difusionistes europeus (especialment els alemanys) entenen els amplis complexos de trets que han perdut la seva primigènica unitat geogràfica i s'han escampat arreu del món (2).

Es evident que la proximitat geogràfica no explica similituds o diferències culturals entre les àrees, ni tampoc ajuda a comprendre l'emergència d'un tret cultural específic d'una societat. Com assenyala Marvin Harris, "tots els difusionistes estan d'acord amb que hi ha una receptivitat diferencial pel que fa a influències culturals, independentment de la distància. Si això és així, llavors ens hem de sentir inevitablement implicats en considerar tots els factors de medi-ambient, tecnologia, economia, organització social i ideologia, els quals afecten als qui cerquen d'explicar diferències i similituds socio-culturals en termes de principis metodològics" (3).

La concepció difusionista considera la modernització com dependent de la transmissió (difusió) d'elements culturals dels països desenvolupats als subdesenvolupats, de forma que la societat "tradicional" roman tradicional pels obstacles i

resistències a l'aculturació o difusió, que retarden subsegüentment el procés de "modernització". El difusionisme postula "centres" culturals on han nascut idees o s'han inventat les tècniques, abans de que aquestes es transmetin. Així doncs, "el desenvolupament de les societats "manllevoadores" tant del centre inventor com del manllegador fou més important que el d'un àrea no-influida" (4).

En mots de Malinowski, difusionisme significa que "similituds en eines i armes, creéncies i llegendes, organitzacions socials o arts decoratives, s'expliquen per la propagació a partir d'un o més centres originaris". Breu, el difusionisme postula que tota cultura deriva d'una àrea de difusió (5). L'aculturació, diu Malinowski, implicaleshores que l'home sense cultura, no cultivat, cal que obtingui els beneficis de la nostra cultura (occidental). És ell qui ha de canviar, si vol esdevenir un dels nostres, és a dir, un home "civilitzat" i "modern" (6). Així, Malinowski fou conscient de les connotacions etnocèntriques que el concepte d'"aculturació" arrossega.

La difusió i aculturació poden ser el resultat d'una conquesta, intrusió o impacte, o d'un contacte i intercanvi. Segons Manning Nash, funciona a base d'onades, escapant-se a partir de la metròpoli o països capitalistes avançats per a raure en les capitals de les nacions subdesenvolupades, i al seu torn, d'aquestes a llurs capitals de província, i finalment al "hinterland"

perifèric (7). La difusió és el procés històric que consisteix en la propagació de l'impacte de la cultura (occidental) a través del món, i els intents dels nous vinguts d'emular els països (occidentals) que es consideren com els models principals d'industrialització, unificació política i territorial, sistema parlamentarista de govern, etc. Seguint l'enfocament difusionista, els nous vinguts tracten d'arribar al nivell d'aquests models.

La modernització (o "civilització" en mots de Malinowski) s'identifica llavors amb canvi cultural, és a dir, canvi pel contacte entre cultures diferents (8). És interessant d'observar l'enfocament difusionista tot contrastant-lo amb l'evolucionista, car accentua el lligam entre canvi cultural i urbanització. En aquest sentit, alguns sociòlegs han considerat la expansió de "cultura urbana" cap a àrees arqueiques, rurals (o sia, la introducció de bens de consum i la difusió de tècniques, un esperit "emprenedor", etc) com a medi de modernització. Stevenhagen ha criticat aquesta aportació sobre modernització i condemnat la "cultura de la pobresa" i la "proletarització" rural que resulta de la difusió dels productes industrials i el capital monopolista (9).

El difusionisme fou ampliament acceptat pels antropòlegs i etnòlegs. La majoria d'estudis sobre cultures pre-literàries foren obres monogràfiques i detallades d'una sola cultura. Abans

que la tendència funcionalista influencià aquests estudis, l'accent principal es posà sobre els problemes d'ordre, estabilitat i ajustament. Com Nisbet remarca, els etnòlegs donen gran importància teòrica als aspectes equilibradors del funcionalisme. En conseqüència, la "atenció funcionalista centrada sobre una sola cultura, i el menyspreu funcionalista per les seqüències taxonòmiques de trets culturals, bastides a partir d'una gran varietat de cultures", coexistí amb la "teoria de la difusió, la qual encara que no s'uní mai, ni de cap forma, amb l'obra dels funcionalistes, imposà les seves pròpies licitacions a la teoria (funcionalista) de l'evolució" (10). Per tant, a més d'ésser etnocèntrica, la concepció difusionista de la modernització és tan vaga i general com la majoria d'aportacions funcionalistes. No forneix una directriu capaç d'explicar quins són els elements específics en que la "modernització" podria consistir.

NOTES.INTRODUCCIÓ.

- (1) "New English Dictionary", Oxford, Clarendon Press, 1906
Lewis i Short: "A Latin Dictionary"

Capítol 1.- L' EXIGÈNCIA D'UNA DEFINICIÓ.

- (1) Nisbet, R.: Social Change and History, Oxford University Press, Paperback ed., 1970 (1969), pàgina 47
- (2) Adam Schaff: "The Marxist Theory of Social Development" a S.H. Hirschstadt (ed.) "Readings in Social Evolution and Development", Pergamon Press Ltd. 1970, pàgines 73 i 74
- (3) Hattl i Robertson: "Institutional System and Modernization of Societies", Faber i Faber, Londres 1968, p. 57
- (4) Pollard, S.: "The Idea of Progress" Penguin Books 1971 (1968) pp. 140 i 141
- (5) Spencer, H.: "Structure, Function and Evolution", ed. per S. Andreski, Michael Joseph, London 1971, p. 8

- (6) Bons exemples d'aquesta tendència són: J. Steward:
"Contemporary change in traditional societies", i
 C.E. Black: "The dynamics of Modernization"
- (7) Nisbet, R. (ed.): "Social Change", Basil Blackweel,
 Oxford 1972, p. 1
- (8) Nettl i Robertson: op. cit. p. 40
- (9) Hagen, Everett: "On the Theory of Social Change", The
 Dorsey Press, Homewood, Illinois, 1962 passim
- (10) Moore, W.E.: "Social Change" Prentice Hall Inc. Engle-
 wood Clif New Jersey, 1963, p. 93
- (11) Els principals representants d'aquesta visió són: S.H.
 Eisenstadt: "Modernization, protest and change",
 Prentice Hall Inc., 1966; i Sells, R.: "Political
 development in the new states", Mouton and co., 1965,
 publicat originalment a Comparative Studies in So-
 ciety and History", (1959-1960)
- (12) Sklair, Leslie: The Mastery of Progress, Routledge
 and Kegan Paul, London, 1970, pp. 61-65
- (13) Peel continua, "la necessitat lògica de comparar refor-
 ça la utilització de mesures americanes de dimensions
 diferents... i reforça també la tendència a veure el
 canvi social secular com el veié Spencer: com una
 llarga i uniforme seqüència de canvis incrementals.

Adhuc els qui rebutgen un model tan gradualista i el volen substituir per un model que emfatitzi discontinuïtat, com el dels marxistes, troben difícil de defugir l'esquema evolucionista a un nivell fonamental; i es pot arguir de forma plausible que la visió de Marx del desenvolupament era enormement diferent de la dels teòrics del desenvolupament actuals"

(John Y. Peel: Herbert Spencer on Social Evolution, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1972 pp. XL i XLI)

- (14) Aquest és el cas especialment el de les aportacions de Parsons i Smelser (Peel. J.Y.: Spencer and the neo-evolutionists", Sociology, 3, 1969, p. 132)
- (15) Bock, K.E.: "Evolution, Function and Change", art. a Eisenstadt, S.N. (ed.) "Readings in Social Evolution and Development", Pergamon Press, London, 1970, pp. 199 i 200
- (16) En note de Robert Misbet: "Arribar a ser capaç de deduir els mecanismes motivacionals del canvi a partir de les mateixes condicions de les quals s'han deduït els conceptes d'ordre social, aquest és l'objectiu primer i sobrepertint del funcionalisme" (Robert A. Misbet: "Social Change and History", Oxford

University Press, 1969, p. 228

- (17) Al contrari, els autors funcionalistes són ben conscients dels arxius històrics (Bock, K.E.: op. cit. p. 202). Els evolucionistes tendien a pensar que els esdeveniments eren únics, encara que alguna vegada assenyalessin diferències especials (Nisbet, R. A.: op.cit. p. 226)
- (18) Smith, A.D.: "The Concept of Social Change", Routledge and Kegan Paul, Londres i Boston, 1973, p. 95
- (19) Peel, John Y.: "Spencer and the Neo-evolutionists" Sociology, 3, 1969, p.180
- (20) Bock, K.E.: op. cit. p. 196
- (21) Els clàssics estigueren interessats, seguint un esquema evolucionista, en descriure els estadis en el desenvolupament de la societat com un tot. En aquest sentit, hi ha certes semblances entre la distinció de Comte d'estadis en el coneixement humà, els grups de solidaritat social de Durkheim, les anàlisis dels modes econòmics de producció de Marx, etc., per tal com es defineixen tipus de societats. Altres exemples són les aportacions de Morgan sobre el parentiu, i les de Tylor sobre religió (Nisbet, R.A.: op. cit. p. 229)
- (22) En canvi, els antropòlegs preconitzen "una comparació entre històries, en lloc d'una comparació entre ti-

- pus o condicions com a medi per a cercar concepcions del procés" (Bock, K.E.: op. cit. p. 197)
- (23) Bock, Kenneth E.: "The comparative method of anthropology", Comparative Studies in Society and History, 8, 1965-1966, p. 279
- (24) Nisbet, R.A.: op. cit. p. 145
- (25) a) Ginsberg, Morris: "Essays in Sociology and Social Philosophy", vol. III, "Evolution and Progress", Heinemann, Londres, 1961, p. 3
- b) Nisbet, R.A.: op. cit. p. 107
- (26) Ginsberg, Morris: op. cit. assaig sobre "The idea of progress a reevaluation" passim i p. 7
- (27) Sklair, Leslie: op. cit., pp. 118 i 119
- (28) Peels, John, Y.: "Spencer and the neo-evolutionists", sociology, 3, 1969, p. 184
- (29) Ginsberg, Morris: op. cit., p. 36
- (30) Ginsberg, Morris: op. cit., p. 12

Capítol 2.- ELS CLASSICS.

- (1) Una visió clara i concisa, excel·lent, sobre la influència de les revolucions Francesa i Industrial

en el desenvolupament de la sociologia en el segle di-
nou es troba en l'obra de Nisbet, R.A.: "The Sociolo-
gical Tradition", Hainemann, London 1970 (1966) capí-
tol 2.

- (2) Nisbet, Robert A.: "The Sociological Tradition", Heine-
mann, London 1970 (1966), pp. 21-32
- (3) Frank, Manuel: "The World of Saint-Simon", Harvard Uni-
versity Press Cambridge, Mass. 1956, pp. 289-291
- (4) *ibid.* pp. 239-240
- (5) *ibid.* p. 237
- (6) Saint-Simon, Henri: "Letters from an inhabitant of Ge-
neva", a "Oeuvres Completes de Saint-Simon et Enfan-
tin, Paris 1865-1876, quoted from Markham, F.M.H.:
"Henri, Comte de Saint-Simon" Selected Writings",
Basil Blackwell, Oxford, 1952, p.6
- (7) *ibid.* p. 29
- (8) Comte, Auguste: "System of Positive Polity", Burt Tren-
klin, New York, London, 1875, p. 201
- (9) Aron, Raymond: "Main Currents of Sociological Thought"
Basic Books, New York, 1965, pp. 66-71
- (10) *ibid.* p. 72
- (11) Nisbet, Robert A.: *op cit.* p. 58
- (12) Giddens, Anthony (ed): "Emile Durkheim, Selected Wri-
tings", Cambridge University Press, 1972, p. 4

- (13) Aron, R.: op. cit. p. 74
- (14) Tocqueville morí abans d'acomplir el seu desig d'escriure un segon volum de "The Old Regime and the French Revolution", on planejà de valorar el nou ordre social que eixí de la Revolució Francesa. Tocqueville, Alexis de, : "The Old Regime and the French Revolution" Doubleday Anchor Books, Doubleday and Company Inc., New York, 1955, p. 211
- (17) Tocqueville, A. de: "Democracy in America", vol: I p. LXXXI
- (18) Tocqueville, A. de: "The Old Regime and the French Revolution", p. 19-20
- (19) Tocqueville, A. de: "Democracy in America", vol: 1, p. 209
- (20) Aron, R.: op. cit. pp. 190-193
- (21) *ibid.* p. 224
- (22) *ibid.* p. 219 i 227
- (23) Spencer, Herbert: "Principles of Sociology", D. Appleton and Company, New York, 1910, vol.I, pp. 449 i 456-457
- (24) *ibid.* vol. I, p. 463
- (25) *ibid.* vol. I, p. 471
- (26) Smelser, Neil J.: "Toward a general theory of social change", a "Essays in Sociological Explanation"

- per Smelser, N.J. (ed.), Englewood Cliffs, Prentice Hall Inc. New Jersey, 1968, p. 243
- (27) a) Spencer, Herbert: "Principles of Sociology", vol. II p. 568 i 603
- b) Andreski, S. (ed.): "Herbert Spencer: Structure, Function and Evolution", p. 148
- (28) Peel, John D.Y.: "Herbert Spencer: the Evolution of a Sociologist", Basic Books a Inc, Publishers, New York, 1971, pp. 197-198
- (29) Un estudi recent, basat en l'aportació de Spencer i tractant del paral·lelisme entre organització militar i organització social, en sentit ampli, és el llibre de Andreski, S.: "Military Organization and Society", Routledge and Kegan Paul, California University Press, 1968 (2nd. edition)
- (30) a- Spencer, Herbert: "Principles of Sociology", vol. II p. 573
- b- Andreski, S. (ed.): "Herbert Spencer: Structure, Function and Evolution", p. 154
- (31) Spencer, H.: "Principles...", vol. II, p. 575
- (32) ibid., vol. II, p. 576
- (33) Peel, John D.Y.: "Herbert Spencer on Social Evolution"
The University of Chicago Press, Chicago i Londres, 1972, p. XXXII

- (34) Andreski, S. (ed.): "Herbert Spencer: Structure,...",
p. 168
- (35) Spencer, H.: "Principles,...", vol. II, pp. 607-617
- (36) Andreski, S. (ed.): "Herbert Spencer: Structure,...",
p. 168
- (37) Peel, John D.Y.: "Herbert Spencer: the Evolution of a Sociologist", p. 204. Una útil taula de dicotomies entre els dos tipus de societat militant i industrial apareix a Smelser, Neil J.: "Toward a general Theory of social change", a "Essays in Sociological Explanation", per Smelser, H.J. (ed.) p. 246
- (38) Smelser, Neil J.: op. cit. p. 248-249
- (39) Durkheim, Emile: "The Division of Labour in Society", traduc. per G. Simpson, The Free Press, New York; Collier-Macmillan Ltd., Londres 1964 (1933), p. 131
- (40) Bierstedt, Robert: "Emile Durkheim" Dell Publishing, New York, 1966, p. 72
- (41) Durkheim: "The Division of Labour in Society", p. 79-80
- (42) Lukes, Steven: "Emile Durkheim: His Life and Work (an historical and critical study), Allan Lane, The Penguin Press, Londres 1973, p. 150
- (43) a) Bellah, Robert N. (ed.): "Emile Durkheim on Morality and Society" The University of Chicago Press, Chicago i Londres, 1973, p. XXVI

- b) Bellah, Robert N.: "Durkheim and History", A.S.R.,
vol.24 n.4. p.454
- (44) Nisbet, Robert A. (ed.): "Emile Durkheim", Prentice
Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1965,
p.22
- (45) Parsons, Talcott: "The Structure of Social Action",
The Free Press, New York; Collier-Macmillan Ltd.,
Londres, vol.I, p.308
- (46) Per una llista dels diferents atributs de la solida-
ritat mecànica i orgànica, vegeu Lukes, Steven:
op.cit., p. 158
- (47) Nisbet, Robert: "The Sociological Tradition", p.48
- (48) Tönnies, Ferdinand: "Gemeinschaft und Gesellschaft",
The Michigan State University Press, 1957, p.XI
i XII
- (49) *ibid.* p.103, pp.237-242
- (50) *ibid.* p.249
- (51) *ibid.* p.4
- (52) *ibid.* p.231
- (53) *ibid.* p.37
- (54) *ibid.* p.64
- (55) *ibid.* p.232 Per a una visió esquemàtica de les di-
ferències entre Gemeinschaft i Gesellschaft, ve-
geu Tönnies: op. cit., p.181

- (56) Nisbet, Robert A.: "The Sociological Tradition", p.97
- (57) Simmel, Georg: "Metropolis and Mental Life", a Kurt H. Wolff (ed.) "The Sociology of Georg Simmel", The Free Press Glence, Ill. 1950, p.409
- (58) Nisbet, Robert: "The Sociological Tradition", p.103
- (59) Simmel, Georg: op. cit. pp.412 i 413
- (60) ibid. pp.419 i 420
- (61) ibid. p.421
- (62) Nisbet, Robert: "The Sociological...", p.99
- (63) Coser, Lewis A. (ed.): "Georg Simmel"; prentice Hall Inc. Englewood Cliffs, New Jersey, 1965, p.18
- (64) ibid. p.20
- (65) Per a Weber, el socialisme era una amplificació i intensificació neta de les propietats essencials del capitalisme, o sia la racionalització, burocràcia, etc. que òmnino podrien esdevenir més dominants en les vides humanes que sota el règim capitalisme (Nisbet, R.A.: "The Sociological Tradition" p.145
- (66) Weber, Max: "The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism", Unwin University Books, Londres, 1971 (1930) p.58
- (67) Parsons, Talcott: "The structure of Social Action",

vol.II p.514

- (68) Weber, Max: "The City", The Free Press, New York;
Collier-Macmillan Limited, Londres, 1966 (1958)
p.65
- (69) Parsons, Talcott: op. cit. vol.II, p.91
- (70) Weber, Max: "The City", p.91
- (71) Weber, Max: ibid.pp.96-99
- (72) A l'Occident, Weber distingí entre la ciutat antiga
(clàssica) de Grècia i Roma, i la medieval; i la
ciutat sud-europea (Itàlia, Migjorn francès) de
la nord-europea (Eldridge, J.E.P.: "Max Weber.
The Interpretation of Social Reality", Michael
Joseph, Londres, 1971, p.257
- (73) Weber, Max: "The Theory of Social and Economic Orga-
nization" The Free Press, New York, 1969 (1947)
p.79
- (74) Parsons, Talcott: op. cit. vol.II, p.506
- (75) Weber, Max: "Sociology of Religion", Social Science
Paperbacks Methuen and Company Ltd. Londres, 1971
(1922), p. LIX (introducció per Talcott Parsons)
- (76) Weber, Max: "The Protestant Ethic...", p.17
- (77) Gerth, H.H. i Wright Mills: "From Max Weber"; Routledge
and Kegan Paul, Londres, 170 (1948)

- (78) Weber, Max: "General Economic History", Collier Books, New York, 1966, p.207-209
- (79) Giddens, Anthony: "Capitalism and Modern Social Theory", Cambridge University Press, 1971, p.179
- (80) a) Weber, Max: "General Economic History", pp.172 i 173
- b) Weber, Max: "The Protestant Ethic...", p.22
- (81) Nisbet, Robert A.: "The Sociological Tradition", p.145
- (82) Bendix, R.: "Max Weber: an intellectual portrait", Methuen and Company Ltd., Londres, 1969 (1959), p.548
- (83) Freund, Julien: "The Sociology of Max Weber", Penguin Books, 1968 (1966) p.235
- (84) Giddens, Anthony: "Capitalism and Modern Social Theory", p. 178
- (85) Freund, Julien: op.cit. p. 140
- (86) Segons R. Aron, Comte identificava reforma social amb reforma intel.lectual (Aron, R.:op. cit. p. 60)
- (87) Comte, Auguste: "Cours de Philosophie Positive", trad. i ed. per F. Ferrer: "Introduction to Positive Philosophy", The Bobbs-Merrill Company Inc, Indianapolis, New York, 1970, p.49
- (88) El mot "positiu" significava per a Comte relatiu, tant com orgànic, precís, cert, útil i real.

- (Comte, A.: "Positive Polity" vol. I, pp. 44-45, citat per George Simpson: "Auguste Comte: Sire of Sociology", Thomas Y. Crowell Company, New York, 1969, p. 49
- (89) Levy Bruhl, Lucien: "The Philosophy of Auguste Comte", G.P. Putnam's sons, 1903, pp.355-356
- (90) Aron, R.: op. cit. p.65
- (91) Aron, R.: op.cit. p.59
- (92) Levy Bruhl, L.: op. cit. p.250
- (93) Aron, R.: op. cit. p.85
- (94) ibid. p. 86
- (95) Comte, Auguste: "The Positive Philosophy", George Meek and Sons, New York, 1895, vol.II, p.232
- (96) Simpson, George: "Auguste Comte: Sire of sociology", p.87-88
- (97) Comte, A.: "System of Positive Polity", p.83
- (98) Comte, A.: "Positive Polity". citat de Simpson, George: op. cit. p.82
- (99) Tocqueville, Alexis de: "Democracy in America", vol.II p.VII (introducció per Stuart Hill)
- (100) ibid. p.LXXI
- (101) ibid. p.LXXV
- (102) Tocqueville, Alexis de: "The Old Regime and the French Revolution" p.57

- (103) *ibid.* p.97
- (104) Tocqueville, Alexis de: "Democracy in America", vol.II, p. 396. En relació amb aquest passatge de Tocqueville, vegeu:
- a) Bendix, R.: "Tradition and Modernity reconsidered", Contemporary Studies in Society and History, n.9, 1966-1967, p.309 .
- b) Gusfield, Joseph R.: "Tradition and Modernity: Misplaced polarities in the study of social change", The American Journal of Sociology, 72, 1967, pp. 355-355
- (105) Spencer, H.: "Progress; its law and cause" a "essays: scientific political and speculative", vol.I, p. 17, D. Appleton and Company, New York, Londres, 1910, vol.I, p.17
- (106) Peol, John D.Y.: "Herbert Spencer on Social Evolution"; p. XXII
- (107) *ibid.* p.6
- (108) *ibid.* p.60
- "El progrés social consisteix en (aquelles) canvis d'estructura en els organismes socials que han implicat (aquestes) conseqüències: més quantitat i varietat dels articles requerits per a satisfer els desitjos de l'home, increment en la seguretat de la persona i

- la propietat amb més llibertat d'acció" (Spencer, H.: "Progress: its law and cause" a "Essays..." p. 9)... La llei del progrés és que "tota força activa produeix més que un efecte" (ibid. p.37)
- (109) Peel, John D.Y.: "Herbert Spencer on Social Evolution", p.XXII
- (110) Spencer, H.: "The Study of Sociology", Williams and Norgate, Londres, 1873, p.196
- (111) Andreski, S. (ed.): "Herbert Spencer: Structure..." p.24
- (112) Smelser, Neil J.: "Toward a General Theory of Social Change" p.244
- (113) Nisbet, Robert A.: "Social Change and History", Oxford University Press, New York, 1969, p. 124
- Sobre la influència de Spencer en els funcionalistes neo-evolucionistes, vegeu: Peel, John D.Y.: "Spencer and the Neo-evolutionists", a Sociology, n.3. 1969
- (114) a) Bellah, Robert N.: "Durkheim on Morality and Society", Oxford University of Chicago Press, Chicago i Londres, 1973, p.XXII i XLIV
- b) Durkheim, E.: "The Division of Labour in Society", p. 114
- (115) Bierstadt, Robert: op. cit.: p. 57

- (116) Nisbet, R.A.: "The Sociological...", p. 85
- (117) Parsons, Talcott: op. cit. vol.I, p.320
- (118) Bierstadt, R.: pp. 60-61
- (119) Parsons, T.: op. cit. vol.I, p. 320
- (120) Giddens, A.: "Emile Durkheim...", p.6-9
- (121) a) Durkheim, E.: "The Elementary Forms of Religious Life", George Allen and Unwin Ltd., Londres, 1971 (1915), p.425
- b) Giddens, A.: "Capitalism and Modern Social Theory", p.72
- (122) Giddens, A.: "Capitalism and...", p.76
- (123) Nisbet, R.: "Emile Durkheim...", p.36
- (124) Giddens, A.: "Emile Durkheim...", p.12
- (125) Durkheim, E.: "The Division of Labour...", p.273
- (126) Tönnies, F.: op: cit. p.231
- (127) *ibid.* p.73
- (128) *ibid.* p.234
- Tönnies imaginà la transició d'un comunisme familiar, original i un individualisme rural, cap a un individualisme independent, universal i urbà.
- (129) Nisbet, Robert A: "The Sociological Tradition", 306
- (130) Simmel, G.: "Metropolis and Mental Life", a Kurt Wolff: "The Sociology of Georg Simmel", p.412

- (131) *ibid.* p.410
- (132) *ibid.* p.414
- (133) Freund, J.: *op. cit.* p.18 i 19
- (134) Weber, Max: "The Protestant Ethic...", p.45
- (135) Freund, J.: *op. cit.* p. 136-142
- (136) Weber, Max: "Sociology of Religion", pp. XXIX i XX
- (137) *ibid.* p. XXXI
- (138) Freund, J.: *op. cit.* p.143
- (139) Weber, Max: "The Protestant Ethic...", pp.47-52
- (140) Weber, Max: "General Economic History", p.232
- (141) Bendix, R.: *op. cit.* p.49
- (142) Nisbet, R.A.: "Social Change and History", p.190
- (143) *ibid.* p.191
- (144) *ibid.* p.3-9
- (145) *ibid.* p.155-159
- (146) *ibid.* p.182-187
- (147) Peel, John D.Y.: "Herbert Spencer, on Social Evolution",
p.L
- (148) *ibid.* p.X
- (149) *ibid.* p.XX
- (150) Parsons, T.: *op. cit.* voll, p.247
- (151) Giddens, Anthony: "Emile Durkheim...", p.39-41
- (152) a) Bellah, R.N.: "Durkheim and History", A.S.R. set. 1959,
p.447

- b) Weber, Max: "Sociology of Religion", introducció per Talcott Parsons, pp. XXVII-XXX
- c) Nisbet, R.A.: "The Sociology of Emile Durkheim" Oxford University Press, New York 1974, pp.239-249, encara que a "The Rules of Sociological Method" Durkheim ^{de} parteix del seu desenvolupamentisme d'origen.
- d) Nisbet, R.A.: "Social Change and History", p. 229, pel que fa a l'evolució de Durkheim.
- (153) Nisbet, R.A.: "Sociology and Conservatism", A.J.S., 1952
- (154) Smith, Anthony, D.: "The Concept of Social Change, a critique of the functionalist theory of social change", Routledge and Kegan Paul, Londres i Boston, 1973, pp.25-28
- (155) *ibid.* pp.15-24

Capítol 3.- LA CONCEPCIÓ FUNCIONALISTA DE L'ORGANITZACIÓ

- (1) Per al estudi de les aportacions funcionalistes pel que fa al canvi social, vegeu:
- a) Parsons, Talcott: "Some considerations on the theory

- os Social change", Rural Sociology, XXVI, n.3, 1961
- b) Parsons, Talcott: "A functional theory of change" a A. Etzioni i E. Etzioni (ed.): Social Change, Basic Books Publishers, New York, Londres, 1964
- c) Moore, Wilbert E.: "A reconsideration of Theories of social change" American Sociological Review vol.25, dez. 1960
- e) Aberle, D.F., Cohen, A.K., Davis, A.K., Levy, M.J., Sutton, F.X.: "The Functional Prerequisites of a society", Ethics, vol. 30, gener 1958
- f) Barber, Bernard: "Structural-functional analysis: some problems and misunderstandings", American Sociological Review, vol.21, abril 1956
- g) Bredemeier, H.C.: "The methodology of functionalism", American Sociological Review, vol.20, 1955
- h) Davis, Kingsley: "The myth of functional analysis as a special method in sociology and anthropology", American Sociological Review, vol.24, n.6, desembre 1959
- i) Dore, R.P.: "Function and Cause", American Sociological Review, vol.24, august 1959

Per al estudi de la "modernització" en el context del tractament funcionalista del canvi social, vegeu:

- a) Parsons, Talcott: Societies Evolutionary and Compa-

rative Perspectives, Englewood Cliffs, Prentice Hall, Inc., New Jersey, 1966

b) Parsons, Talcott: The System of Modern Societies, Englewood Cliffs Prentice Hall, Inc., New Jersey, 1971

(2) Segons aquest model, una societat passa per varies fases en el seu procés de canvi social (i modernització).

Bendix. Reinhart: "Tradition and Modernity reconsidered", Contemporary Studies in Society and History, n.9 1966-1967, passim

(3) Altres enfocaments funcionalistes-antropològics, com el difusionisme, també es plantegen en termes d'un model exògen de modernització (vegeu: Apèndix 2)

(4) Bendix, R.: op. cit. p.310

(5) Gansica, Francesca: "functional analysis of change", American Sociological Review, vol.25, des.1960, p.835

(6) Eisenstadt, S.N. "Social Change, Differentiation and Evolution" A.S.R., 29, 1964, p.316-7

(7) Gasfield, Joseph R.: "Tradition and Modernity: Displaced Polarities in the study of social change", the American Journal of Sociology, n.72, 1967, p.356

(8) a) Parsons, Talcott: "A functional theory of change" a A. Etzioni i E. Etzioni (ed.): op. cit. p.88

b) Wisbet, R.A.: Social Change and History, Oxford University Press Londres, 1969, p.235

(9) Aquesta distinció no s'hauria de confondre amb la diferència entre canvis de i dintre el sistema (Parsons, T.

i Smelser, N.J.: Economy and Society, Free Press Glencoe, Ill. i Routledge and Kegan Paul, Londres, 1956, pp.247-248). Com Francesca Cancian remarca, el canvi dintre el sistema es refereix al canvi que no altera la seva estructura bàsica" (Cancian, F.: Functional analysis of change A.S.R. 25, 1960, p.840). Des del punt de vista de la "teoria del conflicte", R. Dahrendorf rebutja aquesta distinció ja que el funcionalisme no dona raó de cap tipus de canvi social (Dahrendorf, Ralf: "Out of Utopia", The American Journal of Sociology, 64, set. 1958, p.122). Wisbet també critica la distinció entre canvi dintre i de el sistema a Social Change and History, p.233 i 278

- (10) Eisenstadt, S.N.: "Transformation of social, political and cultural orders in modernization", American Sociological Review, vol.29, oct., 1965, p.659
- (11) Bendix ha formulat una crítica acurada del model endògen de modernització, basada principalment en fets històrics. Partint de les premisses generals de que el desenvolupament econòmic i polític del món modern fou començat a Anglaterra i França durant el segle XVIII, Bendix argüeix que "havien jugat un paper important les influències forànies en un primer temps, però amb l'emergència de la indústria moderna en aquests països esdevé una abstracció convenient i útil considerar els canvis

com indígenes a les societats en canvi". I continua: "Aquest model de "desenvolupament indígena" no és massa útil per a entendre el desenvolupament a d'altres països. Tant de veritat és per a Rússia com ho és per al Japó o Alemanya el que moltes idees, innovacions tècniques i institucions polítiques són preses de l'estranger, o desenvolupades amb conscient referència de canvis que han tingut lloc a l'estranger. De vegades aquest manlleu i adaptació és part d'un esforç polític concret per a incrementar la viabilitat econòmica i militar d'un país. L'ocupació i conquesta militar són unes altres fonts de canvi més grans" (Bendix, R.: Nation-building and citizenship, John Wiley and Sons, Inc., New York, Londres, Sydney, 1964, p.177)

- (12) Gusfield, Joseph R.: op. cit. p.354
- (13) Bendix, R.: "Tradition and Modernity reconsidered", Contemporary Studies in Society and History, n.9, 1966-1967, pp.313-329
- (14) Lerner, Daniel: The Passing of Traditional Society. Modernizing the Middle East, The Free Press, New York; Collier-Mc.Millan Ltd., Londres, 1964 (1958), p.329
- (15) Lerner, D.: op. cit. pp.70-71
- (16) Gerschenkorn, Alexander: Economic Backwardness in Historical perspective, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1962, p.7.

Allò que és important en la noció de Gerschenkorn de "modernització" és l'èmfasi que posa en la industrialització "importada". En les publicacions de Gerschenkorn, la modernització és un concepte relatiu, puix que té les seves arrels en el concepte d'endarreriment, terme ell mateix relatiu. Hom no pot copsar el desenvolupament industrial de cap país si s'el considera aïlladament. L'endarreriment pressuposa l'existència de països més avançats, i per tant, "tan sols si comparem processos d'industrialització en varis països i a varis nivells d'endarreriment, hom pot aspirar a separar allò que és accidental en una evolució industrial donada, d'allò que es pot atribuir raonablement a retard històrics en el desenvolupament d'un país" (Gerschenkorn, R.: op. cit. p.42)

- (17) Com després ja es mostrarà (capítol 4), els entrepòlegs cauen en aquesta confusió molt sovint.
- (18) Gusfield, Joseph R.: op. cit. p.355
- (19) Frank, Gunter A: Sociology of development and Underdevelopment of Sociology Pluto Press, Londres, 1971, p.5
- (20) Encara que ací no tractem el problema del desenvolupament o la modernització política el tema de la comunicació social o política en relació amb la modernit-

zació ha estat estudiat per:

- a) Pye, Lucian W. (ed.): Communications and Political Development Princeton University Press, 1963
 - b) Deutsch, Karl W.: Nationalism and Social Communication, The M.I.T. Press, Cambridge, Mass. i Londres 1972 (1953)
 - c) Deutsch, Karl W.: The Nerves of Government, The Free Press, New York; Collier-McMillan Ltd., Londres, 1966 (1963)
 - d) Easton, David: A System Analysis of Political Life, John Wiley and Sons, Nova York, 1964
 - e) Schramm, Wilbur: Mass Media and National Development: The Role of Information in the Developing Countries, Stanford University Press, 1964
 - f) Almond, Gabriel A., i Coleman, James S. (ed.): The Politics of Developing Areas, Princeton University Press, 1960
 - g) de Sola Pool, Itzhak: The Role of Communication in the Process of Modernization and Technical Change, UNESCO Document SS/NAC, 1960
- (21) Pye, Lucian W.: Communications and Political Development, p.4
- (22) Lerner, D. i Schramm, W. (eds.): Communication and Change

- in the Developing Countries, The University Press of Hawaii, 1972 (1967), p.6
- (23) El mot cibernètica, de Norbert Wiener, subratlla la connexió entre comunicació i control social i polític (Deutsch, Karl W: The Nerves of Government, pp.76-77)
- (24) Temptatives de mesurar la modernització han estat assaïjades pels teòrics de la comunicació (la majoria nord-americans), fent atenció especial en la modernitat individual. Vegeu, per exemple:
- a) Hagen, Everett: Modernization and Peasants, Holt Reinhart and Winston, Nova York, 1969
- b) Milton, Coughenour, G. i Stephenson J.: "Measures of Individual Modernity: Review and Commentary", International Journal of Comparative Sociology, vol.III, n.2, juny 1972
- c) Sack, Richard: "The Impact of Education on Individual Modernity in Tunisia", International Journal of Comparative Sociology, vol.3-4, set.-des.1973
- (25) Lerner, D.: "The Passing of Traditional Society", pp. 398-412
- (26) Lerner, D.: op. cit. pp.59-62
- (27) Schramm, W i Ruggels, G. Lee: "How Mass media system grow", a Lerner, D. i Schramm, W. (eds.): Communication and Change in the Developing Countries, pp.7-8

- (28) Schramm, W. i Ruggels, W. Lee: op. cit. p.63
- (29) Lerner, D.: The Passing of Traditional Society, pp.60-61
- (30) Schramm, W. i Ruggels, W. Lee: op. cit. p.75
- (31) Pye, Lucian W: Communications and Political Development,
p.6
- (32) Lerner, D.: "International Cooperation and Communication",
a Lerner D. i Schramm, W. (eds.): op. cit. p.119
- (33) Lerner, D.: The Passing of Traditional Society, p.78
- (34) Mobilitat psíquica representa la tercera fase, en la mobilitat mundial occidental, que porta cap al canvi social. La primera i la segona fases són respectivament les de la mobilitat geogràfica i social. Segons Lerner, "mobilitat és l'agent del canvi social", i "el canvi social... és la suma de mobilitats adquirides per les persones individuals" (Lerner, D.: "Towards a Communication Theory", a Pye, Lucian W.: Communications and Political Development, pp.331 i 332
- (35) Lerner, D.: The Passing of Traditional Society, p.51
- (36) Lerner, D.: ibid. p.50
- (37) Com diu Lerner, la empatia representa "la transformació caracterològica més gran de la història moderna... tanmateix des del sorgiment i l'expansió de les grans religions mundials... el factor humà fonamental que ha de ser entès per tots els qui planifiquen un crei-

xement econòmic ràpid per medi d'un ràpid canvi social"

(Lerner, D.: "Toward a Communication Theory", a Lucian

W. Pye: op. cit. p.331)

- (38) La relació entre comunicació, mobilització social, auto-determinació i nacionalisme s'exposa, per exemple, a Deutsch, Karl W.: Nationalism and Social Communication, The M.I.T. Press, 1966, setena ed. (1953), capítol IV. Quant a la relació entre comunicacions (com mass media) i política, vegeu l'obra d'Ithiel de Sola Pool. Un dels seus articles pot trobar-se a Pye, Lucian W.: op. cit., pp.234-253
- (39) Deutsch, Karl W.: "Social Mobilization and Political Development", The American Political Science Review, n.3, set. 1951, p.493
- (40) Pye, Lucian W.: op. cit. p.4
- (41) Deutsch, Karl W.: "Social Mobilization...", The American Political Science Review, n. 3, set.1951, p.493
- (42) Deutsch, Karl W.: ibid. p.494
- (43) Deutsch, Karl W.: ibid. p.498
- (44) Lerner, D.: The Passing of Traditional Society, p.47
- (45) Lerner, D.: ibid. p.46
- (46) Lerner, D.: ibid. p.VIII
- (47) Lerner, D.: "International Cooperation and Communication" a Lerner, D. i Schramm, W. (eds.): op. cit. p.114

- (48) Bendix, Reinhart: "Tradition and Modernity reconsidered"
a Comparative Studies in Society and History, n.9,
1966-1967, p.309
- (49) a) Parsons, T.: "Evolutionary universals in society",
American Sociological Review, vol.29, 1964, p.376
- b) Eisenstadt, S.N.: "Social Change, differentiation
and evolution", American Sociological Review, vol.
29, 1964, p.376
- (50) Parsons, T. i Smelser, H.J.: Economy and Society, Rout-
ledge and Kegan Paul, Londres, 1964, p.255
- (51) Parsons, T.: Social System, Routledge and Kegan Paul,
Londres, 1964, p.3
- (52) En escrits recents, Eisenstadt sembla desviar-se del
model de modernització basat en la diferenciació per
considerar-lo massa general, abstracte i insuficient
per a explicar el problema de la modernització. En
 comptes d'un model de modernització universalment và-
lid, es fa partidari d'una anàlisi de "qüestions més
específiques sobre el desenvolupament o impediments
del desenvolupament de pautes diferents de moderni-
tat simbòlica i escales de desenvolupament i moder-
nització organitzatius en diferents esferes institu-
cionals...."Segueix, tot dient que "de forma sem-
blant,... hem d'investigar les possibilitats de va-

riacions diferents en aquestes pautes (de mobilització social, per exemple) i la seva influència en el desenvolupament de modes de resposta diferents en aquestes pautes (de mobilització social, per exemple) i la seva influència en el desenvolupament de modes de resposta diferents davant dels desafiaments de la modernització i en el subsegüent sorgiment de diferents tipus d'ordres socials, polítics i culturals post-tradicionals" (Eisenstadt, S.N.: Tradition, Change and Modernity, John Willey and Sons, New York, Londres, Sydney, Toronto, 1973, p.362)

- (53) Parsons, T.: "A functional theory of change" a A. Etzioni i E. Etzioni (eds.): Social Change, Basic Books Publishers, Nova York, Londres, 1964, pp.89-97
- (54) Eisenstadt, S.N. (ed.): Readings in Social Evolution and Development, Pergamon Press, Londres, 1970, p.15
- (55) Parsons, T.: Societics, Evolutionary and Comparative Perspective, Englewood Cliffs, Prentice Hall Inc., New Jersey, 1966, p.22
- (56) Smelser, N.J.: Essays in Sociological Explanation, Englewood Cliffs, Prentice Hall Inc., New Jersey, 1958, p. 118
- (57) Parsons, T.: "Some considerations on the theory of social change" a Eisenstadt, S.N. (ed.): Readings in Social

Evolution and Development, p.95

- (58) Parsons, T.: Societies. Evolutionary and Comparative Perspective, p.24.
- (59) a) Smelser, Neil J.: Social Change in the Industrial Revolution, Routledge i Kegan Paul, Londres 1972 (1959)
passim i especialment el capítol XV
- b) Eisenstadt, S.N.: "Transformations of social, political and cultural orders in modernization", American Sociological Review, vol 30, n.5, 1965, passim
- (60) Eisenstadt, Samuel H.: Modernization: Protest and Change, Englewood Cliffs, Prentice Hall Inc., New Jersey, 1966, pp.5-6
- (61) Hales, Parsons i col. (eds.): Family, Socialization and Interaction Process, Routledge and Kegan Paul, Londres 1965, pp.5-6
- (62) Smelser, N.J.: Social Change in the Industrial Revolution; an Application to the Lancashire Cotton Industry: 1770-1840, Routledge and Kegan Paul, Londres 1972 (1959), passim
- (63) Smelser, N.J.: ibid. p.2
- (64) Els autors més amunt esmentats expliquen la separació entre funcions econòmiques i familiars de la manera següent: "... els fenòmens familiars de reducció del nombre de membres, "pèrdua de funció" i àdhuc gran propor-

ció de divorcis, es podria interpretar raonablement com a fases d'un procés general de diferenciació estructural ulterior i l'esforç concomitant amb que ha procedit la societat com un tot, més que no pas d'un procés de desorganització radical. La família, en aquest procés, ha esdevingut ~~fortament~~ diferenciada respecte d'altres unitats i organismes de la societat, i per això s'ha especialitzat més en les seves funcions del que ho havia fet en el nostre propi passat i en altres societats conegudes.

En el seu aspecte estructural, aquest procés de diferenciació s'ha traduït en accentuació del aïllament del nucli familiar respecte d'altres unitats de parentiu...

En el seu aspecte funcional, l'efecte del procés de diferenciació és la forta concentració en les dues àrees funcionals que nosaltres em assenyalat com articulants les persones amb el sistema social, és a dir, la socialització dels infants i les funcions de "manteniment de les pautes i control de les tensions" en relació als adults..." (Bailes, Parsons i col. (eds.): op. cit. pp.353-354)

- (65) Smelser, Neil J.: "Toward a theory of modernization", a A. Etzioni i E. Etzioni (eds.): Social Change, pp.262-268

- (66) Des d'una perspectiva històrica, Bellah considera l'Europa medieval com caracteritzada per valors polítics i religiosos-culturals. Una societat altament industrialitzada com els Estats Units d'Amèrica manté valors econòmics (Bellah, Robert N.: Tokugawa Religion, The Free Press Glence, Ill., 1957, p.188)
- (67) Bellah, Robert N.: Tokugawa Religion, p.5
- (68) Segons Bellah, les tendències racionalitzadores presents en la religió japonesa convergeixen en la família imperial (o sia la família més important, de la qual totes les demés famílies nipones en serien branques), i contribuïren a la racionalització econòmica i política del Japó, típica de les societats "modernes". (Bellah, R.N.: Tokugawa Religion, p.131). No ha de tenir en compte que un dels principals objectius del treball de Bellah consisteix en comprovar si la teoria de Weber de la relació ^{entre protestantisme} i el desenvolupament de la societat occidental moderna és aplicable a una societat no occidental com el Japó. Vegis:
- a) Bellah, R.N.: "Reflections on the Protestant ethic and
logy in Asia", Journal of Social Issues, vol. 19, 1963;
- b) Bellah, R.N.: "Religious aspects of modernization in
Turkey and Japan", The American Journal of Sociology,

64, 1958. Vegeu també: Eisenstadt, S.N.: "The Protestant Ethic: Thesis in analytical and Comparative context" Journal of Asian Studies, vol. LIX, juliol-set. 1967

- (69) a) Eisenstadt, S.N.: "Modernization: growth and diversity" comunicació presentada en el Carnegie Seminar, Department of Government, University of Indiana, 1963, passim
- b) Eisenstadt, S.N.: "Modernization and conditions of self-sustained growth", World Politics, XVI, 4 juliol 1964, p.577
- c) Shils, Edward: Political Development in the New States, Mouton and Co., ^{The Hague} 1966, p.7-8
- (70) Segons Eisenstadt els "breakdowns" de la modernització són l'estancament o les "reversions" en el procés de modernització a un "nivell més baix i menys flexible de diferenciació política i social". Un "breakdown" de modernització es deu al fracàs del sistema social en donar cabuda a un sistema social institucional capaç d'absorbir continuament problemes i necessitats diversificades, o és conseqüència d'un desenvolupament inadequat dels mecanismes integradors. (Eisenstadt, S.N.: "Breakdowns of modernization", Economic Development and Cultural Change, vol. 12, n.4, juliol 1964, p.345
- (71) Eisenstadt, S.N.: Modernization: Protest and Change, Engle-

wood Cliffs, Prentice Hall Inc., New Jersey, 1966,
p.384

- (72) a) Eisenstadt, S.N.: *ibid.* pp.11-25
 b) Eisenstadt, S.N.: The Political System of Empires,
 Free Press New York, 1963, passim
- (73) Smith, Anthony D.: "The concept of Social Change", Rout-
 ledge and Kegan Paul, Londres i Boston, 1973, p.49
- (74) Com diu Shils, "la societat té un centre. En una socie-
 tat i en la seva estructura hi ha una zona central.
 Aquesta zona central actúa de formes diverses sobre
 aquells que viuen en el domini ecològic dins del qual
 existeix la societat. Esser membre de la societat, en
 més sentits que en l'ecològic, de trobar-se col.locat
 en un territori limitat i d'adaptar-se a un ambient
 afectat o constituït per d'altres persones del mateix
 territori, és el resultat de les interrelacions amb
 la zona central." (Shils, E.: "Center and Periphery"
 a The Logic of Personal Knowledge: Essays presented
to Michel Polanyi, Routledge and Kegan Paul, Londres
 1961, p.17
- (75) Eisenstadt, S.N.: Modernisation: Protest and Change, p.
 148
- (76) Eisenstadt, S.N.: (ed.): Readings in Social Evolution

and Development, Pergamon Press Ltd. Londres, 1970,
p.12

- (77) Com Smelser destaca, "al comparar una societat amb el seu passat o amb una altra societat, fem sovint dicotomies tals com "avançat i endarrerit", desenvolupat i subdesenvolupat", "civilitzat i incivilitzat" o "complex i simple"... Comunes a totes són les dimensions de complexitat i diferenciació. Amb d'altres paraules, una societat "avançada" o "desenvolupada" posseeix una complexa organització de components socials i culturals diferenciats. Per a il·lustrar-ho, una religió esdevé una tradició religiosa només quan es desprèn dels seus elements tribals indiferenciats i desenvolupa una organització complexa, i independent. Un desplegament militar és més desenvolupat que un ^{conflicte} espontàni perquè opera segons regles específiques, explícites i, de vegades, autònomes. La administració burocràtica és més avançada que el manteniment d'una família no tan sols per ser més complexa, sinó també per estar menys obstaculitzada per fidelitats personals. Una economia altament desenvolupada té una complexitat d'organització i una diferenciació d'unitats que no caracteritzen pas les formes subdesenvolupades. La conducta polí-

tica "avança" quan transcorre dins institucions polítiques lliures de nepotisme, fidelitats tribals, i purs interessos econòmics. Breu, un factor en "creixement", "avanç" i "civilització" és aquell que aconseguix que les estructures socials en qüestió esdevinguin més diferenciades unes respecte de les altres. Quan un rol o organització social esdevé arcaic per circumstàncies històriques canviants, es diferencia per una seqüència definida i específica d'aconteixements en dos o més rols o organitzacions que funcionen amb més eficàcia en les noves circumstàncies històriques" (Smelser, N.J.: Social Change in the Industrial Revolution, pp.1-2)

- (78) Dore, R.P.: "On the possibility and desirability of a theory of modernization", Communication Series, n.38, University of Sussex, Institute of Development Studies, p.4
- (79) Dore, R.P.: *ibid*, p. 2 i 5
- (80) Bock, Kenneth D.: "Evolution, function and change" a Eisenstadt, S.N. (ed.): Readings in Social Evolution and Development, passim
- (81) Segons Levy, "Una societat serà considerada com més o menys modernitzada segons el grau en que els seus membres usin fonts inanisades de poder i/o eines per a multiplicar els efectes del seu esforç" (Levy, Marion Jr.: Moder-

nization and the structure of societies, Princeton University, New Jersey, 1966, p.11)

- (82) Com diu Levy: "...com més àmplia és aquesta funció (o el nombre positiu que representa la ratio entre fonts de poder inanimades i animades), més grossa és la proporció de modernització, i com més petita és la fracció, menys grau de modernització hi ha"... Segueix: "Exactament com mesurar la raó i com determinar també exactament on d'aquest continuum cauria una societat donada, són qüestions sobre les quals no tinc masses idees clares. Pel propòsit que ací ens ocupa és sufficient afirmar que en principi no hi hauria d'haver masses dificultats per a obtenir mesures relativament precises d'aquest tipus" (Levy, Marion Jr.: op. cit., p.12)
- (83) Per a la relació entre l'evolucionisme del segle XIX i el seu resorgiment actual, vegis:
- a) Nisbet, Robert A.: Social Change and History, Oxford University Press 1970 (1969), i
 - b) Eisenstadt, S.N.: "Political Modernization: some comparative notes" International Journal of Comparative Sociology, vol. V, n.1 March 1964, passim
- Aquesta presuposició és encara més obvia entre els

científics interessats en el problema de la "modernització" o el "desenvolupament polític", com són David Apter, Samuel P. Huntington, David Easton, Lucian W. Pye, James S. Coleman, Sydney Verba, per anomenar-ne només uns quants.

- (85) En aquest aspecte coincideixen els sociòlegs funcionalistes i els antropòlegs.

Capítol 4.- LA PERSPECTIVA ANTROPOLÒGICA

- (1) Kair, Lucy: "Primitive Government", Penguin, Londres, 1962, p.7
- (2) Lewis, John: "Anthropology", W.H.Allen, Londres, 1959, p.3
- (3) Firth, R.: "Elements of Social Organisation", Watts and Co., Londres 1952, p.30
- (4) Smith, A.D.: "The Concept of Social Change", Routledge and Kegan Paul, Londres i Boston, 1973
- (5) Redfield, R.: "Peasant Society and Culture", University of Chicago Press, Chicago, Londres, p.11
- (6) *ibid.*, p.14
- (7) *ibid.*, p.23
- (8) Per camperol, Firth entén una categoria de població, "un

sistema de petits productors amb una tecnologia i equipament simples sovint basant-se primàriament per la seva subsistència en allò que ells mateixos produeixen"

Firth, R.: op. cit., p.84

(9) ibid., p.87

(10) Thorner dóna alguns criteris per a definir-los. Així, una economia pagesa és una economia agrícola on els productors que treballen pel manteniment de la família, la qual és al seu torn la unitat característica de producció d'aquestes societats, són capaços d'alimentar no tan sols a ells mateixos, sinó també de contribuir a la subsistència d'especialistes i ciutadans. Per això el camperol *tautè* produeix per al intercanvi. L'existència d'un estat territorial, la presència de ciutats i la divisió o ruptura entre aquestes ciutats i el camp són, doncs, prerrequissits essencials.

Thorner, D.: "Peasant Economy as a category in economic history", art. a Shanin, T.: "Peasants and peasants societies", Penguin modern sociology readings, Londres, 1971, p.202-208

(11) Redfield, d'acord amb Wolf i seguint Kroeber, descriu els camperols com conseqüents que tenen "relacions llunya-

nes amb gent de ciutat". Aquests autors accentuen el caràcter rural d'una societat camperola en relació amb una categoria de gent als medis de subsistència de la qual són fornits per l'agricultura, però en connexió amb mercats i centres urbans, i de vegades, capitals metropolitans.

Redfield, R.: op. cit., p.29

- (12) ibid. p. 27
- (13) Foster, G.M.: "Peasant Character and Personality" a Shanin: "Peasants and Peasant Society", 1971, p.38
- (14) Redfield, R.: op. cit., p.31
- (15) Wolf, Erich: "Peasants", Prentice Hall, New Jersey, 1966
op. 11
- (16) ibid., p.23
- (17) Mair, Lucy: op. cit., p.15
- (18) a) ibid., p. 257
b) Lloyd, P.: "Africa in Social Change", Penguin, Londres, 1967, p.34
- (19) Mair, Lucy: op. cit., p.17
- (20) ibid., p.38
- (21) Wolf, Erich: op. cit., p.2
- (22) Redfield, R.: "Peasant Society and Culture", p.27
- (23) Wolf, Erich: op. cit., p.48

- (24) Els antropòlegs certament necessiten de dades històriques per a elucidar molts aspectes dels resultats estructurals en els quals s'interessen i obtenir una perspectiva més completa del funcionament, tant de les institucions privades com de les societats particulars, en una anàlisi comparativa. En mots d'Evans-Pritchard, la història ofereix als antropòlegs socials un laboratori massa negligit pel que fa a testificar la validesa de les hipòtesis estructurals i els mecanismes socials.

Evans Pritchard, E.E.: Social Anthropology, Cohen and West, Ltd., Londres, 1969 (1951), pp.86-89

Lewis, I.M.: "History and Social Anthropology", A.S.A. Monographs, n.7, Londres, pp. XVII i XX

- (25) Jarvie, Ian: "The Revolution in Anthropology", Routledge and Kegan Paul, Londres, 1967, p.190
- (26) Malinowski, B.: "A Scientific Theory of Culture and other Essays", The University of North Carolina Press, 1944, p.39

Segons Jarvie, el que Malinowski simplement vol dir quan parla de cultura és "una forma determinada de viure en aquesta combinació única que és l'organització social, la religió, el llenguatge, l'economia, la política, l'art, etc., existents només en una àrea d'es-

pai-temps. Tot aquest complex de creències, tradicions i comportaments fou per a ell la cultura-la única "cosa" tangible que els antropòlegs podien permetre's d'estudiar" (I. Jarvie: op. cit., p.182)

- (27) Malinowski, B.: "The Dynamics of Culture Change", Yale University Press, 1961 (1945), p.65
- (28) Kroeber: "Diffusionism", Encyclopedia of the Social Sciences", 1937, p.13
- (29) Gluckmann, Max: "Order and Rebellion in Tribal Africa", Cohen i West, 1963, p.226

Seguint la crítica de Gluckmann sobre l'aportació teòrica de Malinowski sobre el canvi social i la seva visió de les institucions com els medis per a satisfer les necessitats, podem criticar la idea de que "ja que els anomenats elements o trets d'una cultura no formen una barreja... però estan sempre integrats en unitats ben definides", es fa implícit que "és incorrecte de dividir aquestes unitats i parts abstractes o aspectes per a l'anàlisi". Al contrari, a fi i efecte de poder generalitzar i obtenir conclusions vàlides "hem d'aïllar certs aspectes d'una situació o institució; les situacions i institucions reals són massa complicades per a una anàlisi comparativa"

- (30) Malinowski, B.: op. cit. p.64
- (31) Gluckmann, M.: op. cit., p.221
- (32) Gluckmann, M.: op. cit., p.223 i 224
- (33) Balandier, G.: "Sociologie Actuelle de l'Afrique Noire", Presses Universitaires de France, Paris, 1963, p.25 i 26
- (34) Peel, John: "Cultural Explanations of Social Change", no publicat, p.1
- (35) Mair, Lucy: "Studies in Applied Anthropology", University of London, The Athlone Press, 1957, p.34
- (36) Wilson, Godfrey i Monica: "The analysis of Social Change", Cambridge University Press, 1945, p.34
- (37) Dumont, René: "The Peasantry as an Economy", a Shanin T. op. cit., p.144
- (38) Shanin, T.: art. "The peasantry as a class", a Shanin, T.: op. cit. p.246
- (39) Clyde Mitchell, J.: "The social anthropology of complex societies", A.S.A. Monographs, n.4., ed. per Banton, p.43
- (40) Banton, Michael: "West African Dity", Oxford University Press, 1960, p.72
- (41) Lloyd, P.: "Social Change in Africa", Penguin, Londres, 1967, p.95

- (42) Ioanna Lambiri mostra com la indústria oferí a les dones de Megara la oportunitat d'ampliar els contactes socials i de desviar-se de la conducta moral tradicional. Aleshores la fàbrica esdevení el vehicle per a adquirir valors no tradicionals i per a l'emancipació de la dona en aquest cas particular. Lambiri, Ioanna: "Social Change in a Greek Country Town", Centre de Planificació i Recerca econòmica, Atenes, 1965 p. 263
- (43) Hunter, Guy: "Modernizing Peasant Societies", Oxford University Press, 1969
- (44) Lloyd, P.E.: "Social Change in Africa", p.120
 El sistema de salaris està més desenvolupat entre aquells grups que viuen a la vora dels centres de col·locació, aquests grups donen una proporció més alta de treballadors qualificats i semi-qualificats, i de migrants de permanència prolongada".
- (45) *ibid.*, p.30
- (46) Andrecki, S.: "The African Predicament", Michael Joseph, Londres, 1958, p.42
- (47) Lloyd, P.E.: *op. cit.*, p.60
- (48) *ibid.*, p.12 Això és una definició cultural de "èlite" més que no pas ^{de} les èlites de poder polític tal com

les defineixen Pareto i Mills.

(49) Balandier, Georges: op. cit., p.34 i 35

(50) Lloyd, P.E., op. cit. p.126 La nova èlite, la moderna èlite, incrementa gradualment la seva cohesivitat segons apareixin grups creadors de noves pautes de valors de la societat modernitzant que es constitueixin en els seus innovadors. En aquest estadi, l'educació ja no serà l'únic criteri per a definir l'èlite, sinó que el representarà la presa de poder polític, doncs les èlites esdevenen de mica en mica organitzades en partits polítics, en el sentit occidental. De la mateixa manera, les masses tendiran a expressar llurs reivindicacions mitjançant els sindicats. Per tant, després de l'assoliment de la independència política, els partits i els sindicats reflectiran les transformacions del sistema d'estratificació en una societat primitiva, i es constituiran en les noves unitats polítiques. (Lloyd, P.E.: Social Change in Africa, p.311)

(51) En societats primitives, la ideologia de l'èlite pol que fa a la modernització podria comparar-se a una religió, essent llavors l'èlite o els líders, una mena de messiàs. D'aquesta manera, "la filosofia política dels líders, exposada per una organització militant de partit, es converteix en la causa amb la qual tota la població pot

identificar-s'hi... Amb l'acceptació d'una ideologia semblant, les fidelitats ètniques originàries es desvetllen i reforcen". Això explica en part perquè en societats primitives l'atracció pel nacionalisme i altres tipus d'ideologies tals com la negritud i la personalitat africana han assolit nivells tan elevats.

(Lloyd, P.: op. cit., p. 99)

- (52) Lloyd, P.: *ibid.* pp.104-105
- (53) Lloyd, P.: "New Elites in Tropical Africa", Oxford University Press, 1966, p.61
- (54) Hunter, Guy: *op. cit.*, p.9
- (55) Cohen, Percy S.: "Modern Social Theory", Heinemann, Londres 1968, p.34
- (56) a) Schnaiberg, Allan: "The modernizing impact of urbanisation: a causal analysis", Economic Development and Cultural Change, n. 20, oct. 1970, pp.8F-104
- b) Steward, Julian: "Contemporary Change in Traditional Societies", University of Illinois Press, 1967, p.4
- c) Hunter, Guy: Modernizing Peasant Societies, Oxford University Press, Londres, Nova York, Toronto, 1969, p.295

Capítol 5.- UNA INTERPRETACIÓ MARXISTA DE MODERNITZACIÓ

- (1) Per a Marx, el progrés és quelcom de "definible objectivament" i a l'ensem "desitjable pels homes" (Karl Marx i F. Engels" Manifest del Partit Comunista" p.41)
En conseqüència, els homes són els "agents" del progrés i del canvi social pel fet d'ésser animals socials en relació perpètua amb la natura i el món exterior.
- (2) Avineri, S.: "The Social and Political Thought of Karl Marx", Cambridge University Press, 1970, p.157
- (3) Lichtheim, G.: "Marxism", Routledge and Kegan Paul, Londres, 1964 (1961), p.XIII
- (4) On Marx i Engels desenvoluparen amb certa extensió llurs idees sobre el materialisme històric és a la Ideologia Alemanya (1845-1846).
Nisbet accentua l'interès de Marx en l'evolució social, malgrat que "com suggereix el Capital, obra en la que Marx s'esmerçà a la darrera part de la seva vida, el seu interès es desvià dels estadis panoràmics de l'evolució cap els mecanismes interns dins del capitalisme, considerat com un sistema social únic del punt de vista del desenvolupament" (Nisbet, Robert A.: Social Change and History, p.231)

- (5) Marx, Karl: i Engels, F.: Ideologia Alemanya, citat a Le-
fevre, Henri: Dialectical Materialism, Jonnathan Cape
Ltd., Londres 1970 (1940), p.73-74
- Quant a l'apropiació de la natura per treball tècnic
extern com un procés especial entre home i natura, ve-
gis:
- a) Marx, Karl: Capital, Lawrence and Wishart, Londres 1970,
vol.1, part III, cap.VII, p.177
- b) Marx, Karl: Capital, vol.I, part V, cap.XVI, p.508
- (6) Marx, Karl: Early Writings (ed. per Bottomore, T.B., Nova
York, 1964), citat a Giddens, Anthony: Capitalism and
Modern Social Theory, Cambridge University Press, 1971, p.
35
- (7) Marx, R. i Engels, F.: L'ideologie Allemande, Editions So-
ciales, Paris 1966, p.39
- (8) Carta d'Engels a J. Bloch, 21 set. 1890, Marx i Engels:
Obras Escogidas, Ed. Progreso, Moscou, 1969, p.717
- (9) Marx, Karl: German Ideology, MEGA 1-5, pp.18-19, citat a
Bottomore T.B. i Rubel, M.: Karl Marx, Selected Wri-
tings in Sociology and Social Psychology, Penguin,
Londres, 1970, p.77
- (10) Els estadis en les formacions socials foren formulades per
Marx i Engels en llurs primeres obres: German Ideology
(1845-1846) The Pre-capitalist Economic Formations i

pocs anys més tard, A Contribution to the Critique of Political Economy, publicat per Marx en 1857-1858.

- (11) Abans de la societat burgesa capitalista, és a dir "en èpoques primerenques de la història, trobem gairebé a tot arreu una complicada disposició de la societat en varios ordres, una gradació múltiple del rang social. A la Roma antiga tenim patricis, servents, plebeis i esclaus; a l'Edat Mitjana, senyors feudals, vassalls, caps de gremi, jornalers, aprenents, servs; en gairebé totes aquestes classes, al seu torn, gradacions subordinades.

La moderna societat burgesa que ha brotat de les ruïnes de la societat feudal no s'ha pas desfet de l'antagonisme de classe. El que ha fet és establir noves classes, noves condicions d'opressió, noves formes de lluita en el lloc de les velles" (Karl Marx i F. Engels: Manifesto of the Communist Party, Progress Publishers, Moscow, 1969, p.41)

- (12) Marx, Karl: Prefaci de Contribution to the Political Economy, Lawrence and Wishart, Londres 1971, p.20-21
- (13) Vegis per exemple l'asserció de Marx en el Capital, vol. II, part VII, cap.LII; "A Anglaterra, la societat moderna és sense dubte la més clàssicament desenvolupada

en l'estructura econòmica", p.885

- (14) Marx, Karl: Prefaci a A Contribution to Political Economy, p.21

Com adverteix Lichtheim, a 1845-1846 Marx encara no havia descobert la societat oriental i "el mode asiàtic"; en conseqüència només esmenta tres estadis pre-moderns: la societat tribal és succeïda per l'antiguitat clàssica fundada en l'esclavatge, i aquesta pel feudalisme europeu. Pel 1859 el Prefaci de la Crítica de l'Economia Política presenta quatre estadis corresponents a formes diferents de propietat: societat asiàtica, antiguitat, feudalisme i societat burgesa moderna. La societat tribal ha desaparegut, per a ser subsegüentment ressucitada per Engels. L'obra del 1859 es basa en els Grundrisse no-publicats de 1857-1858, i aquesta font tan negligida escateix com a l'enemig^{tre} Marx arriba a considerar la relació de l'Orient i el "mode asiàtic" amb la societat tribal primitiva per una banda, i per l'altra, l'antiguitat clàssica amb el feudalisme europeu. Els seus estudis econòmics l'assabenten de les recerques de l'Escola Britànica, i el que ara obtenim és una imatge en la que l'esquelet de la "concepció materialista de la història" és revestit

amb l'economia. (Lichtheim, George: "Marx and the
 "Assiatic Mode of Production", a Avineri, Shlomo
 (ed.): Marx's Socialism, Lieber-Atherton, Nova York,
 1973, p.196-197)

- (15) Marx, Karl i Engels, F.: German Ideology, p.33
- (16) Marx, Karl: "Precapitalist Economic Formations", editat
 per Hobsbawn, Lawrence and Wishert, Londres 1964, p.
 70
- (17) Marx, Karl i Engels, F.: German Ideology, p.35
- (18) Marx, Karl: Precapitalist Economic Formations, p.27
- (19) Marx, Karl i Engels, F.: Manifesto of the Communist Par-
ty, p.60
- (20) Marx, Karl: Capital, vol.I, part VIII, cap. XXVI, pp.713-
 716
- (21) Marx, Karl: Capital, vol.I, part.IV, cap.XV, pp.371-385
- (22) "Al contrari, la conservació dels vells modes de produc-
 ció en forma inalterada fou la condició primera de
 l'existència de totes les classes industrials primi-
 tives. La transformació revolucionària, constant de
 la producció, els trastorns ininterromputs de totes
 les condicions socials i la inseguretats i agitació
 produïdes, distingeixen l'època burgesa de totes les
 anteriors a ella"
- (Marx, Karl i Engels, F.: Manifesto of the Communist
Party, p.46)

- (23) Mandel, Ernest: Marxist Economic Theory, Merlin Press,
Londres 1971 (1962), p.133
- (24) a) Mandel, E.: pop. cit., p.86
b) Marx, K.: Capital, vol. I, part I, cap.II, p.95
- (25) a) Mandel, E.: op. cit., p.90
b) Marx, Karl: Capital, vol.I, part VII, cap.XXIV, pp. 580-581
- (26) a) Marx, Karl: Capital, vol.I, part II, cap.IV, pp.146-147
b) Mandel, E.: op. cit., p.100
- (27) Marx, Karl: Capital, Progress Publishers, Moscou, 1965,
p.613
- (28) Marx, Karl: op. cit., p.624
- (29) a) Mandel, E.: Marxist Economic Theory, p.81
b) Marx, Karl: Capital, Lawrence and Wishart, Londres 1971,
pp.134-142
- (30) Com diu Marx en el Capital: "La circulació del diner com a capital és, al contrari (de la simple circulació de la venda de mercaderies a fi de comprar), un fi en ell mateix, ja que l'expansió de valor té lloc només dintre d'aquest moviment constantment renovat. Per això, la circulació de capital no té límits.
Com a representant conscient d'aquest moviment, el propietari de diner esdevé un capitalista. La seva persona, o més aviat la seva butxaca, és el punt d'on surt

el diner i al qual torna. L'expansió de valor, que és l'objectiu base del impuls principal de la circulació M-C-M', esdevé la seva aspiració i objectiu subjectius i només en la mesura en que l'apropiació de sempre més i més riquesa en abstracte esdevé l'únic motiu de llurs operacions, funciona com un capitalista, o sigui, com a capital personificat i investit de coneixement (conscienciat) i voluntat. Els valors d'ús, per tant, mai no poden ésser vistos com el fi real del capitalista; tampoc el guany d'una sola transacció. El procés continu i interminable d'obtenció de guany és allò que ell cerca".

(Marx, Karl: Capital, vol. I, part II, cap.IV, pp.151-152)

- (31) Marx, Karl: Capital, vol.I, part I, cap.III, pp.105-122, i vol.II part I, cap.I, p.48
- (32) Marx, K. i Engels, F.: "L'idéologie Allemande", Ditions Sociales Paris, 1969, p.45
- (33) El mode de producció capitalista es caracteritza per l'apropiació per part d'una classe (la burgesia) dels medis de producció que són en ells mateixos el producte del treball social. El capitalisme apareix quan els mitjans de producció són separats del productor. (Oscar Lange: Economía Política, Román 1962, citat a Laclau, E.: "Feudalism and Capitalism in Latin America, New Review, 67, p.33

- (34) Lichtheim, G.: Marxism, p.155
- (35) Lichtheim, G.: ibid., p.156
- (36) Marx, K. i Engels, F.: Manifesto of the Communist Party,
p.41
- (37) a) Marx, K.: Wage-labour and Capital, Progress Publishers,
Moscou 1967, p.40-42
- b) Engels, F.: Socialism, Utopic and Scientific, Traducció
catalana: Socialisme, Utòpic i Científic, Lds. L'Escorpi,
Barcelona, p.74
- (38) Engels, Friedrich: ibid., p.84
- (39) Marx, Karl: Wage-labour and Capital, p.31
- (40) Lichtheim, G.: op. cit., p.176
- (41) a) Marx, Karl: Wage-labour and Capital, pp.18-22
- b) Giddens, Anthony: Capitalism and Modern Social Theory,
p.157
- (42) Marx, Karl: Capital, vol.I, part VIII, cap. XXVI, p.714
- (43) La concentració es refereix al procés segons el qual el
capitalista, per l'acumulació del capital, reixeix en
expandir el volum de capital sota el seu control. La
centralització es refereix al canvi en la distribució
de capital ja posseït (Giddens, A.:op. cit. p.22)
- Els processos de concentració i centralització de capi-
tal són descrits per Marx en el Capital: "Cada indivi-

du representa una concentració més gran o més petita de medis de producció, amb el corresponent domini sobre un exèrcit de treballadors més gran o més petit... Amb el increment en la massa de riquesa... que funciona com a capital, l'acumulació incrementa la concentració d'aquesta riquesa en mans de capitalistes individuals, i per tant amplia la base de producció en gran escala i dels mètodes específics de la producció capitalista.

... El capital creix en un lloc en una gran massa i en una sola mà, perquè en d'altres llocs ha estat perdut per a molts. Això és pròpiament centralització, per a distingir-la de l'acumulació i la concentració.

... La centralització, per accelerar i intensificar els efectes de l'acumulació (la propagació gradual de capital per un procés de reproducció passant d'una forma circular a una espiral), estén i al mateix temps precipita les revolucions en la composició tècnica del capital" (Marx, Karl: Capital, vol.III, part III, cap. XV, pp.241-246; i vol.III, part V, cap. XXVII, pp.436-

439

- (44) Baran, Paul i Sweezy, Paul: Monopoly Capital, Penguin Books, Londres 1970 (1966), pp.178-214
- (45) Per a un estudi crític de l'evolució històrica de les

- teories sobre el imperialisme, vegeu Abdel-Malek, Anouar: La Dialectique Sociale, Éditions du Seuil, Paris, 1972, pp.369-386
- (46) a) Mandel, Ernest: op.cit., p.441
 b) Amin, Samir: "Le Développement Inégal", Les Editions de Minuit, Paris, 1973, Traducció castellana: El Desarrollo Desigual Ed. Fontanell, Barcelona, 1974, pp.207-211, per al concepte de "capitalisme perifèric".
- (47) a) Baran, P. i Sweezy, P.: Monopoly Capital, p. 27-61
 b) Amin, Samir: op. cit., pp. 220-249
- (48) Hilferding, R.: Finanzkapital, Marx-Studien, vol.III, Verlag der Wiener Volksbuchhandlung, Viena, 1923 (1910), citat a Fieldhouse, D.K. (ed.): The Theory of Capitalist Imperialism, Longmans, Londres, 1967, p.76
- (49) Hilferding, R.: ibid., p.74
 Hilferding, R.: ibid., p.75
- (50) Hilferding, R.: ibid., p.75
- (51) Hilferding, R.: ibid., p.76
- (52) Mandel, Ernest: op. cit., p.398
- (53) a) Baran, P. i Sweezy, P.: Monopoly Capital, p.215-220
 b) Amin, Samir: Le Développement Inégal, p.153
- (54) Marx, Karl i Engels, F.: Manifesto of the Communist Party, p.46-47
- (55) a) Hilferding, R.: op. cit., p.81

b) Amin, Samir: op. cit., p.162-168

c) Marx, K.: Capital, vol.III, part V. cap.XXXV, p.576

(56) Hilferding, R.: op. cit., p.82

Lenin considerava el imperialisme com "el desenvolupament i la continuació directa de les característiques fonamentals del capitalisme en general (Lenin, V.I.: "Imperialism, Progress Publishers, Moscou, 1968, p.82). Per a Lenin, el imperialisme és el capitalisme en el darrer estadi de desenvolupament, en el qual "és establerta la predominància dels monopolis i el capital financer; en el qual l'export de capital ha adquirit una importància pronunciada; en el qual la divisió del món entre els "trusts" internacionals; ^{ha començat} en el qual la divisió de tots els territoris del globus entre les potències capitalistes més grosses ha estat completada" (Lenin, V.I.: op. cit., pp.83-84)

(57) Luxemburg, Rosa: The Accumulation of Capital, Routledge and Kegan Paul, Londres 1951 (1913), p.90

(58) Luxemburg, Rosa: *ibid.*, p.81

(59) Luxemburg, Rosa: *ibid.*, p.452

(60) Luxemburg, Rosa: *ibid.*, p.446

(61) Sweezy, Paul: The Theory of Capitalist Development, Monthly Review Press, Nova York, 1964, p.307

Per^a d'altres neo-marxistes contemporanis com Samir Amin, la necessària expansió del mode de producció capitalista és forçada per la manca d'increment dels salaris reals amb la

rapidesa que caldria, i per la disminució de la proporció de guany. L'acumulació de capital impulsa llavors l'apertura de nous mercats (Amin, Samir: op. cit., pp.76-77)

- (62) a) Kemp, Tom: Theories of Imperialism, p.26
 b) Amin, Samir: op. cit., pp.176-180
- (63) Marx, Karl i Engels, Friedrich: Manifesto of the Communist Party, p.46
- (64) a) Avineri, S. (ed.): Karl Marx on Colonialism and Modernization Anchor Books, Doubleday and Company, Inc. Nova York, 1969, p.14-15
 b) Lichtheim, G.: "Marx and the "Asiatic Mode of Production", a Avineri, S. (ed.): Marx's Socialism, p.184
- (65) Avineri, S.: Karl Marx on Colonialism and Modernization, p.13
- (66) Marx, Karl: "The Future Results of British Rule in India", art. a la New York Daily Tribune, agost 8, 1853; citat a Avineri, S.: Karl Marx on Colonialism and Modernization, p.138
- (67) Marx, K. i Engels, F.: Manifesto of the Communist Party, p.47

Cal contrastar l'anàlisi pregona de Karl Wittfogel sobre les societats hidràuliques a Oriental Despotism, Yale University Press, New Haven, 1957, amb el concepte de "mode de producció asiàtic" de Marx.

- (68) Aquest és, en particular, el punt de vista de Frank Samir Amin formula la relació de dependència entre països desenvolupats i subdesenvolupats en termes de "capitalisme perifèric". Vegeu:
- a) Frank A., Gunder: Sociology of Development and Underdevelopment of Sociology, Pluto Press, Londres, 1973 (1971)
 - b) Frank, A.G.: "Capitalism and Underdevelopment in Latin America" Penguin Books, Londres 1971 (1969)
 - c) Amin, Samir: Le Développement Inégal, Editions de Minuit, Paris, 1973
 - d) Abdel-Malek, A.: La Dialectique Sociale, Editions du Seuil, Paris 1972
- (69) a) Amin, Samir: op. cit., pp.149-208
- b) Marx, K.: Capital, vol.III, part VII, cap.LI, p.883
- (70) Laclau, Ernesto: "Feudalism and Capitalism in Latin America", New Left Review, n.67, p.20
- Altres crítiques de les tesis de Frank són degudes a:
- a) Marini, Ruy Mauro: "Dialectica de la dependencia: economia exportadora", a Tres Ensayos sobre America Latina, Cuadernos Anagrama, Ed. Anagrama, Barcelona 1973 (1972)
 - b) Assadourian, Carlos S.: Modos de Producción, Capitalismo y Subdesarrollo en America Latina, Eds. Nueva Visión, Buenos Aires, 1973

(71) Altres neo-marxistes s'adhereixen a la concepció d'imperialisme de Rosa Luxemburg. Samir Amin, per exemple, afirma que en el present estadi de desenvolupament capitalista, el mode de producció capitalista adquireix "formes mercantils" respecte de 1) el producte social total, 2) la força de treball, i 3) l'equipament. (Amin, Samir: op. cit., p.59). Per tant, l'expansió del capitalisme de mercat és inherent al capitalisme i no és pas el resultat de l'absorció del "excedent" tant en l'estadi de desenvolupament econòmic propi del capitalisme competitiu, com en el monopolístic (Amin, Samir: op. cit., pp.179-180)

(72) Laclau, E.: op. cit., p.25

És interessant de recordar aquí la "Teoria moderna de la colonització" de Marx en el Capital, vol.I, ^apt. VIII, cap.XXXIII, pp. 765-774. Sobre la base de que "el capital no és una cosa, sinó una relació social entre persones establerta per la instrumentalitat de les coses" (p.766), "els medis de producció i subsistència, tot i que romanin propietat del productor immediat, no són capital". Esdevenen capital només sota circumstàncies en les que serveixen ensems com a medis d'explotació i subjecció del treballador. ... En tant que"...el treballador pot acumular per a ell mateix -i això només ho pot fer en la mesura en que romanguí propietari dels seus medis de

producció-, l'acumulació capitalista i el mode de producció capitalista es fan impossibles..." (p.767)

"... Hem vist que l'expropiació del sòl de la massa de la població forma la base del mode de producció capitalista. L'essència d'una colònia lliure, al contrari, consisteix en això -que tot el territori és encara de propietat pública, i cada colonitzador pot convertir aleshores una part del mateix en la seva propietat privada i medi de producció individual, sense obstaculitzar per això els darrers colonitzadors en la mateixa operació..." (p.768)

- (73) Sobre el caràcter "endogenista" de la perspectiva de Marx, vegeu: Abdel-Malek, A.: La Dialectique Sociale, p.34
- (74) Tardanament en la seva vida (pel 1877), la concepció de la història de Marx havia variat. El seu enfocament empíric, en vista dels recents esclats socials de Rússia, també varià. Ja no postulava la inevitabilitat del capitalisme com el mitjà necessari per al desenvolupament històric de Rússia envers el socialisme. També aconsella la necessitat d'una anàlisi històrica i socio-econòmica acurada de cada societat en particular, doncs "esdeveniments sorprenentment anàlegs però que tenen lloc en circumstàncies històriques diferents, donen cap a resultats totalment diferents (Carta de Marx a l'Edi-

torial Board de Otechestvenniye Zapiski, novembre de 1877, citat a Avineri, S.: "Marx and Modernization", The Review of Politics, vol.31, 2 abril 1969, p.173)

Aquesta darrera opinió no invalida, però, l'aportació de Marx i Engels quant al materialisme històric, per tal com podia servir per a encoratjar el incipient moviment revolucionari de Rússia sota els auspicis de l'obra de Marx. En temps de la publicació de la carta més amunt esmentada, el marxisme començava a esdevenir una doctrina política. Probablement, Marx tractà de separar la seva anàlisi del capitalisme, del caràcter programàtic atribuït a la seva obra.

- (75) Marx, Karl: "The British Rule in India", article del New York Daily Tribune, juny 25, 1853, citat a Avineri, S.: Karl Marx on Colonialism and Modernization, p.90
- (76) Avineri, S.: Karl Marx on Colonialism and Modernization, pp.10, 28-29
- (77) Marx, K.: "The Future Results on British Rule in India", article del New York Daily Tribune, agost, 8, 1853, citat a Avineri, S.: Karl Marx on Colonialism and Modernization, p.133
- (78) Marx, K. i Engels, F.: Manifesto of the Communist Party, p.47
- (79) Marx, K. i Engels, F.: ibid., p.136

(80) Marx, K. i Engels, F.: *ibid.*, p.132 i 133

Segons Avineri, el que destaca en l'aportació de Marx sobre "modernització" és el floreixement de la ciutat i la "societat civil" o "bürgerliche Gesellschaft", abans que la industrialització (Avineri, S.: "Marx and Modernization", The Review of Politics, vol.31, n.2, 1969, pp.178-183). Tanmateix, "no és la urbanització com a tal", diu Avineri, "sinó la creació de corporacions autònomes, autogovernades, amb llurs ètiques individualistes, el que per a Marx sembla que és el requisit necessari per a l'emergència de la "societat civil" i, per tant, de modernització" (p. 178). Les condicions per a la modernització establertes per Marx, serien segons Avineri: a) l'existència de la propietat privada de la terra, i b) la comercialització, dependent de c) l'existència d'una cultura individualment orientada i urbana o "bürgerlich" (p.188). (Giddens, Anthony: *op. cit.*, p.16)

(82) Giddens, Anthony: *op. cit.*, p.17

(83) Avineri, S.: The Social and Political Thought of Karl Marx, Cambridge University Press, 1970 (1968), pp. 172 i 179

(84) Lichtheim, G.: "Marx and the "Assiatic Mode of Production", a Avineri, S.: Marx's Socialism, p.202

(85) Lichtheim, G.: *ibid*, p.193

(86) Lichtheim, G.: *ibid.* p.159

Capítol 6.- EL PROCÉS DE MODERNITZACIÓ: UNA DEFINICIÓ TEMPTATIVA

- (1) Eisenstadt, S.N. (ed.): Readings in Social Evolution and Development pp.12 i 13
- (2) Així, la sociologia com a ciència no marxista, "burgesa", no tenia lloc en el sistema marxista de les ciències de la Unió Soviètica i altres països comunistes, àdhuc de països com Polònia, Alemanya Oriental o Txecoslovàquia, on la tradició sociològica abans de la Primera Guerra Mundial fou considerablement important. (a) Mandic, Oleg: "The Marxist School of Sociology: What is Sociology in a Marxist sense?", a Berger, Peter (ed.): Marxism and Sociology, Meredith Corporation, Nova York, 1969, pp.51-52; i b) Macku, Jan: "Les tendances principales de la sociologie actuelle en Tchécoslovaquie", Cahier Internationaux de Sociologie, vol. XLV, 1968, passim)
- (3) Macku, Jan: op. cit., p.34-35
- "Par "sociologie marxiste" nous entendons la tendance qui se fonde sur le modèle marxien des conflits dans la structure sociale, tendance qui tient le système de la sociologie-prenant Marx pour origine par un système ouvert, capable d'accepter tout apport positif de la sociologie empirique ou théorique contemporaine"
- (4) Com destaca John Peel, l'objecte de la sociologia del des-

envolupament "no és tan sols explicar el què ha passat o pre-
dir el què ha de passar... (és) intervenir en el procés histò-
ric i analitzar les particularitats" (Peel, John, D.Y.: Her-
bert Spencer on Social Evolution, The University of Chicago
i Londres, 1972, p.XLIV)

- (5) Nisbet, Robert A.: The Sociological Tradition, Heinemann,
Londres 1969, cap.II
- (6) Levy, Marion Jr.: Modernization and the Structure of Socie-
ties, Princeton, 1966, vol.1, p.11 i 12
- (7) Bauman, Z.: "Modern times, modern Marxism" i Mandic, Oleg:
"The Marxist School of Sociology..." a Berger, Peter (ed.):
op. cit., p.7 i p.4?
- (8) Davis, Kingsley: "The myth of functional analysis as a spe-
cial method in sociology and anthropology", American Socio-
logical Review, desembre 1959, vol.24, n.6, p.757
Com ell diu, "si és cert que els funcionalistes han dedicat
menys atenció al canvi social que no pas a l'estàtica social,
el mateix pot dir-se en general, de la sociologia i l'antro-
pologia social en les dècades recents..."
- (9) Berger, Peter (ed.): Marxism and Sociology, p.X
- (10) Es poden trobar alguns punts de coincidència entre funcio-
nalisme i marxisme, segons P.L. Van der Berghe: "Dialectic
and Functionalism: toward a theroretical synthesis", Ame-

ican Sociological Review, vol.28, n.5, oct., 1963, p. 703, pel que fa al canvi social, doncs "ambdues teories estan basades en un model d'equilibri" en un context evolutiu. Vegeu també Smelser, N.J.: Essays in Sociological Explanation, pp.260-268

- (11) Sotelo, Ignacio: "Sociologia de America Latina, Editorial Tecnos, Madrid, 1972, p.29
- (12) Quant a la relació entre modernització i nacionalisme, vegeu: Smith, A.D.: Theories of Nationalism, Duchworth, Londres, 1971, cap. V i VI
- (13) Black, Cyril E.: The Dynamics of Modernization, Harper and Row, Nova York, 1966, p.8-10

Des d'una perspectiva històrica, Cyril E. Black distingeix dos períodes històrics diferents com a punts de partida de la modernització. Per a Black, el element novell és l'àmplia proporció de descobriments científics, fins ara sense precedents des de la revolució científica. Així, el "desafiament de la modernitat" com punt de partida correspon segons Black al període històric comprès entre els segles XII i XVIII pel que fa als països desenvolupats, i al segle XX pels països subdesenvolupats. Aquesta distinció entre aquests dos períodes s'explica per la diferència en la natura del procés. A "societats precoçment modernitzades" Black

indica que "el desafiament de la modernitat" fou endògen i que el procés de transformació tingué lloc gradualment durant varis segles". D'altra mà, a "societats tardanament modernitzades", la modernització és un procés exògen, i per tant "el desafiament ha estat extern de forma creixent, essent doncs més ràpid i àdhuc més abrupte".

Black està assumint ací que societats tardanament modernitzades seguiran la via de societats precoçment modernitzades.

- (14) Black, C.E.: op. cit, p.7
- (15) Black, C.E.: ibid. p.11
- (16) Smith, Anthony D.: The Concept of Social Change, p.93
- (17) Levy, Marion Jr.: op. cit, p.11
- (18) Kuwait o Egipte podrien ser bons exemples del primer cas.
- (19) El terme "intelligentsia" té un origen rus. En principi és referia als intel.lectuals. Després de la Revolució Russa s'ha aplicat a un estrat social compost per professionals el treball dels quals és intel.lectual (Schoeck Helmut: Diccionario de Sociologia, Ed. Herder, Barcelona, 1973, p.403)
- (20) Per a Weber, el "racionalisme" significa coses ben diferents. Podria ser entès com el creixent domini teòric de la realitat per medi de conceptes més i més precisos i abstractes. El racionalisme vol dir alguna cosa més si

ensem en l'assoliment metodològic d'un objectiu determinat i pràctic mitjançant un càlcul cada cop més precís dels medis adequats. Aquests tipus de racionalisme són molt diferents, malgrat el fet que en última instància restin irremissiblement junts. "Racional" també significa ordenació o "planificació sistemàtica" (Planmässigkeit) (Gerth, H. i Mills, C. Wright (eds.): From Max Weber, Routledge and Kegan Paul, Londres 1970 (primera edició a Anglaterra, 1948), p.293

- (21) Com weber assenyala, "l'home salvatge o "primitiu" de la selva coneix el què ha de fer per a obtenir a diari el menjar i les eines que li calen. La creixent intel.lectualització i racionalització, característiques del període històric modern, no indiquen necessàriament un "coneixement creixent i general de les condicions sota les quals vivim ..." (Gert, H.H. i Mills, C.W. (eds.): From Max Weber, p. 139

És interessant de comparar el concepte de racionalització de Weber amb una visió típicament funcionalista com ara la de Marion Jr. Levy a Modernization and the Structure of Societies. Levy correlaciona modernització amb racionalitat. Levy no identifica de cap manera tradicionalisme amb irracionalitat. Però, tot i amb això es refereix a "racionalitat" tal com s'entén a l'Occident. També assumeix que les "metes" de les societats "modernitzants" han d'estar d'acord amb la forma d'actuar "correcta" segons pautes

occidentals.

Levy emfatitza, però, l'eficiència, un terme i concepte molt vague en ell mateix. Diu que quan el nivell de modernització d'una societat donada augmenta, s'incrementa l'èmfasi sobre la racionalitat. Això vol dir, que hi ha un increment en l'èmfasi posat en l'explicació de les raons que hom té per a fer certa cosa, en termes científicament basats, raons oposades a explicacions del tipus "sempre ho hem fet així". L'argumentació "sempre ho hem fet d'aquesta manera" o "aquesta és la forma correcta de fer-ho per raons tradicionals" mai no és eliminada, encara que en general el context en el qual tal explicació és invocada disminueix. Un èmfasi en el tradicionalisme no és, naturalment, l'equivalent d'irracionalitat, i.e., ignorància o error. Donats els mitjans disponibles per als individus afectats, les tècniques tradicionals probablement són, de fet, racionals. La gran diferència entre l'èmfasi en la racionalitat o en el tradicionalisme té que veure amb una actitud segons la qual la gent intueix que hauria d'ésser racional o no. Si s'emfatitza el tradicionalisme, tot i que les pràctiques siguin de fet racionals, les implicacions d'aquest èmfasi són importants. No es plantegen d'inmediat problemes

d'eficiència, però si els medis canvien i el que es feia de primer ja no és racional, els tradicionalistes tendiran segurament a continuar aplicant els vells mètodes encara que ara siguin irracionals. Quan és probable que els medis disponibles canviïn, aquesta distinció té més significació (Levy, M.Jr.: op. cit., p.61)

- (22) Com diuen Gerth i Mills, la visió de Weber del desencantament del món "incorpora un element de liberalisme i de la filosofia de la il.lustració que construeix la història de l'home com un "progrés unilineal envers la perfecció moral (sublimació), o envers la racionalització tecnològica acumulativa" (Gerth, H.H. i Mills, C. W. (eds.): op. cit., p.51)
- (23) D'acord amb Parsons, el concepte de racionalització de Weber comprèn primer, la clarificació intel.lectual, l'especificació i sistematització d'idees. Segon, el control normatiu de la sanció. Tercer, una concepció del compromís motivacional (Max Weber: The Sociology of Religion, ed. per T. Parsons, Methuen and Co., Londres 1971 (publicat per primera vegada a Alemanya el 1922) pp. XXXII-XXXIII)
- (24) Darrerament, alguns funcionalistes "clàssics" s'han tornat conscients de la dificultat de definir els "ex-

trens del procés. Marion Jr. Levy, per exemple, descriu la modernització com un "solvent social universal", malgrat la seva divisió etnocèntrica entre "nou vinguts" i "vell vinguts" de la modernització (Levy, Marion Jr.: Modernization: Late-comers and Survivors, Basic Books Inc. Publishers, Londres, 1972, p.5-11)

- (25) Països com Egipte i Kuwait podrien ser exemples d'aquest fenomen. D'altra mà, el Japó, la Unió Soviètica, la Xina, Israel o la Tanzània de Nyerere, per a esmentar-ne només alguns, han intentat modernitzar-se mitjançant una àmplia educació formació i preparació de la població indígena (a part d'altres mesures polítiques i econòmiques que descriuríem com mesures per al desenvolupament econòmic i polític) en el més recent coneixement científic i tecnològic.
- (26) Hom pot dir que la revolució científica, la revolució industrial, la Il.lustració, han configurat aquest període històric.
- (27) Això podria tant veritable en règims totalitaris com en els parlamentaris-democràtics.
- (28) Miliband, Ralph: The State in the Capitalist Society, Weidenfeld and Nicolson, Londres 1969, traducció castellana: El Estado en la Sociedad Capitalista, siglo XXI, México, 1973, 3ª ed., pp.230-234

Apèndix 1.- LA MODERNITZACIÓ I EL SISTEMA INTERNACIONAL

- (1) Lagos, Gustavo: International Stratification and Underdeveloped countries, Chapel Hill, Nova York, 1963, passim
- (2) Nettl, J.P. i Robertson, R.: International System and Modernization, Faber and Faber, Londres, 1968, p.90
- (3) Nettl, J.P. i Robertson, R.: ibid., p.52
- (4) Nettl, J.P. i Robertson, R.: ibid., p.129
- (5) Nettl, J.P. i Robertson, R.: ibid., pp.56-57
- (6) Nettl, J.P. i Robertson, R.: ibid., p.73
- (7) Nettl, J.P. i Robertson, R.: ibid., p.137
- (8) Nettl, J.P. i Robertson, R.: ibid., p.143
- (9) Nettl, J.P. i Robertson, R.: ibid., p.145
- (10) Shils, E.: Political Development in the New States, Mouton and Co., The Hague, 1964 (1962), p.9, publicat originalment a Comparative Studies in Society and History II (1959-1960)
- (11) Eisenstadt, S.N.: Tradition, Change and Modernity, John Willey and Sons, Nova York, Londres, Sydney, Toronto, 1973, p.106

Per a una crítica del concepte de Nettl i Robertson de modernització dintre el context internacional, vegi's: Feldman, Arnold S: a American Sociological Review, 34

- 3, 1969, p.397 i passim
- (12) a) Frank, Gunder A: Capitalism and Underdevelopment in Latin America, Penguin Books Londres 1969 (1967)
- b) Cardoso, F.H. i Faletto, Enzo: Dependencia y desarrollo en America Latina, siglo XXI, México, 1969
- c) Gonzalez Casanova, Pablo: "Les Classiques Latino-Américains et la Sociologie du Développement" a Current Sociology, vol. XVIII n.1, 1970
- d) Stavenhagen, Rodolfo: Siete tesis equivocadas sobre América Latina, traducció francesa, Sept Thèses erronées, sur l'Amérique Latine, Eds. Anthropos, Paris, 1973 (1965)
- (13) Cardoso, F.H.: Estado y Sociedad en América Latina, Eds. Nueva Visión, Buenos Aires, 1973, p.203
- (14) Frank, Gunder A: Latin América: Underdevelopment or Revolution p.221
- (15) Frank, Gunder A.: ibid., p.240
- Per a una crítica de la tesi dualista del desenvolupament a Amèrica Llatina, vegeu: Stavenhagen, R.: op.cit. p. p.11-16
- (16) Frank, Gunder A.: ibid., p.352. Per al concepte de "colonialisme intern", vegeu: González Casanova, Pablo: Sociologia de la Explotación, Siglo XXI, Méjico, 1969
- Fora interessant de comparar la dicotomia metròpoli-co-

lònia amb els conceptes de "centre" i "perifèria" de Shils (Shils, E.: The Political Development of the New States). Per a Cardoso i Faletto, els conceptes de "centre" i "perifèria" es refereixen a les funcions d'economies subdesenvolupades en el mercat mundial. Aquests autors ^{no} consideren la relació entre factors socio-econòmics i polítics que configuren la relació de dependència a nivell nacional i internacional (Cardoso, F.H. i Faletto, E.: Dependencia y Desarrollo en América Latina, pp.24-25)

- (17) Frank, Gunder A.: Capitalism and Underdevelopment in Latin America, p.27

Per a crítiques de les tesis de Frank, vegí's:

- a) Laclau, E.: "Feudalism and Capitalism in Latin America", New Left Review, n.67
- b) Marini, Ruy Mauro: "Dialéctica de la dependencia: la economía exportadora" a Tres Ensayos sobre América Latina, Anagrama, Barcelona, 1973 (1972)
- c) Assadourian, Carlos S.: Modos de Producción, Capitalismo y Subdesarrollo en América Latina, Eds. Nueva Visión, Buenos Aires, 1973

El defecte principal de les tesis de Frank segons aquests teòrics socials és que Frank oblidà una categoria analítica crucial: el mode de producció. Acusen a Frank de

centrar la seva anàlisi en l'esfera de la circulació i distribució de bens més que no pas en la producció i la plus-vàlua. En comptes de plus-vàlua, Frank usa el terme de Baran i Sweezy, excedent, però no explica com l'excedent és transferit a fi de mantenir la tasa creixent de la producció. Frank també postula la invariabilitat i inevitabilitat del capitalisme i, per tant, del subdesenvolupament. Assadourian refuta aquestes tesis amb exemples històrics.

- (18) Baran, P. i Sweezy, P.: Monopoly Capital, p.178
- (19) Baran, P. i Sweezy, P.: ibid., p.179
- (20) Baran, P. i Sweezy, P.: ibid., pp.215 i 221
- (21) a) Stavenhagen, R.: Sept Thèses Erronées sur l'Amérique Latine p.19
- b) Bauer i Yamey: The Economics of Underdeveloped Countries p. 131 i 132
- (22) Mandel, E.: Marxist Economic Theory, p.459

La tecnologia i assistència tècnica és, també importada de les empreses multinacionals estrangeres per al seu únic benefici o el de la metròpoli. Un país subdesenvolupat no pot ni decidir sobre les mesures per aplicar a la seva economia amb independència de les potències imperialistes (Stein, Stanley i Barbara: The Colonial Heritage of Latin America, Essays on Economic

- Dependence in Perspective, Oxford University Press, Nova York, 1970, traducció francesa: L'Héritage colonial de l'Amérique Latine: Analyse d'une Dépendance Économique, Librairie Maspéro, Paris 1974, pp.174-175
- (23) Jalée, Pierre: Le Pillage du Tiers Monde: étude économique, Maspéro, Paris, 1966, p.113
- (24) Jalée, Pierre: *ibid.*, p.67. Vegeu també: Amin, Samir: Le Développement inégal, Editions de Minuit, Paris, 1973 traducció castellana, pp. 212-250
- (25) Seguidors d'aquesta tesi de la integració inevitable de les societats en el sistema internacional, són, per exemple, Gino Germani, Celso Furtado, L.A. Costa Pinto, etc. Crítics d'aquesta posició són F.H. Cardoso, Enzo Faletto, Welfort, etc.
- (26) Maestre Alfonso, Juan: Sociedad y Desarrollo en América Latina, Castellote Editor, Madrid, 1974, pp.16-17
- (27) Stavenhagen, R.: *op. cit.*, p.5. Stavenhagen sembla adonar-se'n del restrictiu que és el terme "desenvolupament" aplicat als aspectes socials i polítics del canvi social a Amèrica Llatina. Ell usa els termes "evolució social" o "modernització", sense definir-los (Stavenhagen, R.: *op. cit.*, p.85)

(28) Stavenhagen, R.: op. cit., p.6. Stavenhagen és conscient de les limitacions de la "nova ciència social latino-americana" (pel 1972), al afirmar que "nous avons maintenant ce que nous voulons récuser mais nous n'avons pas fini d'élaborer ce que nous proposons en lieu et place de ce que nous récusons. C'est par exemple le cas des conceptions de "capitalisme périphérique", "dépendance", "colonialisme intérieur", "développement du sous-développement", "marginalité structurelle", entre tant d'autres actuellement manipulées et qui constituent autant d'éléments isolés dans l'érection du nouvel édifice théorique de la science sociale latino-américaine... Il s'agit nécessairement d'un processus très long, coupé de périodes de progrès, de remise en question et de pas en arrière. Il exigera surtout des penseurs le rejet absolu de tout dogmatisme et de tout sectarisme, une curiosité intellectuelle considérable jointe à l'humilité scientifique la plus grande" (p.7).

(29) Cardoso, F.H. i Faletto, E.: Dependencia y Desarrollo en América Latina, pp.11-12

Segons Cardoso i Faletto, el subdesenvolupament es refereix d'habitud al "estat o grau de diferenciació del sistema productiu", sense tenir en compte el control de

les decisions sobre producció i consum, internament (socialisme, capitalisme, etc.) o externament (colonialisme, perifèria del mercat mundial, etc.) (Cardoso, F.H. i Faletto, E.: *ibid.* p.24)

- (30) Cardoso, F.H. i Faletto, E.: *ibid.*, p.16 i p.28
- (31) a) Cardoso, F.H. i Faletto, E.: *ibid.*, p.144
 b) Ianni, Octavio: Imperialismo y Cultura de la Violencia en América Latina, Siglo XXI, México, 1970, p.2
- (32) Cardoso, F.H. i Faletto, E.: *ibid.*, p.84
- (33) Ianni, O: *op. cit.*, pp.14-15 i pp.22-23
- (34) Cardoso, F.H. i Faletto, E.: *op. cit.*, pp.145-157)

Apèndix 2.- LA CONCEPCIÓ DIFUSIONISTA

- (1) Harris, Marvin: The Rise of Anthropological Theory, Routledge and Kegan Paul, Londres 1969, pp. 173-174
- (2) Harris, Marvin: *ibid.*, pp.373-375
- (3) Harris, Marvin: *ibid.* pp. 373-382
- (4) Jarvie, I.C.: The Revolution in Anthropology, Routledge and Kegan Paul, Londres, 1967 (1964), p.11
- (5) Jarvie, I.C.: *ibid.*, p.179
- (6) Malinowski, B.: Introducció a F. Ortiz: Contrapunto cubano del Tabaco y del Azúcar, La Habana, 1940, citat a A.

Abdel-Malek: La Dialectique Social, p.344

- (7) Nash, Manning: Introduction. Approaches to the Study of Economic Growth". Factors in Asian Economic Growth (Eds. Manning Nash i Robert Chin), Journal of Social studies vol.29, n.1, gen.1963, citat a Frank, Gunder A.: Sociology of Development and Underdevelopment of Sociology, p.5
- (8) Malinowski, Bronislaw: The Dynamics of Culture Change, Yale University Press, New Haven, Londres, 1968 (1945), p.2
- (9) Stavenhagen, R.: Sept Thèses erronées sur l'Amérique Latine, p.17-19
- (10) Nisbet, R.A.: Social Change and History, p.236

NOTA BIBLIOGRAFICA

1.- Per a una visió general de les tendències evolucionistes que persisteixen en els escrits dels clàssics des del neixement de la Sociologia com a ciència, vegi's: Nisbet, Robert A.: Social Change and History, Oxford University Press 1969, i Nisbet, Robert A.: The Sociological Tradition, Heinemann, London, 1970 (1966). Sobre la idea de progrés i evolució, vegi's: Ginsberg, Morris Essays in Sociology and Social Philosophy, Heinemann, London 1961.

Una introducció històrica il·lustrativa del problema de la modernització es pot trobar a Black, Cyril F: The Dynamics of Modernization, Harper and Row, Publishers, London, New York, Evanston, 1966.

2.- Sobre la concepció funcionalista de modernització, les principals aportacions analitzades en aquest estudi han estat: Lerner, Daniel: The Passing of Traditional Society, Modernizing the Middle East, The Free Press, New York, 1958; Collier-MacMillan Ltd. London 1964, i Deutsch, Karl W.: "Social Mobilization and Political Development", a The Ame-

rican Political Science Review, n.3, sep.1961, pel que fa als "teòrics" de la comunicació". Quant als "teòrics de la diferenciació", vegeu Smelser, Neil J.: "Toward a Theory of Modernization", a A. Etzioni i E. Etzioni (editors): Social Change, Basic Books Publishers, London, New York, 1964; Eisenstadt, S.N.: Modernization: Protest and Change, Englewood Cliffs, Prentice Hall Inc., New Jersey, 1966, i Eisenstadt, S.N.: Tradition, Change and Modernity, John Willey and Sons, New York, London, Sydney, Toronto, 1973, un recull d'assatjos d'aquest autor. Vegeu també: Levy, Marion Jr.: Modernization and the Structure of Society. A Setting for International Affairs; (e vol.) Princeton University Press, New Jersey, 1966

Per a una anàlisi crítica de les aportacions funcionalistes, vegeu Bendix, Reinhart: "Tradition and Modernity Reconsidered" a Comparative Studies in Society and History, n.9, 1966-1967, i Smith, Anthony D.: The Concept of Social Change. (A critique of the Functionalist Theory of Social Change), Routledge and Kegan Paul, London and Boston, 1973.

Per al estudi de la modernització des d'una perspectiva antropològica val la pena de consultar Steward, Julian H.: Contemporary Change in Traditional Societies,

University of Illinois Press, 1967, i Malinowski, Bronislaw: The Dynamics of Culture Change, Yale University Press, New Haven and London, 1968 (1945).

- 3.- El Manifest del Partit Comunista de Marx i Engels duu a una comprensió clara i concisa del desenvolupament del capitalisme i una interpretació marxista de la "modernització". Avineri ha fet un estudi crític de la contribució de Marx sobre aquest problema, Avineri, Shlomo: "Marx and Modernization", The Review of Politics, vol.31, n.2, 1969, i Avineri Shlomo (ed.): Karl Marx on Colonialism and Modernization, Anchor Books, Doubleday and Company, Inc., New York, 1969.

Per a la visió post-marxista del capitalisme i el imperialisme en relació amb la modernització, vegeu: Mandel, Ernest: Marxist Economic Theory, Merlin Press, London 1970 (1967), i Frank, Gunder A.: Capitalism and Underdevelopment in Latin America, Penguin Books, London 1971 (1969) i Amin, Samir: Le developpement inégal, Les Editions de Minuit, Paris, 1973. Per crítiques sobre la dicotomia desenvolupament-subdesenvolupament, vegeu: Laclau, Ernesto: "Feudalism and Capitalism in Latin America", New Left Review, 67, 1971.

4.- Sobre la qüestió de la modernització en el context internacional, vegeu Nettl, J.P. i Robertson, R.: International System and Modernization, Faber and Faber, London 1968, pel que fa a una comprensió funcionalista sobre el tema. Crítiques de la tesi de la integració societal (o entre societats) en el sistema internacional, i la dicotomia dualista desenvolupament-subdesenvolupament, es poden trobar a Stavenhagen, Rodolfo: Sept theses erronées sur l'Amérique Latine, Eds. Anthropos, Paris, 1973 (publicada per primer cop en castellà, el 1965); Cardoso, F.H., i Faletto, Enzo: Dependencia y Desarrollo en América Latina, Siglo XXI, México, 1969, entre^{d'}altres.

BIBLIOGRAFIA.

- ABDEL-MALEK, Anouar: - "L'Avenir de la Théorie Sociale", Cahiers Internationaux de Sociologie, vol. L, 1971
- La Dialectique Sociale, Editions du Seuil, Paris, 1972
- ABERLE, D.F. and alii.: "The functional prerequisites of a society", Ethics, vol. 30, Jan. 1950
- ALATAS, Syed Hussein: "Religion and Modernization in South East Asia", Cahiers Internationaux de Sociologie, vol. LI, 1971
- ALMOND, Gabriel A. and COLEMAN, James (eds.): The Politics of Developing Areas, Princeton University Press, 1966
- AMIN, Samir: Le développement inégal, Editions de Minuit, Paris, 1973
- ANDRESKI, Stanislav: - Military Organization and Society, Routledge and Kegan Paul, London, 1968 (2nd. ed.)
- (ed.), Herbert Spencer: Structure, Function and Evolution, Michael Joseph, London, 1971
- The African Predicament, Michael Joseph, London, 1968
- Elements of Comparative Sociology, Weidenfeld and Nicolson, London, 1964
- ARON, Raymond: Main Currents of Sociological Thought, Penguin, London, 1969 (1965)
- ASSADURIAN, Carlos S.: Modos de producción, capitalismo y subdesarrollo en América Latina, Ed. Nueva Visión, Buenos Aires, 1973

- AVINERI, Shlomo: - The Social and Political Thought of Karl Marx, Cambridge University Press, London and New York, 1970 (1968)
- (ed.) Karl Marx on Colonialism and Modernization, Anchor Books, Doubleday and Company, Inc. New York, 1969
 - "Marx and Modernization", The Review of Politics, vol. 31, 2, April, 1969
 - Marx's Socialism, Lieber-Atherton New York, 1973
- BAECHLER, Jean: "Sous-développement et Révolution", in Le Centenaire du Capital, Mouton and Co. Paris, 1969
- BALANDIER, Georges: - Sociologie Actuelle de l'Afrique Noire, Presses Universitaires de France, Paris 1963
- "Réflexions sur une anthropologie de la modernité", Cahiers Internationaux de Sociologie, vol. LI, 1971
 - "Du progrès technique dans les pays sous-développés", Current Sociology, vol. III, 1954-1955
- BALES, and alii. (eds.): Family, Socialization and Interaction Process, Routledge and Kegan Paul, London 1965
- BANTON, Michael: West African City, Oxford University Press, 1960
- BARAN, Paul and SWEEZY, Paul: - Monopoly Capital, Penguin Books, London, 1970 (1966)
- The Political Economy of Growth, Monthly Review Press, New York, 1957
- BARBER, Bernard: "Structural-functional analysis: some problems and misunderstandings", American Sociological Review, vol. 25, April, 1956
- BAUER, P. and YAMEY, B.S.: The Economics of Underdeveloped Countries, James Nisbet and Company Ltd., London, 1957

- BAUMAN, Z.: "Modern Times, Modern Marxism", in BERGER, Peter, (ed.) (1969)
- BEALS, Ralph L.: "Urbanism, Urbanization and Acculturation", American Anthropologist, vol. 53, n° 1, Jan.-March, 1951
- BECKER, H. and ROSKOFF, Alvin: Modern Sociological theory in Continuity and Change, Holt Rinehart and Winston, New York, 1957
- BELLAH, Robert A.: - Toqukawa Religion, The Free Press Glencoe, Ill., 1957
- "Religious aspects of modernization in Turkey and Japan", American Journal of Sociology, 64, 1958
- "Reflections on the Protestant Ethic Analogy in Asia", Journal of Social Issues, vol. 19, 1963
- "Durkheim and History", American Sociological Review, vol. 24, n° 4, August, 1959
- (ed.), Emile Durkheim on Morality and Society, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1973
- "Religious evolution", American Sociological Review, vol. 29, 1964
- (ed.), Religion and Progress in Modern Asian, The Free Press, New York, 1965
- BENDIX, Reinhart: - "Tradition and modernity reconsidered", Comparative Studies in Society and History, 9, (1966-1967)
- Max Weber: an intellectual portrait, Methuen and Company, Ltd., London 1969 (1959)
- Nation-Building and Citizenship, John Willey and Sons, Inc., New York, London, Sydney, 1964
- and LIPSET, S.M. (eds.), Class, Status and Power, Routledge and Kegan Paul, London, 1970 (1953)
- BERGER, Peter: Marxism and Sociology, Meredith Corporation, New York, 1969

- BERGHE, P. van den: "Functionalism and the dialectic", American Sociological Review, vol. 28, 5, Oct., 1963
- BIERSTEDT, Robert: Emile Durkheim, Dell Publishing, New York, 1966
- BLACK, Cyril E.: The Dynamics of Modernization, Harper and Row, New York, 1966
- BOCK, Kenneth D.: - Evolution, function and change", American Sociological Review, vol. 28, 1963
- "Theories of progress and evolution" in Cahmann and Boskoff (1964)
 - "The Comparative Method of Anthropology", Comperative Studies in So-, ciety and History, 8, 1965-1966
- BOTDMORE, T.B.: - Elites and Society, Penguin Books, London, 1970 (1964)
- and Rubel, M. (eds.) Karl Marx. Se- lected Writings in Sociology and Social Philosophy, Penguin Books, London, 1970 (1956)
- BREDEMEIER, H.C.: "The methodology of functionalism", American Sociological Review, vol. 20, 1955
- BUCKLEY, Walter: "Structural-functional analysis in modern sociology" in Becker, H. and Roskoff, A. (eds.), 1957
- CAHMANN, W. and BOSKOFF, A. (eds.): Sociology and History, Free Press, New York, 1964
- CAMPBELL, J.K.: Honour, family and patronage, Clarendon Press, Oxford, 1964
- CANCIAN, Francesca: "Functional analysis of change", American Sociological Review, vol. 25, Dec. 1960
- CARDOSO, F.H.: - Estado y Sociedad en America Latina, Eds. Nueva Visión, Buenos Aires, 1973
- and FALETTI, Enzo: Dependencia y Desarrollo en America Latina, Siglo XXI, Mexico, 1969

- COHEN, Percy S.: Modern Social Theory, Heinemann, London, 1968
- COMTE, Auguste: - System of Positive Polity, Burt Franklin, New York, London, 1875
- Cours de Philosophie Positive, trans. and ed. by F. Ferre: Introduction to Positive Philosophy, The Bob-Merrill Company, Inc., Indianapolis, New York, 1970
- COSER, Lewis, A.: - (ed.) Georg Simmel, Englewood Cliffs, Prentice Hall Inc., New Jersey, 1965
- The Functions of Social Conflict, Routledge and Kegan Paul, London, 1956
- Masters of Sociological Thought, Hartcourt Brace Jovanovich, Inc., New York, Chicago, San Francisco, Atlanta, 1971
- COSTA-PINTO, L.A.: Desarrollo económico y transición social, Revista Occidente, Madrid, 1969
- DAHRENDORF, Ralf: - Class and Class Conflict in Industrial Society, Routledge and Kegan Paul, London, 1969 (1959)
- "Out of Utopia", The American Journal of Sociology, 64, Sept. 1958
- DAVIS, Kinsley: "The myth of functional analysis as a special method in sociology and anthropology", American Sociological Review, vol. 24, nº 4, 1959
- DERFLER, Leslie: Socialism since Marx, MacMillan, London, 1973
- DEUTSCH, Karl, W.: - Nationalism and Social Communication, The M.I.T. Press, Cambridge, Mass. and London, 1972 (1953)
- The Nerves of Government, The Free Press New York; Collier-MacMillan, Ltd. London, 1966 (1963)
- Social mobilization and political development", The American Political Science Review, nº 3, Sept. 1961

- DEUTSCHER, Isaac: Marxism in our time, Jonathan Cape, London, 1972
- DOBB, Maurice: Economic Growth and Underdeveloped Countries, Lawrence and Wishart, London, 1963
- DORE, R.P.: - "On the possibility and desirability of a theory of modernization", Communication Series, n° 38, University of Sussex, Institute of Development Studies, 1969
- "Function and Cause", American Sociological Review, vol. 26, 1961
- DUMONT, René: "The Peasantry as an Economy", in Shanin, T., (ed) 1971
- DURKHEIM, Emile: - The Division of Labour in Society, trans. by G. Simpson, The Free Press, New York; Collier-MacMillan, London, 1964 (1933)
- Socialism, ed. by Gouldner, A.W., Collier Books, New York; Collier-MacMillan Ltd. London, 1967 (1958)
 - Suicide, Routledge and Kegan Paul, London, 1970 (1952)
 - The Rules of Sociological Method, The Free Press, New York; Collier-MacMillan Ltd., London, 1966(1938)
 - The Elementary Forms of the Religious Life, George Allen and Unwin, Ltd., London, 1971 (1915)
- EISENSTADT, S.N.: - Social change, differentiation and evolution", American Sociological Review, vol. 29, n° 3, 1964
- "Transformation of social, political and cultural orders in modernization", American Sociological Review, vol. 29, Oct. 1964
 - "Breakdowns of modernization", Economic Development and Culture Change, vol. 2, n° 4, July, 1964
 - "Modernization and conditions of self-sustained growth", World Politics, XVI, 4, July, 1964

- "Modernization, growth and diversity", paper presented at the Carnegie Seminar, Department of Government, University of Indiana, 1963
- Modernization : Protest and Change, Englewood Cliffs, Prentice Hall Inc., New Jersey, 1966
- The Political System of Empires, The Free Press, New York, 1963
- (ed.) Readings in Social Evolution and Development, Pergamon Press Ltd. London, 1970
- Tradition, Change and Modernity, John Willey and Sons, New York, London, Sydney, Toronto, 1973
- "Political Modernization: Some Comparative Notes", International Journal of Comparative Sociology, vol. V, nº 1, March, 1964
- "The Protestant Ethic: thesis in analytical and comparative context", Journal of Asian Studies, vol. LIX, July-Sept. 1967

ELDRIDGE, J.E.T.: - Max Weber. The interpretation of social reality, Michael Joseph, London, 1971

ENGELS, Friedrich and MARX, Karl, Manifesto of the Communist Party, Progress Publishers, Moscow, 1969 (first German edition, 1848)

- and MARX, Karl, German Ideology, French trans. L'Idéologie allemande, Eds. Sociales, Paris, 1966 (1845-1846)
- Letter to J. Bloch, 21st. Sept. 1890, in Marx and Engels: Obras Escogidas, Ed. Progreso, Moscow, 1969
- Socialism, utopic and scientific, Catalan trans., Socialisme utopic i científic, Eds. 62, Barcelona, 1968
- The Condition of the Working Class in England, Basil Blackwell, Oxford, 1958

ETZIONI, Amitai and Etzioni, Eva (eds.): Social Change, Basic Books Publishers, New York, London, 1964

- EUROPEAN JOURNAL OF SOCIOLOGY: "Reflections on Durkheim,
Tome XII, 1971 n° 2
- EVANS PRITCHARD, E.E.: Social Anthropology, Cohen and West,
London, 1969 (1951)
- FALETTO, Enzo and CARDOSO, F.H.: Dependencia y Desarrollo
en America Latina, Siglo XXI, Mexico,
1969
- FIELDHOUSE, D.K.: (ed.), The Theory of Capitalist Imperialism,
Longmans, London, 1967
- FIRTH, Raymond: - Social change in Tikopia, George Allen
and Unwin, Ltd., London, 1959
- Elements of Social Organization,
Watts and Co, London, 1952
- FOSTER George, M.: - Traditional Societies and Techno-
logical Change, Harper and Row Publish-
ers, New York, San Francisco, London,
1973
- FRANK, Gunder A.: - Sociology of Development and the Un-
derdevelopment of Sociology, Pluto
Press, London, 1973 (1966)
- Capitalism and Underdevelopment in
Latin America, Penguin Books, London
1969 (1967)
- Latin America, Underdevelopment or
Revolution, Monthly Review Press,
New York, 1970
- FRANK, Manuel: The World of Saint-Simon, Harvard Universi-
ty Press, Cambridge, Mass., 1956
- FREEDMAN, Robert: (ed.), Marx on Economics, Penguin Books,
London, 1971 (1961)
- FREUND, Julien: The Sociology of Max Weber, Penguin Books,
London, 1968 (1966)
- FURTADO, Celso: Teoria y Politica del Desarrollo Economico,
Siglo XXI, Mexico, 1968 (1967)
- GABEL, Joseph: "Une lecture Marxiste de la Sociologie Re-
ligieuse de Max Weber, Cahiers In-
ternationaux de Sociologie, vol.
XLVI, 1969

- GEERTZ, Clifford: (ed.), Old Societies and New States. The concept of modernity in Asia and Africa, The Free Press Glencoe, Collier-MacMillan, Ltd., London, 1963
- GERMANI, Gino: - Politica y Sociedad en una época de transición. De la sociedad tradicional a la sociedad de masa, Buenos Aires 1966
- Sociología de la modernización, Buenos Aires, 1969
- GERSCHEKORN, Alexander: Economic Backwardness in Historical Perspective, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1962
- GERTH, H.H. and MILLS, W.C.: (eds.) From Max Weber, Routledge and Kegan, Paul, London 1970 (1948)
- GIDDENS, Anthony: - Capitalism and modern social theory, Cambridge University Press, 1971
- (ed.) Emile Durkheim. Selected Writings, Cambridge University Press, 1972
- (ed.) Positivism and Sociology, Heinemann, London, 1974
- GINER, Salvador: - Historia del pensamiento social, Eds. Ariel, Barcelona, 1967
- L'estructura social de la llibertat, Eds. 62, Col. L'Escorpí, Barcelona, 1971
- GINSBERG, Morris: Essays in Sociology and Social Philosophy, Heinemann, London, 1961
- GLUCKMANN, Max: Order and Rebellion in Tribal Africa, Cohan and West, London, 1963
- GODELIER, Maurice: - Sur les sociétés précapitalistes, Eds. Sociales, Paris, 1970, Spanish trans. Teoría Marxista de las sociedades precapitalistas, Ed. Estela, Barcelona, 1971
- Esquemas de la evolución de las sociedades, Gráficas Carlavilla, Guadalajara (Cuba), 1971

- GOLDMAN, Lucien: Marxisme et Sciences Humaines: Eds.
Gallimard, Col. Idées, Paris, 1970
- GONZALEZ CASANOVA, Pablo: - "Les Classiques Latino-Américaines et la Sociologie du Développement", Current Sociology, vol. XVIII n° 1, 1970
- Sociología de la Explotación, Siglo XXI, Mejico, 1969
- GUSFIELD, Joseph R.: "Tradition and Modernity: misplaced polarities in the study of social change", The American Journal of Sociology, n° 72, 1967
- HABERMAS, Jürgen: Toward a Rational Society, Heinemann, London, 1971 (1968)
- HAGEN, Everett: - On the Theory of Social Change, The Dorsey Press, Homewood, Ill. 1962
- Modernization and Peasants, Holt and Winston, New York, 1969
- HALPERN, Joel: The Changing Village Community, Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1967
- HARRIS, Marvin: The Rise of Anthropological Theory, Routledge and Kegan Paul, London, 1969
- HILFERDING, R.: Finanzkapital, Marx-Studien, vol. III, Verlag der Wiener Volksbuchhandlung, Viena, 1923 (1910), in FIELDHOUSE D.K. (1967)
- HUNTER, Guy: Modernizing Peasant Societies, Oxford University Press, 1969
- IANNI, Octavio: Imperialismo y Cultura de la violencia en America Latina, Siglo XXI, 1970
- JACOB, Norman: Modernization without Development, Thailand as an Asian case study, Praeger, Publishers, New York, 1971
- JALEE, Pierre: - Le Pillage du Tiers Monde: étude économique, Maspero, Paris, 1966
- L'Impérialisme en 1970, Maspero, Paris, 1969

- JARVIE, Ian C.: The Revolution in Anthropology, Routledge and Kegan Paul, London 1966
- JOURDAN, Z.A. (ed.): Karl Marx, Nelson, London 1972 (1971)
- KEMP, Tom: Theories of imperialism, Dennis Dobson, London, 1967
- KROEBER, A.L.: "Diffusionism", Encyclopedia of the Social Sciences, 1937
- LACLAU, Ernesto: "Feudalism and Capitalism in Latin-America", New Left Review, n° 67, 1971
- LAGOS, Gustavo: International Stratification and Underdeveloped Countries, Chapel Hill, New York, 1963
- LAMBIRI, Ioanna: Social Change in a Greek country-town, Centre of Planning and Economic Research, Athens 1965, p. 263
- LEFEBVRE, Henri: Dialectical Materialism, Jonnathan Cape, Ltd., London 1970 (1940)
- LENIN, V.I.: - On the National and Colonial Questions, (three articles), Foreign Languages Press, Pekin, 1970
- Imperialism, Progress Publishers, Moscow, 1968
- LEVY, Marion Jr.: Modernization and the Structure of Society, Princeton University Press, New Jersey, 1966
- LEVY BRUHL, Lucien: The Philosophy of Auguste Comte, G.P. Putman's Sons, London, 1903
- LERNER, Daniel: - The Passing of Traditional Society. Modernizing the Middle East, The Free Press, New York, 1958; Collier-MacMillan, London, 1964
- and SCHRAMM, W. (eds.) : Communication and Change in the Developing Countries, The University Press of Hawaii, 1972 (1967)
- "International Cooperation and Communication" in LERNER, D. and SCHRAMM, W. (1972)

- "Towards a Communication Theory" in
PYE, L.W. (1963)
- LEWIS, C. and SHORT, C.: A Latin Dictionary, Clarendon
Press, Oxford, 1879
- LEWIS, I.A.: "History and Social Anthropology", A.S.A.
Monographs, nº 7, 1969
- LEWIS, John: Anthropology, W.H. Allen, London, 1969
- LICHTHEIM, George: - Marxism, Routledge and Kegan Paul,
London, 1964 (1961)
 - The Origins of Socialism, Weidenfeld
and Nicolson, London 1972 (1968)
 - A Short History of Socialism, Wei-
denfeld and Nicolson, London, 1970
 - "Marx and the "Asiatic Mode of Pro-
duction", in AVINERI's (ed.) (1973)
- LLOYD, Peter, C.: - The New Elites in Tropical Africa,
Oxford University Press, 1966
 - Africa in Social Change, Penguin
Books, London 1967
- LOMBARD, Jacques: "Malinowski: l'actualité d'un héritage",
Cahiers Internationaux de Sociologie,
vol. LIII, 1972
- LUKES, Steven: Emile Durkheim: His Life and Work, Allen
Lane, The Penguin Press, London, 1973
- LUXEMBURG, Rosa: The Accumulation of Capital, Routledge
and Kegan Paul, London 1951 (1913)
- MACKU, Jan: "Les tendances principales de la Sociologie
Actuelle en Tchécoslovaquie", Cahiers
Internationaux de Sociologie, vol.
XLV, 1968
- McLELLAN, David: - The Thought of Karl Marx, MacMillan Press
London, New York, 1971
 - Marx before Marxism, MacMillan,
London, New York, 1970
- MAESTRE Alfonso, Juan: Sociedad y desarrollo en America
Latina, Castellote Editor, Madrid,
1974

- MAIR, Lucy: - Primitive Government, Penguin Books, London, 1962
- Studies in Applied Anthropology, University of London, The Athlone Press, London, 1957
 - An Introduction to Social Anthropology, Oxford University Press, 1966
- MALINOVSKI, Bronislaw: - The Dynamics of Culture Change, Yale University Press, New Haven, London, 1968 (1945)
- "A scientific theory of culture and other essays", The University of North Carolina Press, 1944
- MANDEL, Ernest: - Marxist Economic Theory, Merlin Press, London, 1971 (1962)
- "The Laws of Uneven Development", New Left Review, 59, Jan-Feb. 1970
- MANUEL, Frank E.: The World of Saint-Simon, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1956
- MARINI, Ruy Mauro: "Dialectica de la dependencia: la economia exportadora", en Tres ensayos sobre America Latina, Anagrama, Barcelona, 1973 (1972)
- MARKHAM, F.M.H.: "Henri, Comte de Saint-Simon. Selected Writings", Basil Blackwell, Oxford, 1952
- MARVIN, Harris: The Rise of Anthropological Theory, Routledge and Kegan Paul, London, 1969
- MARX, Karl: and ENGELS, F., Manifesto of the Communist Party, Progress Eds. Moscow, 1969 (First German edition, 1848)
- On Colonialism, Progress Publishers Moscow, 1969
 - German Ideology, French trans. Eds. Sociales Paris, 1966 (1845-1846)
- MARX Karl: - The Economic and Philosophic Manuscripts of 1844, ed. by Struck, D.J., International Publishers, New York 1972 (1964)

- Early Writings, ed. by T.B. Bottomore, New York, 1964
 - A Contribution to the Political Economy, Lawrence and Wishart, London, 1971
 - Marx's Paris Writings, ed. by Maguirre John, Gill and MacMillan, London, 1972
 - Pre-capitalist Economic Formations, ed. by Hobsbawm, E. Lawrence and Wishart, London, 1964
 - Grundrisse, Penguin Books, London, 1973
 - Wage, Labour and Capital, Progress Publishers, Moscow, 1967
 - Articles in the New York Daily Tribune, 1853, collection in AVINERI, S. (ed.) (1969)
 - Capital, 3 volumes, Lawrence and Wishart, London, 1970 (1868)
- MILLS, C. Wright: - The Marxists, Penguin Books, London, 1969 (1962)
- The Power Elite, Oxford University Press, 1959 (1956)
 - The Sociological Imagination, Penguin Books, London, 1971 (1959)
- MITCHELL, Clyde, J.: "Theoretical Orientation in African Urban Studies" in The Social anthropology of complex societies, A.S.A. Monographs, n° 4, ed. by Danton
- MOORE, W.E.: - Social Change, Englewood Cliffs, Prentice Hall Inc. New Jersey, 1963
- "A reconsideration of theories of social change", American Sociological Review, vol. 25, Dec. 1960
- NASH, Manning: "Approaches to the Study of Economic Growth", Journal of Social Studies, vol. 29, n° 1, Jan. 1963
- NETTL, J.P. and ROBERTSON, R.: International Systems and Modernization, Faber and Faber, London, 1968

NEW ENGLISH DICTIONARY, Clarendon Press, Oxford, 1906

NISBET, Robert A.: - The Sociological Tradition, Heinemann, London, 1970 (1966)

- Social Change and History, Oxford University Press, 1970 (1969)
- (ed.) Social Change, Basil Blackwell, Oxford, 1972
- The Social Bond, Alfred A. Knopf, New York, 1970

PARSONS, Talcott: - "Some considerations on the theory of social change", Rural Sociology, XXVI, n° 3, 1961

- "A functional theory of Change" in A. ETZIONI and E. ETZIONI (eds.) (1964)
- Societies. Evolutionary and comparative perspectives, Englewood Cliffs, Prentice Hall Inc., New Jersey, 1966
- The system of modern societies, Englewood Cliffs, Prentice Hall Inc., New Jersey, 1971
- and SMELSER, N.J.: Economy and Society, The Free Press Glencoe, Ill. and Routledge and Kegan Paul, London, 1956
- "Evolutionary Universals in society", American Sociological Review, vol. 29, 1964
- The Social System, Routledge and Kegan Paul, London, 1964 (1951)
- Structure and Process in Modern Societies, The Free Press, Chicago, 1960
- The structure of Social Action, The Free Press, New York; Collier-Macmillan, London, 1949

PEEL, John D.Y.: - Herbert Spencer: the evolution of a sociologist, Basic Books Inc., Publishers, New York, 1971

- Herbert Spencer on Social Evolution, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1972
- "Spencer and the neo-evolutionists", Sociology, 3, 1969

- PYE, Lucian W.: (ed.) Communications and Political Development, Princeton University Press, New Haven, 1963
- RADCLIFFE-BROWN, A.R.: Structure and Function in Primitive Society, Cohen and West, London, 1971 (1952)
- RAISON, Timothy: (ed.) The Founding Fathers of Social Science, Penguin Books, London, 1969 (1963)
- REDFIELD, R.: Peasant Society and Culture, University of Chicago Press, 1956
- REX, John: Key Problems of Sociological Theory, Routledge and Kegan Paul, London, 1970 (1961)
- ROBBINSON, Joan: An Essay on Marxist Economy, Macmillan and Co., Ltd., London, 1953
- ROBERTSON, R.: and NETTL, J.P.: International System and Modernization, Faber and Faber, London, 1968
- RUGGELS, Lee W. and SCHRAMM, W.: "How mass media systems grow", in LERNER, D. and SCHRAMM, W. (eds.) (1972)
- SAINT-SIMON, Henri: "Letters from an inhabitant of Geneva" in MARKHAM, F.M.H. (1952)
- SCHAFF, Adam: - "The Marxist theory of social development" in EISENSTADT, S.N. (ed.) (1970)
- Filosofia del hombre, Grijalbo, Mexico, 1965
- SCHRAMM, Wilbur: Mass media and National Development: The role of information in the Developing Countries. Stanford University Press, 1964
- SHANIN, Theodor (ed.): - Peasants and peasant societies, Penguin modern sociology readings, London, 1971
- "The peasantry as a class", in SHANIN, T. (ed.) (1971)
- SHILS, Edward: - Political Development in the New States, Mouton and Co. The Hague, 1965, originally published in Comparative Studies in Society and History, 1959-1960

- "Center and Periphery" in The Logic of Personal Knowledge: presented to Michael Polany, Routledge and Kegan Paul, London, 1961
- SIMMEL, Georg: "Metropolis and Mental Life" in Kurt H. WOLFF (ed.) (1950)
- SIMPSON, George: Auguste Comte: Sire of Sociology, Thomas y Crowell Company, New York, 1969
- SMELSER, Neil J.: - "Toward a general theory of social change" in SMELSER N.J. (ed.)
- "Toward a theory of modernization" in A. ETZIONI and E. ETZIONI (eds.) (1964)
 - (ed.) Essays in Sociological Explanation, Englewood Cliffs, Prentice Hall Inc., New Jersey, 1968
 - and PARSONS, T., Economy and Society, The Free Press Glencoe, Ill., and Routledge and Kegan Paul, London, 1956
 - Social Change in the Industrial Revolution, Routledge and Kegan Paul, London, 1973 (1959)
- SMITH, Anthony D.: - Theories of Nationalism, Duckworth, London, 1971
- The Concept of Social Change, Routledge and Kegan Paul, London and Boston, 1973
- SMITH, Wilfred C.: Modernization of a Society, Asia Publishing House, New Delhi, Madras, New York, London, 1965
- SOUTHALL, Aidan: (ed.), Social Change in Modern Africa, Oxford University Press, 1963 (1961)
- SPENCER, Herbert: - Principles of Sociology, D. Appleton and Company, New York, 1910
- "Progress: its law and cause" in Essays Scientific-political and speculative vol, I., New York, London, 1910

- STAVENHAGEN, Rodolfo: Siete tesis equivocadas sobre America Latina, French translation, Sept thèses erronées sur l'Amérique Latine, Eds. Anthropos, Paris, 1973 (1965)
- STEIN, Stanley and Barbara: The Colonial Heritage of Latin America. Oxford University Press, New York, 1970
- STEWART, Julian H.: Contemporary Change in Traditional Societies, University of Illinois Press, 1967
- STRATCHEY, John: Contemporary Capitalism, Victor Gollancz Ltd., London, 1956
- SWEETZ, Paul: - The Theory of Capitalist Development, Monthly Review Press, New York, 1964
 - and BARAN, Paul: Monopoly Capital, Penguin Books, London 1970 (1966)
- THORNER, D.: "Peasant Economy as a category in economic history" in SHANIN, T. (ed.) 1971
- TOCQUEVILLE, Alexis de: - Democracy in America, Schocken Books, New York, 1961
 - The Old Regime and the French Revolution, Anchor Books, Doubleday and Company, Inc., New York, 1955
- TONNIES, Ferdinand: Gemeinschaft and Gesellschaft, The Michigan State University Press, 1957
- UDY, Stanley H. Jr.: Work in Traditional and Modern Society, Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1970
- WEBER, Max: - The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, Unwin University Books, London, 1971 (1930)
 - The City, The Free Press, New York, 1958; Collier-Macmillan, London, 1966
 - The Theory of Social and Economic Organization, The Free Press, New York, 1969 (1947)

- Sociology of Religion, Methuen and Company Ltd., London, 1971 (1922)
 - General Economic History, Collier Books, New York, 1966
- WILSON, Godfrey and Monica: The analysis of social change, Cambridge University Press, 1945
- WITTFOGEL, Karl: Oriental Despotism, Yale University Press, New Haven, 1957
- WOLF, Erich, R.: Peasants, Englewood Cliffs, Prentice Hall Inc., New Jersey, 1966
- WOLFF, Kurt: The Sociology of Georg Simmel, The Free Press Glencoe, Ill., 1950
- WORSLEY, Peter: The Third World, Weidenfeld and Nicolson, London, 1967 (1964), 1972.
- AMIN, Samir: L'accumulation à l'échelle mondiale. Critique de la théorie du sous-développement, Editions Anthropos, Paris, 1971 (1970)
- BERNSTEIN, Henry: "Modernization theory and the sociological study of development", The Journal of Development Studies, vol. 7, n° 2, Jan. 1971
- HIMMELFARB, Gertrud: Darwin and the Darwinian Revolution, Chatto and Windus, London, 1959
- LECLERC, Gerard: Anthropologie et colonialisme, Librairie Arthème Fayard, Paris, 1972
- MAZRUI, Ali A.: "From Social Darwinism to current theories of modernization. A tradition of analysis", World Politics, vol. 21, n° 1, Oct. 1968
- MELOTTI, Umberto: Marx e il Terzo Mondo, Il Saggiatore, Milano, 1972
- SKLAIR, Leslie: The Sociology of Progress, Routledge and Kegan, Paul, London, 1970

Molts dels llibres utilitzats en aquest estudi han estat traduïts al català o castellà. Donem ací referència d'alguns títols; la llista no és, però, exhaustiva.

.....

- AMIN , Samir : -El desarrollo desigual, Ed. Fontanella, Barcelona, 1974
- La acumulación a escala mundial , Siglo XXI, México , Argentina, España, 1974
- BARAN, Paul i SWESZY, Paul : -El capital monopolista , Siglo XXI, México, 1969 (1968)
- Política económica del crecimiento, F.C.E. México, 1969
- BENDIX, Reinhart : -Max Weber, Amorrortu Eds., Buenos Aires, 1960
- i LIPSET, S.M. (eds.) : Clase, status y poder, Euroamerica, Madrid, 1972
- BERGER, Peter : Marxismo y sociología , Amorrortu Eds. Buenos Aires, 1972
- COSER, Lewis A. : Las funciones del conflicto social , F.C.E., México, 1961
- DEUTSCH, Karl W. : Los nervios del gobierno , Faidos, Buenos Aires, 1969
- DURKHEIM , Emile : -La división del trabajo en la sociedad Schapire Eds., Buenos Aires, 1967
- El suicidio, Schapire Eds., Buenos Aires 1971
- Las reglas del método sociológico, assaudri Ed., Buenos Aires, 1961

- EISENSTADT, S. N. : -Modernización, protesta y cambio,
Amorrortu Eds., Buenos Aires, 1968
- Ensayos sobre el cambio social y la
modernización, Ed. Tecnos, Madrid,
1970
- ENGELS, Friedrich : Socialisme utòpic i científic, Eds. 62,
Barcelona, 1968; trad. cast., Ricar-
do Aguilera Ed., Madrid, 1969
- ETZIONI, Amitai i ETZIONI, Eva (eds.) : Cambio Social,
F.C.E., México, 1968
- FRANK, Gunder A. : Sociología del desarrollo y subdesarrollo
de la sociología, Anagrama, Barce-
lona, 1971
- LECRERC, Gerard : Antropología y colonialismo, Comunicacio-
nes, Serie B, nr. 28, Madrid, 1975
- LENIN, V. I. : Imperialismo, fase superior del capitalismo
Fundamentos, Madrid, 1974
- LICHTHEIM, George : -Marxismo, Anagrama, Barcelona, 1971
- Los orígenes del socialismo, Anagrama,
Barcelona, 1970
- MAIR, Lucy : Introducción a la antropología social, Alianza
Editorial, Madrid, 1970
- MALINOWSKI, Bronislaw : Teoría científica de la cultura y
otros ensayos, Edhasa, Barcelona,
1970
- MANDEL, Ernest : Teoría económica marxista, 2 vols., Eds.
Ara, Mexico, 1969
- MARX, Karl : -Los manuscritos del 1844, Alianza Editorial,
Madrid, 1972
- Contribución a la política económica, Alberto
Corazón, Madrid, 1970
- Las formaciones económicas pre-capitalistas,
Ciencia Nueva, Madrid, 1967
- Salario, trabajo y capital, Ricardo Aguilera
Madrid, 1968

- MILLS, C.Wright : -Los marxistas, Ed. Era, México, 1965
-La elite de poder, F.C.E., México, 1957
- MOORE, W.E. : Cambio social, UTEHA, México, 1966
- NISBET, Robert A. : La formación del pensamiento sociológico, Amorrortu, Buenos Aires, 1969
- PARSONS, Talcott : -El sistema social, Revista de Occidente, Madrid, 1966
-Estructura y proceso en las sociedades modernas, Instituto de Estudios Políticos, Madrid, 1966
-Estructura de la acción social, Guadarrama, Madrid, 1968
- REX, John: Problemas fundamentales de teoría sociológica Amorrortu Eds., Buenos Aires, 1968
- SWERZY, Paul : Teoría del desarrollo capitalista, F.C.E., México, 1970
- TOCQUEVILLE, Alexis de : La democracia en América, Guadarrama, Madrid, 1969
- UDY, Stanley H. Jr. : El trabajo en la sociedad moderna y tradicional, Amorrortu, Buenos Aires, 1970
- WEBER, Max : La ética protestante y el espíritu del capitalismo, Eds. Península, Barcelona, 1969
- WORSLEY, Peter : El tercer mundo, Siglo XXI, México, 1972